

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ΖΩΝΤΑΣ ΣΕ ΕΝΑΝ ΚΑΛΥΤΕΡΟ ΚΟΣΜΟ

ΜΕΓΑΛΩΝΟΝΤΑΣ ΑΝΕΚΤΙΚΑ ΑΤΟΜΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ
ΗΛΙΚΙΑΣ ΩΣΤΕ ΝΑ ΣΕΒΟΝΤΑΙ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ, ΝΑ ΔΕΧΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΝΑ ΕΚΤΙΜΟΥΝ ΤΗ
ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΝΑ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ ΕΝΕΡΓΑ
ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ.

ΖΩΝΤΑΣ ΣΕ ΕΝΑΝ ΚΑΛΥΤΕΡΟ ΚΟΣΜΟ

ΜΕΓΑΛΩΝΟΝΤΑΣ ΑΝΕΚΤΙΚΑ ΑΤΟΜΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ
ΗΛΙΚΙΑΣ ΩΣΤΕ ΝΑ ΣΕΒΟΝΤΑΙ ΤΑ ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ
ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ, ΝΑ ΔΕΧΟΝΤΑΙ ΚΑΙ ΝΑ ΕΚΤΙΜΟΥΝ ΤΗ
ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΝΑ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΥΝ ΕΝΕΡΓΑ
ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ.

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ – ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ;

A. ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΣΤΑΣΕΩΝ ΜΕ ΣΚΟΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΔΟΧΗ ΚΑΙ ΤΟ ΣΕΒΑΣΜΟ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ.

B. ΕΘΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. Εκπαιδευτικά συστήματα

1.1. [Βουλγαρία](#)

1.2. [Ελλάδα](#)

1.3. [Ιταλία](#)

1.4. [Πορτογαλία](#)

2. Εθνικοί και περιφερειακοί κρατικοί κανονισμοί σχετικά με τα προγράμματα σπουδών, τα διδακτικά βιβλία, εκπαιδευτικό υλικό για τους μαθητές και συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση για καθηγητές.

2.1. [Βουλγαρία](#)

2.2. [Ελλάδα](#)

2.3. [Ιταλία](#)

2.4. [Πορτογαλία](#)

3. Γαλούχηση ανοιχτόμυαλων και ανεκτικών μαθητών, οι οποίοι αποδέχονται και εκτιμούν την πολιτισμική ποικιλομορφία

3.1. Η σχετικότητα του θέματος σε εθνικό επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψιν τα τελευταία γεγονότα, τις εθνικές ιδιαιτερότητες, την προσφυγική κρίση κ.α. – στοιχεία και συμπεράσματα.

3.1.1. [Βουλγαρία](#)

3.1.2. [Ελλάδα](#)

3.1.3. [Ιταλία](#)

3.1.4. [Πορτογαλία](#)

3.2. Αναθεώρηση υφιστάμενων ερευνητικών εργασιών όσον αφορά στην αποδοχή και την εκτίμηση της Διαφορετικότητας.

3.2.1. [Βουλγαρία](#)

3.2.2. [Ελλάδα](#)

3.2.3. [Ιταλία](#)

3.2.4. [Πορτογαλία](#)

4. Η διαφορετικότητα στα εθνικά προγράμματα σπουδών – κατά πόσο η διδακτέα ύλη των μαθημάτων/ οι κατευθυντήριες γραμμές/ οι κρατικοί κανονισμοί και τα διδακτικά βιβλία προάγουν τη δεκτικότητα των μαθητών ως προς τη Διαφορετικότητα.

4.1. [Βουλγαρία](#)

4.2. [Ελλάδα](#)

4.3. [Ιταλία](#)

4.4. [Πορτογαλία](#)

5. Αναθεώρηση υφιστάμενων πρωτοβουλιών σχετικά με τη Διαφορετικότητα σε εθνικό/ περιφερειακό επίπεδο.

5.1. [Βουλγαρία](#)

5.2. [Ελλάδα](#)

5.3. [Ιταλία](#)

5.4. [Πορτογαλία](#)

6. [Συμπεράσματα και προτάσεις](#)

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ – ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΠΑΡΟΝΤΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΠΟΔΟΧΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ:

1. [Βουλγαρία](#)

2. [Ελλάδα](#)

3. [Ιταλία](#)

4. [Πορτογαλία](#)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ – ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ;

Α. ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΣΤΗΝ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΥΙΟΘΕΤΗΣΗ ΣΤΑΣΕΩΝ ΜΕ ΣΚΟΠΟ ΤΗΝ ΑΠΟΔΟΧΗ ΚΑΙ ΤΟ ΣΕΒΑΣΜΟ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ.

Η διαφορετικότητα και η ανεκτικότητα ως προς τις διαφορές των ανθρώπων και η αναγνώρισή τους είναι ουσιαστικές αξίες στις σημερινές παγκόσμιες και πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Στον πυρήνα της λειτουργικής εκδήλωσής τους στην καθημερινή ζωή είναι η αποδοχή της πολιτισμικής ποικιλομορφίας ως βασικής αρχής, με στόχο το σεβασμό προς την αξιοπρέπεια, τα δικαιώματα και όλα τα χαρακτηριστικά των διαφόρων πολιτισμικών ομάδων.

Σύμφωνα με τη ΔΙΑΚΥΡΗΞΗ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ της UNESCO το 1995, η εκπαίδευση αποτελεί το πιο αποτελεσματικό εργαλείο για την πρόληψη κατά της μισαλλοδοξίας και των διακρίσεων, επειδή μέσω αυτής οι άνθρωποι έχουν τη δυνατότητα να εκπαιδευτούν και να μορφωθούν, έτσι ώστε να γνωρίζουν τα δικαιώματά τους και τις ελευθερίες τους, να τα τιμούν με την καθημερινή συμπεριφορά τους και να ενθαρρύνονται ώστε να σέβονται τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των άλλων.

Η ανεκτικότητα και η αποδοχή της διαφορετικότητας είναι οι θεμέλιοι λίθοι της δημοκρατίας και των κοινωνικών σχέσεων που στηρίζονται στην αλληλεγγύη και τη συνεργασία. Η απουσία των αξιών αυτών οδηγεί σε κοινωνικό αποκλεισμό και διακρίσεις.

Η κατανόηση του ηγετικού ρόλου που έχει η εκπαίδευση στο να ξεπεραστούν πράξεις μισαλλοδοξίας, διαχωρισμού, έλλειψης σεβασμού προς τη διαφορετικότητα και την πολιτισμική ποικιλομορφία έχει επέλθει την τελευταία δεκαετία (σε Ευρωπαϊκό και παγκόσμιο πλαίσιο) με την έννοια της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς, οι οποία σημαίνει το να γίνεσαι αποδεκτός, και που γίνεται πράξη σε ένα ολοένα αυξανόμενο αριθμό χωρών σε όλον τον κόσμο. Η εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται ως μια διαδικασία μεταβολής του εκπαιδευτικού συστήματος, έτσι ώστε να περιλαμβάνει όλα τα παιδιά ή τους ενήλικες είτε στο σχολικό σύστημα είτε στη μη-τυπική εκπαίδευση, ανεξαρτήτου φυλής, εθνότητας και θρησκευτικών πεποιθήσεων, καθώς και αυτών που πάσχουν από διάφορες ασθένειες, που έχουν ειδικές ανάγκες ή μαθησιακές δυσκολίες. Ο στόχος της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς είναι η πρόληψη κατά του αποκλεισμού και των διακρίσεων που εμφανίζονται ως αποτέλεσμα αρνητικών στάσεων και έλλειψης σεβασμού προς διαφορές που σχετίζονται με την κοινωνική θέση ή την καταγωγή, την εθνότητα, τη γλώσσα, τη θρησκεία, το φύλο, τις σεξουαλικές προτιμήσεις ή τις δεξιότητες. Λαμβάνοντας όλα αυτά υπόψιν, η εκπαίδευση χωρίς αποκλεισμούς δε θα έπρεπε να είναι σποραδική, αλλά ένα κεντρικό θέμα προς συζήτηση και μεταρρυθμίσεις.

Στις 17 Μαρτίου 2015, ως απάντηση στις τρομοκρατικές επιθέσεις στη Γαλλία και τη Δανία, οι Υπουργοί Παιδείας των χωρών της ΕΕ υιοθέτησαν τη [Δήλωση των Παρισίων για την προαγωγή της ιδιότητας του πολίτη και των κοινών αξιών της ελευθερίας, της ανεκτικότητας και της αποφυγής των διακρίσεων μέσω της εκπαίδευσης](#). Η Δήλωση αυτή επισημαίνει την ανάγκη να προστατευτούν οι θεμελιώδεις Ευρωπαϊκές αρχές, όπως ο σεβασμός προς την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η ελευθερία (συμπεριλαμβανομένης και της ελευθερίας της έκφρασης), η δημοκρατία, η ισονομία, το κράτος δικαίου και ο σεβασμός προς τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η Δήλωση τονίζει ότι οι κοινωνίες των κρατών-μελών της ΕΕ μοιράζονται τις αξίες αυτές με στόχο τη διαφύλαξη του πλουραλισμού, της αποφυγής διακρίσεων, της δικαιοσύνης, της αλληλεγγύης και της ισότητας. Το έγγραφο υπογραμμίζει το βασικό ρόλο της εκπαίδευσης, όχι μόνο ως μέσον ανάπτυξης γνώσης, δεξιοτήτων και ικανοτήτων και ενημέρωσης ως προς τις θεμελιώδεις αρχές, αλλά και ως μέσον βοήθειας των νέων ανθρώπων έτσι ώστε να γίνουν ενεργοί και υπεύθυνοι πολίτες στις κοινότητες τους.

Διεθνή έγγραφα, Πανευρωπαϊκοί στόχοι και πολιτικές, σχετικά με την εκπαίδευση και το βασικό της ρόλο στη διαμόρφωση στάσεων ανεκτικότητας, σεβασμού προς τη διαφορετικότητα και αποφυγής διακρίσεων.

Η στρατηγική "Ευρώπη 2020" αναγνωρίζει τις εξής βασικές προτεραιότητες σχετικά με την Ανάπτυξη των Ευρωπαϊκών κοινωνιών μέσα σε έναν παγκοσμιοποιημένο κόσμο, από τη μια πλευρά, και σε κρίση, από την άλλη. Η πρόοδος χωρίς αποκλεισμούς στα κράτη-μέλη της ΕΕ μπορεί να επιτευχθεί τονώνοντας την οικονομία με υψηλά επίπεδα επαγγελματικής αποκατάστασης, το οποίο θα οδηγήσει σε κοινωνική και εδαφική συνοχή. Οι πρωταρχικοί στόχοι που έχουν τεθεί προς αυτήν την κατεύθυνση είναι οι εξής:

- Σημαντική μείωση του ποσοστού των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο (κάτω από 10%) και επίτευξη μεγαλύτερου ποσοστού νέων ανθρώπων που θα έχουν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση (τουλάχιστον 40%).
- Εμφανή μείωση στον αριθμό των ανθρώπων σε κίνδυνο φτώχειας (20 εκατομμύρια άνθρωποι μέσα στην ΕΕ).

Το στρατηγικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής συνεργασίας "Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2020" περιγράφει τους κοινούς στόχους όλων των κρατών-μελών για βελτίωση των εθνικών εκπαιδευτικών συστημάτων όσον αφορά στην αντιμετώπιση των ανισοτήτων και των διακρίσεων, και θέτει τα θεμέλια για μια αλληλεπίδραση δημιουργώντας Πανευρωπαϊκά εργαλεία, αμοιβαία μάθηση και ανταλλαγή των καλύτερων πρακτικών μέσω ενός ανοιχτού συντονισμού.

Η αναθεώρηση των βασικών εγγράφων σχετικά με το ρόλο της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς καταλήγει στο ότι οι Πανευρωπαϊκές πολιτικές για τη διασφάλιση της ισότητας, της κοινωνικής ενσωμάτωσης και της ανοχής μέσω της εκπαίδευσης θα πρέπει να στοχεύουν στα εξής:

⇒ Την εισαγωγή ολοκληρωτικών αλλαγών στις στάσεις ως προς την πολυπολιτισμικότητα, την ανοχή προς την πολιτιστική ποικιλομορφία και την ενσωμάτωση μειονεκτικών ομάδων. Τέτοιες αλλαγές αφορούν όλους τους ανθρώπους που ασχολούνται με τον τομέα της εκπαίδευσης, σε συνεργασία με τις κυβερνήσεις και τις μη-κυβερνητικές οργανώσεις, και μπορούν να επέλθουν μέσω του διαλόγου και της διαμεσολάβησης μέσω τοπικών και εθνικών δημόσιων εκστρατειών. Θα πρέπει να ληφθούν μακροπρόθεσμα, βιώσιμα, πολιτικά μέτρα σε πολλούς τομείς για την ευαισθητοποίηση σχετικά με το ρόλο της εκπαίδευσης στην ενσωμάτωση μειονεκτικών ομάδων (παιδιά, νέοι και ενήλικες.)

⇒ Την εξάλειψη των ανισοτήτων μέσω της εκπαίδευσης και της φροντίδας σε παιδιά μικρής ηλικίας. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω προγραμμάτων ενθάρρυνσης προσανατολισμένων προς την πρώιμη ανάπτυξη των παιδιών, καθώς είναι ο πιο αξιόπιστος και βιώσιμος τρόπος διασφάλισης του δικαιώματος στην εκπαίδευση για όλους τους ανθρώπους και, κατά συνέπεια, πρόληψης του κοινωνικού αποκλεισμού.

⇒ Την ανάπτυξη ευέλικτων προγραμμάτων σπουδών μέσα στα πλαίσια των εκπαιδευτικών συστημάτων, τα οποία να διασφαλίζουν την οριζόντια και κάθετη δομή των προγραμμάτων αυτών και τη συνέχεια μεταξύ των εκπαιδευτικών σταδίων – εκπαίδευση των παιδιών προσχολικής ηλικίας, δημοτικού, γυμνασίου και λυκείου. Αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την πρόληψη πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου όταν τα παιδιά και οι νέοι περνάνε από το ένα στάδιο στο άλλο και για την παραμονή των μαθητών (ιδιαίτερα αυτών με ειδικές ανάγκες) στα σχολεία. Οι αλλαγές στα προγράμματα σπουδών είναι απαραίτητες για την ενθάρρυνση και την ανάπτυξη ευέλικτων μαθησιακών δεξιοτήτων, καθώς και για την εισαγωγή πιο αποτελεσματικών μεθόδων βαθμολόγησης και αξιολόγησης. Οι αλλαγές αυτές θα πρέπει να δίνουν τη δυνατότητα απόκτησης ικανοτήτων μέσω της άτυπης και μη-τυπικής εκπαίδευσης, όπως επίσης και της επίτευξης αποτελεσμάτων μέσω άτυπης μάθησης και μη-τυπικής εκπαίδευσης. Προγράμματα σπουδών τα οποία είναι σε μεγάλο βαθμό ακαδημαϊκά και υπερφορτωμένα δε συνάδουν με την ιδέα μιας εκπαίδευσης προσανατολισμένης προς τη μείωση των ανισοτήτων και την ενθάρρυνση της κοινωνικής ενσωμάτωσης.

⇒ Τη στήριξη των καθηγητών με την κατάλληλη βασική κατάρτιση και τις κατάλληλες δεξιότητες σύμφωνα με την έννοια μιας εκπαίδευσης βασισμένης στην ενσωμάτωση και την ανοχή στην πολιτιστική ποικιλομορφία. Είναι απαραίτητο οι καθηγητές να αποκτήσουν και να τελειοποιήσουν τις δεξιότητες που χρειάζονται για να διαχειριστούν την πολιτισμική ποικιλομορφία μέσα στις τάξεις τους, σύμφωνα με τα μεταρρυθμισμένα προγράμματα σπουδών μέσα στα πλαίσια της ενσωμάτωσης· η συνεχής κατάρτιση μέσα στα πλαίσια της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς θα πρέπει να αποτελεί υποχρεωτικό στοιχείο των δεξιοτήτων και της επαγγελματικής ανάπτυξης του προσωπικού που ασχολείται με τον τομέα της εκπαίδευσης, έτσι ώστε να προαχθεί μια στάση και να αποκτηθούν δεξιότητες προς την αποδοχή, το σεβασμό και την αλληλεπίδραση με τη διαφορετικότητα σε όλες τις εκδηλώσεις.

⇒ Την ανάγκη να μεταρρυθμιστεί η κρατική νομοθεσία, σύμφωνα με την έννοια της ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς μέσω κοινωνικής ενσωμάτωσης και εξάλειψης των ανισοτήτων. Αυτό απαιτεί διόρθωση των διεθνών συμφωνιών και των συνθηκών και την εναρμόνιση των κρατικών νομοθεσιών με τις Ευρωπαϊκές ή τις διεθνείς νομοθεσίες, όσον αφορά στο ζήτημα της ενσωμάτωσης και της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης.

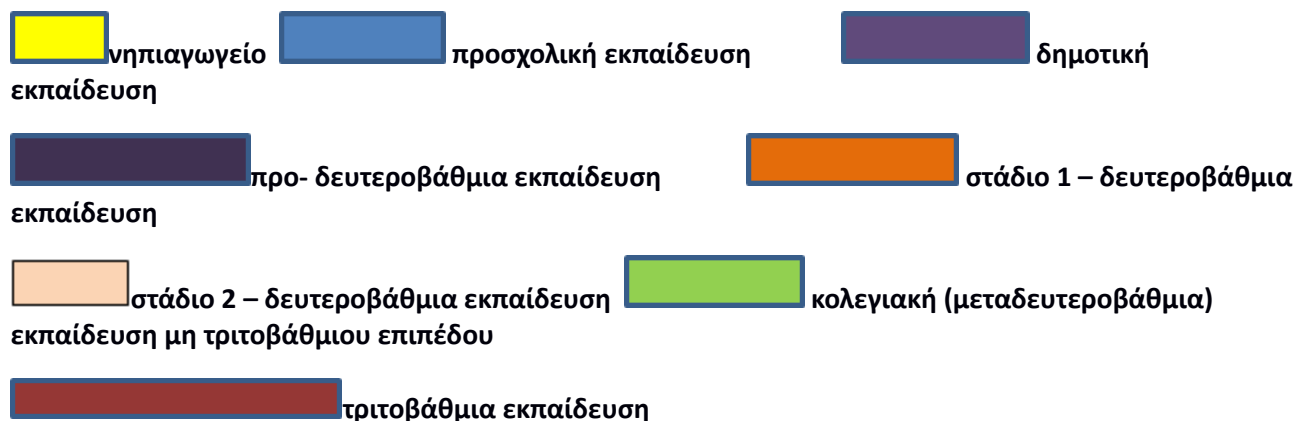
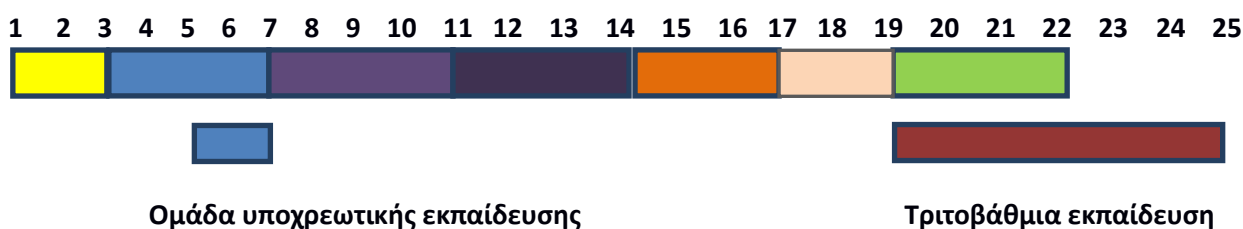
B. ΕΘΝΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. Εκπαιδευτικά συστήματα

1.1. Βουλγαρία

Ηλικία των μαθητών

Δομή

Η βασική εκπαίδευση (Τάξεις 1-7) στη Βουλγαρία αποτελείται από το δημοτικό σχολείο (τάξεις 1-4) και την προ-δευτεροβάθμια εκπαίδευση (τάξεις 5-7). Τα παιδιά υποχρεούνται να παρακολουθήσουν προσχολική εκπαίδευση διάρκειας ενός έτους, είτε σε σχολείο είτε σε νηπιαγωγείο.

Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση διαρκεί 5 χρόνια μετά την επιτυχή ολοκλήρωση μιας Βασικής Εκπαίδευσης. Αποτελείται από τον κύκλο 1 (3 υποχρεωτικά έτη), και τον κύκλο 2 (2 έτη εξειδικευμένης εκπαίδευσης). Η δευτεροβάθμια εκπαίδευση παρέχεται σε τρία είδη σχολείων: σχολεία δευτεροβάθμιας γενικής εκπαίδευσης, σχολεία προσανατολισμένου τύπου και επαγγελματικά και τεχνικά σχολεία.

Η εκπαίδευση στη Βουλγαρία είναι υποχρεωτική από την ηλικία των 6 έως την ηλικία των 16.

Κριτήρια εισαγωγής

Η Βασική (πρωτοβάθμια και προ-δευτεροβάθμια) εκπαίδευση είναι δωρεάν, εκτός από τα ιδιωτικά σχολεία.

Οι μαθητές μπορούν να εγγραφούν στα σχολεία προσανατολισμένου τύπου μετά την ολοκλήρωση των τάξεων 7 ή 8 αφού περάσουν με επιτυχία τις εισαγωγικές εξετάσεις.

Το πρόγραμμα σπουδών είναι ενιαίο για όλα τα σχολεία. Περιλαμβάνει μαθήματα όπως η Λογοτεχνία (Βουλγάρικη, Αγγλική, Γαλλική, Γερμανική), τα Μαθηματικά, οι Ξένες Γλώσσες, η Ιστορία, η Γεωγραφία, η Φυσική, η Βιολογία, η Χημεία, η Πληροφορική, η Ψυχολογία, η Ηθική και ο Νόμος, η Φιλοσοφία, η Μουσική, τα Εικαστικά, η Επαγγελματική Κατάρτιση, και η Φυσική Αγωγή. Δεν υπάρχουν επίπεδα μαθημάτων στο Εκπαιδευτικό Σύστημα της Βουλγαρίας. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δύο ετών σπουδών, ωστόσο, απαιτείται από τους μαθητές να παρακολουθήσουν προχωρημένες τάξεις σε δύο ή τρία μαθήματα.

Έγγραφα ολοκλήρωσης σπουδών:

Τάξη 4, ηλικία 11 – Πτυχίο πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης·

Τάξη 7, ηλικία 14 – Πτυχίο βασικής εκπαίδευσης

Τάξη 10, ηλικία 16/17 – Πτυχίο ολοκλήρωσης της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, κύκλος 1

Τάξη 12, ηλικία 19 – Πτυχίο Δευτεροβάθμιας/Εξειδικευμένης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

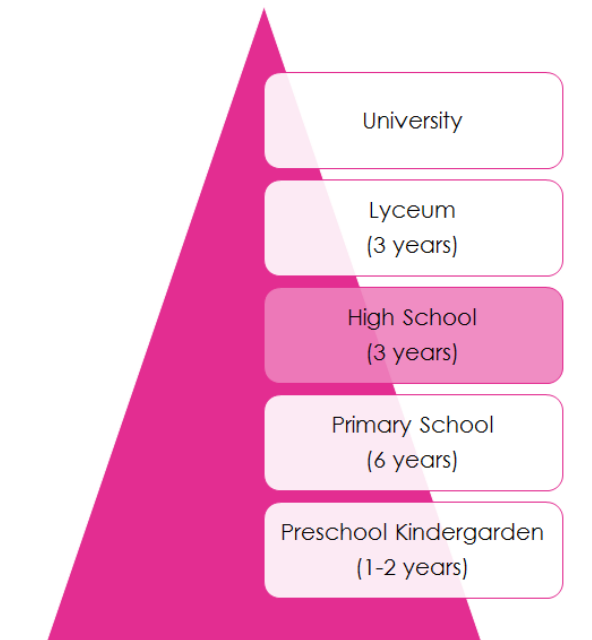
Η ομάδα-στόχος της μελέτης είναι μαθητές κύκλου προ-δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ηλικίας από 11 έως 14 χρονών (τάξεις 5, 6, 7).

1.2. Ελλάδα

Το κλασικό εκπαιδευτικό σύστημα στην Ελλάδα αποτελείται από 5 επίπεδα, τα πρώτα τρία από τα οποία είναι υποχρεωτικά (βλ. Διάγραμμα 1).

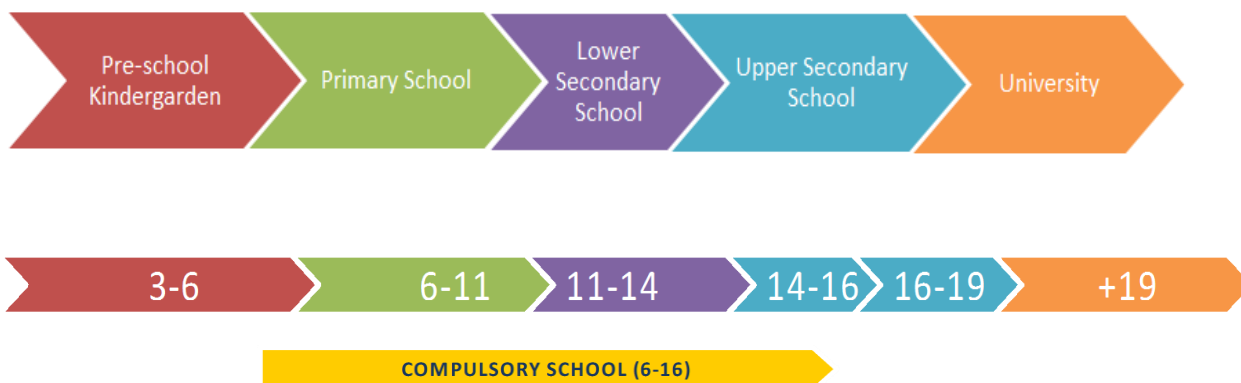
Διάγραμμα 1: Τα επίπεδα της εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Επομένως, η ηλικιακή ομάδα στην οποία επικεντρώνεται η μελέτη OTHERNESS (12-15 χρονών) ανήκει στην τριετή (τρεις τάξεις) εκπαίδευση του Γυμνασίου, όπως απεικονίζεται παραπάνω.

1.3. Ιταλία

Το εκπαιδευτικό σύστημα της Ιταλίας είναι οργανωμένο με τον τρόπο που απεικονίζεται στο παρακάτω διάγραμμα:

- Προ-δημοτικό σχολείο / Νηπιαγωγείο – για παιδιά ηλικίας 3 έως 6 χρονών.
- Ο πρώτος κύκλος της εκπαίδευσης διαρκεί 8 χρόνια και αποτελείται από:
 - τη δημοτική εκπαίδευση (διάρκειας 5 ετών), για παιδιά ηλικίας 6 έως 11 χρονών.

- την κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (διάρκειας 3 ετών) για παιδιά ηλικίας 11 έως 14 χρονών·
- Ο δεύτερος κύκλος εκπαίδευσης προσφέρει δύο διαφορετικές εναλλακτικές:
 - την κρατική ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (διάρκειας 5 ετών) για μαθητές ηλικίας 14 έως 19 χρονών. Η εκπαίδευση αυτή προσφέρεται από τα λύκεια, τα τεχνολογικά ινστιτούτα και τα επαγγελματικά ινστιτούτα·
 - την ανωτάτη εκπαίδευση που προσφέρεται από τα πανεπιστήμια και από τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα Καλών Τεχνών και Μουσικής (AFAM).

Η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική για τα πρώτα 10 χρόνια, από την ηλικία των 6 έως την ηλικία των 16 ετών, και καλύπτει τον πρώτο κύκλο εκπαίδευσης διάρκειας οκτώ ετών (5 χρόνια δημοτικό σχολείο και 3 χρόνια κατώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης) και τα πρώτα δύο έτη του δεύτερου κύκλου (ΥΔ 139/2007).

Μετά την ολοκλήρωση του πρώτου κύκλου εκπαίδευσης, τα τελευταία δύο έτη υποχρεωτικής εκπαίδευσης (από την ηλικία των 14 έως την ηλικία των 16 χρονών) μπορούν να πραγματοποιηθούν είτε σε κρατικά σχολεία ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (λύκεια, τεχνολογικά ινστιτούτα και επαγγελματικά ινστιτούτα), είτε μέσω τριετούς επαγγελματικής εκπαίδευσης και προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης, τα οποία υπάγονται στην αρμοδιότητα των Περιφερειών (Νόμος 133/2008).

Το εκπαιδευτικό σύστημα της Ιταλίας είναι οργανωμένο σύμφωνα με την επικουρική αρχή και την αυτονομία των σχολείων. Το κράτος έχει την αποκλειστική αρμοδιότητα πάνω σε γενικά θέματα εκπαίδευσης, πάνω στις στοιχειώδεις προδιαγραφές που θα πρέπει να εξασφαλίζονται σε όλη τη χώρα και πάνω στις θεμελιώδεις αρχές με τις οποίες θα πρέπει να συμμορφώνονται οι Περιφέρειες, μέσα στα πλαίσια των αρμοδιοτήτων τους. Οι Περιφέρειες μοιράζονται αρμοδιότητες με το κράτος πάνω σε εκπαιδευτικά θέματα, ενώ έχουν την αποκλειστική αρμοδιότητα πάνω στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση. Τα σχολεία είναι αυτόνομα όσον αφορά στη διδακτική, στην οργάνωση και την έρευνα και στις αναπτυξιακές δραστηριότητες. Επιπλέον, όλοι έχουν το δικαίωμα/καθήκον (*diritto/dovere*) στην εκπαίδευση και την κατάρτιση για τουλάχιστον 12 χρόνια μέσα στα πλαίσια του εκπαιδευτικού συστήματος ή, τουλάχιστον, μέχρι να αποκτήσουν το πτυχίο τριετούς επαγγελματικής εκπαίδευσης μέχρι την ηλικία των 18 χρονών (Νόμος 53/2003).

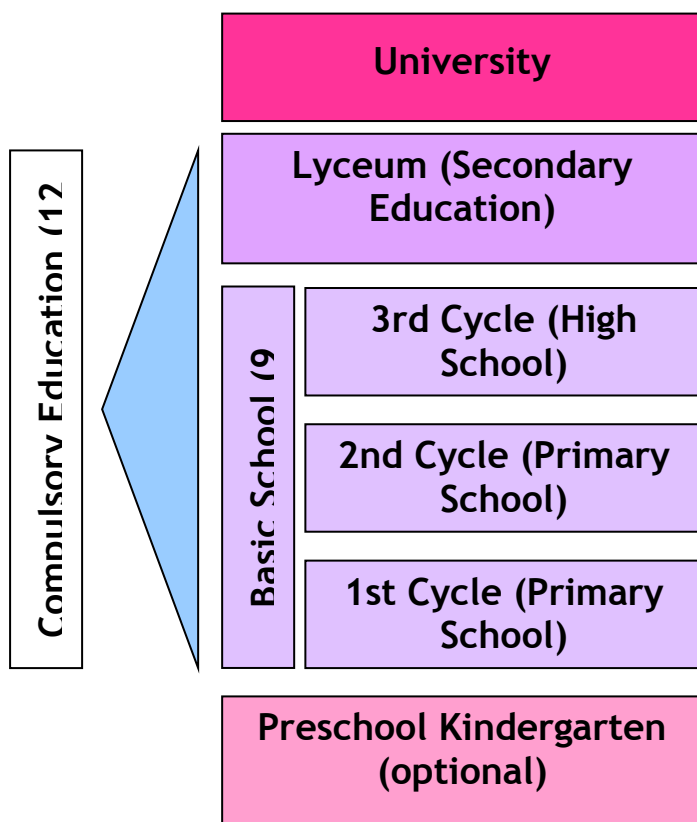

1.4. Πορτογαλία

Στην Πορτογαλία, η εκπαίδευση ξεκινάει για όλους τους μαθητές που έχουν κλείσει τα 6 τους χρόνια μέχρι το Σεπτέμβριο, που αρχίζει το σχολικό έτος (η οποία εκπαίδευση μπορεί να ξεκινήσει και από τα πέντε τους χρόνια αν ο μαθητής πρόκειται να κλείσει τα έξι μέχρι τις 31 Δεκεμβρίου). Η υποχρεωτική εκπαίδευση ολοκληρώνεται όταν ο μαθητής γίνει 18 ή όταν ολοκληρώσει την 12^η τάξη.

Το εκπαιδευτικό σύστημα της Πορτογαλίας αποτελείται από 4 κύρια επίπεδα εκπαίδευσης (προσχολική, πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και ανωτάτη). Το πρώτο επίπεδο (προσχολική) είναι προαιρετικό και προορίζεται για παιδιά ηλικίας 3 ετών και μέχρι την είσοδό τους στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Το δεύτερο επίπεδο (βασική εκπαίδευση) αποτελείται από τον 1^ο, 2^ο και 3^ο κύκλο και είναι υποχρεωτικό. Το τρίτο επίπεδο (δευτεροβάθμια εκπαίδευση) είναι υποχρεωτικό εφόσον ο μαθητής είναι κάτω των 18 ετών. Το τέταρτο επίπεδο (τριτοβάθμια εκπαίδευση) είναι προαιρετικό.

- Εθνικοί και περιφερειακοί κρατικοί κανονισμοί σχετικά με τη διδακτέα ύλη, τα διδακτικά βιβλία, εκπαιδευτικό υλικό για τους μαθητές και συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση για καθηγητές.

2.1.Βουλγαρία

Στη Βουλγαρία οι εθνικές πολιτικές και πρακτικές όσον αφορά στον καθορισμό της διδακτέας ύλης, των διδακτικών βιβλίων και των δεξιοτήτων των καθηγητών, τα οποία συνδέονται με το ζήτημα της *διαφορετικότητας*, διέπονται από τους εξής νόμους:

Νόμος περί της Δημόσιας Εκπαίδευσης

Ο νόμος περιλαμβάνει κρατικά εκπαιδευτικά πρότυπα σχετικά με τη δημιουργία ενός σχολικού περιβάλλοντος το οποίο θα χτίζει μια στάση ανεκτικότητας προς τη διαφορετικότητα:

Πρότυπο Νο 7 – περί της εκπαίδευσης χωρίς αποκλεισμούς

Πρότυπο Νο 8 – περί της εκπαίδευσης σχετικά με την αγωγή του πολίτη, την υγεία, την οικολογία και τη διαπολιτισμικότητα

Πρότυπο Νο 13 – σχετικά με τα σχολικά βιβλία και το επιπλέον διδακτικό υλικό

Το Υπουργείο Παιδείας εγκρίνει 3 διαφορετικά σχολικά βιβλία για κάθε μάθημα που διδάσκεται στα σχολεία, με την προϋπόθεση να συμβαδίζουν με την αντίστοιχη διδακτέα ύλη και το περιεχόμενο μάθησης. Ένα από αυτά τα 3 εγκεκριμένα σχολικά βιβλία μπορεί να χρησιμοποιηθεί μέσα στην τάξη. Το Υπουργείο αξιολογεί, επίσης, και το συμπληρωματικό διδακτικό υλικό, το οποίο πρέπει να συμβαδίζει με τη διδακτέα ύλη, αλλά δεν υπάρχουν περιορισμοί σχετικά με τον αριθμό των εγκεκριμένων βιβλίων.

Πρότυπο Νο 14 – περί της συνεχούς επαγγελματικής ανάπτυξης των καθηγητών

Η Συνεχιζόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση των καθηγητών (CPD) προσφέρεται από ειδικά τμήματα των πανεπιστημίων. Προσφέρουν κατάρτιση έτσι ώστε να αναπτυχθούν οι δεξιότητες των καθηγητών στη διδασκαλία της αγωγής του πολίτη μέσω της χρήσης διαδραστικών τεχνικών, περιπτώσιολογικών μελετών κ.α. Η επαγγελματική ανάπτυξη των καθηγητών οργανώνεται εν μέρει από (1) τις Περιφερειακές Επιθεωρήσεις Εκπαίδευσης σύμφωνα με τα εθνικά προγράμματα του Υπουργείου Παιδείας, και (2) τις διευθύνσεις των σχολείων οι οποίες έχουν την αυτονομία να οργανώνουν προγράμματα κατάρτισης του διδακτικού προσωπικού, ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες τους.

Νόμος περί του Βαθμού Εκπαίδευσης, της Ελάχιστης Γενικής Εκπαίδευσης και των Προγραμμάτων Σπουδών

Ο νόμος αυτός θέτει τους στόχους της γενικής εκπαίδευσης στα σχολεία, και ένας από τους στόχους αυτούς είναι "να δημιουργήσει τις συνθήκες για το σχηματισμό αξιών, σχετικά με το συναίσθημα της Βουλγαρικής εθνικής ταυτότητας, το σεβασμό προς τους άλλους, τη συμπόνοια και την αστική ευθύνη."

Ο Νόμος απαριθμεί τα μαθήματα, την κατανομή τους κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς και τον αριθμό των μαθημάτων που θα πρέπει να διδαχθούν σε κάθε τάξη. Σύμφωνα με το Νόμο, δεν υπάρχει ξεχωριστό μάθημα Αγωγής του Πολίτη, Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ή Πολιτισμικής Ποικιλομορφίας. Θεωρείται ότι οι γνώσεις, οι δεξιότητες και οι ικανότητες των μαθητών σχετικά με αυτά τα θέματα θα πρέπει να διαμορφώνονται με έναν τρόπο ενσωμάτωσης μέσω συγκεκριμένων θεμάτων σε διάφορα σχολικά μαθήματα. Στο δημοτικό σχολείο, το εκπαιδευτικό περιεχόμενο όσον αφορά στην Αγωγή του Πολίτη περιλαμβάνεται στα μαθήματα των Φυσικών Σπουδών και των Κοινωνικών Σπουδών (Ο Άνθρωπος και η Κοινωνία). Για τους μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, το εκπαιδευτικό περιεχόμενο που σχετίζεται με τη διαφορετικότητα περιλαμβάνεται στα μαθήματα της Λογοτεχνίας, της Ιστορίας και της Γεωγραφίας. Στην ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, το θέμα αποτελεί μέρος των μαθημάτων του φιλοσοφικού κύκλου (Ψυχολογία, Φιλοσοφία και Κόσμος και

προσωπικότητα). Πέρα από αυτά, τα μαθήματα (ένα μάθημα την εβδομάδα) τα οποία παραδίδονται από τους καθηγητές στην τάξη είναι σχεδιασμένα ώστε να συνεισφέρουν στο θέμα οργανώνοντας συζητήσεις και άλλες δραστηριότητες, οι οποίες να διαμορφώνουν θετικές στάσεις προς την πολιτισμική ποικιλομορφία, και να εξασκούν τις δεξιότητες επικοινωνίας μέσα σε ένα διαφορετικό κοινωνικό πλαίσιο.

Το περιεχόμενο της μάθησης περιγράφεται στις κρατικές εκπαιδευτικές προδιαγραφές στον τομέα του πολιτισμού και της εκπαίδευσης – κεφάλαιο “Κοινωνικές Επιστήμες και Αγωγή του Πολίτη”. Τα θέματα που περιγράφονται σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα, το σεβασμό προς τους ανθρώπους από διαφορετικές εθνοτικές ομάδες και τον πολιτισμό τους, τα έθιμα και τις παραδόσεις.

Εθνική Στρατηγική για την εκπαιδευτική ενσωμάτωση παιδιών και μαθητών από εθνικές μειονότητες (2015-2020)

Η κύρια ιδέα της στρατηγικής είναι ότι μέχρι το 2020 η Βουλγαρία θα πρέπει να είναι μια χώρα όπου το εκπαιδευτικό σύστημα να ενσωματώνει με επιτυχία παιδιά και μαθητές από εθνικές μειονότητες, να διατηρεί και να αναπτύσσει την εθνική και πολιτιστική τους ταυτότητα και να τους βοηθάει να αναπτύσσονται ως παραγωγικοί πολίτες και να τους υποστηρίζει με επιτυχία στην προσωπική, επαγγελματική και κοινωνική τους πραγμάτωση. Για να επιτευχθεί αυτό, η διαπολιτισμική εκπαίδευση τίθεται ως προτεραιότητα. Ο αριθμός των εξωσχολικών δραστηριοτήτων αυξάνεται· στοχεύουν στην ενσωμάτωση των μαθητών ανεξαρτήτου διαφορών σε εθνικά ή άλλα χαρακτηριστικά. Προβλέπονται διάφορα μέτρα σχετικά με τα μαθήματα της μητρικής γλώσσας.

Η επαγγελματική ανάπτυξη των καθηγητών οργανώνεται εν μέρει από (1) τις Περιφερειακές Επιθεωρήσεις Εκπαίδευσης σύμφωνα με τα εθνικά προγράμματα του Υπουργείου Παιδείας, και (2) τις διευθύνσεις των σχολείων οι οποίες έχουν την αυτονομία να οργανώνουν προγράμματα κατάρτισης του διδακτικού προσωπικού,

ανάλογα με τις ιδιαίτερες ανάγκες τους.

2.2. Ελλάδα

Η Προαγωγή της Υγείας (πρόκειται για ένα ειδικό πρόγραμμα μέσα στα πλαίσια του Υπουργείου Παιδείας και κατανέμεται σε κάθε Περιφέρεια - http://www.moec.gov.cy/agogi_ygeias/) είναι υπεύθυνη για τη Συνεχιζόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση (CPD) των καθηγητών. Κάθε χρόνο, το Υπουργείο Παιδείας απευθύνει μια Πρόσκληση Εκδήλωσης Ενδιαφέροντος στα σχολεία σύμφωνα με τα εγκεκριμένα προγράμματα τα οποία μπορούν να ενδυναμώσουν και να εκπαιδεύσουν περαιτέρω τους καθηγητές και το προσωπικό των σχολείων. Τα σχολεία που μπορούν να συμμετέχουν στα προγράμματα συνεργάζονται με την Προαγωγή της Υγείας (ανάλογα με το πρόγραμμα μπορούν να συμμετέχουν για μερικούς μήνες ή ίσως και για ένα ή δύο χρόνια). Οι καθηγητές και το προσωπικό των σχολείων εκπαιδεύονται από ειδικούς της

Προαγωγής της Υγείας μέσω σεμιναρίων. Ακολουθώντας, καθηγητές και λοιπό προσωπικό εκπαιδεύουν τους μαθητές με επίβλεψη της Προαγωγής της Υγείας.

Εκτός από αυτά τα σχεδιασμένα προγράμματα, το Υπουργείο Παιδείας μπορεί επίσης να εγκρίνει προγράμματα τα οποία χρησιμοποιούνται σε σχολεία από άλλους φορείς, όπως μια ΜΚΟ (π.χ. OTHERNESS)

Οι καθηγητές και το προσωπικό των σχολείων μπορούν επίσης να εκπαιδευτούν περαιτέρω από Ευρωπαϊκά προγράμματα τα οποία προσφέρονται από τα Erasmus+, Ex-Comenius, Cedefop.

2.3.Ιταλία

Το Εκπαιδευτικό Σύστημα της Ιταλίας βασίζεται στην Ελευθερία της Διδασκαλίας (Άρθρο 33 του Ιταλικού Συντάγματος) και στην Αυτονομία των Σχολείων (Άρθρο 117). Σύμφωνα με τις Εθνικές κατευθύνσεις σχετικά με το πρόγραμμα σπουδών, κάθε σχολείο καλείται να σχεδιάσει το δικό του πρόγραμμα σπουδών ακολουθώντας τις γενικές κατευθυντήριες γραμμές που δίνονται από το Υπουργείο Παιδείας σχετικά με:

- Τους Γενικούς στόχους
- Ειδικούς στόχους
- Τα μαθήματα
- Τον αριθμό των ωρών για κάθε μάθημα
- Τις ποιοτικές προδιαγραφές
- Τις μεθόδους αξιολόγησης

Το Εκπαιδευτικό Σύστημα της Ιταλίας λαμβάνει ως πλαίσιο καθορισμού των βασικών ικανοτήτων που θα πρέπει να αναπτύξουν οι μαθητές, αυτές που καθορίζονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (2006/962/CE).

2.4.Πορτογαλία

Το Υπουργείο Παιδείας και Επιστημών (MEC) καθορίζει τα προγράμματα και τους στόχους της διδακτέας ύλης των μαθημάτων που αποτελούν τις μήτρες των προγραμμάτων σπουδών των διαφόρων διδακτικών κύκλων. Οι εκδότες ετοιμάζουν και προωθούν τα διδακτικά βιβλία τους, εξασφαλίζοντας την εναρμόνιση με τη διδακτέα ύλη ή τις κατευθύνσεις των προγραμμάτων σπουδών και, επίσης, με τους στόχους των προγραμμάτων.

Σε δεύτερη φάση, τα εγχειρίδια που ετοιμάζονται αξιολογούνται και πιστοποιούνται από οργανισμούς εξουσιοδοτημένους από τη Γενική Διεύθυνση Εκπαίδευσης (DGE). Η διαδικασία αυτή έχει ως σκοπό την εξασφάλιση της επιστημονικής και παιδαγωγικής ποιότητας των βιβλίων και την πιστοποίηση ότι αποτελούν ένα κατάλληλο εργαλείο για την υποστήριξη της διδασκαλίας και την προώθηση της εκπαιδευτικής επιτυχίας.

Μετά την αξιολόγηση και την πιστοποίηση, οι εκδότες στέλνουν τα εγχειρίδια στα σχολεία. Εκεί, τα διάφορα τμήματα που ασχολούνται με τα προγράμματα σπουδών αναλύουν και αξιολογούν τα διδακτικά βιβλία διαφορετικών εκδοτικών οίκων, καταγράφοντας την αξιολόγηση τους σε μια συγκεκριμένη διαδικτυακή πύλη MEC, και κατόπιν προχωρούν στην υιοθέτηση των καλύτερων εγχειριδίων για διαφορετικά μαθήματα ανάλογα με την κατάταξη τους.

Τα διδακτικά βιβλία, μαζί με την τυπωμένη μορφή τους, συνοδεύονται και με υλικό πολυμέσων με τη μορφή CD, ή μέσω στυλό ψηφιακού περιεχομένου με πρόσβαση στο Ίντερνετ, τα οποία απευθύνονται σε καθηγητές και μαθητές. Αυτή τη στιγμή οι εκδοτικοί οίκοι επενδύουν στη δημιουργία μεγάλης ποσότητας και υψηλής ποιότητας υποστηρικτικού υλικού καθώς και υποστήριξη σε μαθητές και καθηγητές· υπάρχει μεταξύ τους δυνατός και άγριος ανταγωνισμός.

Όσον αφορά στην κατάρτιση των καθηγητών, το Υπουργείο Παιδείας απαιτεί από τους καθηγητές να υποβάλλονται σε συνεχή ή εξειδικευμένη κατάρτιση για την επαγγελματική τους ανάπτυξη. Για την προώθηση του επαγγελματικού επιπέδου, μια από τις προϋποθέσεις επιτυγχάνεται με την ολοκλήρωση 50 ωρών κατάρτισης κατά τη διάρκεια της βασικής περιόδου (σε 4 χρόνια). Ωστόσο, λόγω των οικονομικών μέτρων που επιβλήθηκαν εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, η κυβέρνηση της Πορτογαλίας έχει παγώσει τα προγράμματα επαγγελματικής ανάπτυξης των καθηγητών για 8 χρόνια.

3. Γαλούχηση ανοιχτόμυαλων και ανεκτικών μαθητών, οι οποίοι αποδέχονται και εκτιμούν την πολιτισμική ποικιλομορφία.

- 3.1. Η σχετικότητα του θέματος σε εθνικό επίπεδο, λαμβάνοντας υπόψιν τα τελευταία γεγονότα, τις εθνικές ιδιαιτερότητες, την προσφυγική κρίση κ.α. – στοιχεία και συμπεράσματα.

3.1.1.Βουλγαρία

Εθνικό πλαίσιο και έγγραφα στον τομέα της εκπαίδευσης όσον αφορά στην ενσωμάτωση, στην ανεκτικότητα και στη μάχη κατά των διακρίσεων με βάση τη διαφορετικότητα

Μία από τις κύριες προτεραιότητες της Εθνικής Στρατηγικής Δια Βίου Μάθησης (2014 – 2020) ασχολείται άμεσα με το ζήτημα της εξάλειψης των ανισοτήτων και του κοινωνικού αποκλεισμού. Στόχος της είναι να δημιουργήσει ένα σχολικό περιβάλλον το οποίο να εξασφαλίζει ίση πρόσβαση για δια βίου μάθηση και ενεργή κοινωνική ενσωμάτωση και ενεργή συμμετοχή στα κοινά.

Τα βασικά βήματα για την επίτευξη του στόχου αυτού είναι τα εξής:

- η μείωση στον αριθμό των μαθητών που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο, αυξάνοντας τα κίνητρά τους, ενθαρρύνοντας τους και υποστηρίζοντας την κοινωνική ενσωμάτωση·
- η διασφάλιση της αποτελεσματικής ενσωμάτωσης των παιδιών και των μαθητών που προέρχονται από εθνικές μειονότητες, καθώς και των οικογενειών των μεταναστών και των προσφύγων, και η βελτίωση της έκβασης της εκπαιδευτικής διαδικασίας·
- η βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης και η αύξηση της πρόσβασης στην εκπαίδευση για παιδιά, μαθητές και ενήλικες με ειδικές μαθησιακές ανάγκες και χρόνιες ασθένειες·
- η μείωση του ποσοστού πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου στη δημοτική εκπαίδευση από 2.2% το 2011 σε 1.5% το 2020 και στην εκπαίδευση γυμνασίου – από 3.1% το 2011 σε 2% το 2020.

Η Εθνική Στρατηγική για την Πρόληψη και Μείωση του Ποσοστού Αυτών που Εγκαταλείπουν Πρόωρα το Σχολείο (2013-2020) λαμβάνει, επίσης, υπόψιν τις ιδέες και προοπτικές για μεταρρυθμίσεις στην εκπαίδευση που θα θεωρηθούν ως ένα μέσον για την προώθηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης και της αντιμετώπισης των ανισοτήτων. Ο βασικός στρατηγικός στόχος του εγγράφου είναι να διασφαλίσει ίση πρόσβαση, υποστήριξη για την ανάπτυξη και την ενσωμάτωση μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα της προσχολικής και της σχολικής εκπαίδευσης για παιδιά και νέους – όλα απαραίτητες προϋποθέσεις για την κοινωνική ενσωμάτωση και τις ίσες ευκαιρίες· για την προσωπική ολοκλήρωση και την ενεργή συμμετοχή στην ανάπτυξη των τοπικών κοινοτήτων αλλά και σε εθνικό επίπεδο.

Ένα άλλο έγγραφο στρατηγικής το οποίο επικεντρώνεται στο ρόλο της εκπαίδευσης όσον αφορά στην ενσωμάτωση μη προνομιούχων παιδιών και στην εξάλειψη των ανισοτήτων είναι η Εθνική Στρατηγική για την Εκπαιδευτική Ενσωμάτωση Παιδιών και Μαθητών που προέρχονται από Εθνικές Μειονότητες (2015-2020). Η στρατηγική προβλέπει την επιτυχή ενσωμάτωσή τους στο εκπαιδευτικό σύστημα της Βουλγαρίας, το οποίο θα διαφυλάξει και θα αναπτύξει την εθνική και πολιτισμική τους ταυτότητα και θα τους βοηθήσει να γίνουν ενεργοί πολίτες και να πετύχουν την προσωπική, επαγγελματική και κοινωνική ολοκλήρωση.

Τέλος, ο νέος εκπαιδευτικός νόμος για την προσχολική και σχολική εκπαίδευση, ο οποίος πέρασε πρόσφατα στο Βουλγαρικό Κοινοβούλιο, προβλέπει κάποιες από τις βασικές αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα όσον αφορά στο ρόλο του σχετικά με την κοινωνική ενσωμάτωση και την ανεκτικότητα στην πολιτισμική ποικιλομορφία. Ωστόσο, μέχρι το 2020, μένει ακόμα να συνταχθούν και να υιοθετηθούν ενιαία, μη αμφιλεγόμενα και επίκαιρα νομοσχέδια, τα οποία θα βοηθήσουν την εκπαίδευση της Βουλγαρίας να αναλάβει ένα σημαντικό ρόλο στην ενσωμάτωση της διαφορετικότητας σε όλες τις εκδηλώσεις της – κοινωνική, οικονομική, θρησκευτική, εθνική, σωματική και συμπεριφορική ποικιλομορφία.

Η Βουλγαρική κοινωνία είναι πολυεθνική ως αποτέλεσμα της ιστορικής ανάπτυξης της χώρας. Οι εθνοτικές ομάδες με τη μεγαλύτερη αντιπροσώπευση είναι οι Βούλγαροι 76.9%, οι Τούρκοι 8%, οι Ρομά 4.4%, άλλοι 0.7% (συμπεριλαμβανομένων των Ρώσων, Αρμένων και Βλάχων), και άγνωστοι 10% (2011). Επίσης, αντιπροσωπεύεται και μια μεγάλη ποικιλία θρησκευτικών ομάδων: Χριστιανοί Ορθόδοξοι 59.4%, Μουσουλμάνοι 8%, άλλοι (συμπεριλαμβανομένων Καθολικών, Προτεσταντών, Ορθοδόξων της Αρμενικής Αποστολικής Εκκλησίας και Εβραίων) 1.7%, καμίας θρησκείας 3.7%, αδιευκρίνιστοι 27.4% (2011) ([data](#)). Οι άνθρωποι από διαφορετικά εθνοτικά και θρησκευτικά υπόβαθρα ζουν ειρηνικά μαζί εδώ και αιώνες και η χώρα έχει χαρακτηριστεί θετικό παράδειγμα, σε σύγκριση με πολυάριθμα αρνητικά παραδείγματα σε άλλες Βαλκανικές χώρες οι οποίες επίσης αποτελούνται από πληθυσμούς πολυποίκιλους εθνοτικά.

Η προσφυγική κρίση στη Βουλγαρία

Έτος	Σύνολο αιτούντων άσυλο	Σύνολο ανθρώπων που τους χορηγήθηκε το πρόσφυγα καθεστώς	Σύνολο ανθρώπων που τους χορηγήθηκε το ανθρωπιστικό καθεστώς
2013	7144	183	2279
2014	11081	5162	1838
2015	20391	4708	889
31.01.2016	1966	47	18

Σε σχέση με την τεράστια κλίμακα των χιλιάδων αφίξεων ως αποτέλεσμα του πολέμου στη Συρία και τα πρόσφατα γεγονότα στη Μέση Ανατολή, ο αριθμός των ανθρώπων που έφτασαν στη Βουλγαρία φαίνεται σχετικά μικρός – λίγο πάνω από 20 000 για το 2015. Ο αριθμός αυτός, ωστόσο, είναι ο τριπλάσιος από τον αντίστοιχο αριθμό των αιτούντων άσυλο που έφτασαν στη Βουλγαρία το 2013, αν λάβουμε μάλιστα υπόψιν μας ότι το 2013 ήταν η χρονιά που η Βουλγαρία αντιμετώπισε μια απότομη αύξηση της άφιξης προσφύγων, σημαντικά μεγαλύτερη από ότι σε προηγούμενα χρόνια, κυρίως ως αποτέλεσμα της κρίσης στη Συρία υπό το καθεστώς Ασάντ.

Ο σχετικά μικρός αριθμός των ανθρώπων που φτάνουν στη Βουλγαρία μπορεί να είναι συνέπεια πολλών παραγόντων και όχι απλά επειδή γεωγραφικά δεν βρίσκεται σε μια από τις βασικές Βαλκανικές διαδρομές – Ελλάδα – Π.Γ.Δ.Μ. - Σερβία – Ουγγαρία / Κροατία – Σλοβενία - Αυστρία. Ένα μέρος της αιτίας είναι τα βήματα που έγιναν από μέρους της Βουλγαρίας ώστε να διευρύνει τους φράχτες της στα σύνορά της με την Τουρκία, να χρησιμοποιήσει στρατιωτικό προσωπικό για να παρέχει υλικοτεχνική υποστήριξη στη Συνοριακή Αστυνομία και να χρησιμοποιήσει επιπλέον προσωπικό του Υπουργείου Εσωτερικών στα σύνορα.

Όμως αυτό είναι μόνο ένα κομμάτι της ιστορίας. Εκτός του ότι δεν είχε αναπτύξει ένα βασικό σχέδιο ενσωμάτωσης των προσφύγων, η Βουλγαρία υπήρξε στόχος ισχυρισμών ότι χρησιμοποιούσε τακτικές εκφοβισμού για να εμποδίσει τους μετανάστες από το να μπουν στη χώρα και ότι η αστυνομία και οι αρχές κατέφευγαν σε σωματικές επιθέσεις εναντίον μεταναστών που βρισκόταν να διασχίζουν τη χώρα κατευθυνόμενοι δυτικά. Οι ισχυρισμοί αυτοί έχουν προέλθει, ανάμεσα σε άλλους, από τη Διεθνή Αμνηστία, τη Human Rights Watch, και μέσω μιας αναφοράς η οποία ζητήθηκε από την Oxfam, του Belgrade Center for Human Rights (Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στο Βελιγράδι). Η Βουλγαρική κοινωνία εγκωμιάζεται για την ανεκτικότητα της ως αποτέλεσμα της ιστορικής ανάπτυξης της χώρας. Έχει αποδείξει ότι είναι ανοιχτή και αποδέχεται τους άλλους πολιτισμούς. Ένα από τα σημαντικότερα παραδείγματα αποτελεί η διάσωση των Βουλγάρων Εβραίων κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, η οποία ήταν αποτέλεσμα μαζικών δημόσιων διαμαρτυριών και εκστρατειών που οργανώθηκαν από διάσημους ανθρώπους του πνεύματος αλλά και απλούς πολίτες. Ωστόσο, η σημερινή Βουλγαρική κοινωνία γίνεται ολοένα και πιο ξενοφοβική και μισαλλόδοξη, σύμφωνα με σφυγμομετρήσεις που διεξήχθησαν από την Open Society Foundation το 2015:

<http://opendata.bg/opendata.php?q=44&s=4&c=74&i=1140&t=2&sel=27> – η στάση των ανθρώπων προς την αποδοχή της γειτνίασης με πρόσφυγες (πόλη· γειτονιά· στη δίπλα γωνία) – περίπου το 38 - 45% θα ήταν σύμφωνο εφόσον θα έρχονταν μόνο λίγα άτομα· στην περίπτωση ολόκληρων οικογενειών, το ποσοστό αποδοχής πέφτει στο 24 – 31%, για να φτάσει στο κατώτερο σημείο του, το 8-10% στην περίπτωση μεγαλύτερων αριθμών προσφύγων (η έρευνα διεξήχθη το Μάιο του 2015). Σύμφωνα με τα παραπάνω ευρήματα, όσον αφορά στη στάση των ανθρώπων προς την ιδέα της δημιουργίας χώρων προσφύγων από την κυβέρνηση στη γειτονιά τους, το ποσοστό των ανθρώπων που το αποδέχονται κυμαίνεται σε ένα χαμηλό 21%, ενώ το ποσοστό αυτών που την απορρίπτουν φτάνει στο 56% <http://opendata.bg/opendata.php?q=44&s=4&c=74&i=1139&t=2&sel=28> . Όσον αφορά στην πρωτοβουλία της κυβέρνησης να προχωρήσει με το χτίσιμο ενός τείχους κατά μήκος των συνόρων της με την Τουρκία έτσι ώστε να εμποδίσει τους πρόσφυγες να μπουν στη Βουλγαρία, το ποσοστό έγκρισης φτάνει στο 81 %, με μόνο ένα 19% να διαφωνεί <http://opendata.bg/opendata.php?q=44&s=4&c=74&i=1138&t=2&sel=29> .

Συνοψίζοντας, το θέμα είναι ακόμα καίριο για τη Βουλγαρία, παρά τη μακροχρόνια ειρηνική συνύπαρξη πολυάριθμων εθνοτικών και θρησκευτικών ομάδων. Για την ώρα, η χώρα έχει προσφέρει καταφύγιο μόνο σε ένα αμελητέο αριθμό σε σχέση με τα εκατομμύρια προσφύγων που καταφθάνουν στην Ευρώπη, αν και η κοινωνία θα πρέπει να προετοιμαστεί για νέες αφίξεις. Υπεύθυνη για την ενσωμάτωσή τους είναι η κυβέρνηση, ωστόσο η κοινή γνώμη και η δεκτικότητα των ανθρώπων ως προς την αποδοχή των “άλλων” είναι εξίσου σημαντικές.

3.1.2.Ελλάδα

Η Ελλάδα και η διπλότητα μιας κρίσης

Περισσότεροι από 1.000.000 μετανάστες και πρόσφυγες πέρασαν στην Ευρώπη το 2015, πυροδοτώντας μια κρίση, καθώς οι χώρες αγωνίζονται να αντιμετωπίσουν τη μαζική εισροή, και δημιουργώντας μια διαίρεση στην Ευρώπη σχετικά με το ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος επανεγκατάστασης των ανθρώπων.

Η μεγάλη πλειοψηφία του αριθμού των μεταναστών και προσφύγων έχει έρθει μέσω των θαλάσσιων συνόρων της Ελλάδας, ενώ πολλοί από αυτούς έχουν χάσει τις ζωές τους στην προσπάθεια αυτή, οι περισσότεροι γυναίκες και παιδιά.

Στοιχεία από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες αποδεικνύουν ότι η Ελλάδα βρίσκεται όντως εν μέσω της μεγαλύτερης πιθανώς προσφυγικής κρίσης της σύγχρονης ιστορίας (βλ. διάγραμμα 1 και διάγραμμα 2 παρακάτω).

Ούτε η Ελλάδα, ούτε και η υπόλοιπη Ευρώπη δεν ήταν έτοιμες για μια τέτοια μαζική μετανάστευση, αφήνοντας τους πρόσφυγες (όσους κατάφεραν να επιβιώσουν από τις δυσκολίες του ταξιδιού) με ελάχιστη, στην καλύτερη περίπτωση, κοινωνική φροντίδα και παροχή στέγης, τροφής και ένδυσης. Λόγω του γεγονότος ότι δε βρισκόταν σε ετοιμότητα, το κράτος βασίζεται σε ιδιωτικές πρωτοβουλίες από ΜΚΟ και κινητοποιημένους ιδιώτες για να καλύψει τα κενά που προαναφέρθηκαν σε στέγαση και παροχή τροφής.

Πρόχειροι καταυλισμοί πλάι σε δρόμους, στα νησιά εισόδου στη χώρα ή κοντά σε μεγάλες πόλεις, χωρίς εγκαταστάσεις υγιεινής, με ελάχιστα τρόφιμα και νερό, με κλειστά σύνορα από τη μεριά της Π.Γ.Δ.Μ, εν μέσω διαμαρτυριών από μεριάς των ντόπιων κατοίκων, αντιμετωπίζουμε την εικόνα μιας κατάστασης εκτός ελέγχου. Μέσα στα πλαίσια των πρόσφατων γεγονότων, τα ανθρώπινα δικαιώματα βρίσκονται αναπόφευκτα σε κίνδυνο και η “διαφορετικότητα” κινδυνεύει, επίσης, να μετατραπεί σε μια κενή λέξη χωρίς νόημα μέσα στις πραγματικές συνθήκες ζωής.

(1) Από την άλλη πλευρά, όπως είναι γνωστό, η χώρα δοκιμάζεται από το 2008 από ακραία μέτρα λιτότητας, γεγονός που έχει οδηγήσει έναν μεγάλο αριθμό

ανθρώπων στη φτώχεια και τους υπόλοιπους να καταφέρνουν οριακά να πληρώνουν τους φόρους τους. Η πρόσβαση στην τροφή, την υγεία, την εκπαίδευση, την τέχνη και σε άλλα αγαθά έχει περιοριστεί ή ακόμα και εξαφανιστεί για ορισμένες κοινωνικές ομάδες, δημιουργώντας ένα επιπλέον τεράστιο κενό στα ανθρώπινα δικαιώματα. Η κοινωνική συνοχή δοκιμάζεται κάτω από τις χειρότερες συνθήκες, ενώ πολιτικές ακραίες παρατάξεις (με δεξιά ή αριστερά πολιτικά υπόβαθρα) παίρνουν τον έλεγχο και πυροδοτούν μια ήδη υπάρχουσα κοινωνική πόλωση ([Βλέπε το διαθέσιμο ντοκιμαντέρ](#)).

Συνοψίζοντας:

- Η διαφορετικότητα δεν είναι σχετική μόνο στην περίπτωση της Ελλάδας, αλλά η εισαγωγή και η ενθάρρυνσή της αποτελούν απαραίτητες προϋποθέσεις για έναν ειρηνικό και συνεκτικό κοινωνικό ιστό.
- Η προσφυγική κρίση έχει αποδείξει πολύ έντονα ότι ΟΛΟΙ μας θα πρέπει να συνεργαζόμαστε προς την ενσωμάτωση του “διαφορετικού” και να παρέχουμε ένα ασφαλές μέρος για αυτούς τους “διαφορετικούς ανθρώπους” που βρίσκονται σε ανάγκη.
- Η βαθιά οικονομική και κοινωνική κρίση (ή ακριβέστερα κρίση που εντείνεται) στην Ελλάδα καλλιεργεί ένα πολύ γόνιμο κλίμα για την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, γεγονός το οποίο θα πρέπει να αντιμετωπιστεί.

Κάποια στοιχεία

- Η Ελλάδα έχει 53 καταδίκες από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων με κόστος 2 εκατομμυρίων περίπου σε νομικές αποζημιώσεις.
- Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και τον Πρόεδρο του Ko Spielmann, η Ελλάδα κατατάσσεται 4^η σε παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μετά από τη Ρωσία, την Τουρκία και τη Ρουμανία.
- Τα “hot spots” που συστάθηκαν προσφάτως στα Ελληνικά νησιά για τη στέγαση των μεταναστών έχουν προκαλέσει ακραίες εντάσεις στους ντόπιους κατοίκους.
- Τα μέτρα λιτότητας τα οποία έχουν ληφθεί ως απάντηση της οικονομικής κρίσης έχουν πολλαπλασιάσει τις παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ολόκληρη τη χώρα.

Refugees/Migrants Emergency Response - Mediterranean

14 February 2016

<http://data.unhcr.org/mediterranean>

Increasing numbers of refugees and migrants take their chances aboard unsanitary boats and dinghies in a desperate bid to reach Europe. The vast majority of those attempting this dangerous crossing are in need of international protection, fleeing war, violence and persecution in their country of origin. Every year these movements continue to exact a devastating toll on human life.

Top-10 nationalities of Mediterranean sea arrivals

Based on arrivals since 1 Jan 2016

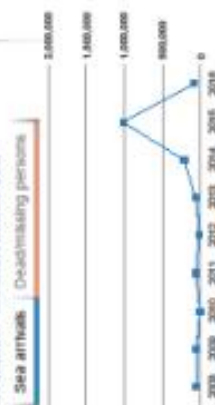
82,636 arrivals by sea in 2016
 1,015,078 arrivals by sea in 2015
403 dead/missing in 2016
84% of arrivals come from the world's top 10 refugee-producing countries

Comparison of monthly Mediterranean sea arrivals

Evolution - Mediterranean Sea

Demographics based on arrivals since 1 Jan 2016

<http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>

Διάγραμμα 1 (Επείγουσα Ανταπόκριση στο Μεταναστευτικό Ζήτημα - Μεσόγειος)

Refugees/Migrants Emergency Response - Greece

14 February 2016

<http://data.unhcr.org/mediterranean>

Increasing numbers of refugees and migrants take their chances aboard unseaworthy boats and dinghies in a desperate bid to reach Europe. The vast majority of those attempting this dangerous crossing are in need of international protection, fleeing war, violence and persecution in their country of origin. Every year these movements continue to exact a devastating toll on human life.

Top-10 nationalities of Mediterranean sea arrivals

Top-10 nationalities represent 100% of the sea arrivals based on arrivals since 1 Jan 2016

76,607 arrivals by sea in 2015

856,723 arrivals by sea in 2015

90% of arrivals come from the world's top 10 refugee-producing countries

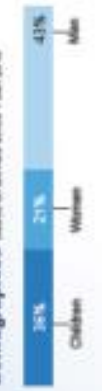
See arrivals in 2014
 Main routes through the Mediterranean

Comparison of monthly Mediterranean sea arrivals

Demographics based on arrivals since 1 Jan 2016

Source: UNHCR operations, UNHCR data (UNHCR). The language and nationalities shown and the age groups used on the map do not fully reflect the movement of arrivals by sea to the region.

Διάγραμμα 2 (Επείγουσα Ανταπόκριση στο Μεταναστευτικό Ζήτημα - Ελλάδα)

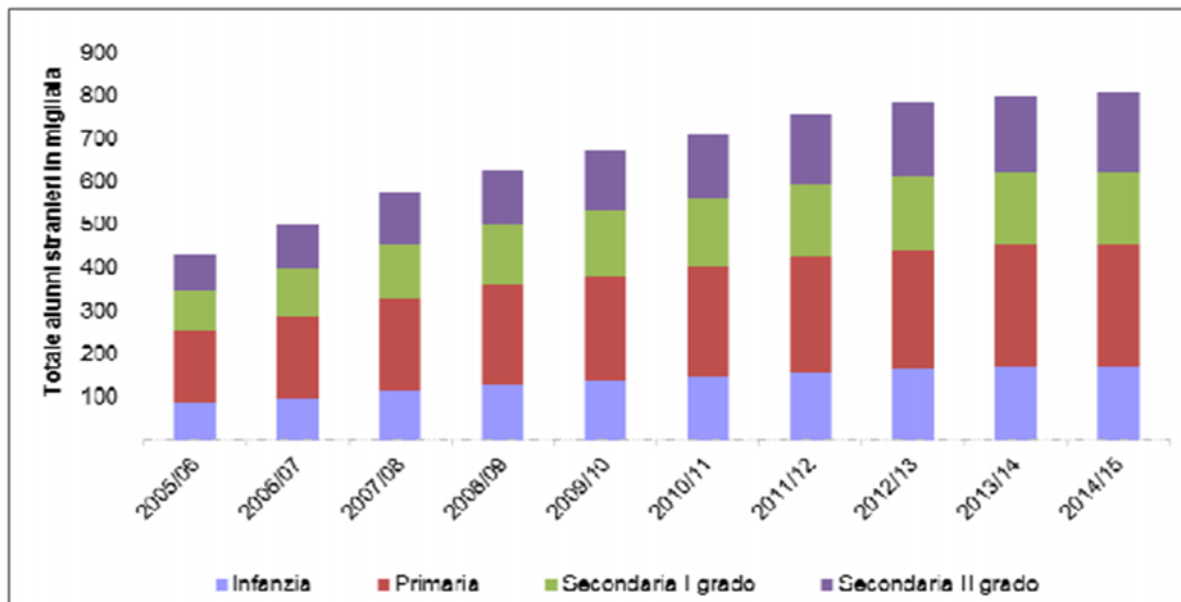
3.1.3.Ιταλία

Τα Ιταλικά σχολεία γίνονται ολοένα και πιο πολυπολιτισμικά: τα τελευταία χρόνια, ακόμα και για το σχολικό έτος 2013/2014, η Στατιστική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας της Ιταλίας (MIUR) έχει καταγράψει μια αύξηση στον αριθμό των μαθητών με μη ιταλική ιθαγένεια της τάξεως του 2.1% περισσότερο από τον αντίστοιχο αριθμό κατά το σχολικό έτος 2012/2013.

Συγκεκριμένα, το σχολικό έτος που έληξε τον Ιούνιο του 2015, σε όλες τις σχολικές τάξεις, υπήρχαν 805.800 παιδιά μεταναστών, τα περισσότερα από τα οποία βρισκόταν σε νηπιαγωγεία και δημοτικά σχολεία (10% περίπου για κάθε τάξη).

Η ποικιλία και η σειρά κατάταξης των χωρών προέλευσης με τον μεγαλύτερο αριθμό μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα της Ιταλίας παραμένουν σχεδόν σταθερά στο χρόνο: Ρουμανία, Αλβανία, Μαρόκο, Κίνα, Φιλιππίνες, Μολδαβία, Ινδία, Ουκρανία και Περού επιβεβαιώνουν την κατάταξή τους. Η περιοχή της Ιταλίας που αποτελεί αποδέκτη των περισσότερων ξένων μαθητών είναι η Λομβαρδία. Η μεγαλύτερη παρουσία μη Ιταλών μαθητών καταγράφεται στην Emilia Romagna, όπου οι μαθητές χωρίς Ιταλική ιθαγένεια φτάνουν το 15.3% του συνόλου μαθητών. Οι μαθητές με μη Ιταλική ιθαγένεια στη Σικελία είναι συνολικά 24.387: 4.287 στην προσχολική εκπαίδευση, 8.413 στα δημοτικά σχολεία, 5.885 στα γυμνάσια και 5.802 στα λύκεια. Ειδικά στο Παλέρμο, υπάρχουν συνολικά 3.988 μαθητές με ξένη ιθαγένεια, οι περισσότεροι από τους οποίους πηγαίνουν στα δημοτικά σχολεία.

[“Gli alunni stranieri nel sistema scolastico italiano a.s. 2014/2015” (Οι ξένοι μαθητές στο εκπαιδευτικό σύστημα της Ιταλίας, σχολικό έτος 2014/2015), αναφορά που παραδόθηκε τον Οκτώβριο του 2015, διαθέσιμη στο: http://www.istruzione.it/allegati/2015/Notiziario_Alunni_Stranieri_1415.pdf]

Συνολικός αριθμός των ξένων μαθητών (ανά χιλιάδες) στα Ιταλικά σχολεία, χωρισμένος ανά σχολικό επίπεδο (Προσχολική εκπαίδευση – Δημοτικό σχολείο – Γυμνάσιο - Λύκειο)

Έχουν διεξαχθεί πολλές έρευνες πάνω σε αυτό το ζήτημα, μελετώντας τις ανάγκες των μαθητών και των καθηγητών μέσα σε ένα αυξανόμενο πολυπολιτισμικό εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Οι μελέτες αυτές δείχνουν ότι, στις μέρες μας, η βασική πρόκληση σχετικά με την πολιτισμική ποικιλομορφία στα σχολεία είναι η ανάγκη να συμβιβάσουμε δύο εξίσου σημαντικές προϋποθέσεις: από τη μια το δικαίωμα για ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση, και από την άλλη, το δικαίωμα στη διαφορετικότητα και στην εξατομικευμένη προσωπική ανάπτυξη.

Στην πραγματικότητα, η εκπαίδευση αφορά επίσης τη μετάδοση αξιών, οπότε οι εκπαιδευτικές πολιτικές θα πρέπει πλέον να στοχεύουν στην προώθηση της εκπαίδευσης με και για πολιτισμική ποικιλομορφία, έτσι ώστε να διασφαλίζει το δικαίωμα σε μια εκπαίδευση που αναγνωρίζει την πολιτισμική ποικιλομορφία και τις ανάγκες του “μαθητή”.

Μέσα σε μια πολυπολιτισμική κοινωνία ολοένα και πιο περίπλοκη, η εκπαίδευση θα πρέπει να βοηθάει στην απόκτηση των διαπολιτισμικών δεξιοτήτων που θα είναι απαραίτητες για να μπορούμε να ζούμε με – και όχι παρά – τις πολιτισμικές διαφορές μας. Τα σχολεία θα πρέπει να προσπαθούν να προσαρμόζουν τις διαδικασίες διδασκαλίας και μάθησης, το εκπαιδευτικό περιεχόμενο, την επαγγελματική κατάρτιση των καθηγητών και τη διαχείριση των καταστάσεων των μαθητών.

Τα ακαδημαϊκά προγράμματα θα πρέπει να αναπτύσσονται πάνω σε μια πολυπολιτισμική και πολύγλωσση βάση, σύμφωνα με την πολιτισμική ποικιλομορφία των φωνών και των απόψεων και να εμπνέεται από τις ιστορίες και τους πολιτισμούς όλων των κοινωνικών ομάδων. Η προσέγγιση αυτή, ευαίσθητη

στην πολιτισμική ποικιλομορφία των μαθητών, θα πρέπει, επίσης, να προβλέπει ειδικά μέτρα έτσι ώστε να φτάνει σε ευάλωτες και περιθωριοποιημένες ομάδες μαθητών.

Οι μαθητές που είναι παιδιά μεταναστών συχνά έχουν να αντιμετωπίσουν προβλήματα τα οποία μπορεί να έχουν σοβαρές επιπτώσεις στην εκπαίδευσή τους: τον κίνδυνο της απώλειας προηγούμενης αποκτηθείσας γνώσης, ιδιαίτερα όσον αφορά τη μητρική τους γλώσσα, αλλά όχι μόνον αυτό· η δυσκολία του να κατακτήσουν πλήρως τη γλώσσα στην οποία διεξάγεται η διδασκαλία, απαραίτητη προϋπόθεση για τη σχολική επιτυχία· τα επίπεδα εκπαίδευσης και δυνατότητας λήψης αποφάσεων των γυναικών, οι οποίες συχνά ανήκουν σε πολιτιστικά συστήματα τα οποία διατηρούν πολύ χαμηλές προσδοκίες για αυτές· η επισφαλής κοινωνικοοικονομική κατάσταση των κοινοτήτων των μεταναστών η οποία μπορεί να επηρεάσει την ευκολία μάθησης· η ισχυρή τάση διαχωρισμού που εντοπίζεται σε ορισμένα σχολικά πλαίσια, με μια συνεπάγουσα δυσκολία πρόσβασης στον ακαδημαϊκό τομέα και ενσωμάτωσης.

Όλες οι παραπάνω αιτίες μπορεί να οδηγήσουν σε μια κατάσταση καθυστερημένης ολοκλήρωσης ή ακόμα και πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, όπως είναι επίσης πιθανόν το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο να αυξήσει τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Μια φορά το χρόνο, η Στατιστική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας επεξεργάζεται δεδομένα και στατιστικά στοιχεία σχετικά με την παρουσία ξένων μαθητών στο εκπαιδευτικό σύστημα της Ιταλίας. Επιπρόσθετα, το 2014, το “Osservatorio nazionale per l'integrazione degli alunni stranieri e per l'educazione interculturale”, το Εθνικό Παρατηρητήριο για την ενσωμάτωση των ξένων μαθητών και για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση έχει επιφορτιστεί με την εύρεση λύσεων για μια αποτελεσματική προσαρμογή των σχολικών πολιτικών ενσωμάτωσης στις πραγματικές ανάγκες μιας αυξανόμενα πολυπολιτισμικής κοινωνίας σε διαρκή αλλαγή. Τέλος, ένα συγκεκριμένο τμήμα του Υπουργείου Παιδείας, η “Direzione generale per lo studente, l'integrazione e la partecipazione”, η Γενική Διεύθυνση για το μαθητή, την ενσωμάτωση και τη συμμετοχή, είναι υπεύθυνο για τη φροντίδα ενσωμάτωσης και συμμετοχής των μαθητών – μεταναστών και των μαθητών με ειδικές ανάγκες. Αυτές οι θεσμικές υπηρεσίες αναπτύσσουν μελέτες και διεξάγουν έρευνες πάνω στο θέμα της “Διαφορετικότητας”, παρέχοντας στο εκπαιδευτικό σύστημα της Ιταλίας τις προδιαγραφές που θα πρέπει να ακολουθηθούν.

Η παρουσία ξένων μαθητών είναι ένα γεγονός το οποίο αποτελεί πλέον μέρος της δομής του εκπαιδευτικού συστήματος. Για να αντιμετωπίσουν το γεγονός αυτό, τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί τρεις σημαντικές εργασίες πάνω στο θέμα της “Διαφορετικότητας” στα Ιταλικά σχολεία:

- *La via italiana per la scuola interculturale e l'integrazione degli alunni stranieri* (Η Ιταλική οδός για ένα διαπολιτισμικό σχολείο και για την ενσωμάτωση των ξένων μαθητών) – Οκτώβριος 2007·
- *Linee Guida per l'accoglienza e l'integrazione degli alunni stranieri* (Προδιαγραφές για την υποδοχή και την ενσωμάτωση των ξένων μαθητών) – Φεβρουάριος 2014,

ένα βασικό εργαλείο για διευθυντές σχολείων, καθηγητές και γονείς ώστε να αντιμετωπιστούν τα διάφορα στάδια υποδοχής και ενσωμάτωσης των ξένων μαθητών, κατανοώντας ότι θα μπορούσε να αποτελέσει μια ευκαιρία να αναθεωρήσουν και να ανανεώσουν τα διδακτικά εργαλεία προς όφελος όλων.

- Indicazioni nazionali per il curricolo (Εθνικές κατευθυντήριες γραμμές σχετικά με τα εκπαιδευτικά προγράμματα) – Σεπτέμβριος 2012.

Το έγγραφο “La via italiana per la scuola interculturale e l’integrazione degli alunni stranieri” καταδεικνύει ότι το εκπαιδευτικό σύστημα της Ιταλίας πρέπει να βασίζεται σε τέσσερις γενικές αρχές:

- Τον οικουμενισμό

Η υιοθέτηση οικουμενικών κριτηρίων για την αναγνώριση των δικαιωμάτων των ανηλίκων έχει εισαχθεί από τη δεκαετία του 90 μέσω δύο στοιχείων ισχυρής αξίας:

- την εφαρμογή των Ιταλικών κανονισμών που θεσπίστηκαν από τη Συνθήκη για τα Δικαιώματα του Παιδιού του ΟΗΕ και επικυρώθηκε από την Ιταλία το 1990.
- την παράδοση που είχε ήδη αρχίσει από τη δεκαετία του 70 στα σχολεία, όσον αφορά στις διάφορες μορφές πολιτισμικής ποικιλομορφίας.

Αυτό είχε ως σκοπό την αναγνώριση:

1. της παιδείας ως δικαιώματος κάθε παιδιού – ακόμα κι αυτών που δεν έχουν την Ιταλική ιθαγένεια, θεωρώντας τα φορείς δικαιωμάτων όχι μόνο λόγω μειονότητας, αλλά και ως ανεξάρτητα άτομα, ανεξαρτήτου της θέσης και της παρουσίας των γονιών τους στη χώρα, σύμφωνα με το άρθρο 34 του Ιταλικού Συντάγματος.
2. η σχολική εκπαίδευση είναι ταυτόχρονα καθήκον, το οποίο θα πρέπει οι ενήλικες να σέβονται και να προστατεύουν, ιδιαίτερα όσον αφορά στην υποχρεωτική εκπαίδευση. - Σύμφωνα με το εκπαιδευτικό σύστημα της Ιταλίας, η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική για τουλάχιστον 10 χρόνια και στόχος της η απόκτηση ενός πτυχίου δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ή ένα πτυχίο τριετούς επαγγελματικής φοίτησης πριν την ηλικία των 18 χρονών. Αυτό συνεπάγεται ότι η εκπαίδευση είναι υποχρεωτική από την ηλικία των 6 έως την ηλικία των 16 ετών.
3. είναι απαραίτητο για όλα τα παιδιά να μπορούν να βασιστούν σε ίσες ευκαιρίες στην πρόσβαση, το μορφωτικό επίπεδο και την καθοδήγηση.

- Το Κοινό σχολείο

Το εκπαιδευτικό σύστημα της Ιταλίας προσανατολίζεται προς την ενσωμάτωση των μαθητών μη Ιταλικής καταγωγής σε ένα κοινό σχολείο, μέσα σε κανονικές τάξεις και αποφεύγοντας την κατασκευή διαφορετικών χώρων μάθησης. Η σύγχρονη παιδαγωγική στοχεύει στην ενίσχυση του ατόμου και τη δημιουργία εκπαιδευτικών οδών βασισμένα στη βιογραφική και σχεσιακή μοναδικότητα του μαθητή, ακόμα και

αν είναι σε διαφορετικό βαθμό. Τέτοια χαρακτηριστικά θέτουν το πλαίσιο του Ιταλικού σχολείου. Πρόκειται για μια αρχή έγκυρη για κάθε μαθητή, ιδιαιτέρως σημαντική στην περίπτωση των παιδιών από μετανάστες γονείς, καθώς επικεντρώνει την προσοχή στην πολιτισμική ποικιλομορφία και μειώνει τον κίνδυνο ομοιογένειας και αφομοίωσης. Ταυτόχρονα, μέσω της προσοχής στο σχεσιακό χαρακτήρα κάθε ατόμου, μπορούν να αποφευχθούν υπερβολές στον καθορισμό εξατομικευμένων προσεγγίσεων και να βοηθηθούν τα σχολεία στην αναγνώριση του πλαισίου ζωής του μαθητή, της βιογραφία των οικογενειών και τα υπόβαθρα.

- Η κεντρικότητα του ατόμου σε σχέση με τους άλλους:

Το σχολικό σύστημα της Ιταλίας επιλέγει να υιοθετήσει τη διαπολιτισμική προοπτική, την προώθηση του διαλόγου και την αντιπαράθεση μεταξύ πολιτισμών για όλους τους μαθητές και σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, προγράμματα σπουδών, διδασκαλία, μαθήματα, σχέσεις και τη ζωή στην τάξη. Το να επιλέγει κανείς μια διαπολιτισμική οπτική δε σημαίνει απλά να υιοθετεί στρατηγικές ενσωμάτωσης των παιδιών μεταναστών, ούτε να παίρνει αντισταθμιστικά μέτρα ειδικού χαρακτήρα. Σημαίνει, ωστόσο, να παίρνει την πολιτισμική ποικιλομορφία ως παράδειγμα της ταυτότητας του σχολείου και τον πλουραλισμό ως μια ευκαιρία έτσι ώστε ολόκληρο το σύστημα να είναι ανοιχτό σε όλες τις διαφορές (κοινωνικές, εκπαιδευτικές, προέλευσης, φύλου και ιστορίας).

Γενικά, το νομοθετικό πλαίσιο, σχεδιασμένο πάνω στην αυτονομία των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (θεσπισμένο από το Π.Δ. 275/99), επιτρέπει την αντιμετώπιση όλων των διαστάσεων που είναι συνδεδεμένες με την ενσωμάτωση των ξένων μαθητών και γενικά με τη Διαφορετικότητα, μέσω ευέλικτων λύσεων, προσαρμοσμένες στα ειδικά πλαίσια μέσα στα οποία λειτουργεί το κάθε σχολείο. Στην πραγματικότητα, -από το 2000, τα Ιταλικά εκπαιδευτικά ιδρύματα, παρόλο που αποτελούν μέρος του εθνικού εκπαιδευτικού συστήματος, έχουν τη δική τους διοικητική, διδακτική και οργανωτική αυτονομία. Ωστόσο, κάθε σχολείο λειτουργεί σεβόμενο ορισμένους γενικούς κανόνες που έχουν οριστεί από το Υπουργείο Παιδείας. Με βάση τους κανόνες αυτούς, αναπτύσσουν το δικό τους σχέδιο της προσφοράς κατάρτισης (POF), το οποίο αντιπροσωπεύει το σχεδιασμό της εκπαιδευτικής δράσης του σχολείου.

Ταυτόχρονα, η αυτονομία των σχολείων και οι πολιτικές ποικιλομορφίας καθώς και οι τοπικές επενδύσεις στον τομέα της εκπαίδευσης τα τελευταία χρόνια έχουν καταδείξει τον κίνδυνο μιας μορφής “περιορισμού των δικαιωμάτων”. Σε κάποια σχολεία και περιοχές της χώρας, το θέμα έχει αντιμετωπιστεί με έναν ξεκάθαρο και υπεύθυνο τρόπο και έχουν ενεργοποιηθεί πόροι και στοχοποιημένες μέθοδοι· σε άλλες περιπτώσεις, ωστόσο, οι ανάγκες των ξένων μαθητών στα σχολεία, και γενικότερα το ζήτημα της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης ακόμα δεν αντιμετωπίζεται καθόλου ή αντιμετωπίζεται κατά περίπτωση, με λύσεις συχνά πολύ κακής ποιότητας.

Λόγω της σχετικότητας του παράγοντα της μετανάστευσης με τα Ιταλικά σχολεία και, γενικά, δεδομένων των αρχών που συζητήθηκαν πιο πάνω, το Υπουργείο Παιδείας παρουσιάζει ορισμένες προδιαγραφές και γραμμές δράσεις όσον αφορά στο θέμα του σεβασμού προς τη Διαφορετικότητα, μέσω του εγγράφου “Linee Guida per l'accoglienza e l'integrazione degli alunni stranieri”. Το έγγραφο σημειώνει τρεις μακρο-περιοχές πάνω στις οποίες θα πρέπει να επικεντρωθεί το εκπαιδευτικό σύστημα της Ιταλίας:

☐ Δράση για την ενσωμάτωση:

Οι δράσεις αυτές απευθύνονται άμεσα στους μαθητές χωρίς Ιταλική ιθαγένεια και στις οικογένειές τους, με στόχο την εκχώρηση του δικαιώματος και των απαραίτητων πόρων για μάθηση με ισότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση.

Για την επίτευξη αυτών, το “Linee Guida per l'accoglienza e l'integrazione degli alunni stranieri” ρυθμίζει την είσοδό τους στο εκπαιδευτικό σύστημα ως εξής:

- οι μαθητές εντάσσονται σε μια τάξη ανάλογα με την ηλικία τους·
- μπορούν να εγγραφούν οποιαδήποτε στιγμή κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς·
- ο Σύλλογος των καθηγητών μπορεί να λάβει την απόφαση να τους τοποθετήσει σε διαφορετικές τάξεις, έτσι ώστε να εξισορροπήσει τον αριθμό των ξένων μαθητών με τον αριθμό των Ιταλών μαθητών·
- ο αριθμός των ξένων μαθητών δε μπορεί να ξεπερνά το 30% του συνόλου για κάθε τάξη·
- θα πρέπει να υποβάλλουν όλα τα προαπαιτούμενα έγγραφα (ιατρικούς φακέλους και σχολικά αρχεία)·
- τα σχολεία πρέπει να οργανώσουν επιπρόσθετα μαθήματα ιταλικών ως δεύτερη γλώσσα για τους ξένους μαθητές·

Στο στάδιο της υποδοχής, διάφορα θέματα θα πρέπει να ληφθούν υπόψιν, όπως οι γλωσσολογικές και διδακτικές ανάγκες των μαθητών αυτών. Με βάση το τελευταίο, το σχολείο μπορεί να υιοθετήσει ένα προσωπικό σχέδιο εργασίας, και κατά τη διάρκεια εξωσχολικών ωρών, για να υποστηρίξει την επιτυχή ένταξη στο σχολικό σύστημα, με ειδική αναφορά στις μαθησιακές ανάγκες σχετικά με την Ιταλική γλώσσα, η οποία είναι απαραίτητη για την ενσωμάτωση και την επιτυχή φοίτηση στο σχολείο.

☐ Δράση για την αλληλεπίδραση·

Οι δραστηριότητες αλληλεπίδρασης δεν είναι επαρκείς για να εξασφαλίσουν την ανάπτυξη ενός εκπαιδευτικού συστήματος το οποίο θα είναι πραγματικά

διαπολιτισμικό: οι δραστηριότητες αυτές μπορούν μόνο να επικεντρώνουν την προσοχή στους μαθητές με διαφορετικές ανάγκες ως ένα πρόβλημα που χρειάζεται λύση. Είναι σημαντικό να συμπεριλαμβάνουμε όλους τους μαθητές αλλά και ολόκληρο το σύστημα σε δράσεις για την εκπαίδευση, με μια αποτελεσματική προσέγγιση προς την αλληλεπίδραση μεταξύ μαθητών και καθηγητών, αλλά και μεταξύ των ίδιων των μαθητών.

Το εκπαιδευτικό σύστημα της Ιταλίας αναγνωρίζει τη σημασία της εκπαίδευσης ως προς τη Διαφορετικότητα, αναγνωρίζοντας τις διαφορές, χωρίς να θέλει να τις αφομοιώσει ούτε να δημιουργήσει διαχωρισμούς και ταυτόχρονα, θέλοντας να πολεμήσει τις προκαταλήψεις και τις διακρίσεις. Από αυτήν την άποψη, το Υπουργείο ενθαρρύνει την ανάπτυξη στρατηγικών για την καταπολέμηση του ρατσισμού, του αντισημιτισμού, της ισλαμοφοβίας και του αντισιγγανισμού, σε ένα διεθνές πλαίσιο συνάντησης ανθρώπων από διαφορετικούς πολιτισμούς.

☒ Παράγοντες και πόροι:

Απαραίτητη προϋπόθεση για να επιτευχθούν όσα έχουν αναφερθεί παραπάνω είναι μια ανανεωμένη μορφή κατάρτισης των καθηγητών ώστε να είναι πιο “ευαίσθητοι προς τη διαφορετικότητα”. Από αυτήν την άποψη, η διαπολιτισμική εκπαίδευση διαμορφώνεται ως μια προοπτική ανανέωσης της διδασκαλίας και του ρόλου των καθηγητών.

Το πλαίσιο της πολιτισμικής ποικιλομορφίας απαιτεί από τον καθηγητή να μπορεί να αντιμετωπίσει τις ανάγκες της σύγχρονης εποχής. Αυτό συνεπάγεται την κατάρτιση των καθηγητών έτσι ώστε να αντιλαμβάνονται ολόκληρο το σχολικό περιβάλλον υπό την έννοια της διαφορετικότητας, εφοδιάζοντας τους με τα μεθοδολογικά εργαλεία για να προσθέσουν τη διαπολιτισμική προοπτική σε όλα τα σχολικά μαθήματα (ιστορία και γεωγραφία, λογοτεχνία, εικαστικά, επιστήμες κ.α.). Για την επίτευξη του στόχου αυτού, το Υπουργείο τονίζει τη σημασία της προώθησης της παρουσίας προγραμμάτων κατάρτισης στα πανεπιστήμια σχετικά με τη Διαπολιτισμική Εκπαίδευση, ιδιαίτερα όσον αφορά στα μαθήματα της Δημοτικής Εκπαίδευσης και στα εξειδικευμένα σχολεία για καθηγητές.

Το 2013 συγκεκριμένα, με τον Νόμο 104/13, η Ιταλική κυβέρνηση εξέδωσε ένα Διάταγμα με το όνομα “Επείγοντα μέτρα στην εκπαίδευση, τα πανεπιστήμια και την έρευνα”, μέσα στο οποίο αναφέρεται (άρθρο 16, μέρος c.) ότι κατανέμονται επιπρόσθετα κονδύλια για δραστηριότητες υποχρεωτικής κατάρτισης του σχολικού προσωπικού, έτσι ώστε να ενδυναμώσουν τις ικανότητες και τις δεξιότητες τους σε περιοχές υψηλού κοινωνικού και εκπαιδευτικού κινδύνου και μεγάλης συγκέντρωσης μεταναστών.

3.1.4. Πορτογαλία

Η Πορτογαλία δε ζει το δράμα των προσφύγων από τη Συρία, το οποίο έχει κλιμακωθεί σε μια σοβαρή διεθνή κρίση. Ο αριθμός των προσφύγων που εισέρχονται στην Πορτογαλία είναι αμελητέος και ο αντίκτυπος στην Πορτογαλική κοινωνία αυτήν την περίοδο είναι πολύ μικρός. Όσον αφορά στους ξένους στη χώρα και, κατά συνέπεια, στα σχολεία, μπορούμε να πούμε ότι οι αριθμοί έχουν μειωθεί, κυρίως λόγω της οικονομικής κρίσης που αντιμετωπίζει η χώρα τα τελευταία 6 χρόνια. Πολλοί από τους ξένους που αναζήτησαν καλύτερες ευκαιρίες στην Πορτογαλία (κυρίως Βραζιλιάνικης, Ουκρανικής και Ρουμανικής εθνικότητας) τελικά κατευθύνονται προς άλλους προορισμούς λόγω της έλλειψης ευκαιριών και των υψηλών ποσοστών ανεργίας.

Οι ξένοι μαθητές είναι συνήθως ευπρόσδεκτοι στα Πορτογαλικά σχολεία και δεν αντιμετωπίζουν κανενός τύπου διακρίσεις, είτε αυτές είναι κοινωνικές, είτε πολιτιστικές, είτε θρησκευτικές. [?](#)

3.2. Αναθεώρηση υφιστάμενων ερευνητικών εργασιών όσον αφορά στην αποδοχή και την εκτίμηση της Διαφορετικότητας.

3.2.1. Βουλγαρία

Το 2010 διεξήχθη μια εμπειρική έρευνα πάνω στα επίπεδα ανεκτικότητας και επικοινωνίας, καθώς και δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων ως εργαλεία πρόληψης της σχολικής βίας σε παιδιά ηλικίας 12 – 14 ετών. Η έρευνα διεξήχθη από το Educational Cooperation Foundation (Ίδρυμα Εκπαιδευτικής Συνεργασίας) σε τέσσερις διοικητικές περιφέρειες της Βορειοανατολικής Βουλγαρίας με το όνομα “Το σχολείο μου – εργαστήριο ανεκτικότητας”. Ορισμένα από τα κύρια συμπεράσματα της έρευνας είναι τα εξής:

- Δεν υπάρχει γραμμική σχέση μεταξύ της μισαλλοδοξίας και της επιθετικότητας, δηλαδή η εκδήλωση της μισαλλοδοξίας δεν συμβαδίζει πάντα με επιθετικές συμπεριφορές, όπως επίσης και η μισαλλοδοξία δεν τρέφει πάντα την επιθετικότητα.
- Οι εκδηλώσεις μισαλλοδοξίας σε παιδιά μεταξύ 12 – 14 ετών που κυριαρχούν στις τέσσερις περιφέρειες βασίζονται στην εθνικότητα, κυρίως προς τους αντιπροσώπους της μειονότητας των Ρομά, των παιδιών με ελαφρά νοητική στέρηση, καθώς και διακρίσεις με βάση την οικονομική κατάσταση.
- Υπάρχουν αποδείξεις αυξανόμενης μη αποδοχής των ομοφυλοφίλων μαθητών.
- Τα παιδιά με σωματική και νοητική αναπηρία συχνά γελοιοποιούνται, εκφοβίζονται, παραμελούνται κ.ο.κ.

Το 2013, το Κέντρο Εκπαιδευτικής Ενσωμάτωσης Παιδιών και Μαθητών από Εθνοτικές Μειονότητες ανέλαβε μια παρόμοια έρευνα σε συνεργασία με το

Teaching Tolerance Project (Σχέδιο Διδασκαλίας της Ανεκτικότητας). Ορισμένοι από τους κύριους στόχους της έρευνας ήταν οι εξής:

- ✓ Η αξιολόγηση των επιπέδων ανεκτικότητας στα κρατικά σχολεία τα οποία αποτελούσαν το αντικείμενο μελέτης.
- ✓ Η παρατήρηση των εκδηλώσεων και των μορφών μισαλλοδοξίας, καθώς και τα αίτια τους.

Η μελέτη καταλήγει στο ότι τα επίπεδα ανεκτικότητας στα κρατικά σχολεία είναι πάνω από το μέσο όρο, σύμφωνα με δύο ομάδες – στόχους – ειδικούς παιδαγωγούς και μαθητές. Σύμφωνα με τις δύο ομάδες – στόχους, η λεκτική βία και η έλλειψη σεβασμού ήταν οι δύο πιο συνηθισμένες μορφές έλλειψης ανεκτικότητας.

3.2.2.Ελλάδα

Υφιστάμενες Έρευνες

Υπάρχουν πολλά άρθρα και εργασίες πάνω στη διαφορετικότητα και της επιπτώσεις της, κυρίως όσον αφορά στις μειονότητες των Μουσουλμάνων και των Ρομά, και στις εκπαιδευτικές διαστάσεις, για παράδειγμα πως μπορεί μια τέτοια μειονότητα να επηρεάσει το επίπεδο της ποιότητας της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Η έρευνα είναι λίγο φτωχή σε αυτόν τον τομέα, καθώς μόνο οι μειονότητες των Μουσουλμάνων και των Ρομά μελετήθηκαν διεξοδικά και μόνο μέσα στα

εκπαιδευτικά πλαίσια.

3.2.3.Ιταλία

Το 2010, το “Centro Studi Minori e Media” (Κέντρο Μελετών Ανηλίκων και Μέσων Ενημέρωσης) διεξήγαγε μια έρευνα ανάμεσα σε 1214 μαθητές από 19 γυμνάσια σε 9 περιοχές της Ιταλίας, ερευνώντας το πως κατανοούν οι νέοι ηλικίας 14 – 20 ετών τις διακρίσεις στη σημερινή κοινωνία και το πως αντιμετωπίζεται το θέμα αυτό από τα μέσα ενημέρωσης (αυτή είναι η βασική διαφορά με την έρευνα OTHERNESS).

Τα ερωτήματα που επιχείρησε να απαντήσει η έρευνα είναι τα εξής:

Τι σκέφτονται οι νέοι σχετικά με την ποικιλομορφία; Κατά πόσο πιστεύουν ότι υφίστανται στην Ιταλία και σε τι βαθμό οι διακρίσεις όσον αφορά την κοινωνική θέση, τις αναπηρίες, την εθνικότητα, το φύλο, τις πολιτικές πεποιθήσεις, το σεξουαλικό προσανατολισμό και τη θρησκεία; Θεωρούν τη στάση τους λιγότερο ή περισσότερο προκατειλημμένη από αυτήν των γονιών τους; Πάνω σε ποια βάση σχηματίζουν τις απόψεις τους στο θέμα της ποικιλομορφίας; Πως αντιμετωπίζονται

τα θέματα αυτά από τα μέσα ενημέρωσης; Ποια είναι η άποψη τους σχετικά με την παρουσία ξένων στην Ιταλία;

Σύμφωνα με τους ερωτηθέντες, στη σημερινή κοινωνία οι διακρίσεις είναι πολύ ή αρκετά διαδεδομένες όσον αφορά στο σεξουαλικό προσανατολισμό και την εθνικότητα (88%), την κοινωνική θέση (78%) και τις αναπηρίες (67%). Το 60% περίπου θεωρεί ότι οι διακρίσεις είναι πολύ ή αρκετά διαδεδομένες όσον αφορά στις θρησκευτικές και πολιτικές πεποιθήσεις. Μόνο το 37% πιστεύει ότι είναι πολύ ή αρκετά διαδεδομένες οι διακρίσεις με βάση το φύλο.

Επίσης, οι νέοι πιστεύουν ότι είναι λιγότερο προκατειλημμένοι από τους γονείς τους και περίπου ένας στους τρεις δεν μιλάει καθόλου για ποικιλομορφία με την οικογένειά του. Το 42% των κοριτσιών και των αγοριών που ερωτήθηκαν, επέδειξαν συναισθήματα διακρίσεων προς ανθρώπους διαφορετικούς από αυτούς. Περίπου το 90% των ερωτηθέντων έχουν φίλους που επιδεικνύουν τάσεις διακρίσεων προς τους μετανάστες και τους άστεγους. Το 33% έχουν φίλους που δε μπορούν να κρύψουν τα συναισθήματα διακρίσεων προς τη διαφορετικότητα και προσπαθούν να μη σχετίζονται με ομοφυλόφιλους. Περίπου οι μισοί από τους ερωτηθέντες, ωστόσο, έχουν φίλους που δεν διαχωρίζουν με βάση την αναπηρία και τη θρησκεία.

Κατά τη γνώμη σας, στη σημερινή κοινωνία, κατά πόσο είναι διαδεδομένες οι διακρίσεις με βάση...;

- Την κοινωνική θέση· Τις αναπηρίες· Την εθνότητα· Το φύλο· Τις πολιτικές πεποιθήσεις· Το σεξουαλικό προσανατολισμό· Τη θρησκεία.
- Καθόλου – Λίγο – Αρκετά – Πολύ

Τι πιστεύετε;

- Δεν κάνω διακρίσεις εναντίον ανθρώπων διαφορετικών από εμένα, προσπαθώ να δώσω ένα θετικό παράδειγμα·
- Δεν κάνω διαχωρισμούς·
- Προσέχω να μην δείξω συναισθήματα διακρίσεων·
- Δεν μπορώ να κρύψω στάσεις διακρίσεων·
- Αναγνωρίζω την αναπόφευκτη ύπαρξη της ποικιλομορφίας·
- Προσπαθώ να μη συναναστρέφομαι με ανθρώπους διαφορετικούς από εμένα.

Από αυτήν, όπως κι από άλλες έρευνες, προέκυψε ένα σημαντικό σημείο· μια από τις πιο σημαντικές πλευρές της εκπαίδευσης των νέων ως προς τη Διαφορετικότητα στη σημερινή Ιταλία είναι – εκτός από το θέμα της πολυπολιτισμικότητας στα σχολεία και τη μετανάστευση – το ζήτημα της ισότητας των φύλων. Στην πραγματικότητα, τα δύο θέματα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα.

Οι αλλαγές που συντελέστηκαν τα τελευταία χρόνια όπως η παγκοσμιοποίηση και η μετανάστευση νέων πληθυσμιακών ομάδων με διαφορετικά πολιτισμικά και θρησκευτικά υπόβαθρα καθιστούν ιδιαίτερος επείγουσα την ανάλυση του ζητήματος της εκπαίδευσης, ακόμα και στις ευαίσθητες περιοχές της σεξουαλικότητας και του φύλου.

Η σεξουαλική διαπαιδαγώγηση είναι υποχρεωτική σε όλες τις χώρες της ΕΕ – όπως ορίζεται στις “Πολιτικές για τη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση στην Ευρωπαϊκή Ένωση”, μια αναφορά που δημοσιεύτηκε το 2013 από τη Γενική Διεύθυνση Εσωτερικών Πολιτικών του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου – εκτός από την Ιταλία, τη Βουλγαρία, την Κύπρο, τη Λιθουανία, την Πολωνία, τη Ρουμανία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Στην Ιταλία δεν υπάρχει συγκεκριμένη νομοθεσία η οποία να αναφέρεται στο θέμα, παρά το γεγονός ότι η απαίτηση για διαπαιδαγώγηση αυξάνεται συνεχώς σε διάφορα επίπεδα και παρόλο που για δεκαετίες παρουσιάζονται νομοσχέδια για την ένταξη και τη ρύθμιση του ζητήματος αυτού στα σχολεία.

Αυτή τη στιγμή, το ζήτημα της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης εμπίπτει στην ατομική πρωτοβουλία των καθηγητών με τη συνεργασία συλλόγων και συμβουλευτικών κέντρων, τα οποία οργανώνουν συναντήσεις και σειρές μαθημάτων σε σχολεία.

Το 2010, ο ΠΟΥ δημοσίευσε την αναφορά “Προδιαγραφές για τη Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση στην Ευρώπη”, η οποία ζητάει την ένταξη του μαθήματος στα σχολικά προγράμματα από τη δημοτική εκπαίδευση, αλλά αυτό δεν έχει εφαρμοστεί ακόμα στην Ιταλία.

Ανάμεσα στα στοιχεία που βάζουν φρένο στην ανάπτυξη του ζητήματος είναι σαφώς η έντονα συντηρητική και θρησκευτική κληρονομιά της Ιταλίας, αλλά επίσης και η έλλειψη χρηματοδότησης για την οργάνωση των μαθημάτων.

Τα ερωτήματα που θέτονται από το ζήτημα της ένταξης της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης στα σχολικά προγράμματα σπουδών αφορούν, συνοπτικά, τον τρόπο με τον οποίο θα μπορέσει να διδαχθεί, με το περιεχόμενο των μαθημάτων και την ηλικία – σύμφωνα με τα στάδια της ανάπτυξης του παιδιού – στην οποία θα πρέπει να γίνει η διδασκαλία, επειδή το περιεχόμενο της σεξουαλικής διαπαιδαγώγησης δεν μπορεί να περιορίζεται σε απλές φυσιολογικές πληροφορίες, αλλά αφορά επίσης την ανθρωπολογική αντίληψη για τον άνθρωπο και τη ζωή, τα οποία μπορεί να διαφέρουν από έναν πολιτισμό και μια θρησκεία στην άλλη και τελικά να χρειάζεται να βρεθούν εξειδικευμένοι επαγγελματίες για να αναλάβουν το ρόλο των εκπαιδευτών σε αυτό το ευαίσθητο ζήτημα.

3.2.4. Πορτογαλία

Υπάρχουν στη χώρα μας δημοσιεύσεις πάνω στο θέμα της διαφορετικότητας, συμπεριλαμβανομένων ερευνών (ακαδημαϊκές διατριβές εμπειρογνομόνων), οι οποίες υποστηρίζουν μια γενική προσέγγιση του θέματος από πολύ μικρή ηλικία

στην εκπαιδευτική πορεία των παιδιών (προσχολική εκπαίδευση), συνεισφέροντας έτσι στην καλύτερη δόμηση του χαρακτήρα.

Ορισμένοι τίτλοι είναι οι εξής:

“Ταυτότητα και Διαφορετικότητα: η παιδική λογοτεχνία ως ευκαιρία προσέγγισης των αξιών στην προσχολική εκπαίδευση”

“Identidade e Alteridade: a literatura infantil como oportunidade de abordagem aos valores na educação pré-escolar”, Relatório Final - Prática e Intervenção Supervisionada, Mestrado em Educação Pré-Escolar, Ana Filipa Mendes Ferreira, Escola Superior de Educação de Portalegre - Instituto Politécnico de Portalegre, Março de 2013.

<http://comum.rcaap.pt/bitstream/10400.26/4199/1/Ana%20Ferreira.pdf>

“ΠΟΛΥΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ: Παιδικά βιβλία και εικόνες διαφορετικότητας μέσα από αυτά”

“EDUCAÇÃO INTER/MULTICULTURAL NO JARDIM DE INFÂNCIA Os livros infantis e as suas imagens da alteridade”, revista “Educação, Sociedade & Culturas”, João Filipe Marques e Mónica Gameira Borges, 2011.

http://www.fpce.up.pt/ciie/revistaesc/ESC36/ESC36_Joao&Monica.pdf

"ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΗΓΕΤΙΚΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ – ΜΙΑ ΜΑΤΙΑ, ΕΝΑ ΤΑΞΙΔΙ"

“ALTERIDADE E LIDERANÇA – UM OLHAR, UM PERCURSO”, Aldora Emília Machado Pimentel Martins de Carvalho, Relatório Reflexivo apresentado à Universidade Católica Portuguesa para obtenção do grau de Mestre em Ciências da Educação - Especialização em Administração e Organização Escolar, Faculdade de Educação e Psicologia - UNIVERSIDADE CATÓLICA PORTUGUESA, Dezembro de 2012.

http://repositorio.ucp.pt/bitstream/10400.14/11904/1/RRTF_Aldora.pdf

4. Η Διαφορετικότητα στα εθνικά προγράμματα σπουδών – κατά πόσο η διδακτέα ύλη των μαθημάτων, οι κατευθυντήριες γραμμές και οι κρατικοί κανονισμοί, και τα διδακτικά βιβλία προάγουν τη δεκτικότητα των μαθητών ως προς τη Διαφορετικότητα.

4.1. Βουλγαρία

Ανάλυση του περιεχομένου των σχολικών διδακτικών βιβλίων της λογοτεχνίας και της ιστορίας για την 5^η, 6^η και 7^η τάξη (ηλικίες 12, 13 και 14 ετών) και παραδείγματα διαμόρφωσης στάσεων προς τη διαφορετικότητα

Η μελέτη του τρόπου με τον οποίο το θέμα της *διαφορετικότητας* αντικατοπτρίζεται στα προγράμματα σπουδών και στα διδακτικά βιβλία επικεντρώνεται στις κύριες πλευρές και διαστάσεις της *διαφορετικότητας* και συμφωνεί με το στόχο της έρευνας: να βοηθήσει τους μαθητές να δομήσουν μια συνείδηση της ποικιλομορφίας, να σέβονται τα ανθρώπινα

δικαιώματα, να αναγνωρίζουν και να σέβονται τον κάθε άνθρωπο ως ένα μοναδικό άτομο και να προάγουν την ενεργή πολιτική συμμετοχή και τη συμμετοχή στη ζωή των κοινοτήτων τους.

Τα ευρήματα και τα συμπεράσματα αυτής της αναφοράς βασίζονται στα εγκεκριμένα διδακτικά βιβλία για την 5^η 6^η και 7^η τάξη (για τις ηλικίες των 12, 13 και 14 ετών) από διάφορους εκδοτικούς οίκους: Bulvest 2000, Anubis, Prosveta και Azbuki-Prosveta.

Η αναφορά περιλαμβάνει μια περιγραφή των προγραμμάτων σπουδών και των διδακτικών βιβλίων της Λογοτεχνίας και της Ιστορίας, καθώς και μια ανάλυση και τα υπέρ και τα κατά κάθε περίπτωση – προσφέροντας θετικά και αρνητικά παραδείγματα στάσεων απέναντι στη διαφορετικότητα. Δείχνεται μια προτίμηση προς αυτή τη μεικτή προσέγγιση, επειδή παρέχει τεκμηριωμένες πληροφορίες σχετικά με κάθε ένα από τα σχολικά μαθήματα και βοηθάει να γίνουν πράξη οι προτάσεις.

4.1.1. Στόχοι και πεδίο εφαρμογής

Οι στόχοι της μελέτης πάνω στα διδακτικά βιβλία και το περιεχόμενό τους, όσον αφορά στο θέμα της διαφορετικότητας και της ανθρώπινης ποικιλομορφίας, με αποδοχή των διαφορών των άλλων ανθρώπων και με ανεκτικότητα είναι οι εξής:

- Η εξακρίβωση της ύπαρξης ή της απουσίας των διαφόρων πτυχών της διαφορετικότητας, καθώς και των άμεσων (απροκάλυπτων / εμφανών) ή των έμμεσων (κρυμμένων / υπονοούμενων) ιδεών και στάσεων, στερεοτύπων και προκαταλήψεων, τα οποία μπορούν να επιφέρουν διακρίσεις.
- Η ανάλυση του βαθμού στον οποίο το περιεχόμενο των διδακτικών βιβλίων βοηθάει στην ανάπτυξη ανεκτικότητας προς τις διαφορές και τη διαφορετικότητα και ταυτόχρονα ευνοεί τη μισαλλοδοξία και τις διακρίσεις εναντίον παιδιών και μαθητών διαφορετικών / άλλων / ξένων ομάδων.
- Η εύρεση ενός συνόλου προτάσεων για τη βελτίωση του περιεχομένου των διδακτικών βιβλίων, σύμφωνα με τις πολιτικές πρόληψης και προστασίας ενάντια στις διακρίσεις με βάση τις διαφορές και για την προώθηση της ενεργής συμμετοχής στα κοινά.

Λαμβάνοντας υπόψιν τους στόχους που περιγράφηκαν παραπάνω, η ανάλυση διεξάγεται με δύο τρόπους:

1. **Θεματική ανάλυση του περιεχομένου των διδακτικών βιβλίων** – μελετάει την ύπαρξη / απουσία και προβολή των διαφόρων πτυχών της διαφορετικότητας ως εξής:
 - Θρησκευτικές διαφορές
 - Διαπολιτισμικές διαφορές

- Κοινωνικές διαφορές ως απόρροια της φτώχειας
- Διαφορές με βάση τις αναπηρίες (άτομα με ειδικές ανάγκες)
- Συμπεριφορικές διαφορές – απόκλιση, επιθετικότητα (ως εκδηλώσεις εθνικιστικών ή άλλων στάσεων)
- Στάσεις προς τα ανθρώπινα δικαιώματα

Η ανάλυση δείχνει *αν και σε τι βαθμό* τα σχολικά προγράμματα και τα διδακτικά βιβλία συμπεριλαμβάνουν πτυχές της διαφορετικότητας που αναφέρθηκαν παραπάνω, αναλυτικώς αλλά και εμμέσως (περιλαμβάνοντας τις *παραλείψεις* αυτών των πλευρών).

2. Ανάλυση λόγου των περιεχομένων των διδακτικών βιβλίων – παρουσιάζει την ανάλυση των στάσεων προς τη διαφορετικότητα από την πλευρά της έρευνας αυτής (συμπεριλαμβανομένων αντιλήψεων, ιδεών, απόψεων, κατανόησης, σκοπού, προτάσεων).

Αναλύονται οι βασικές παρατηρήσεις και τα συμπεράσματα από περιπτώσεις οι οποίες έχουν τη δυνατότητα να διαμορφώσουν την κοσμοθεωρία των παιδιών και των μαθητών, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον κόσμο, σύμφωνα με την κατεύθυνση και τη φύση της επιρροής και εντάσσονται στις εξής κατηγορίες:

- Αρνητικά παραδείγματα – ενστάλαξη αρνητικών στάσεων, συμπεριλαμβανομένων στερεοτύπων και εμφανών προκαταλήψεων, οι οποίες προκαλούν και/ή νομιμοποιούν τις διακρίσεις με βάση τις διαφορές·
- Αρνητικά παραδείγματα – υπονοούμενες αρνητικές στάσεις, συμπεριλαμβανομένων στερεοτύπων και εμμέσων προκαταλήψεων, περιφρονώντας και/ή αγνοώντας άτομα τα οποία είναι διαφορετικά·
- Θετικά παραδείγματα (άμεσα και έμμεσα) προαγωγής της ανεκτικότητας και της αποδοχής της ποικιλομορφίας·
- Παραδείγματα διφορούμενης φύσης τα οποία συνήθως περνάνε έμμεσα και ασαφή μηνύματα και μπορούν πιθανώς να προάγουν την έλλειψη ανεκτικότητας προς τη διαφορετικότητα·
- Χαμένες ευκαιρίες (οι επονομαζόμενες παραλείψεις) ευαισθητοποίησης σχετικά με τη διαφορετικότητα και προαγωγής της ανεκτικότητας ανάμεσα σε παιδιά/μαθητές·

Καθώς κάθε πολιτισμός, θρησκεία, συμπεριφορά κτλ. μπορούν να οριστούν ως 'διαφορετικά ή άλλα' ανάλογα με τις απόψεις, η αφετηρία της ανάλυσης καθορίζεται από την πλειοψηφική άποψη στη Βουλγαρία και τις αποδεκτές 'νόρμες' (την επονομαζόμενη 'αφετηρία') ως εξής:

- Θρησκευτικές διαφορές – αφετηρία: Χριστιανοί Ορθόδοξοι·

- Διαπολιτισμικές διαφορές – αφετηρία: πολιτισμός της Βουλγαρικής εθνικότητας (συμπεριλαμβανομένων της μητρικής γλώσσας, της ιστορίας, του τρόπου ζωής, των τεχνών, της λογοτεχνίας, της λαογραφίας, των παραδόσεων, των εθίμων, της εθνικής ταυτότητας των Βουλγάρων)
- Κοινωνικές διαφορές (κοινωνικές ανισότητες) – αφετηρία: ευημερία
- Διαφορές με βάση τις αναπηρίες (άτομα με ειδικές ανάγκες) – αφετηρία: υγιείς άνθρωποι χωρίς ειδικές ανάγκες
- Συμπεριφορικές διαφορές – αφετηρία: συμπεριφορές βασισμένες στα κανονικά χαρακτηριστικά συγκεκριμένων ηλικιών και πολιτισμών
- Στάσεις προς τα ανθρώπινα δικαιώματα – αφετηρία: κοινωνικά αποδεκτά και χαρακτηριστικά της δεδομένης ιστορικής περιόδου και πολιτισμού

2. Ευρήματα και συμπεράσματα από την ανάλυση των προγραμμάτων σπουδών και των διδακτικών βιβλίων για κάθε σχολικό μάθημα

Το κομμάτι αυτό περιέχει ευρήματα, συγκεκριμένα στοιχεία και αναφορές σχετικά με το θέμα της διαφορετικότητας τα οποία έχουν συλλεχθεί από τα σχολικά προγράμματα και τα διδακτικά βιβλία της Λογοτεχνίας και της Ιστορίας. Το αντικείμενο των διδακτικών βιβλίων απαιτεί να αντικατοπτρίζεται η διαφορετικότητα στο περιεχόμενο των διδακτικών βιβλίων τόσο στο επίπεδο της πληροφόρησης όσο και στο επίπεδο της διαφύλαξης των αξιών και της ανάπτυξης μιας θετικής στάσης προς τις όποιες διαφορές.

A. Λογοτεχνία

A.1. Ανάλυση των προγραμμάτων σπουδών της Λογοτεχνίας

Πρόγραμμα σπουδών για την 5^η τάξη (ηλικία 12 ετών) – η διαπολιτισμική πλευρά της διαφορετικότητας εντάσσεται μέσα στη διδακτέα ύλη στο κεφάλαιο ‘Απόκτηση κοινωνικών και πολιτιστικών δεξιοτήτων’. Οι μαθητές πρέπει Α) να κατανοήσουν τις έννοιες της δημιουργίας του σύμπαντος και της προέλευσης της ζωής όπως αυτές εμφανίζονται σε διάφορες ανθρώπινες κοινωνίες, οι οποίες απεικονίζονται σε μύθους, θρύλους, παραμύθια και δημοτικά τραγούδια. Β) να κατανοήσουν και να συζητήσουν τις συμβατικές αξίες της εθνικής οργάνωσης των ανθρώπινων κοινωνιών και θα πρέπει ‘1. να συνειδητοποιήσουν αξίες όπως η συνέχιση των παραδόσεων· ο σεβασμός προς τους κοινούς προγόνους. 2. να δείξουν ανεκτικότητα προς τις προφορικές και πολιτισμικές παραδόσεις διάφορων εθνικών ομάδων.’ Οι μαθητές πρέπει να εξοικειωθούν με ‘1. τις βασικές λαογραφικές εορτές του Βουλγαρικού ημερολογίου και γενικότερα τις εορτές άλλων εθνοτικών ομάδων που κατοικούν στη Βουλγαρία. 2. τις διαφορές των εθνικών προελεύσεων και των θρησκευτικών και γλωσσικών σχέσεων των ανθρώπων ...’ Οι μαθητές πρέπει να αποκτήσουν μια κατανόηση των κοινών ηθικών αξιών και των εννοιών του καλού και του κακού, του όμορφου και του άσχημου, του δίκαιου και του άδικου, και να συνειδητοποιήσουν την οικουμενικότητα αυτών των εννοιών. Το θέμα της

διαφορετικότητας υπάρχει σε πολλά από τα έργα και τα κείμενα που περιλαμβάνονται στη διδακτέα ύλη, για παράδειγμα 1. Η δημιουργία μύθων και θρύλων; αρχαιοελληνικοί, βιβλικοί, Σκανδιναβικοί, Βουλγαρικοί και Αρμένικοι. Οι μαθητές πρέπει να λάβουν μια λαογραφική άποψη του κόσμου μέσω Βουλγαρικών δημοτικών τραγουδιών και παραμυθιών, Εβραϊκών ιστοριών και ιστοριών των Ρομά, και μέσω διαφόρων πλευρών του ημερολογίου των λαογραφικών εορτών των Βουλγάρων, Εβραίων, Τούρκων και Ρομά.

Πρόγραμμα σπουδών για την 6^η τάξη (ηλικίας 13 ετών) – η διαφορετικότητα περιλαμβάνεται σε πολλές από τις πτυχές του προγράμματος σπουδών στο κεφάλαιο ‘Απόκτηση κοινωνικών και πολιτισμικών δεξιοτήτων’. Οι μαθητές πρέπει 1. να πάρουν μια ιδέα των κοινών ηθικών αξιών και να συνειδητοποιήσουν την αέναη φύση τους. 2. να κατανοήσουν την κοινωνική διαστρωμάτωση και τα χαρακτηριστικά συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων. 3. να κατανοήσουν το ρόλο της συνεργασίας μεταξύ πολιτισμών ώστε να επιτευχθεί η ενότητα.’ Με βάση την κατανόηση και τη ευαισθητοποίηση, οι μαθητές πρέπει να μπορούν να παρατηρούν, να συζητούν και να επιχειρηματολογούν υπέρ ή κατά των θεμάτων της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, της ενότητας μέσα στην ποικιλομορφία, της διαπολιτισμικής συνεργασίας και της ανεκτικότητας. Όσον αφορά στη Λογοτεχνία, οι μαθητές θα πρέπει: ‘2.1. να βρίσκουν και να κατανοούν τα ανθρωπιστικά μηνύματα μέσα στα λογοτεχνικά κείμενα· 2.2. να αναπτύσσουν την ικανότητα να σχολιάζουν την ηθική και την αισθητική της ανθρώπινης φύσης. 2.3. να αναπτύσσουν την ικανότητα να επιδεικνύουν ενσυναίσθηση για το φυσικό κόσμο και ταυτόχρονα για τα ανθρώπινα πλάσματα. 2.4. να ταιριάζουν τις γνώσεις που έχουν αποκτήσει σχετικά με τις ανθρώπινες κοινωνίες με τα θέματα και τις αξίες της ατομικής επιλογής και των οικουμενικών αξιών.

Πρόγραμμα σπουδών για την 7^η τάξη (ηλικία 14 ετών) – η διαφορετικότητα εξετάζεται μέσω ‘των ιδεών και της καλλιτεχνικής πρωτοτυπίας των λογοτεχνικών κειμένων της Βουλγαρικής Αναγέννησης (Εθνική Αναβίωση) και της Λογοτεχνίας της περιόδου μετά την Απελευθέρωση. Οι μαθητές πρέπει 1. να κατανοήσουν τις εκδηλώσεις προσωπικών, εθνικών και οικουμενικών αξιών μέσα από τα λογοτεχνικά κείμενα 2. να κατανοήσουν το διάλογο μεταξύ διαφορετικών πολιτιστικών μοντέλων. 3. να κατανοήσουν τις διάφορες εκδηλώσεις των σχέσεων μεταξύ ‘προσωπικού’ και ‘ξένου’· Βούλγαροι και ‘άλλοι.’

2.1.2. *Θεματική ανάλυση και ανάλυση λόγου του περιεχομένου των διδακτικών βιβλίων της Λογοτεχνίας*

5^η τάξη (ηλικία 12 ετών)

Τα διδακτικά βιβλία για την 5^η τάξη περιέχουν μύθους και θρύλους για τη δημιουργία του κόσμου από διάφορους αρχαίους πολιτισμούς· λαογραφία (τραγούδια, παραμύθια, θρύλους, παροιμίες, γρίφους)· ημερολόγια με τις λαογραφικές εορτές τα οποία περιλαμβάνουν εορτές, παραδόσεις, έθιμα και ιεροτελεστίες· λαογραφία άλλων χωρών και

ιστορίες από γνωστούς ξένους συγγραφείς, καθώς και επιπλέον πληροφορίες, ερωτήσεις και ιδέες από τα κείμενα για ανεξάρτητες εργασίες στο σπίτι και στην τάξη.

Λογοτεχνία για την 5^η τάξη. Συγγραφείς: Petrova, Bozhinov

Κεφάλαιο: Ο Άνθρωπος και ο Κόσμος

Θέμα: Μύθοι και θρύλοι για τη δημιουργία του κόσμου

Θετικά παραδείγματα:

- δηλώνεται ότι 'διαφορετικοί άνθρωποι δημιούργησαν διαφορετικούς μύθους, αλλά αυτό που είχαν κοινό ήταν ο ανθρώπινος στόχος να περιγράψουν και να εξηγήσουν την προέλευση και τη ουσία του σύμπαντος και τη θέση του ανθρώπου μέσα σε αυτό'. Με άλλα λόγια, από την αρχή δίνεται μια έμφαση στις διαπολιτισμικές διαφορές των μύθων και των θρύλων για τη δημιουργία του κόσμου, όπως επίσης και στα κοινά τους σημεία, πράγμα το οποίο αποτελεί θετικό παράδειγμα δημιουργίας ενότητας μέσα στην ποικιλομορφία.

Άλλα θετικά παραδείγματα:

- 'Όμοιότητες και διαφορές στις μυθολογικές έννοιες του κόσμου λόγω των ομοιοτήτων και των διαφορών στο περιβάλλον και τον τρόπο ζωής, καθώς και στις παρατηρήσεις και τις εμπειρίες των ανθρώπων.' Τονίζεται ακόμα μια φορά η οικουμενικότητα των ιδεών και των εννοιών διαφόρων αρχαίων πολιτισμών.
- 'Οι θεοί έχουν οικογενειακές σχέσεις, υπέρτατη δύναμη και ακολουθούν ορισμένους κανόνες, ακριβώς όπως και οι άνθρωποι. Η καταπάτηση των κανόνων και η ανυπακοή μπορούν να προκαλέσουν αστάθεια.' Το παράδειγμα αυτό τονίζει τη σημασία της υπακοής σε κανόνες έτσι ώστε να ρυθμίζονται οι σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και μεταξύ των θεών, με άλλα λόγια, όλοι πρέπει να υπακούουν σε κανόνες.

Παραλείψεις (συμπεριλαμβανομένων και αυτών στα προγράμματα σπουδών):

- δε συμπεριλαμβάνονται μικρές μυθολογικές ιστορίες άλλων πολιτισμών (συμπεριλαμβανομένων πολιτισμών οι οποίοι αποτελούν μέρος του σημερινού χάρτη των Βουλγαρικών εθνοτήτων). Είναι έργο που ανήκει στην κατηγορία 'μελλοντική έρευνα'.

Θέμα: Λαογραφικές έννοιες για τον κόσμο

Θετικά παραδείγματα:

- συμπεριλαμβάνονται ένα Εβραϊκό λαϊκό παραμύθι και ένα λαϊκό παραμύθι των Ρομά·
- μεταδίδεται ένα υπονοούμενο μήνυμα για την κοινωνική ανισότητα και ενθαρρύνεται μια θετική στάση προς τους Ρομά και τον πολιτισμό τους: 'Αυτή είναι η ιστορία ενός χαρούμενου λαού, γεννημένου να περιφέρεται στον κόσμο. Παρά την κατάστασή τους,

ο λαός των Ρομά στη Ρωσία, την Ισπανία, την Ουγγαρία και οπουδήποτε ζουν, δημιουργεί ορισμένα από τα πιο δημοφιλή και αγαπημένα τραγούδια.'

- Οι ερωτήσεις και οι εργασίες που ακολουθούν το θρύλο των Ρομά είναι αρκετά εκτενείς, προκαλώντας τους μαθητές να σκεφτούν και να κατανοήσουν τη νομαδική ζωή των Ρομά και την κατάστασή τους, τις αξίες τους και τη στάση των άλλων ανθρώπων απέναντι τους.

Παραλείψεις:

- Η γενική εισαγωγή στα λαϊκά παραμύθια περιγράφει τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά μόνο των Βουλγαρικών λαϊκών παραμυθιών, χωρίς να αναφέρει τα χαρακτηριστικά άλλων εθνοτικών ομάδων.
- γίνεται μόνο μια πρόχειρη αναφορά των τραγουδιών των Ρομά, δεν δίνονται παραδείγματα.
- Ούτε το πρόγραμμα σπουδών αλλά ούτε και τα διδακτικά βιβλία δεν παραθέτουν παραδείγματα της λαογραφίας άλλων εθνοτικών ομάδων που αποτελούν μέρος του σημερινού χάρτη των εθνοτήτων της Βουλγαρίας (για παράδειγμα Αρμένιοι, Τούρκοι, Σκοπιανοί).

Κεφάλαιο: Ημερολόγιο λαογραφικών εορτών

Θετικά παραδείγματα:

- παραδείγματα 'Εορτασμού του Πάσχα σε όλον τον κόσμο' - παραδόσεις στη Ρωσία, την Πολωνία, την Τσεχία, την Ουγγαρία, τη Σλοβακία, την Ελλάδα, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ιταλία και τις Φιλιππίνες. Η κατηγορία 'μελλοντική έρευνα' περιέχει το έργο της έρευνας πάνω σε έναν αγαπημένο ήρωα του Πάσχα (πασχαλινό λαγουδάκι) σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες. Με άλλα λόγια, το θέμα των διαπολιτισμικών διαφορών αντιμετωπίζεται με έναν ουδέτερο, ενημερωτικό τρόπο.
- απεικονίζονται οι διαφορές / ομοιότητες μεταξύ του Χριστιανισμού και των παγανιστικών θρησκειών.
- περιγράφεται ότι 'ο Άγιος Γεώργιος της Λύδδα λατρεύεται από Χριστιανούς και Μουσουλμάνους'. Με άλλα λόγια, η αγία εικόνα και η λατρεία της συνδέεται με διάφορες κοινότητες.
- περιγράφεται ότι ο Άγιος Δημήτριος της Θεσσαλονίκης λατρεύεται στη Βουλγαρία, την Ελλάδα, τη Σερβία και τη Ρωσία.
- εισάγονται στοιχεία άλλων εθνοτικών ομάδων / ανθρώπων – το Εβραϊκό Πάσχα και το Μουσουλμανικό Kurban Bayrami, και οι μαθητές πρέπει να τα συγκρίνουν με εορτασμούς και έθιμα της Βουλγαρικής εθνοτικής ομάδας. Εξηγείται ότι 'σε περιοχές όπου Μουσουλμάνοι και Χριστιανοί ζουν μαζί, οι Χριστιανοί συμμετέχουν στις

εορταστικές δραστηριότητες, πράγμα το οποίο αποδεικνύει ότι όλες οι θρησκείες προάγουν την καλοσύνη και την αγάπη για την ανθρωπότητα και βρίσκονται κοντά στα 'προβλήματα' των πιστών. Η δήλωση αυτή μπορεί να θεωρηθεί ως έμμεσο μήνυμα για τη θρησκευτική ανεκτικότητα.

- περιλαμβάνεται μια ιστορία για τον Hasan Aga (έναν Πομάκο Κυβερνήτη κατά τον 18^ο-19^ο αιώνα), μαζί με ερωτήσεις και εργασίες, η οποία απεικονίζει τον Hasan Aga ως έναν άγιο άνθρωπο και ενθαρρύνει τους μαθητές να συλλογιστούν πάνω στις καλές σχέσεις γειννίας ανάμεσα σε ανθρώπους με διαφορετικό πολιτιστικό υπόβαθρο και θρησκευτικές πεποιθήσεις.

Παραλείψεις:

- δεν αναφέρονται τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και οι ορολογίες του Ισλάμ και του Ισλαμικού ημερολογίου· εξηγούνται μόνο τα Χριστιανικά· το Kurban Bayrami εισάγεται κατευθείαν χωρίς πρότερο καθορισμό των όρων που χρησιμοποιούνται στο διδακτικό βιβλίο (Ισλάμ, Κοράνι, τζαμί)
- δε γίνεται αναφορά σε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά / ομοιότητες των τελετών και των εθίμων άλλων μεγάλων εθνικών μειονοτήτων όπως οι Ρομά και οι Αρμένιοι, ούτε γίνεται αναφορά στο γεγονός ότι αυτές οι εθνοτικές ομάδες γιορτάζουν επίσης τις Χριστιανικές και/ή τις Μουσουλμανικές εορτές.

Κεφάλαιο: Ο Άνθρωπος και η Κοινότητα

Θετικά παραδείγματα:

- οι ερωτήσεις και οι εργασίες που ακολουθούν το παραμύθι των αδερφών Grimm 'Το κορίτσι με τις χήνες' ενθαρρύνουν την ανάλυση των διαφορών με βάση τη φτώχεια / ευημερία.
- Το παραμύθι του Hans Christian Andersen 'Το ασχημόπαπο', σε συνδυασμό με τις ερωτήσεις και τις εργασίες που το ακολουθούν, συνδέονται άρρηκτα με το θέμα της διαφορετικότητας και ενθαρρύνουν την ανάλυση της έλλειψης ανεκτικότητας ως προς τις διαφορές, τα στερεότυπα ομορφιάς (εννοούμενα ως μια μείξη σωματικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών των αντιπροσώπων της ομάδας αναφοράς), την ερμηνεία των χαρακτηριστικών των αντιπροσώπων εξωτερικών ομάδων, καθώς και τη σημασία της αίσθησης του ανήκειν σε μια ομάδα.
- το παραμύθι 'Το φτερωτό αγόρι' του Agor Melkonyan συνδέεται, επίσης, άμεσα με το θέμα της διαφορετικότητας και οι ερωτήσεις και οι εργασίες που το ακολουθούν ενθαρρύνουν την ανάλυση της έλλειψης ανεκτικότητας προς τις διαφορές, τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις.

Αρνητικά παραδείγματα:

- Τα τραγούδια για εθνικούς ήρωες αποτελούν έναν πρωτότυπο τρόπο να αντικατοπτριστεί η αντίληψη της κοινότητας ως ενιαία αλλά και διαφορετική από άλλες εθνοτικές ομάδες. Για αυτό το λόγο, 'η διαμάχη μεταξύ του λαού μου και των ξένων λαών' είναι το κύριο θέμα των τραγουδιών αυτών. Το μήνυμα που περνάει αυτή η δήλωση είναι ότι οι διαφορές γεννούν συγκρούσεις, πράγμα το οποίο έρχεται σε αντίθεση με της ιδέα της ενθάρρυνσης της ανεκτικότητας προς τη διαφορετικότητα και την ποικιλομορφία.

Παραλείψεις:

- Τα δημοτικά τραγούδια που περιλαμβάνονται στα διδακτικά βιβλία αντικατοπτρίζουν μια περίοδο θρησκευτικής μισαλλοδοξίας, βίας και κτηνωδιών υπό τον Οθωμανικό ζυγό, αλλά οι συγγραφείς δεν έχουν συμπεριλάβει εργασίες / ερωτήσεις που να ακολουθούν τα τραγούδια οι οποίες να ενθαρρύνουν την ανάλυση των ομοιοτήτων και των διαφορών μεταξύ των Τούρκων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και των σημερινών Βουλγάρων Τούρκων, ή μεταξύ των κατακτητών και των συνηθισμένων ανθρώπων, ασχέτως του εθνοτικού τους υπόβαθρου. Αυτά τα ευρήματα θέτουν σημαντικά ερωτήματα σχετικά με την πρόληψη μιας πιθανής εθνοτικής έντασης και μισαλλοδοξίας από την παιδική ηλικία ακόμα, καθώς οι ιστορικές μνήμες των Βουλγάρων υπό τον Οθωμανικό ζυγό είναι εξαιρετικά τραυματικές.

Σχόλια: Το θέμα της διαφορετικότητας είναι προφανές στο βιβλίο. Σε γενικές γραμμές, καλύπτεται με κατάλληλο τρόπο, με πολλές πληροφορίες και θετικά παραδείγματα τα οποία προάγουν την ανεκτικότητα προς την ποικιλομορφία. Η διαφορετικότητα αντιμετωπίζεται σε ένα πιο αόριστο και οικουμενικό επίπεδο στους μύθους και θρύλους των διαφόρων πολιτισμών σχετικά με τη δημιουργία του κόσμου, όπου, εκτός από τις διαπολιτισμικές διαφορές, η προσοχή στρέφεται στις οικουμενικές έννοιες που μοιράζονται διάφοροι πολιτισμοί. Δίνεται επίσης έμφαση στη σημασία της διεθνούς τάξης και της δικαιοσύνης για τη ρύθμιση των σχέσεων και τη διατήρηση της σταθερότητας. Οι μαθητές ενθαρρύνονται ώστε να ευαισθητοποιηθούν και να αποκτήσουν μια θετική στάση προς τους Ρομά και τη λαογραφία τους. Τίθεται επίσης το ζήτημα των κοινωνικών ανισοτήτων και της κατάστασης των Ρομά. Ωστόσο, τα προγράμματα σπουδών αλλά και τα διδακτικά βιβλία έχουν ελλείψεις όσον αφορά στα παραδείγματα της λαογραφίας άλλων εθνοτικών ομάδων οι οποίες είναι παρούσες στον σημερινό χάρτη των εθνοτήτων της Βουλγαρίας (για παράδειγμα Αρμένιοι, Τούρκοι και Σκοπιανοί). Επιπλέον, δεν εξηγούνται οι κύριες ομοιότητες και διαφορές στα ημερολόγια των εορτασμών των διαφόρων εθνοτικών και θρησκευτικών ομάδων στη Βουλγαρία στην εισαγωγή και στην περίληψη του θέματος. Οι εργασίες και οι ερωτήσεις που συνοδεύουν ορισμένα λαογραφικά έργα και έργα δημιουργίας ενθαρρύνουν τους μαθητές να συλλογιστούν και να αναλύσουν το θέμα της διαφορετικότητας από διαφορετικές πλευρές: κοινοτικές, εθνοτικές, θρησκευτικές και σχετικές με την πολιτισμική ποικιλομορφία, διαπολιτισμικές ομοιότητες και διαφορές, την ιδέα της κοινωνικής δικαιοσύνης, μια διαφορετική στάση απέναντι στα ανθρώπινα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις με βάση το φύλο (ανάλυση του πατριαρχικού τρόπου

ζωής και πολιτισμού). Θα πρέπει να επιστήσουμε την προσοχή ιδιαίτερα στη διαφοροποίηση των Τούρκων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και των Τούρκων κατοίκων της Βουλγαρίας και της σημερινής Τουρκίας, καθώς και σε ορισμένες ορολογικές ανακρίβειες.

Λογοτεχνία για την 5^η τάξη. Συγγραφείς: Gerdzhikova, Popova, Georgieva.

Σχόλιο: Το θέμα της διαφορετικότητας είναι επίσης προφανές και σε αυτό το βιβλίο, αλλά σε μικρότερο βαθμό από ότι στο πρώτο. Περιλαμβάνει έναν παρόμοιο αριθμό κειμένων, τα οποία καλύπτουν διαφορετικές πτυχές του ζητήματος, αλλά σχετικά λιγότερες ερωτήσεις και εργασίες με σκοπό να ενθαρρύνουν την ανάλυση των ομοιοτήτων και των διαφορών σύμφωνα με διάφορα κριτήρια. Η προσοχή είναι περισσότερο στραμμένη προς τα κοινά και τα οικουμενικά. Ο αριθμός και η φύση των παραλείψεων είναι παρόμοια με του πρώτου βιβλίου και συνδέονται με τις κατευθυντήριες γραμμές που ορίζονται στα προγράμματα σπουδών (για παράδειγμα, δεν υπάρχουν πληροφορίες για τη λαογραφική κληρονομία άλλων εθνοτικών ομάδων οι οποίες αποτελούν μέρος του σημερινού Βουλγαρικού έθνους, δεν υπάρχει μια πιο λεπτομερής εισαγωγή στα λαογραφικά τους ημερολόγια ούτε και καμία αναφορά των ομοιοτήτων ή των διαφορών με το Βουλγάρικο λαογραφικό ημερολόγιο και τους εορτασμούς). Από την άλλη μεριά, υπάρχει σχετικά μεγαλύτερος αριθμός εγκυκλοπαιδικών αναφορών, οι οποίες βοηθούν τους μαθητές να αποκτήσουν μια αντικειμενική γνώση και να κατανοήσουν σημαντικούς όρους και ιδέες. Ο αριθμός θετικών παραδειγμάτων ενθάρρυνσης της ανεκτικότητας είναι επίσης μικρότερος, όπως επίσης και τα παραδείγματα διφορούμενης φύσεως τα οποία μπορεί να δημιουργήσουν, όχι σκοπίμως βέβαια, στερεότυπα και να γεννήσουν προκαταλήψεις με βάση τις εθνοτικές, θρησκευτικές κ.α. διαφορές. Συνολικά, αυτό το διδακτικό βιβλίο χρησιμοποιεί μια πιο έμμεση προσέγγιση της αντιμετώπισης του θέματος της διαφορετικότητας, περιλαμβάνει πιο ξεκάθαρα οικουμενικά μηνύματα και περιέχει σχετικά λιγότερα θετικά και αρνητικά παραδείγματα.

Λογοτεχνία για την 5^η τάξη. Συγγραφείς: Hranova, Peleva, Peryanova

Σχόλια: Από τα τρία βιβλία Λογοτεχνίας για την 5^η τάξη που αναλύονται, αυτό το βιβλίο ασχολείται με το θέμα της διαφορετικότητας σε μεγαλύτερο βαθμό, δηλαδή είναι πιο εμφανές. Περιλαμβάνει το μεγαλύτερο αριθμό θετικών παραδειγμάτων (σε ερωτήσεις, εργασίες, κατηγορίες και κεφάλαια), τα οποία δίνουν πληροφορίες σχετικά με τη διαφορετικότητα και την ενότητα μέσα στην ποικιλομορφία και προάγουν την ανεκτικότητα προς τη διαφορετικότητα σε όλες της τις πτυχές. Επίσης, περιλαμβάνει το μικρότερο αριθμό παραλείψεων. Υπάρχει μόνο ένα παράδειγμα το οποίο παραμένει ασαφές και ο ρόλος του καθηγητή στο σωστό χειρισμό του ζητήματος είναι ζωτικός. Αυτό το βιβλίο επιπλέον 1. τονίζει τον οικουμενικό χαρακτήρα των μύθων, θρύλων, λαογραφικών έργων και έργων δημιουργίας από όλον τον κόσμο, καθώς και τις κοινές τους αξίες και έννοιες. 2. περιέχει πολλά ξεκάθαρα μηνύματα σχετικά με την ανεκτικότητα προς

τις διαφορές, αλλά ορισμένα από αυτά είναι κανονιστικά. Το τελευταίο μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο ανάλυσης από την άποψη των επιπτώσεων των οδηγιών εις βάρος των καλών συζητήσεων και της συλλογιστικής υπό την καθοδήγηση των καθηγητών.

6^η τάξη (ηλικία 13 ετών)

Τα διδακτικά βιβλία της Λογοτεχνίας για την 6^η τάξη περιέχουν λογοτεχνικά έργα Βουλγάρων και ξένων συγγραφέων τα οποία καθορίζονται στο πρόγραμμα σπουδών (παραμύθια, μικρές ιστορίες, ποιήματα, αποσπάσματα μυθιστορημάτων) και χωρίζονται στις εξής θεματικές ενότητες: 'Άνθρωπος και Φαντασία', 'Ο Άνθρωπος και οι Άλλοι', 'Άνθρωπος και Πραγματικότητα', 'Άνθρωπος και Τέχνη', 'Ο Άνθρωπος στο Βουλγαρικό Κόσμο'.

Λογοτεχνία για την 6^η τάξη. Συγγραφείς: Hranova, Peleva, Peryanova.

Κεφάλαιο: Ο Άνθρωπος στο Βουλγαρικό Κόσμο

Θετικά παραδείγματα:

- Παρά το γεγονός ότι ορισμένα από τα λογοτεχνικά έργα επιδεικνύουν ανοιχτά μισαλλοδοξία και εχθρότητα προς τους Τούρκους και τον Οθωμανικό ζυγό, η κεφαλίδα 'Ας το σκεφτούμε' δηλώνει ξεκάθαρα ότι συνδέεται με μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο, δηλαδή την Οθωμανική Κυριαρχία. 'Αυτά τα λογοτεχνικά έργα διαφυλάσσουν βασικές εθνικές αξίες όπως η αξιοπρέπεια και η ελευθερία της χώρας. Η υποστήριξη αυτών των δικαιωμάτων σε μια περίοδο κατά την οποία στερούμασταν ενός εθνικού κράτους συνεπάγεται σθεναρή αντίσταση σε αυτούς που εμποδίζουν τη δημιουργία του ... Είναι πιθανόν, είναι απαραίτητο να συγκρίνουμε τα συναισθήματά μας για τους ανθρώπους με διαφορετικό θρησκευτικό και εθνικό υπόβαθρο στη σύγχρονη εποχή με τα συναισθήματα των Βουλγάρων που έζησαν κατά τον 18^ο αιώνα προς τους ανθρώπους που θεωρούσαν κατακτητές'. Στους μαθητές ανατίθεται η εργασία να αναζητήσουν τη σημασία της λέξης 'ανεκτικότητα' και να απαντήσουν στην ερώτηση: 'Μπορούν οι εθνικές αξίες και η ανεκτικότητα να συνυπάρξουν ή όχι;' Οι παραπάνω εξηγήσεις και η ερώτηση είναι καίριας σημασίας για την αποφυγή της μεταφοράς των αρνητικών στάσεων προς την Οθωμανική Αυτοκρατορία και τους Οθωμανούς Τούρκους στους σημερινούς Τούρκους.
- Το κεφάλαιο 'Εθνικά και Οικουμενικά' αναφέρει: 'Το να κοιτάς τον κόσμο από την οπτική των εθνικών αξιών δεν αποκλείει τις οικουμενικές αξίες, καθώς οι Βούλγαροι δεν αποτελούν απλά μέρος της εθνικής τους κοινότητας και φορείς συγκεκριμένων χαρακτηριστικών. Οι Βούλγαροι είναι η προσωποποίηση αυτού που ενώνει όλους τους ανθρώπους στον πλανήτη μας και καθιστά δυνατό για τους ανθρώπους διαφορετικών εποχών, χωρών και πολιτισμών να κατανοούν ο ένας τον άλλο.' Οι δηλώσεις αυτές τονίζουν την απουσία αντιφάσεων μεταξύ των εθνικών αξιών και της ανεκτικότητας προς άλλους πολιτισμούς και έθνη. Η κεφαλίδα "Ας συγκρίνουμε" περιλαμβάνει

αποσπάσματα από τους εθνικούς ύμνους της Δανίας, της Ελβετίας και της Κροατίας και ενθαρρύνει την ανάλυση των ομοιοτήτων μεταξύ τους.

- Η κεφαλίδα 'Ας το σκεφτούμε' θέτει το ερώτημα γιατί είναι απαραίτητο να αναζητάμε τις ομοιότητες μεταξύ διαφορετικών πολιτισμών (σε σχέση με την εικόνα του καλού καθηγητή σε πολλά λογοτεχνικά έργα από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα) και με αυτόν τον τρόπο αντιμετωπίζεται έμμεσα το ζήτημα του τι είναι κοινό στην ποικιλομορφία.

Λογοτεχνία για την 6^η τάξη. Συγγραφείς: Hranova, Peleva, Peryanova.

Σχόλια: Το βιβλίο περιλαμβάνει όλα τα έργα ή τα αποσπάσματα σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές του προγράμματος σπουδών, συμπεριλαμβανομένων και ορισμένων επιπλέον έργων και λογοτεχνικών πηγών. Η διαφορετικότητα και η ποικιλομορφία και οι πτυχές τους, αντικείμενο μελέτης, είναι εμφανή σε όλα τα κεφάλαια, ιδιαίτερα στο κεφάλαιο: 'Ο Άνθρωπος και οι Άλλοι'. Υπάρχουν κυρίως θετικά παραδείγματα, παρόλο που ο αριθμός τους είναι μικρός σε σύγκριση με το βιβλίο που συζητήθηκε παραπάνω. Ωστόσο, υπάρχουν ορισμένες σοβαρές ελλείψεις στο Κεφάλαιο: 'Ο Άνθρωπος στο Βουλγαρικό Κόσμο', το οποίο δεν εξηγεί τη σύνδεση μεταξύ εθνικών και οικουμενικών αξιών και δε διαχωρίζει μεταξύ των Οθωμανών και των σημερινών Τούρκων, γεννώντας έτσι πιθανές εθνικιστικές στάσεις και μισαλλοδοξία προς άλλες εθνοτικές ομάδες / άλλα έθνη. Υπάρχει μόνο ένα παράδειγμα ασαφούς φύσης το οποίο μπορεί να ληφθεί ως χαμένη ευκαιρία. Το βιβλίο περιλαμβάνει κυρίως λεπτομερείς πληροφορίες και εργασίες και ερωτήσεις οι οποίες ενθαρρύνουν μια ολοκληρωμένη ανάλυση και μια σε βάθος συζήτηση. Η προσοχή στρέφεται είτε στις οικουμενικές αξίες είτε στις εθνικές, αλλά ποτέ δεν εξετάζονται και οι δύο ως άρρηκτα συνδεδεμένες μέσω κοινών προελεύσεων και της διαδικασίας της αλληλοσχέτισης. Οι συγγραφείς επικεντρώνονται περισσότερο στην ποικιλομορφία των ειδών και των τεχνών μέσα στις διάφορες ιστορικές περιόδους παρά στην πολιτιστική ποικιλομορφία των τεχνών μιας συγκεκριμένης περιόδου.

Λογοτεχνία για την 6^η τάξη. Συγγραφείς: Protohristova, Cherpokova, Daskalov

Σχόλια: Σε αυτό το βιβλίο το θέμα της διαφορετικότητας και της ποικιλομορφίας και οι πτυχές τους, αντικείμενο μελέτης, είναι εμφανή σε όλα τα κεφάλαια και είναι σχετικά με τα περισσότερα λογοτεχνικά έργα που περιλαμβάνονται σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών. Υπάρχουν κυρίως θετικά παραδείγματα, ωστόσο υπάρχουν επίσης και ορισμένες σοβαρές ελλείψεις και αρνητικά παραδείγματα στερεοτύπων τα οποία χρίζουν ιδιαίτερης προσοχής. Σε αντίθεση με τα βιβλία που αναφέρθηκαν παραπάνω, η προσοχή εστιάζεται σε προτάσεις και αβάσιμες τεκμηριώσεις που περιέχονται σε ερωτήσεις και εργασίες, ή σε αναλύσεις σε βάθος και ερμηνείες που γίνονται από τους συγγραφείς του βιβλίου. Το βιβλίο περιλαμβάνει κυρίως ερωτήσεις 'γιατί' και δηλώσεις που γίνονται από τους συγγραφείς του βιβλίου παρά από τους συγγραφείς των λογοτεχνικών έργων. Η προσέγγιση αυτή μπορεί να παραπλανήσει και να περάσει μια περιορισμένη άποψη παρά να προάγει ένα πολύπλευρο σκεπτικό και να ενθαρρύνει τους μαθητές να μοιραστούν τις

απόψεις τους. Η προαγωγή της ανεκτικότητας προς τη διαφορετικότητα μπορεί να επιτευχθεί πιο αποτελεσματικά αναθέτοντας στους μαθητές να κάνουν μια πολύπλευρη ανάλυση και συλλογισμό παρά προσφέροντας τους έτοιμες λύσεις και προτάσεις των συγγραφέων του βιβλίου.

Λογοτεχνία για την 7^η τάξη. Συγγραφείς: Hranova, Peleva, Peryanova.

Σχόλια: Παρά το γεγονός ότι το βιβλίο επικεντρώνεται στο ‘Βουλγαρικό κόσμο μέσα από τα κλασικά έργα λογοτεχνίας’, βρίθει αμέσων ή λιγότερο αμέσων παραδειγμάτων διαφορετικότητας και ποικιλομορφίας – κυρίως παραδείγματα / αποσπάσματα από τα έργα ξένων συγγραφέων. Το βιβλίο δίνει έμφαση στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των μαθητών οι οποίες είναι απαραίτητες για την ανάλυση και τη σύγκριση πλοκών, μοτίβων, εικόνων και συμβολισμών μέσα σε λογοτεχνικά έργα, ανακαλύπτοντας πολιτισμικές ιδιαιτερότητες και οικουμενικές αξίες μέσω ερωτήσεων, εργασιών και σχετικών πληροφοριών σύμφωνα με τις κατευθυντήριες γραμμές του προγράμματος σπουδών. Το βιβλίο περιέχει έναν πολύ μεγάλο αριθμό θετικών παραδειγμάτων ενθάρρυνσης της ανεκτικότητας προς τη διαφορετικότητα, ωστόσο υπάρχει μια σημαντική παράλειψη και ένα αρνητικό παράδειγμα (η στάση των Ρουμάνων και των Σέρβων προς τους απόκληρους Βούλγαρους αντιμετωπίζεται μόνο με μια ερώτηση και την εισαγωγή στο μυθιστόρημα του *Ναζον Κυνηγημένοι και Ανεπιθύμητοι*): ‘Πως μπορείτε να καταλάβετε ποια είναι η στάση των ντόπιων ανθρώπων της Ρουμανίας προς των Βούλγαρους απόκληρους; Και ποια είναι η στάση των Σέρβων προς τους Βούλγαρους απόκληρους κατά τη διάρκεια του πολέμου;’ Τέτοιες ερωτήσεις κάνουν γενικεύσεις σχετικά με ολόκληρες κοινότητες και μπορεί να δημιουργήσουν στερεότυπα και προκαταλήψεις, τα οποία γεννούν στάσεις μισαλλοδοξίας. Για το λόγο αυτό, ο ρόλος του καθηγητή είναι καίριος για την αποφυγή γενικεύσεων. Οι συγγραφείς μπορεί να θέλουν να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή σε αναλύσεις, προτάσεις, ερωτήσεις και εργασίες των αριστουργημάτων της Βουλγαρικής λογοτεχνίας, τα οποία απεικονίζουν τον κατακτητή κατά την περίοδο του Οθωμανικού ζυγού, με σκοπό να μειώσουν τις αρνητικές επιπτώσεις των ιστορικών μνημών, δηλαδή να διαφοροποιήσουν ‘το τώρα και το τότε’ όποτε και όπου είναι δυνατόν. Θα ήταν καλύτερο να αποφεύγονται οι γενικεύσεις όταν αναλύονται λογοτεχνικά έργα (για παράδειγμα, οι γενικεύσεις σχετικά με τη στάση των Ρουμάνων κρίνοντας από τη στάση ‘περαστικών’).

Λογοτεχνία για την 7^η τάξη. Συγγραφείς: Gerdzhikova, Popova, Krasteva.

Σχόλια: Το βιβλίο αυτό αναφέρεται επίσης λεπτομερώς στο θέμα της διαφορετικότητας αλλά σε μικρότερο βαθμό σε σύγκριση με το βιβλίο των Peleva, Hranova, Peryanova. Περιέχει σχετικά λιγότερα θετικά παραδείγματα, και από την άλλη έναν μεγαλύτερο αριθμό παραλείψεων και αρνητικών παραδειγμάτων. Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα μηνύματα σχετικά με την ανεκτικότητα προς τη διαφορετικότητα και την ποικιλομορφία είναι πιο έμμεσα και δεν αποτελούν μέρος ειδικών κεφαλίδων. Στο βαθμό που αναφέρεται το θέμα της διαφορετικότητας (λαμβάνοντας υπόψιν ότι το πρόγραμμα σπουδών

περιλαμβάνει λογοτεχνικά έργα της Βουλγαρικής Αναγέννησης και της Περιόδου μετά την Απελευθέρωση), η διαφορετικότητα αντιμετωπίζεται κυρίως από την πολιτισμική της πλευρά και λιγότερο από την πλευρά των κοινωνικών ανισοτήτων, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της συμπεριφορικής ιδιαιτερότητας. Επιπρόσθετα, το θέμα της διαφορετικότητας καλύπτεται κυρίως μέσα στα ίδια τα λογοτεχνικά έργα παρά στις ερωτήσεις, εργασίες, επιπρόσθετες πληροφορίες και αναλύσεις των έργων αυτών. Δίνεται έμφαση στην οικουμενική πλευρά της διαφορετικότητας. Θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στις αρνητικές επιπτώσεις της έννοιας της εθνοτικής αντίληψης της εθνικής ταυτότητας, καθώς και στα μηνύματα που μπορούν, όχι σκόπιμα, να δημιουργήσουν στερεότυπα και/ή να γεννήσουν την έλλειψη ανεκτικότητας προς τη διαφορετικότητα και την ποικιλομορφία, αν ο καθηγητής δεν καταφέρει να τα εξηγήσει με κατάλληλο τρόπο ή να τα θέσει προς συζήτηση μέσα στην τάξη. Ανεξάρτητα με τη μοναδικότητα της Βουλγαρικής λογοτεχνίας, υπάρχουν πολλοί ξένοι συγγραφείς των οποίων τα έργα πραγματεύονται παρόμοια θέματα και λαμβάνουν χώρα σε παρόμοιες ιστορικές περιόδους. Είναι μια καλή ιδέα να συμπεριληφθούν τα έργα αυτά στο βιβλίο, έτσι ώστε οι μαθητές να έχουν τη δυνατότητα να συγκρίνουν έννοιες και να διευρύνουν τους ορίζοντες τους.

Λογοτεχνία για την 7^η τάξη. Συγγραφείς: Protohristova, Cherpokova, Daskalov

Σχόλια: Οι διαπολιτισμικές, κοινωνικές και 'νομικές' πλευρές της διαφορετικότητας αναφέρονται και συχνά είναι συνυφασμένες. Όπως και στο βιβλίο των Gerdzhikova, Popova, Krasteva, το βιβλίο αυτό περιέχει λίγα παραδείγματα έργων ξένων συγγραφέων τα οποία διαφορετικά θα μπορούσαν να ενθαρρύνουν τους μαθητές να κάνουν διαπολιτισμικές συγκρίσεις και να ανακαλύψουν την πολιτισμική ιδιαιτερότητα και οικουμενικότητα. Ταυτόχρονα, περιλαμβάνει ορισμένες γενικεύσεις οι οποίες μπορούν να δημιουργήσουν αρνητικά στερεότυπα της 'Βουλγαρίας', όπως και μια εξιδανικευμένη εικόνα της 'Ευρώπης'. Το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν και τα τρία βιβλία της 7^{ης} τάξης είναι η έλλειψη διαφοροποίησης της εικόνας των 'Τούρκων ως κατακτητών' όπως αυτή απεικονίζεται στα έργα της Βουλγαρικής λογοτεχνίας, και στους σημερινούς Τούρκους, οι οποίοι είναι πολίτες της Βουλγαρίας και της Τουρκίας.

B. Ιστορία και Πολιτισμός

B.1. Ανάλυση του προγράμματος σπουδών για το μάθημα της Ιστορίας και Πολιτισμού

Τα προγράμματα σπουδών για το μάθημα της Ιστορίας και Πολιτισμού για την 5^η, 6^η και 7^η τάξη είναι σε μεγάλο ποσοστό πανομοιότυπα. Κάθε σχολική χρονιά καλύπτει 51 μαθήματα Ιστορίας. Ο βασικός στόχος είναι να δημιουργηθεί μια πνευματική και πολιτική ταυτότητα μέσω της διδασκαλίας της Ιστορίας. Αναφέρεται ότι 'η Σύγχρονη Ιστορία παίζει ένα σημαντικό ρόλο στον προσανατολισμό, την προσαρμογή και την ολοκλήρωση των νέων της Βουλγαρίας μέσα στη σύγχρονη δημοκρατική κοινωνία. Η διδασκαλία της Ιστορίας τους ενθαρρύνει να υιοθετήσουν στάσεις ενεργού πολίτη στην εποχή της πολιτιστικής ποικιλομορφίας και της παγκοσμιοποίησης.'

Ένα θετικό παράδειγμα της διδασκαλίας της σύγχρονης Ιστορίας είναι η προσέγγιση προς την παρουσίαση της αλλαγής ως βασικό χαρακτηριστικό του παρόντος αλλά και του παρελθόντος. Αυτό εμμέσως οδηγεί τους νέους στην υιοθέτηση θετικών στάσεων προς την κοινωνική κινητικότητα ως απαραίτητη προϋπόθεση σε έναν κόσμο που διαρκώς αλλάζει.

Ένα ακόμα θετικό χαρακτηριστικό των προγραμμάτων σπουδών είναι η εστίαση στην ατομική δραστηριότητα ως βασική πολιτική αξία, η οποία στοχεύει στην ενθάρρυνση των νέων της Βουλγαρίας να εμπλακούν ενεργά στη δημόσια σφαίρα.

Τα προγράμματα σπουδών στοχεύουν στην παρακολούθηση των επαφών μεταξύ των ανθρώπων της Βουλγαρίας και άλλων εθνών, έτσι ώστε να παρουσιάσουν την Βουλγαρική πολιτιστική ταυτότητα ως παραδοσιακά Ευρωπαϊκή και να ενθαρρύνουν τους μαθητές να διατηρήσουν τις σύγχρονες Ευρωπαϊκές αξίες.

Δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στη διαδικασία υιοθέτησης συγκεκριμένων στάσεων και προαγωγής συγκεκριμένων αξιών οι οποίες αποτελούν τη βάση συμπεριφορικών κανόνων. Αυτό υποδεικνύει την ανάγκη να επιτευχθεί μια ισορροπία μεταξύ της κοινωνίας, της πολιτικής, της οικονομίας, των τεχνών και της καθημερινής ζωής, καθώς και μια νοοτροπία προσανατολισμένη προς σημαντικές κοινωνικές αξίες όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, το κράτος δικαίου, οι δημοκρατικές αξίες και η εθνική και Ευρωπαϊκή ταυτότητα.

Άλλοι στόχοι του προγράμματος σπουδών της 5^{ης} τάξης είναι 'η μελέτη του πολιτισμού της Βουλγαρίας ως τμήμα των Βαλκανικών και Ευρωπαϊκών πολιτισμών από την Αρχαιότητα μέχρι τη Σύγχρονη Εποχή... η βοήθεια προς τους μαθητές για να κατανοήσουν τις παραδόσεις αιώνων για τη διατήρηση επαφών με άλλους Ευρωπαϊκούς λαούς κατά τη διάρκεια της Προ – Βιομηχανικής Εποχής, το οποίο συνετέλεσε στη μετατροπή των Βουλγάρων σε ένα πλήρως ανεπτυγμένο Ευρωπαϊκό έθνος.

Ακόμα ένας στόχος είναι η μελέτη των επιρροών που δέχτηκε ο Βουλγαρικός πολιτισμός και η επιρροή που άσκησε ο ίδιος πάνω σε άλλους πολιτισμούς. Ένα θετικό παράδειγμα είναι 'οι διαφορές στον τρόπο ζωής των ανθρώπων που ζουν στα πεδινά και αυτών που ζουν στα βουνά'.

Όσον αφορά στην αξιολόγηση των μαθητών, ένα θετικό σημείο είναι η έμμεση αξιολόγηση των αξιών και των στάσεων των μαθητών μέσα στο κεφάλαιο 'Ο σεβασμός προς τις διαφορετικές απόψεις, ομαδική εργασία.'

Το Πρόγραμμα της Αγωγής του Πολίτη περιλαμβάνει τα κεφάλαια 'Ποικιλομορφία και Ταυτότητα' και 'Τα παγκόσμια ζητήματα της σύγχρονης εποχής.' Οι μαθητές πρέπει να διαχωρίσουν μεταξύ εθνοτικής, θρησκευτικής και γλωσσολογικής ταυτότητας· να συνειδητοποιήσουν τη συνεισφορά της Βουλγαρίας στην Ευρωπαϊκή και παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά· να ακολουθήσουν και να κατανοήσουν τους δρόμους μετανάστευσης τόσο παγκόσμια όσο και στη Βουλγαρία· να κατανοήσουν τη σχέση μεταξύ των αστικών συγκρούσεων και των αρχών που τις καταστέλλουν· να συνειδητοποιήσουν τη σημασία της ισότητας, της ασφάλειας και της ανεκτικότητας για τη δημόσια ζωή· να

κατανοήσουν το ρόλο της συνεργασίας μεταξύ πολιτισμών στην επίτευξη της ενότητας σε παγκόσμια κλίμακα.

Το σχολικό πρόγραμμα της Ιστορίας για την 6^η τάξη στοχεύει στην αύξηση της ευαισθητοποίησης των μαθητών σχετικά με την πολιτική και την εθνική ταυτότητα. Η Βουλγαρική ιστορία μελετάται μέσα στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής και της παγκόσμιας ιστορίας, παρακολουθώντας τις σχέσεις και τις διαμάχες μεταξύ της Βουλγαρίας και των άλλων Βαλκανικών και Ευρωπαϊκών χωρών.

Ο στόχος της διδασκαλίας της Ιστορίας στην 6^η τάξη είναι: 'Να αναπτύξει την κατανόηση των μαθητών σχετικά με τη σημασία των δημοκρατικών θεσμών και την ομαλή λειτουργία τους στη σύγχρονη κοινωνία με στόχο τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των πολιτών· να προάγει μια στάση θετική προς τη συνύπαρξη ανθρώπων με διαφορετικές θρησκευτικές, γλωσσολογικές και πολιτιστικές παραδόσεις ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη λειτουργία των δημοκρατικών κοινωνιών μέσα στο σύγχρονο κόσμο· να προάγει μια στάση θετική προς τη σημασία της πρωτοβουλίας για τη δημοκρατική κοινωνία και προς την αστική ευθύνη· να μελετήσει τη Βουλγαρική πολιτιστική ταυτότητα μέσα στα πλαίσια μιας Ευρωπαϊκής ταυτότητας και να αναπτύξει την κατανόηση της πολιτισμικής αναπαραγωγής.'

Το πρόγραμμα σπουδών για την Ιστορία της 6^{ης} τάξης επίσης στοχεύει στο να εξηγήσει τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ των κοινωνικών αλλαγών στη Βουλγαρία και την Ευρώπη, και μεταξύ των παραδοσιακών και των σύγχρονων αξιών· να δείξει τη στάση των Βουλγάρων προς τις διαφορετικές εθνοτικές κοινότητες· να προσθέσει αξία στη συνύπαρξη των διαφορών· να δείξει την εθνοτική και θρησκευτική ποικιλομορφία μέσα στις Βουλγαρικές κοινότητες· να βοηθήσει τους μαθητές να κατανοήσουν το θετικό ρόλο της συνύπαρξης διαφορετικών γλωσσολογικών και θρησκευτικών κοινοτήτων· να επιστήσει την προσοχή σε προβλήματα της καθημερινής ζωής· να αναπτύξει την κατανόηση των σχέσεων μεταξύ τρόπου ζωής και νοοτροπίας. Η διαφοροποίηση της δημοκρατίας από τη δημαγωγία, η άσκηση του διοικητικού ελέγχου πάνω στην ελεύθερη βούληση και η αντιμετώπιση των προκλήσεων της πολιτισμικής παγκοσμιοποίησης είναι εξίσου σημαντικά θέματα τα οποία αντιμετωπίζει το πρόγραμμα σπουδών.

Στην 6^η τάξη, ένα από τα έμμεσα κριτήρια αξιολόγησης είναι η κατανόηση από μεριάς μαθητών των σχέσεων μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των πολιτών.

Το πρόγραμμα σπουδών της Ιστορίας της 7^{ης} τάξης περιλαμβάνει τα εξής θέματα: Προϊστορία και Αρχαιότητα· ιστορία της αρχαίας Εγγύς Ανατολής, της Ελλάδας της Ελληνιστικής Περιόδου και της Ρώμης σε σχέση με της κυρίαρχες αξίες της σύγχρονης κοινωνίας όπως τα ανθρώπινα δικαιώματα, το κράτος δικαίου, οι δημοκρατικές αξίες και η εθνική και Ευρωπαϊκή ταυτότητα· η αρχή των πολιτισμών και οι πολιτικές παραδόσεις κατά την Αρχαιότητα. Το πρόγραμμα σπουδών προσφέρεται επίσης για σύγκριση των διαφορετικών πολιτισμών και της πολιτικής οργάνωσης των κρατών, καθώς και για περιγραφή και σύγκριση των μονοθεϊστικών και πολυθεϊστικών θρησκειών.

Στην 7^η τάξη τα κριτήρια αξιολόγησης είναι τα εξής: η κατανόηση των μαθητών της συνέχισης των κυρίαρχων ανθρωπίνων αξιών που κληροδοτήθηκαν από την Αρχαιότητα· η κατανόηση της σημασίας της θρησκείας στη ζωή των ανθρώπων· ο σεβασμός των διαφορετικών απόψεων και η ανεκτικότητα.

Τα προγράμματα σπουδών έχουν ταυτόχρονα και ένα διεπιστημονικό περιεχόμενο – Λογοτεχνία, Γεωγραφία, Μαθηματικά, Μουσική και Εικαστικά. Καλύπτονται διεξοδικά και τα εξής θέματα: η δημιουργία των κοινωνιών, των κανόνων, των αξιών, των πολιτισμών και της δημοκρατίας, καθώς και η προαγωγή στάσεων προς την αλλαγή και τη συνέχιση των αξιών. Δίνεται έμφαση στην ανεκτικότητα, στην υιοθέτηση μιας στάσης θετικής προς τις διαφορές και στη δημιουργία μιας συνείδησης της Βουλγαρίας ως μέρος της Ευρωπαϊκής οικογένειας.

Το βασικό μειονέκτημα των προγραμμάτων σπουδών είναι η έλλειψη εστίασης στην εθνική συνείδηση και ταυτότητα, όπως και στις ελαφρές ανισορροπίες μεταξύ της αποδοχής της διαφορετικότητας και της υποστήριξης των εθνικών αξιών.

2.2.2. Θεματική ανάλυση και ανάλυση λόγου του περιεχομένου των διδακτικών βιβλίων της Ιστορίας και Πολιτισμού

5^η τάξη (ηλικία 12 ετών)

Τα θέματα είναι τα εξής: τα Βουλγαρικά εδάφη στην Αρχαιότητα και η Θρακική πολιτισμική κληρονομιά· η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία, η Μεσαιωνική Βουλγαρία και η Βουλγαρία κάτω από τον Οθωμανικό ζυγό.

Ιστορία και Πολιτισμός για την 5^η τάξη.

1. Συγγραφείς: Moutafchieva, Matanov, Iliev, Kasnakova
2. Συγγραφείς: Gavrilova, Pavlov, Koushleva
3. Συγγραφείς: Angelov, Georgieva, Radeva

Γενικά σχόλια:

Το κύριο σημείο εστίασης είναι η αποδοχή της διαφορετικότητας και της ανεκτικότητας. Υπάρχει μόνο ένα μικρό σημείο εστίασης στις θετικές επιπτώσεις της διαφορετικότητας σε σχέση με την εθνική συνείδηση και τη Βουλγαρική ταυτότητα. Ορισμένα διδακτικά βιβλία δε δίνουν αρκετή έμφαση στη θετική επιρροή της Χρυσής Εποχής (του Βουλγαρικού πολιτισμού) σε άλλες χώρες που υιοθέτησαν το Κυριλλικό αλφάβητο, συμπεριλαμβανομένης της Ρουμανίας κ. α.

Κανένα από τα τρία βιβλία δεν απευθύνεται στο θέμα της επιρροής των Βογόμιλων, το οποίο αποτελεί ένα πολύ καλό σημείο εκκίνησης για την ανάλυση της διαφορετικότητας μέσα στα πλαίσια του πολιτισμού και της ιδιαιτερότητας της εξάπλωσης των Βογόμιλων.

Επιπρόσθετα, δε γίνεται καμία αναφορά στη συνεισφορά της Βουλγαρίας στη διάσωση του Ευρωπαϊκού κόσμου κατά τη διάρκεια των Σταυροφοριών.

6^η τάξη (ηλικία 13 ετών)

Τα θέματα είναι τα εξής: η Βουλγαρική κοινωνία κατά τη διάρκεια της Εθνικής Αναγέννησης· η ουσία της Εθνικής Αναγέννησης· η δημιουργία του Βουλγαρικού έθνους· η οργάνωση του Βουλγαρικού κράτους μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα· η Βουλγαρία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο· η πτώση του κομμουνισμού και η μεταβατική περίοδος.

Ιστορία και Πολιτισμός για την 6^η τάξη.

1. Συγγραφείς: Kosev, Tankova, Kasnakova, Matanov
2. Συγγραφείς: Gavrilova, Radeva, Kalinova
3. Συγγραφείς: Koushleva, Yanchev, Yakimov, Grouev

Γενικά σχόλια:

Τα βιβλία ασχολούνται με την περίοδο της Εθνικής Αναγέννησης, την Απελευθέρωση και τη δημιουργία του Τρίτου Βουλγαρικού Κράτους. Εστιάζουν κυρίως στο θέμα των διαφορών, τις αντιθέσεις και τις διαμάχες, καθώς και σε ένα μεγάλο βαθμό στο θέμα της ελευθερίας και της δημοκρατίας. Τα βιβλία εξετάζουν τη σημασία της ισότητας για όλους τους πολίτες η οποία κατοχυρώνεται μέσω του Συντάγματος του Ταρνοβο και το πως όλες οι επερχόμενες κυβερνήσεις ακολούθησαν αυτές τις αρχές. Το θέμα αυτό σχετίζεται άμεσα με την ανάπτυξη αστικής συνείδησης. Η διάσωση των Εβραίων της Βουλγαρίας παραθέτεται ως το καλύτερο παράδειγμα ανεκτικότητας.

Και τα τρία βιβλία εξετάζουν τη σημασία της δημοκρατίας ως απαραίτητη προϋπόθεση της ανεκτικότητας, της αποδοχής των διαφορών και της ανάπτυξης αστικής συνείδησης.

Το βιβλίο των **Gavrilova, Radeva, Kalinova** είναι σημαντικά λιγότερο επικεντρωμένο στην πολιτική από τα άλλα δύο βιβλία. Επιτυγχάνει σε πολύ μεγάλο βαθμό μια ισορροπία μεταξύ της ανάγκης των ανθρώπων για ενσωμάτωση και για διατήρηση της ταυτότητας. Εισάγει τους δημοκρατικούς κανόνες και εφιστά την προσοχή στο γεγονός ότι η επίδειξη ανεκτικότητας δεν πρέπει να λειτουργεί εις βάρος της πολιτιστικής και εθνικής κληρονομιάς.

Το βιβλίο των **Koushleva, Yanchev, Yakimov, Grouev** χειρίζεται τα ιστορικά γεγονότα αντικειμενικά και ισορροπημένα, παρουσιάζονται θετικά και αρνητικά παραδείγματα στάσεων προς τη διαφορετικότητα και την ποικιλομορφία. Σε αντίθεση με τα άλλα βιβλία, τονίζει τις διάφορες μορφές αρνητικών στάσεων των γειτόνων χωρών προς τους Βούλγαρους και δεν προάγει απλά την ανεκτικότητα.

Και από τα τρία βιβλία λείπει η εστίαση στη Βουλγαρική συνείδηση και την εθνική ταυτότητα.

7^η τάξη (ηλικία 14 ετών)

Το περιεχόμενο της Ιστορίας της 7^{ης} τάξης είναι το πιο πλούσιο και το πιο συναρπαστικό όσον αφορά στη θεματολογία. Καλύπτει την προϊστορική εποχή και τη γέννηση των αρχαίων πολιτισμών. Και τα τρία βιβλία που αναλύονται περιέχουν τις ίδιες κατηγορίες θεμάτων. Έτσι, η μελέτη ερευνά τις βασικές διαφορές στον τρόπο με τον οποίο γίνονται αντιληπτοί οι διάφοροι πολιτισμοί, τον τρόπο με τον οποίο αλληλεπιδρούν και δημιουργούν τις συνθήκες συνύπαρξης και δημοκρατίας καθώς και τον τρόπο με τον οποίο διαφυλάσσουν τις αξίες.

Ιστορία και Πολιτισμός για την 7^η τάξη.

1. Συγγραφείς: Arnaudov, Tsvetanski, Mihailova
2. Συγγραφείς: Boshnakov, Lekov, Radeva
3. Συγγραφείς: Dimova, Boteva-Boyanova, Koushleva

Γενικά σχόλια:

Τα τρία βιβλία χρησιμοποιούν διαφορετικές προσεγγίσεις οι οποίες επικεντρώνονται στη σχέση, τη συνέχιση και την αμοιβαία επιρροή μεταξύ των πολιτισμών. Δίνεται η ίδια προσοχή στην πολιτική και την οικονομία, καθώς και τη θρησκεία, τον τρόπο ζωής και την καθημερινή ζωή. Δίνεται επίσης έμφαση στις μορφές διακυβέρνησης και τον τρόπο ανάπτυξης της αίσθησης του ανήκειν σε μια ομάδα.

Και τα τρία βιβλία εξετάζουν διάφορες πλευρές της διαφορετικότητας και τις διαφορές – εθνοτικές και θρησκευτικές διαφορές, διαφορές με βάση την οικονομική κατάσταση, το φύλο και τις ελευθερίες – δίνοντας έμφαση στην ισότητα και την ισονομία.

Και τα τρία βιβλία περιέχουν παραθέσεις και γεγονότα τα οποία επιδεικνύουν έμμεσα ότι, από τη γένεση ακόμα των πολιτισμών, η ανάγκη για τάξη, νόμους και ισότητα ή τουλάχιστον για μια ξεκάθαρη διαφοροποίηση μεταξύ των κοινωνικών στρωμάτων παραμένει αναλλοίωτη στο χρόνο. Εξετάζεται επίσης το θέμα της προαγωγής των αξιών και η συνέχισή τους.

Γ. Ανάλυση του τρόπου με τον οποίο εισάγεται η διαφορετικότητα και των στάσεων προς τη διαφορετικότητα

Γ.1 Σχηματισμός βασικών εννοιών με στόχο την κατανόηση της διαφορετικότητας και της ποικιλομορφίας

Τα προγράμματα σπουδών της Λογοτεχνίας και της Ιστορίας για την 5^η, 6^η και 7^η τάξη στοχεύουν στον ορισμό βασικών εννοιών οι οποίες σχετίζονται με την κοινωνία και την κοινωνική ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένων εννοιών που σχετίζονται με την οικογένεια,

την ομάδα, τις αρχές και τις αξίες της κοινότητας / κοινοτικές, του έθνους / εθνικές, τις ανθρώπινες / κοινές / οικουμενικές· το εθνικό υπόβαθρο και τις σχέσεις· την εθνική συνείδηση, την ταυτότητα και του ανήκειν· τις πολιτισμικές, θρησκευτικές, κοινωνικές και συμπεριφορικές διαφορές / ποικιλομορφία, τα ανθρώπινα δικαιώματα, την κοινωνική δικαιοσύνη / αδικία, τη διαστρωμάτωση / ισότητα, την ανεκτικότητα / μισαλλοδοξία, κλπ.

Συζητώντας τη διαφορετικότητα, την ποικιλομορφία, τις διαφορές και την ανεκτικότητα.

Συχνά χρησιμοποιούνται διαφορετικές λέξεις αντί για τις προαναφερθείσες έννοιες και μόνο σε μερικά μαθήματα και/ή κεφαλίδες, χωρίς λεπτομερείς πληροφορίες κατάλληλες για τις ηλικίες στις οποίες απευθύνονται. Ορισμένα βιβλία Λογοτεχνίας περιέχουν ειδικές κεφαλίδες οι οποίες ασχολούνται πιο διεξοδικά με το θέμα των διαφορών (πολιτισμικές, εθνοτικές, θρησκευτικές και κοινωνικές) και της ανεκτικότητας. Οι έννοιες του έθνους, του ανήκειν σε ένα έθνος και της εθνικής συνείδησης διατυπώνονται στα βιβλία της Λογοτεχνίας και της Ιστορίας. Τα βιβλία Λογοτεχνίας της 7^{ης} τάξης επίσης ορίζουν την έννοια της εθνικής ταυτότητας. Στα βιβλία της Ιστορίας, οι έννοιες της ανεκτικότητας και της ελευθερίας εξετάζονται δύο φορές, με ιδιαίτερη έμφαση να δίνεται σε αυτές. Ένα καλό χαρακτηριστικό είναι το άμεσο μήνυμα που μεταδίδουν, δηλαδή ότι το παρελθόν δε θα πρέπει να ερμηνεύεται με τέτοιο τρόπο που θα μπορεί να δημιουργήσει συγκρούσεις. Ορισμένα θετικά παραδείγματα είναι τα εξής: η ισορροπημένη εισαγωγή εννοιών που σχετίζονται με την κοινότητα και την αίσθηση του ανήκειν σε θρησκευτικές και εθνοτικές κοινότητες· η επεξήγηση των αιτιών των συγκρούσεων μεταξύ διαφόρων κοινοτήτων στο παρελθόν· η μετάδοση μηνυμάτων σχετικά με την ανεκτικότητα· και η παροχή αντικειμενικών πληροφοριών σχετικά με τις αιτίες μέσα στα συγκεκριμένα ιστορικά πλαίσια.

Εισαγωγή στην έννοια των διακρίσεων

Τα βιβλία της Λογοτεχνίας και της Ιστορίας της 5^{ης}, 6^{ης} και 7^{ης} τάξης παραθέτουν παραδείγματα διαφόρων ειδών διακρίσεων και μη αποδοχής της διαφορετικότητας – θρησκευτική ή εθνοτική μισαλλοδοξία, κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες και διαστρωμάτωση, έλλειψη ισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών· διαχωρισμού των ανθρώπων σύμφωνα με το αν είναι ή όχι ελεύθεροι. Στα βιβλία της Ιστορίας, ο διαχωρισμός βασίζεται επίσης και στην εθνότητα και την εθνικότητα (Βαλκανικοί Πόλεμοι).

Εισαγωγή στην έννοια του πολιτισμού.

Τα βιβλία της Λογοτεχνίας και της Ιστορίας της 5^{ης}, 6^{ης} και 7^{ης} τάξης ορίζουν την έννοια 'πολιτισμός' και τονίζουν ότι η διαδικασία δημιουργίας και ανάπτυξης κοινωνιών απαιτεί τη σύνδεση διαφορετικών πολιτισμών. Η έννοια αυτή δεν αναφέρεται μόνο στα εδαφικά σύνορα αλλά επίσης στον αντίκτυπο όλων των μεταναστεύσεων. Τα βιβλία τονίζουν το θετικό ρόλο της αλληλεπίδρασης και της πολιτισμικής ανταλλαγής μεταξύ όλων των εθνών, τα οποία συνεχίζονται κατά ένα μέρος μέχρι και σήμερα.

Εισαγωγή στις έννοιες της εθνικής κοινότητας, του ανήκειν σε ένα έθνος, της εθνικής ταυτότητας και του εθνικού χώρου.

Στα βιβλία της Λογοτεχνίας, ιδιαίτερα στα βιβλία της 6^{ης} και 7^{ης} τάξης, τα οποία απεικονίζουν τον τρόπο ζωής και περιλαμβάνουν λογοτεχνικά αριστουργήματα (βλέπε την ανάλυση) επιφανών Βουλγάρων συγγραφέων κατά τη διάρκεια της Εθνικής Αναγέννησης και των περιόδων μετά την Απελευθέρωση, η ιδέα της Βουλγαρικής εθνικής κοινότητας, του ανήκειν, της συνείδησης, της ταυτότητας και του χώρου παρουσιάζονται αναλυτικά, συμπεριλαμβάνοντας ορισμούς και συχνή χρήση των ίδιων των εννοιών. Πολλοί συχνά, οι έννοιες αυτές αναφέρονται στο να στηρίζει κανείς τις πεποιθήσεις του ή να αγωνίζεται για αυτές, να κερδίζει, να δημιουργεί, να εξαπλώνει, να 'ξυπνάει', να επαινεί και να 'διασπείρει' - σύμφωνα με τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται από τους σημαίνοντες συγγραφείς της Εθνικής Αναγέννησης ή από τους χαρακτήρες των λογοτεχνικών τους έργων. Πολλά λογοτεχνικά έργα και η ανάλυσή τους τονίζουν το ρόλο της εθνικής συνείδησης αλλά και της εθνικής ταυτότητας (συμπεριλαμβανομένης της μητρικής γλώσσας, της ιστορίας, των εδαφών, των αξιών και των παραδόσεων) για την επιβίωση και τη διατήρηση του Βουλγαρικού λαού.

Τα βιβλία της Ιστορίας της 5^{ης}, 6^{ης} και 7^{ης} τάξης αγγίζουν σύντομα αυτά που κρύβονται πίσω από την εθνική δημιουργία και τη σφυρηλάτηση μιας εθνικής ταυτότητας. Τα θέματα αυτά εξετάζονται μόνο ελάχιστα από της θετική οπτική τους – στήριξη οτιδήποτε είναι Βουλγαρικό. Τα παραδείγματα που αφορούν την επιβίωση των Εβραίων δίνουν μια αρκετά μεγαλύτερη έμφαση στο ρόλο της εθνικής συνείδησης για αυτοσυντήρηση.

Οι έννοιες των ανθρωπίνων / ατομικών δικαιωμάτων και της κοινωνίας των πολιτών διατυπώνονται στο περιεχόμενο των βιβλίων της Λογοτεχνίας και της Ιστορίας, καλύπτοντας την περίοδο από την Αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Στέλνουν ένα ξεκάθαρο μήνυμα ότι η ισότητα των δικαιωμάτων, η ισονομία και οι σταθερές αξίες είναι οι κινητήριες δυνάμεις πίσω από την πρόοδο των πολιτισμών / εθνών / κρατών. Ο ρόλος του ενεργού πολίτη στη διαδικασία εξετάζεται έμμεσα. Στα βιβλία της Λογοτεχνίας, το θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το οποίο συχνά παρουσιάζεται από την άποψη της εθνικής ελευθερίας και της ελεύθερης επιλογής, περιγράφεται ως δύσκολο να επιτευχθεί και αυτό μόνο με αυτοθυσία.

Γ.2 Θεώρηση των εθνοτικών μειονοτήτων ως αναπόσπαστο κομμάτι της Βουλγαρικής κοινωνίας

Στα βιβλία της Λογοτεχνίας, οι εθνοτικές μειονότητες (ή τουλάχιστον ορισμένες από αυτές) θεωρούνται μέσω της λαογραφίας τους και των δημιουργικών έργων των αντιπροσώπων τους, τις εορτές τους, τις παραδόσεις και τα έθιμα τους, καθώς και μέσω επιπρόσθετων πληροφοριών, εικόνων και ανεξάρτητων εργασιών. Δεν διευκρινίζουν με λεπτομέρειες, ωστόσο, όλα τα βιβλία ότι οι εθνοτικές μειονότητες είναι ένα αναπόσπαστο κομμάτι της Βουλγαρικής κοινωνίας. Όπου αναφέρονται λεπτομερώς ή έμμεσα οι εθνοτικές μειονότητες, η ανεκτικότητα προς αυτές είναι το μοναδικό επίκεντρο της συζήτησης.

Εξαίρεση αποτελούν ορισμένες παραλείψεις που εντοπίζονται σε κάποια από τα βιβλία της 6^{ης} και της 7^{ης} τάξης τα οποία δε διαφοροποιούν μεταξύ της εθνότητας των Τούρκων που ζουν στη σημερινή Βουλγαρία και των κατακτητών κατά τη διάρκεια του Οθωμανικού ζυγού. Οι παραλείψεις αυτές μπορεί άθελα να μεταφέρουν στο σήμερα τραυματικές ιστορικές μνήμες. Τα βιβλία της Ιστορίας περιγράφουν λεπτομερώς τη συνύπαρξη των διαφορετικών εθνοτικών ομάδων και παρέχουν υποστηρικτικό επεξηγηματικό υλικό. Δίνεται μεγάλη έμφαση στην ανεκτικότητα της Βουλγαρικής κοινωνίας προς άλλες εθνοτικές κοινότητες και γείτονες χώρες.

Γ.3 Εισαγωγή στερεοτύπων και προκαταλήψεων – άμεσα και έμμεσα

Η μελέτη στοχεύει στο να ανακαλύψει αν τα διδακτικά βιβλία εντάσσουν άμεσα τις διακρίσεις και τη μη αποδοχή των διαφορών. Η ανάλυση των βιβλίων της Λογοτεχνίας δείχνει ότι περιλαμβάνουν κυρίως θετικά παραδείγματα αντικειμενικής και/ή θετικής παρουσίασης της διαφορετικότητας και της ποικιλομορφίας. Και παρ'όλα αυτά, ορισμένα βιβλία συμπεριλαμβάνουν μόνο ένα μικρό αριθμό αρνητικών υπαινιγμών, οι οποίοι φέρουν ελαφρά τον κίνδυνο να δημιουργηθούν στερεότυπα και να προκληθούν διακρίσεις. Οι εξαιρέσεις αυτές σχολιάζονται λεπτομερώς στην παραπάνω ανάλυση των διδακτικών βιβλίων, αλλά μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: οι διαφορές συνεπάγονται συγκρούσεις· η στάση ορισμένων εκπροσώπων άλλων χωρών / εθνών προς τους Βούλγαρους αποδίδεται σε ολόκληρη την ξένη κοινότητα· η προαγωγή της ιδέας ενός έθνους – κράτους βασισμένου στην εθνότητα· η δημιουργία ενός εξιδανικευμένου στερεότυπου των Ευρωπαίων και ενός αρνητικού στερεοτύπου των Βουλγάρων. Η ανάλυση υποδεικνύει ότι το περιεχόμενο των βιβλίων της Ιστορίας είναι αντικειμενικό και ισορροπημένο. Αναφέρεται ξεκάθαρα ότι η ιστορία δεν πρέπει να μεταφέρει αρνητισμό αλλά, αντιθέτως, ο ρόλος της είναι να αποκαλύψει τις δυναμικές των αλληλεπιδράσεων, τις σταθερές αξίες και να διδάξει την αποδοχή των διαφορών.

Γ.4 Θετικά παραδείγματα προαγωγής της ανεκτικότητας προς τη διαφορετικότητα

Τα βιβλία της Λογοτεχνίας και της Ιστορίας της 5^{ης}, 6^{ης} και 7^{ης} τάξης όλων των εκδοτικών οίκων περιλαμβάνουν μια πληθώρα παραδειγμάτων στα οποία η διαφορετικότητα και η ενότητα στην ποικιλομορφία είναι εμφανείς και υποστηρίζουν την ανεκτικότητα προς τη διαφορετικότητα σε όλες τις εκφάνσεις της.

Πέρα από τα προαπαιτούμενα είδη κειμένων σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών, τα περισσότερα βιβλία Λογοτεχνίας προσφέρουν πολλές επιπλέον πληροφορίες, ειδικές κεφαλίδες / κεφάλαια, ερωτήσεις, εργασίες και αναλύσεις, τα οποία ενθαρρύνουν την πολύπλευρη σκέψη σχετικά με τη διαφορετικότητα.

Γ.5. Χαμένες ευκαιρίες για την ένταξη μηνυμάτων σχετικά με τη διαφορετικότητα και τη λήψη ενεργού ρόλου

Οι χαμένες ευκαιρίες στα βιβλία Λογοτεχνίας της 5^{ης}, 6^{ης} και 7^{ης} τάξης είναι σχετικά περισσότερες από ότι τα αρνητικά παραδείγματα, είναι ωστόσο ασύγκριτα λιγότερες από

τα θετικά παραδείγματα. Η πιο σημαντική παράλειψη στα περισσότερα βιβλία έχει να κάνει με την αποτυχία τους να εξηγήσουν τη διαφορά μεταξύ των Τούρκων ως κατακτητές κατά τη διάρκεια του Οθωμανικού ζυγού και των Τούρκων που ζουν στη Βουλγαρία και την Τουρκία σήμερα, καθώς και τη διαφορά μεταξύ των αρχών και των απλών ανθρώπων, μέσω κατάλληλων επιπλέον πληροφοριών, ερωτήσεων και εργασιών μέσα από τα λογοτεχνικά έργα της Εθνικής Αναγέννησης και των περιόδων μετά την Απελευθέρωση. Είναι ζωτικής σημασίας να θέσουμε το ζήτημα αυτό για την αποφυγή μεταβίβασης αρνητικών στάσεων προς την Οθωμανική Αυτοκρατορία και τους Οθωμανούς Τούρκους στους σημερινούς Τούρκους. Μια ακόμα σημαντική παράλειψη, παρόλο που τα περισσότερα βιβλία εξηγούν τις 'εθνικές αξίες' και τις 'οικουμενικές αξίες', έχει να κάνει με την αποτυχία να εξηγηθεί πως οι εθνικές αξίες των Βουλγάρων ή των άλλων λαών / εθνών σχετίζονται με τις οικουμενικές αξίες χωρίς να τις αντικρούει, το οποίο είναι ένα σημαντικό συστατικό για την ανάπτυξη πατριωτικής παρά εθνικιστικής συνείδησης και για την προαγωγή της ανεκτικότητας προς άλλες εθνοτικές ομάδες και έθνη.

Από τα βιβλία Ιστορίας της 5^{ης}, 6^{ης} και 7^{ης} τάξης λείπουν παραδείγματα των Βογομίλων και του σημαντικού ρόλου της Βουλγαρίας κατά τη διάρκεια των Σταυροφοριών. Η μεγαλύτερη έμφαση δίνεται στη θετική πλευρά της αποδοχής της διαφορετικότητας και της ανεκτικότητας στις διαφορές, καθώς και της ενσωμάτωσης και της αποδοχής των Ευρωπαϊκών αξιών. Τα βιβλία δεν τονίζουν αρκετά τη στήριξη των εθνικών, Βουλγαρικών αξιών. Η εθνική ταυτότητα σφυρηλατείται σε μεγάλο βαθμό μέσω της γνώσης για την ιστορία και τη γεωγραφία της χώρας του κάθε ανθρώπου. Η πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, αν παρουσιαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργήσει ένα αίσθημα περηφάνιας για τη χώρα, μπορεί να βοηθήσει στο να ξεπεραστεί η κρίση εθνικής ταυτότητας και η έλλειψη συνείδησης της Βουλγαρικής ιστορίας.

Δ. Συμπεράσματα και προτάσεις

Δ.1 Συμπεράσματα

Η ανάλυση των διδακτικών βιβλίων της 5^{ης}, 6^{ης} και 7^{ης} τάξης, η οποία πραγματοποιήθηκε με σκοπό να προαχθεί η ανεκτικότητα και να αποφευχθεί η μη αποδοχή των διαφορών, καταλήγει στα εξής συμπεράσματα:

Τα βιβλία γενικά περιέχουν μηνύματα σχετικά με την ισότητα, την ανεκτικότητα, το σεβασμό στις διαφορές, κλπ. Οι ερωτήσεις και οι ανεξάρτητες εργασίες βοηθάνε επίσης στην προώθηση αυτών των μηνυμάτων.

- Όλα τα διδακτικά βιβλία, εκτός από πολιτικές και οικονομικές αιτίες για τις συγκρούσεις και την ενοποίηση, καθορίζουν το πολιτισμικό, εθνοτικό, θρησκευτικό και ιστορικό πλαίσιο (συμπεριλαμβανομένων και των βιογραφιών των συγγραφέων και το λόγο για τον οποίο έγραψαν τα συγκεκριμένα λογοτεχνικά κείμενα). Είναι ιδιαίτερος θετικός, διότι οι μαθητές δέχονται πληροφορίες σχετικά με τις διαφορές και αναπτύσσουν την ανεκτικότητα βασισμένοι σε πραγματικές καταστάσεις. Δίχως αυτήν την ισορροπία, η

αξιολόγηση και η ερμηνεία θα είναι προκατειλημμένες ή θα συνδέονται μόνο με οικονομικά κίνητρα και τον αγώνα για δημοφιλία και/ή εδάφη.

Δ.2 Προτάσεις

Με βάση τα παραπάνω συμπεράσματα, η μελέτη έχει καταλήξει στις εξής προτάσεις για αλλαγές και προσθήκες στο περιεχόμενο των διδακτικών βιβλίων:

Δ.2.1. Λογοτεχνία

- Πολλά αριστουργήματα της Βουλγαρικής λαογραφίας και της λογοτεχνίας της Εθνικής Αναγέννησης (ακόμα και της λογοτεχνίας της περιόδου μετά την Απελευθέρωση), συμπεριλαμβανομένων και των αναλύσεων τους στα βιβλία, τονίζουν ιδιαίτερα τον τρόπο που προκλήθηκε από τους Τούρκους στο λαό της Βουλγαρίας· την αφαίρεση της αξιοπρέπειας των καταπιεσμένων και το μίσος προς τους κατακτητές. Για το λόγο αυτό, όλα τα βιβλία της 5^{ης}, 6^{ης} και 7^{ης} τάξης θα πρέπει να περιλαμβάνουν επιπλέον πληροφορίες σχετικά με τα λογοτεχνικά έργα, συμπεριλαμβανομένων εργασιών και ερωτήσεων, με σκοπό να αποτρέψουν τη μεταφορά τραυματικών ιστορικών μνημών στο σήμερα και να διαφοροποιήσουν τους Οθωμανούς Τούρκους από τους Τούρκους οι οποίοι είναι σήμερα πολίτες της Βουλγαρίας και της Τουρκίας.
- Πολλοί από τους συγγραφείς άλλων χωρών και πολιτισμών πραγματεύονται στα έργα τους παρόμοια θέματα μέσα σε παρόμοια ιστορικά πλαίσια. Συστήνεται η ένταξη παραδειγμάτων / αποσπασμάτων από τα έργα αυτά, μαζί με κατάλληλες ερωτήσεις και εργασίες, έτσι ώστε να γίνει σύγκριση με τα έργα της Βουλγαρικής λογοτεχνίας. Η θεώρηση των οικουμενικών αξιών και ορισμένων πολιτισμικών διαφορών θα διευρύνει τους ορίζοντες των μαθητών και θα ενθαρρύνει την αποδοχή της διαφορετικότητας.
- Είναι προφανές ότι οι γενικεύσεις αποφεύγονται σκόπιμα σε όλα τα βιβλία. Ωστόσο, σχεδόν όλα τα βιβλία λογοτεχνίας περιλαμβάνουν περιπτώσεις γενικεύσεων (σε ερωτήσεις και αναλύσεις κειμένων επίσης) οι οποίες δεν γίνονται στα ίδια τα λογοτεχνικά κείμενα. Θα ήταν σκόπιμο να **αποφευχθεί η απόδοση στάσεων ορισμένων εκπροσώπων άλλων χωρών / εθνών προς τους Βούλγαρους σε ολόκληρη την ξένη κοινότητα** και το αντίθετο. Θα ήταν επίσης σκόπιμο να **αποφευχθεί η δημιουργία ενός εξιδανικευμένου στερεοτύπου των Ευρωπαίων και ενός αρνητικού στερεοτύπου των Βουλγάρων**. Όλα τα είδη στερεοτύπων εμποδίζουν τη διαδικασία της σκέψης και προάγουν τις διακρίσεις.
- Θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή στις ορολογικές ανακρίβειες. Για παράδειγμα, θα ήταν σκόπιμο να αφαιρεθούν όλοι οι άμεσοι και έμμεσοι υπαινιγμοί ότι το έθνος – κράτος είναι βασισμένο στην εθνότητα και ότι η θρησκεία είναι συγκεκριμένο χαρακτηριστικό συγκεκριμένων εθνοτικών ομάδων / εθνών (για παράδειγμα, ο ισχυρισμός ότι Μουσουλμάνοι και Τούρκοι είναι ένα και το αυτό).

- Παρά το γεγονός ότι τα περισσότερα βιβλία εξηγούν τις ‘εθνικές αξίες’ και τις ‘οικουμενικές αξίες’, δεν καταφέρνουν να εξηγήσουν πως οι εθνικές αξίες των Βουλγάρων ή άλλων λαών / εθνών συνδέονται με τις οικουμενικές αξίες χωρίς να τις αντικρούουν. Η διευκρίνιση αυτή είναι σημαντική για την ανάπτυξη πατριωτικής παρά εθνικιστικής συνείδησης και για την προαγωγή της ανεκτικότητας προς άλλες εθνοτικές ομάδες και έθνη.

Δ.2.2. Ιστορία και Πολιτισμός

- Παρά το γεγονός ότι τα προγράμματα σπουδών ασχολούνται με τη Βουλγαρική πολιτισμική κληρονομιά και τα βιβλία περιέχουν πληροφορίες σχετικά με τη μακρά ιστορία των πολιτισμών που ζουν στα εδάφη της Βουλγαρίας, το θέμα της δημιουργίας Βουλγαρικής πολιτισμικής ταυτότητας δεν εξετάζεται λεπτομερώς. Θα ήταν σκόπιμο να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στο θέμα της εθνικής ταυτότητας, καθώς δεν περιλαμβάνεται στα προγράμματα σπουδών, σε αντίθεση με την πνευματική και πολιτική ταυτότητα.
- Δίνεται πολύ μεγάλη έμφαση στη σχέση με τον Ευρωπαϊκό πολιτισμό, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η διατήρηση της πολιτισμικής ποικιλομορφίας, δηλαδή το σημείο εστίασης είναι κυρίως η αποδοχή και η ενσωμάτωση εις βάρος της διατήρησης της πολιτισμικής και εθνικής ταυτότητας (αυτή η ανισορροπία παρατηρείται στα προγράμματα σπουδών της Ιστορίας). Η προαγωγή της πολιτικής ταυτότητας και οι ξεκάθαρη εθνική ταυτότητα επηρεάζουν όχι μόνο την ενεργή ενσωμάτωση αλλά επίσης και τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι επιβιώνουν παρά τις παγκόσμιες αλλαγές στις οποίες θα πρέπει να προσαρμοστούν.

4.2.Ελλάδα

1^η τάξη περίπου στην ηλικία των 13 ετών

Διδασκόμενα Μαθήματα

Αγγλικά
Μουσική
Αρχαία Ελληνική Λογοτεχνία
Αρχαία Ιστορία
Μαθηματικά
Γαλλικά
Βιολογία
Γαλλικά / Γερμανικά
Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας
Γεωλογία
Νεοελληνική Γλώσσα
Πληροφορική

Δεν υπάρχουν ξεχωριστά μαθήματα τα οποία να απευθύνονται στη διαφορετικότητα, την ποικιλομορφία ή την ταυτότητα και την ιδιότητα του πολίτη, ούτε και αναφέρονται οι όροι αυτοί στα προγράμματα σπουδών αυτών των μαθημάτων.

Τεχνολογία	
Εικαστικά	
Θρησκευτικά	

2^η τάξη περίπου στην ηλικία των 14 ετών

Μαθήματα που διδάσκονται	
Αγγλικά	Δεν υπάρχουν ξεχωριστά μαθήματα τα οποία να απευθύνονται στη διαφορετικότητα, την ποικιλομορφία και την ταυτότητα και την ιδιότητα του πολίτη. Προσεγγίζονται, ωστόσο, μερικώς στο μάθημα των θρησκευτικών ως κομμάτι των αλληγορικών ιστοριών των βασικών χαρακτήρων (Ιησούς Χριστός), καθώς και σε αποσπάσματα κειμένων της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας.
Εικαστικά	
Αρχαία Ελληνική Λογοτεχνία	
Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας	
Νεοελληνική Γλώσσα	
Μαθηματικά	
Γεωλογία – Γεωγραφία	
Βιολογία	
Θρησκευτικά	
Μεσαιωνική και Νεότερη Ιστορία	
Φυσική	
Χημεία	
Τεχνολογία	
Πληροφορική	
Ανεπίσημες δραστηριότητες	
Οικιακή Οικονομία	

Πιο συγκεκριμένα:

Μάθημα:	Θρησκευτικά
Πρόγραμμα Σπουδών:	Οι αλληγορικές ιστορίες του Καλού Σαμαρείτη και της ημέρας της τελικής κρίσεως
Πως προσεγγίζεται η διαφορετικότητα:	Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι το σύνολο των διδαγμάτων του Ιησού Χριστού αφορά την αποδοχή των άλλων (διαφορετικότητας), τη βοήθεια και την αγάπη του ενός ανθρώπου προς τον άλλο. Μέσω των αλληγορικών ιστοριών, ο μαθητής εξοικειώνεται με τις βασικές αρχές του Χριστιανισμού: την αγάπη, την αποδοχή και τον αλτρουισμό.
Σχόλια:	Φυσικά, το γεγονός και μόνο ότι ένας μαθητής ο οποίος δεν είναι Χριστιανός δε θα παρακολουθεί τα μαθήματα αποδεικνύει το περιορισμένο τους εύρος και σίγουρα αυτοαναιρείται (που σημαίνει ότι αναιρείται αυτόματα ο στόχος του μαθήματος όταν οι οπαδοί “άλλων” θρησκείων δεν συμπεριλαμβάνονται στη διδασκαλία).

Μάθημα:	Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας
Πρόγραμμα Σπουδών:	Κεφάλαιο για την αγάπη και τη φιλία
Πως προσεγγίζεται η διαφορετικότητα:	7 λογοτεχνικά κείμενα (ανάμεσα στα οποία βρίσκεται και ένα απόσπασμα από το “Μικρό Πρίγκιπα”) περιστρέφονται γύρω από δύο πολύ σημαντικούς συνδετικούς

	κρίκους της κοινωνικής ζωής: την αγάπη και τη φιλία. Οι πολλαπλές σημασίες της αγάπης εξερευνούνται μέσω αυτών των κειμένων (οικουμενική αγάπη, αγάπη για τους ανθρώπους τριγύρω ως ανθρωπιστική αρχή, ειρηνική συνύπαρξη, πλατωνική αγάπη, ενήλικη αγάπη).
Σχόλια:	Η τέχνη γίνεται αντιληπτή με διαφορετικό τρόπο από κάθε άνθρωπο, οπότε ο στόχος μπορεί να παραμεληθεί από κάποιον που δε του αρέσει ή δεν ενδιαφέρεται για τη λογοτεχνία.

3^η τάξη περίπου σε ηλικία 15 ετών

Διδασκόμενα Μαθήματα	
Αγγλικά	Δεν υπάρχουν ξεχωριστά μαθήματα που να απευθύνονται στη διαφορετικότητα, την ποικιλομορφία και την ταυτότητα και την ιδιότητα του πολίτη. Ωστόσο, προσεγγίζεται περιληπτικά στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας, καθώς και στο μάθημα της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής.
Εικαστικά	
Αρχαία Ελληνική Λογοτεχνία	
Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας	
Νεοελληνική Γλώσσα	
Μαθηματικά	
Γεωλογία – Γεωγραφία	
Βιολογία	
Θρησκευτικά	
Μεσαιωνική Ιστορία	
Φυσική	
Χημεία	
Τεχνολογία	
Πληροφορική	
Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή	

Πιο συγκεκριμένα:

Μάθημα:	Νεοελληνική Γλώσσα
Πρόγραμμα Σπουδών:	Κεφάλαια 1. Όλοι διαφορετικοί, όλοι ίσοι, 2. ΕΕ και πολίτες της ΕΕ και 3. Ιδιότητα του Ενεργού Πολίτη
Πως προσεγγίζεται η διαφορετικότητα:	Θέτονται τα θέματα της ισότητας, του ρατσισμού, των διακρίσεων, της ενσυναίσθησης, της Ευρωπαϊκής ταυτότητας σε σύγκριση με τις εθνικές ταυτότητες, η ΕΕ ως μια σύνθεση εθνών και διαφορών στον πυρήνα της, ο Ευρωπαϊκός πολιτισμός και η αλληλεγγύη, μέσω των αντίστοιχων κειμένων, τα οποία αποτελούν τη βάση για κατανόηση και γραμματικές ερωτήσεις.
Σχόλια:	Εξαρτάται από τον καθηγητή να εμβαθύνει τη συζήτηση πάνω στο θέμα, καθώς τα κείμενα αυτά αποτελούν περισσότερο εργαλείο κατανόησης της Ελληνικής γλώσσας. Το αν θα πυροδοτήσουν μια γόνιμη αλληλεπίδραση μέσα στην τάξη είναι ανεξάρτητο με το στόχο του μαθήματος.

Μάθημα:	Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή
Πρόγραμμα	Ένα κεφάλαιο σχετικά με την ΕΕ και τα δικαιώματα των πολιτών

Σπουδών:	
Πως προσεγγίζεται η διαφορετικότητα:	Τα κεφάλαια σχετικά με την ταυτότητα και τα δικαιώματα των πολιτών παρουσιάζονται σύντομα έχοντας έναν ισχυρά συνταγματικό τόνο: η Ελληνική και Ευρωπαϊκή ιθαγένεια και τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των πολιτών.
Σχόλια:	Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι ανεξάρτητα από την ιθαγένεια και θα πρέπει να περιλαμβάνονται ως ανεξάρτητα. Ειδάλλως, το μάθημα τείνει να μετατραπεί σε τίποτε άλλο παρά ένα “εγχειρίδιο του καλού Ευρωπαίου πολίτη” με καμία απολύτως οικουμενικότητα.

Συνολικά

Παρόλο που στην πρώτη χρονιά του Γυμνασίου το θέμα της “διαφορετικότητας” δεν εξετάζεται καθόλου, μέσα στα επόμενα χρόνια αναφέρεται σε αρκετές περιπτώσεις, οι οποίες, ωστόσο, δεν έχουν αυστηρά το στόχο να ευαισθητοποιήσουν ή να ενσταλλάξουν την ενσυναίσθηση / το σεβασμό για τα ανθρώπινα δικαιώματα, κλπ. Παρόλο που περιλαμβάνονται αυτές οι θεματικές ενότητες, έχουν τη μορφή είτε τέχνης, αποκλειστικής θρησκείας είτε παίζουν το ρόλο εργαλείου κατανόησης / γραμματικής.

Συνολικά, η θεματική ενότητα της διαφορετικότητας αναφέρεται να καταγράφεται, να διδάσκεται και να βιώνεται ελάχιστα μέσω των σχολικών βιβλίων του Ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος όσον αφορά στα Γυμνάσια.

4.3.Ιταλία

Το Εκπαιδευτικό Σύστημα της Ιταλίας βασίζεται στην Ελευθερία της Διδασκαλίας (άρθρο 33 του Ιταλικού Συντάγματος) και στην Αυτονομία των Σχολείων (άρθρο 117). Σύμφωνα με τις *Εθνικές κατευθυντήριες γραμμές για το πρόγραμμα σπουδών*, κάθε σχολείο καλείται να σχεδιάσει το δικό του πρόγραμμα σπουδών ακολουθώντας τις γενικές κατευθυντήριες γραμμές που δίνονται από το Υπουργείο Παιδείας σχετικά με τα εξής:

- Γενικοί στόχοι·
- Ειδικοί στόχοι·
- Μαθήματα·
- Αριθμός ωρών για το κάθε μάθημα·
- Ποιοτικές προδιαγραφές·
- Μέθοδοι αξιολόγησης·

Το εκπαιδευτικό σύστημα της Ιταλίας λαμβάνει ως πλαίσιο καθορισμού των βασικών δεξιοτήτων που πρέπει να αναπτυχθούν από τους μαθητές, αυτές που καθορίζονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (2006/962/CE)¹ ανάμεσα στις οποίες περιλαμβάνονται τα εξής:

- 1) Επικοινωνία στη μητρική γλώσσα·
- 2) Επικοινωνία σε ξένες γλώσσες
- 3) Μαθηματικές δεξιότητες και βασικές δεξιότητες στις επιστήμες και την τεχνολογία·
- 4) Ψηφιακές δεξιότητες·
- 5) Εκμάθηση της διαδικασίας της μάθησης·
- 6) Κοινωνικές και πολιτικές δεξιότητες·
- 7) Αίσθηση της πρωτοβουλίας και της επιχειρηματικότητας·
- 8) Πολιτισμική συνείδηση και έκφραση.

Αυτές οι κατευθυντήριες γραμμές αντιπροσωπεύουν ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο το κάθε σχολείο μπορεί να κάνει τις δικές του επιλογές σχετικά με τα περιεχόμενα, τις μεθόδους, την οργάνωση και την αξιολόγηση, σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς στόχους οι οποίοι θέτονται με αυτό το εθνικό έγγραφο.

Οι καθηγητές είναι ελεύθεροι να διακρίνουν τις πιο αποτελεσματικές διδακτικές εμπειρίες, τις πιο επαρκείς στρατηγικές, λαμβάνοντας υπόψιν το συγκεκριμένο πλαίσιο του σχολείου και των μαθητών. Μπορούν να επιλέξουν ελεύθερα τα σχολικά βιβλία και οποιοδήποτε επιπλέον διδακτικό υλικό ανάμεσα από αυτά που προτείνονται από τους Ιταλικούς εκδοτικούς οίκους και που απευθύνονται αποκλειστικά στη σχολική εκπαίδευση. Επιπλέον, το Διάταγμα 227/99 ορίζει ότι *“σχετικά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες ... τα διδακτικά βιβλία μπορούν να αντικατασταθούν με κατάλληλα εναλλακτικά εργαλεία”*, αφήνοντας ακόμα περισσότερη ελευθερία στους καθηγητές.

Επίσης, σύμφωνα με την αρχή της αυτονομίας, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα μπορούν να αλλάξουν τον ετήσιο συνολικό αριθμό των ωρών που αναλογούν σε κάθε μάθημα κατά ένα 20%. Το Υπουργείο κάνει κάποιες υποδείξεις σχετικά με το ανώτερο και κατώτερο όριο των ωρών για κάθε μάθημα και κάθε σχολείο μπορεί να κατανέμει τις ώρες αυτές σύμφωνα με τη θέληση και την απόφαση του Συλλόγου των Καθηγητών, καταγράφοντας τα στο ΡΟΦ (Σχέδιο Προσφοράς Κατάρτισης).

Η δυνατότητα αυτή επιτρέπει στα σχολεία να εξισορροπούν τα σχολικά μαθήματα (κατανέμοντας περισσότερες ώρες σε ένα μάθημα από ότι σε κάποιο άλλο) ή να εντάσσουν ένα καινούργιο μάθημα.

¹<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:348:0115:0117:EN:PDF>

Ξεκινώντας ήδη από την προσχολική εκπαίδευση, οι εθνικές κατευθυντήριες γραμμές καταδεικνύουν ανάμεσα στις δεξιότητες οι οποίες θα πρέπει να αναπτυχθούν από τα παιδιά, μια πρώτη συναίσθηση των δικαιωμάτων και των καθηκόντων, τους κανόνες της καθημερινής ζωής, την πολιτισμική ποικιλομορφία, υπαρκτά και θρησκευτικά θέματα, τη δικαιοσύνη. Επομένως, ολοκληρώνοντας την προσχολική εκπαίδευση, τα παιδιά πρέπει να έχουν αναπτύξει την τάση να σκέφτονται και να θέτουν ερωτήματα σχετικά με θέματα ηθικής, να ενστερνίζονται διαφορετικές απόψεις, να είναι ευαίσθητα σε πολιτισμικές και γλωσσολογικές διαφορές².

Επιπρόσθετα, οι εθνικές κατευθυντήριες γραμμές επιβεβαιώνουν ότι είναι ιδιαίτερος στόχος της πρωτοβάθμιας και της ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης να θέσει τα θεμέλια για την ενεργή συμμετοχή στα κοινά, προάγοντας βασικές κοινωνικές και πολιτισμικές δεξιότητες.³ Για να επιτευχθεί αυτό, τα σχολεία πρέπει να υιοθετήσουν μια διαπολιτισμική εκπαίδευση, προάγοντας την πλήρη ανάπτυξη της ταυτότητας των μαθητών, δίνοντας προσοχή σε όλες τις διαστάσεις της (γνωστική, συναισθηματική, συγκινησιακή, κοινωνική, ηθική, θρησκευτική και σωματική). Η διαπολιτισμική εκπαίδευση πρέπει να αποτελεί λειτουργικό μέσο για την αναγνώριση της αξίας της ποικιλομορφίας και απαραίτητη προϋπόθεση για την κοινωνική ενσωμάτωση και τη δημοκρατική συμμετοχή.

Στο δημοτικό σχολείο, ο δρόμος προς τη διαπολιτισμική εκπαίδευση και την ενεργή ιδιότητα του πολίτη γίνεται ακόμα πιο καίριος επειδή σε αυτήν την περίοδο (στις ηλικίες από 6 έως 11 ετών) η ταυτότητα των παιδιών και η θεώρηση τους για τον κόσμο και την πραγματικότητα αρχίζει να συγκεκριμενοποιείται.

Ωστόσο, μόνο στα πρώτα επίπεδα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (γυμνάσιο από τις ηλικίες 12 έως 14 ετών) θέτονται ειδικοί στόχοι στην εκπαίδευση για μια κοινωνική συνύπαρξη⁴ σχετικά με τα εξής θέματα: ιθαγένεια, οδική συμπεριφορά, περιβαλλοντολογική εκπαίδευση και εκπαίδευση για την υγεία, διατροφική εκπαίδευση και συναισθηματικότητα.

Το Εθνικό Έγγραφο ορίζει ότι κάθε σχολείο αυτού του επιπέδου πρέπει να οργανώσει μοναδιαίες εκπαιδευτικές και διδακτικές δραστηριότητες για να αναπτυχθούν οι δεξιότητες σχετικά με αυτά τα θέματα. Η εκπαίδευση προς μια κοινωνική συνύπαρξη δεν είναι κάποιο συγκεκριμένο μάθημα ή θέμα αλλά επισημαίνεται από τη διαθεματικότητα των θεμάτων, όπως προαναφέρθηκε.

Παρακάτω παρουσιάζονται τα μαθήματα τα οποία διδάσκονται στα Γυμνάσια της Ιταλίας (ηλικίες από 11 έως 14 ετών).

Διδασκόμενα Μαθήματα στα Γυμνάσια	Ελάχιστος	Μέγιστος
-----------------------------------	-----------	----------

² *Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca*, Indicazioni Nazionali per il curriculum della scuola dell'infanzia e del primo ciclo di istruzione – 2012, p. 23.

³ *Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca*, Indicazioni Nazionali per il curriculum della scuola dell'infanzia e del primo ciclo di istruzione – 2012, p. 24-25

⁴

	αριθμός ωρών ανά έτος	αριθμός ωρών ανά έτος
Ιταλικά	319	307
Ιστορία	319	307
Γεωγραφία	319	307
Μαθηματικά	319	307
Επιστήμες και Τεχνολογία	239	251
Αγγλικά	114	126
2 ^η Γλώσσα	114	126
Εικαστικά	54	66
Μουσική	54	66
Φυσική Αγωγή	54	66
Θρησκευτικά	33	33

Ακόμα και αν το περιθώριο για τη διαπολιτισμικότητα δεν είναι εμφανές σε ένα συγκεκριμένο μάθημα, είναι απαραίτητο να θεωρηθεί ως μια οπτική μέσα από την οποία πρέπει να εξετάζεται όλη η ακαδημαϊκή γνώση, λαμβάνοντας υπόψιν το στόχο της δεκτικότητας στις διαφορές αλλά και της προαγωγής της κοινωνικής συνοχής.

Το Υπουργείο ενθαρρύνει τις στρατηγικές που σχεδιάζουν πολλά σχολεία έτσι ώστε να αναπροσδιορίσουν τη γνώση, το περιεχόμενο και τις δεξιότητες μέσα από μια διαπολιτισμική οπτική, εμπλουτισμένα με την ενσωμάτωση πηγών, πολιτιστικών μοτίβων και “άλλων” απόψεων. Η ιστορία, η γεωγραφία, η λογοτεχνία, τα μαθηματικά, οι επιστήμες, οι τέχνες, η μουσική, οι νέες γλώσσες επικοινωνίας και άλλοι τομείς γνώσης είναι αδιαμφισβήτητα μια ευκαιρία να διδαχθεί η Διαφορετικότητα, επιτρέποντας μια προσέγγιση όχι μόνο διαφορετικών “περιεχομένων”, αλλά επίσης και της δόμησης του τρόπου σκέψης. Για παράδειγμα, τα σχολεία καλούνται να ξεπεράσουν οποιαδήποτε ταυτότητα και Ευρωκεντρική προσέγγιση στον τομέα της διδασκαλίας της ιστορίας, και να αντιληφθούν τη σύνδεση μεταξύ ιστορίας και πολιτικής συμμετοχής· να αναλογιστούν τη γεωγραφία των ευκαιριών ώστε να δημιουργήσουν μια διεθνή συνείδηση· να διευρύνουν την οπτική των μαθητών με κλειδί τη θρησκευτική ποικιλομορφία, ευαισθητοποιώντας τους ως προς το θρησκευτικό πλουραλισμό ο οποίος χαρακτηρίζει την κοινωνία μας και τα εκπαιδευτικά μας ιδρύματα, και τη σημασία του θρησκευτικού – πολιτισμικού πλαισίου.

4.4. Πορτογαλία

Οι Πορτογάλοι μαθητές έρχονται από πολύ νωρίς αντιμέτωποι με θεματικές ενότητες στα προγράμματα σπουδών οι οποίες ασχολούνται με την ελευθερία έκφρασης, την αποδοχή πολιτισμικών διαφορών και την ανεκτικότητα προς τους άλλους, διευκολύνοντας την ενσωμάτωσή τους ως άτομα σε μια αυξανόμενα πολυπολιτισμική κοινωνία.

PRE-SCHOOL

Μια από τις τρεις θεματικές περιοχές που αποτελούν μέρος των κατευθυντήριων γραμμών του προγράμματος σπουδών για την προσχολική εκπαίδευση είναι η "**Προσωπική και Κοινωνική Παιδεία**", όπου, για παράδειγμα, εξετάζονται και δουλεύονται διαθεματικά με τις άλλες δυο περιοχές οι εξής θεματικές ενότητες:

- Διδασκαλία των Αξιών: το παιδί καλείται να αλληλεπιδράσει με άλλους ενήλικες και παιδιά, οι οποίοι μπορεί να έχουν διαφορετικές αξίες από αυτές που μαθαίνονται μέσα στο οικογενειακό του περιβάλλον, προάγοντας την προσωπική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού με βάση τις εμπειρίες της δημοκρατικής ζωής, με στόχο τη διδασκαλία της ιδιότητας του πολίτη.
- Πολυπολιτισμική Διδασκαλία: η αποδοχή των σεξουαλικών, κοινωνικών και εθνοτικών διαφορών αποτελεί παράγοντα διευκόλυνσης για ίσες ευκαιρίες μέσα στην εκπαιδευτική διαδικασία η οποία σέβεται τους διαφορετικούς τρόπους ζωής και γνώσης, έτσι ώστε να προσδώσει νόημα στην απόκτηση νέας γνώσης και πολιτισμών.

PRIMARY SCHOOL

Στον 1^ο κύκλο σπουδών (δημοτικό σχολείο), στο κομμάτι των περιεχομένων "Ανακαλύπτοντας το διαφορετικό και τους θεσμούς" του μέρους "Μελέτη Περιβάλλοντος" στο πρόγραμμα σπουδών, οι μαθητές αναπτύσσουν στάσεις και αξίες που σχετίζονται με την ευθύνη, την ανεκτικότητα, την αλληλεγγύη, τη συνεργασία, το σεβασμό προς τις διαφορές και τη μη σεξιστική συμπεριφορά.

2^η τάξη (1^{ος} Κύκλος):

Η ΖΩΗ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ: Γνώση και εφαρμογή κανόνων κοινωνικής συνύπαρξης • Σεβασμός προς το άτομο και τα συλλογικά ενδιαφέροντα • Γνώση και εφαρμογή τρόπων εναρμόνισης των συγκρούσεων: διάλογος, γενική συναίνεση.

3^η τάξη (1^{ος} Κύκλος):

ΑΛΛΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ ΣΑΣ: Γνώση πτυχών του πολιτισμού των μειονοτήτων οι οποίες τελικά καταλήγουν να ζουν στην πόλη ή την περιοχή (έθιμα, γλώσσα, φαγητό, μουσική).

Η ομάδα που μελετάται από την έρευνα “Otherness” (παιδιά ηλικίας 12-15 χρονών) περιλαμβάνεται στις τρεις τάξεις του 3^{ου} κύκλου σπουδών (7^η, 8^η και 9^η τάξη)

Στον 2^ο και 3^ο κύκλο τα μόνα μαθήματα τα οποία εξετάζουν άμεσα θέματα που έχουν σχέση με τη διαφορετικότητα είναι τα εξής: **Ηθική Εκπαίδευση και Καθολική Θρησκεία (EMRC)** και **Διαχείριση της Τάξης και Αγωγή του Πολίτη (DTEC)**, με διάρκεια για το καθένα 45 λεπτά την εβδομάδα.

Ηθική Εκπαίδευση και Καθολική Θρησκεία (EMRC): το μάθημα αυτό (η συχνότητα του οποίου είναι προαιρετική) εξετάζει τα θέματα που είναι συνυφασμένα με τις αρχές της Καθολικής Θρησκείας και προάγει στάσεις και τρόπους σκέψης στους μαθητές οι οποίοι υιοθετούν τις αρχές που αποτελούν τη βάση της διαφορετικότητας.

Διαχείριση της Τάξης και Αγωγή του Πολίτη (DTEC): υποχρεωτικό μάθημα, το οποίο περιλαμβάνεται στα συμπληρωματικά προσφερόμενα μαθήματα στους μαθητές από το σχολείο. Το πρόγραμμα σπουδών αυτού του μαθήματος και η ορολογία ορίζονται ανεξάρτητα σε κάθε σχολείο, συνήθως προσανατολισμένα προς την προώθηση δραστηριοτήτων στο μάθημα της Αγωγής του Πολίτη, του οποίου οι θεματικές ενότητες αναφέρονται, μεταξύ άλλων, και στα εξής θέματα:

- η Ευρωπαϊκή διάσταση της εκπαίδευσης·
- Διαπολιτισμική εκπαίδευση·
- Εκπαίδευση για την ισότητα των φύλων·
- Εκπαίδευση για τον εθελοντισμό·
- Εκπαίδευση για τα ανθρώπινα δικαιώματα·
- Εκπαίδευση για την υγεία και τη σεξουαλικότητα.

Επιπρόσθετα, όσον αφορά σε αυτό το θέμα, οι διευθυντές των τάξεων οργανώνουν μαζί με τους μαθητές διάφορες δράσεις αλληλεγγύης σε διάφορες περιόδους μέσα στη χρονιά. Ως παράδειγμα, μπορούμε να παρουσιάσουμε τη συλλογή τροφίμων για την “Παγκόσμια Μέρα Φαγητού”, χρησιμοποιώντας την “Τράπεζα Τροφίμων” και συλλέγοντας ρούχα και σχολικά βιβλία για τις μη προνομιούχες οικογένειες.

3^{ος} Κύκλος (Γυμνάσιο)

7^η τάξη περίπου ηλικίας 12 ετών

Μαθήματα	Μόνο τα τελευταία δυο μαθήματα (“Διαχείριση της Τάξης και Αγωγή του Πολίτη” και “Θρησκευτική Καθολική Εκπαίδευση”) εξετάζουν περιεχόμενο που σχετίζεται με τη διαφορετικότητα.
Πορτογαλικά	
Αγγλικά	
Ισπανικά/Γαλλικά	
Φυσικές Επιστήμες	
Γεωγραφία	
Ιστορία	
Μαθηματικά	
Φυσική και Χημεία	
Εικαστικά	
Φυσική Αγωγή	
Πληροφορική	
Multimedia / Τεχνική Πλαστική Έκφραση	
Διαχείριση της Τάξης και Αγωγή του Πολίτη	
Θρησκευτική Καθολική Εκπαίδευση (προαιρετικό)	

8^η τάξη περίπου ηλικίας 13 ετών

Μαθήματα	Μόνο τα τελευταία δυο μαθήματα (“Διαχείριση της Τάξης και Αγωγή του Πολίτη” και “Θρησκευτική Καθολική Εκπαίδευση”) εξετάζουν περιεχόμενο που σχετίζεται με τη διαφορετικότητα.
Πορτογαλικά	
Αγγλικά	
Ισπανικά/Γαλλικά	
Φυσικές Επιστήμες	
Γεωγραφία	
Ιστορία	
Μαθηματικά	
Φυσική και Χημεία	
Εικαστικά	
Φυσική Αγωγή	
Πληροφορική	
Multimedia / Τεχνική Πλαστική Έκφραση	
Διαχείριση της Τάξης και Αγωγή του Πολίτη	
Θρησκευτική Καθολική Εκπαίδευση (προαιρετικό)	

9^η τάξη περίπου ηλικίας 14 ετών

Μαθήματα	Μόνο τα τελευταία δυο μαθήματα (“Διαχείριση της Τάξης και Αγωγή του Πολίτη” και “Θρησκευτική Καθολική Εκπαίδευση”) εξετάζουν περιεχόμενο που σχετίζεται με τη διαφορετικότητα.
Πορτογαλικά	
Αγγλικά	
Ισπανικά/Γαλλικά	
Φυσικές Επιστήμες	
Γεωγραφία	
Ιστορία	

Μαθηματικά	
Φυσική και Χημεία	
Εικαστικά	
Φυσική Αγωγή	
Διαχείριση της Τάξης και Αγωγή του Πολίτη	
Θρησκευτική Καθολική Εκπαίδευση (προαιρετικό)	

5. Αναθεώρηση υφιστάμενων πρωτοβουλιών σχετικά με τη Διαφορετικότητα σε εθνικό/ περιφερειακό επίπεδο

5.1. Βουλγαρία

Οι υφιστάμενες πρωτοβουλίες οργανώνονται κατά κύριο λόγο από μη κυβερνητικές οργανώσεις. Ένα καλό παράδειγμα είναι η Εκστρατεία για μια Εκπαίδευση για την Ανεκτικότητα ([Campaign for Tolerant Education](#)) μέσα στα πλαίσια της έρευνας “Ανατρέφοντας ξενόφοβους”. Επικεντρώνεται σε εικόνες και λέξεις που περιέχονται στα Βουλγαρικά σχολικά βιβλία που απευθύνονται στους νέους και στοχεύει στην έναρξη ενός διαλόγου πάνω στο τρόπο με τον οποίο συνεισφέρει (ή όχι) η εκπαίδευση στην ανατροφή παιδιών τα οποία είναι ανοιχτά στους ‘διαφορετικούς ανθρώπους’ τριγύρω μας.

Σχολικές έρευνες σχετικές με την ανεκτικότητα οι οποίες χρηματοδοτούνται από διάφορα Ευρωπαϊκά και εθνικά κονδύλια είναι τα εξής:

- Τα Παιδιά και η ανεκτικότητα ([Children and tolerance](#))
- Η Εκστρατεία Πληροφόρησης ([Information campaign](#)) “Ανεκτικοί προς τον εαυτό μας, ανεκτικοί προς τους άλλους”
- Καθηγητές και μαθητές σε ανοιχτό διάλογο ([open dialogue](#)) για την προαγωγή της ανεκτικότητας “Είμαστε ανεκτικοί και με ποιο τρόπο;”
- Εθνική εκστρατεία “Ενεργή συμμετοχή και αποδοχή” (“[Active involvement and acceptance](#)”)

Το Υπουργείο Παιδείας προάγει την ανεκτικότητα και την δεκτικότητα προς τη διαφορετικότητα όσον αφορά στην εθνική καταγωγή μέσω ενός ειδικά καθορισμένου Κέντρου για την ενσωμάτωση των παιδιών από εθνοτικές μειονότητες ([Center for integration of children from ethnic minorities](#)) το οποίο οργανώνει πρωτοβουλίες και χρηματοδοτεί έργα σε τακτική βάση. Ένα από τα μεγάλα τους έργα χρηματοδοτούμενο από το επιχειρησιακό πρόγραμμα *Ανάπτυξη Ανθρωπίνων Πόρων* είναι το “Μαθαίνοντας με ανεκτικότητα” (“[Learning in Tolerance](#)”). Τα σχολεία μπορούν επίσης να αιτηθούν μιας

χρηματοδότησης συνολικού ποσού BGN 1,000,000 (EUR 500,000), καταθέτοντας προτάσεις για σχολικά έργα. Η πρόσκληση για την υποβολή προτάσεων ([call of proposals](#)) για το 2015 έθετε τρεις προτεραιότητες τις οποίες μπορούσαν να εξετάσουν τα σχολεία μέσω των δραστηριοτήτων τους, πιο συγκεκριμένα (1) Ίση πρόσβαση σε ποιοτική εκπαίδευση για μαθητές από εθνικές μειονότητες, (2) Διαπολιτισμική εκπαίδευση με στόχο τη διατήρηση της πολιτισμικής ταυτότητας των μαθητών από εθνικές μειονότητες, και (3) Μείωση του επιπέδου των μαθητών από εθνικές μειονότητες που εγκαταλείπουν πρόωρα το σχολείο μέσω της συνεργασίας καθηγητών και γονιών.

5.2. Ελλάδα

Υφιστάμενες Πρωτοβουλίες

Υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός βίντεο, εκπαιδευτικών εγχειριδίων και γενικότερων προϊόντων διανοήσης το οποία μπορούν να βρεθούν στο διαδίκτυο. Ορισμένα από αυτά είναι τα εξής:

Βίντεο τα οποία δημιουργήθηκαν από σχολεία

- [«Όλοι ίσοι, όλοι διαφορετικοί»](#), 56ο Δημοτικό Σχολείο Πειραιά.
- [«4 παραμύθια, 1 αλήθεια»](#), 56ο Δημοτικό Σχολείο Πειραιά.
- [«Ζωγραφίζοντας την ιστορία της τελευταίας μαύρης γάτας»](#), 56ο Δημοτικό Σχολείο Πειραιά.
- [«Μαθαίνοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα»](#), 56ο Δημοτικό Σχολείο Πειραιά.
- [«Όχι στον ρατσισμό»](#), 41ο Δημοτικό Σχολείο Αθήνας.
- [«Όλοι διαφορετικοί, όλοι ίσοι»](#), 2ο Δημοτικό Σχολείο Κομοτηνής.
- [«Μπαλόνια με ανθρώπινη απόχρωση»](#), Λύκειο Δασούπολης, Λευκωσία.
- [«Έτσι απλά...»](#), Ε.Ε.Ε.Ε.Κ Βόλου.
- [«Επείγον περιστατικό»](#), Γυμνάσιο – Λύκειο Παξών.
- [«Αγκαλιάζουμε τη διαφορετικότητα»](#), 1ο Γυμνάσιο Σητείας.
- [«'act»](#), Γενικό Λύκειο Μελεσών.
 - CPD
- [«Δραστηριότητες βιωματικής μάθησης στα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα των προσφύγων \(6 – 18 ετών\)»](#).
- [«Compass»](#). Εγχειρίδιο Εκπαίδευσης στα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

- [«Δεν είναι μόνο αριθμοί»](#). Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, Ύπατης Αρμοστείας (12 -18 ετών) ([εγχειρίδιο δασκάλου](#)).
- [«Ο ξένος»](#), με αφορμή το βιβλίο της Ε. Χωρεάνθη: «Ένας ξένος στην οικογένειά μας».
- [«Γκασμέντ»](#), με αφορμή το βιβλίο του Κ. Μουρίκη: «Γκασμέντ, ο φυγάς με τη φλογέρα».
- [«Το ξενοπούλι και ο συνορίτης ποταμός»](#), με αφορμή το βιβλίο της Λενέτας Στράνη.
- [«Ο Ναβίντ δεν ήρθε για διακοπές»](#), του Πάνου Χριστοδούλου.
- [«Οδηγός αντιρατσιστικής εκπαίδευσης»](#). Βιβλίο του Γιώργου Τσιάκαλου.
- [«Δέκα χρόνια ταξιδεύοντας με τους μαθητές μας»](#).
- [«...Δε θα πεθάνει μόνος, τσάκισέ τον!»](#) Η συλλογή αντιφασιστικών έργων της Τ.Ε.Κ.
- [Οδηγός για την πρόληψη /καταπολέμηση των διακρίσεων στα σχολεία](#).
- [«Περάσματα»](#). Παιχνίδι προσομοίωσης για τους πρόσφυγες.
- [«Το φαινόμενο της ρατσιστικής βίας στην Ελλάδα και η αντιμετώπισή του»](#). Ειδική Έκθεση του Συνήγορου του Πολίτη.
- [«Εθνική αναφορά για τη ρατσιστική βία»](#). Γιατροί του Κόσμου.
- [«Μάθε τα δικαιώματά σου»](#). Εκπαιδευτικό παιχνίδι.
- [«Και έφαγαν αυτοί καλύτερα...»](#) Εκπαιδευτικό παιχνίδι για τον υποσιτισμό των Γιατρών Χωρίς Σύνορα.
- [«ΙΔΕΑ, Ισότητα – Δικαίωμα – Ενημέρωση – Αποδοχή»](#). PRAKSIS – Γραφεία παροχής υποστήριξης κατά των διακρίσεων σε πολίτες τρίτων χωρών.
- [«Μην τους καταδικάζεις. Άκουσέ τους»](#). ActionAid. Γνωστοί καλλιτέχνες έγιναν για λίγο μετανάστες και αφηγούνται μια ιστορία σαν κι αυτές που συμβαίνουν καθημερινά σε μετανάστες που βρίσκονται στην Ελλάδα.
- [«Παίρνουμε Θέση» ενάντια στον ρατσισμό και την ξενοφοβία!](#) Μία ταινία μικρού μήκους, σε σκηνοθεσία Θοδωρή Παπαδουλάκη, που προσκαλεί να σπάσουμε τη σιωπή και να εναντιωθούμε στον ρατσισμό και την ξενοφοβία που έχουν γιγαντωθεί στη χώρα μας.
- [«Νόμιμος μετανάστης»](#). Βίντεο της Ύπατης Αρμοστείας ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες – UNHCR GREECE, με προσωπικές μαρτυρίες.

- [«Και 1 θύμα ρατσιστικής βίας είναι πολύ»](#). Ο Αφγανός πρόσφυγας Α.Η. δεν τολμάει πια να βγει από το σπίτι του. Πριν από λίγο καιρό, επτά άτομα είχαν επιτεθεί στον ίδιο και το γιο του την ώρα που πήγαιναν να αγοράσουν ένα κομμάτι ψωμί. Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες – UNHCR GREECE.
- [«Και 1 θύμα ρατσιστικής βίας είναι πολύ»](#). Ο Σίλας Σεραφείμ, ηθοποιός και stand up comedian, στέλνει τα δικά του μηνύματα ενάντια στο ρατσισμό, στο πλαίσιο της εκστρατείας της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες – UNHCR GREECE.
- [«Η ιστορία κουβαλάει τις αγωνίες των καιρών»](#). Ο Αλκίνοος Ιωαννίδης μας αφηγείται μία ιστορία, στο πλαίσιο της εκστρατείας της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες – UNHCR GREECE.
- [«Τα γυαλιά της διαφορετικότητας»](#). Μια ταινία μικρού μήκους κινουμένων σχεδίων του Προγράμματος Επιχορήγησης Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων (ΜΚΟ) του Ευρωπαϊκού Οικονομικού Χώρου (ΕΟΧ) για την Ελλάδα.
- [Τα παιδιά μεταναστών είναι ισότιμα μέλη της ελληνικής κοινωνίας](#). Ενημερωτική καμπάνια για το δικαίωμα των παιδιών μεταναστών που ζουν στην Ελλάδα στην ελληνική ιθαγένεια, από την Ελληνική Ένωση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

Συνοψίζοντας:

Υπάρχει μια πληθώρα δημιουργιών (βίντεο, ντοκιμαντέρ, εγχειρίδια, κ. α.) τα οποία μπορούν να (επανα)χρησιμοποιηθούν για εκπαιδευτικούς σκοπούς.

5.3. Ιταλία

Στην ιστοσελίδα της Στατιστικής Υπηρεσίας του Υπουργείου Παιδείας της Ιταλίας (MIUR) (<http://www.istruzione.it/>) υπάρχουν δυο συγκεκριμένοι τομείς ή θεματικές περιοχές αφιερωμένες στη Διαπολιτισμικότητα (<http://hubmiur.pubblica.istruzione.it/web/istruzione/intercultura>) και τις αναπηρίες (http://www.istruzione.it/dg_studente/disabilita.shtml#.VqdbPprhCUK). Σε αυτούς τους τομείς, το Υπουργείο δημοσιεύει τους κανονισμούς, τα έγγραφα καθώς και τις πρωτοβουλίες που οργανώνονται σε εθνικό και τοπικό επίπεδο πάνω σε αυτά τα θέματα.

Υπό κανονικές συνθήκες, πρωτοβουλίες όπως συνέδρια, σεμινάρια, εκστρατείες, εργαστήρια και ούτω καθεξής οργανώνονται αυτόνομα από τα σχολεία, έτσι ώστε να καλυφθούν οι ειδικές ανάγκες καθηγητών και/ή μαθητών ανάλογα με το πλαίσιο τους και χρηματοδοτούνται μέσω περιφερειακών και τοπικών προγραμμάτων και πηγών. Σε

ορισμένες περιπτώσεις, ωστόσο, εθνικά σεμινάρια ή εκδηλώσεις οργανώνονται απευθείας από το Υπουργείο.

Κατά τη διάρκεια του περασμένου έτους, για παράδειγμα, διοργανώθηκε ένα εκπαιδευτικό σεμινάριο που απευθυνόταν σε καθηγητές, εκπαιδευτικούς και διευθυντές σχολείων στην πόλη Udine στη Βορειοανατολική Ιταλία, με σκοπό την ανταλλαγή εμπειριών σχετικά με την κατάσταση που επικρατεί στα σχολεία όπου ο αντίκτυπος του κύματος μεταναστεύσεων είναι μεγάλος· ένα ακόμα σεμινάριο πραγματοποιήθηκε, σε εθνικό επίπεδο, στη Ρώμη το Φεβρουάριο του 2015, με τη συμμετοχή του Υπουργείου Παιδείας, σχετικά με τη διοίκηση και την προαγωγή της ενσωμάτωσης στα σχολεία.

Κατά τη διάρκεια του σεμιναρίου, σε συνεδριάσεις που πραγματοποιούνταν παράλληλα, οι συμμετέχοντες συζητούσαν πάνω σε διαφορετικά θέματα, όπως: οι μαθησιακές ανάγκες των μαθητών και των καθηγητών πάνω στο θέμα της ενσωμάτωσης, οι προκλήσεις τις οποίες πρέπει να αντιμετωπίσει το εκπαιδευτικό σύστημα και οι οποίες προκαλούνται από τη μετανάστευση και την πολιτισμική διαφοροποίηση της κοινωνίας, καθώς και η σχέση μεταξύ σχολείων, συλλόγων και περιοχών. Επίσης, στο Τορίνο διεξήχθη ένα Εθνικό Σεμινάριο σχετικά με “τη Μετανάστευση και την εκπαίδευση σχετικά με τη συμμετοχή στα κοινά”, με τη συμμετοχή πολλών θεσμικών παραγόντων, δημοσιογράφων και λοιπών ενδιαφερομένων.

Απόρροια αυτών των συναντήσεων σε εθνικό και τοπικό επίπεδο είναι η ανάγκη των καθηγητών και γενικά των Ιταλικών σχολείων να συστηματοποιήσουν τις διαφορετικές εμπειρίες πάνω στο πολυσύνθετο σύνολο των έργων επί αυτών των θεμάτων σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Στο πλαίσιο της αυτονομίας των σχολείων, η οποία συχνά οδηγεί σε έναν γενικευμένο κατακερματισμό της προσφερόμενης μάθησης για μαθητές και καθηγητές, η ανάγκη για ανταλλαγή θετικών πρακτικών, ξεκάθαρων και πιο συγκεκριμένων κατευθυντήριων γραμμών και συστηματοποιημένων αντιπαραθέσεων σε εθνικό επίπεδο γίνεται ολοένα και πιο έντονη.

Γενικά στην Ιταλία, οι επίσημες και δομημένες δραστηριότητες για την ένταξη των ξένων μαθητών στα σχολεία και για την εκπαίδευση σχετικά με τη διαφορετικότητα είναι ελάχιστες, παρόλο που είναι αντιληπτό σε όλους ότι πρόκειται για πραγματικές ανάγκες. Για να ανταποκριθούν στις ανάγκες διευκόλυνσης της ένταξης και της ενσωμάτωσης όλων των μαθητών, οι καθηγητές προσαρμόζουν ενστικτωδώς τις διδακτικές τους δεξιότητες και την εκπαιδευτική ψυχολογία στα νέα δεδομένα. Οι καθηγητές παρουσιάζονται ιδιαίτερα

επικριτικοί σχετικά με τον τρόπο που χειρίζεται το Σχολείο αυτό το θέμα, αναθέτοντας την ευθύνη σε προσωπικό το οποίο δεν έχει προετοιμαστεί και οργανωθεί κατάλληλα: απουσιάζει η πολιτική δράση σε κεντρικό επίπεδο. Τα φαινόμενα εισόδου ξένων μαθητών στα Ιταλικά σχολεία και γενικά της αποδοχής της Διαφορετικότητας από πλευράς μαθητών απαιτούν από τους καθηγητές ειδική εκπαίδευση και δεξιότητες, εργαλεία σχεδιασμού και εκπαιδευτικά μαθήματα, τα οποία δεν έχουν καθοριστεί και ελεγχθεί ακόμα πλήρως.

Η κατάρτιση των καθηγητών, με τη διττή έννοια της αρχικής κατάρτισης και της μετεκπαίδευσης του ενεργού προσωπικού, παίζει κεντρικό ρόλο στις διαρθρωτικές αλλαγές που θα πρέπει να κάνει το σχολείο έχοντας να αντιμετωπίσει τους νέους αποδέκτες.

Αναφορικά με τα μαθήματα κατάρτισης για μελλοντικούς καθηγητές, στην Ιταλία, στα μαθήματα για την απόκτηση του πτυχίου του εκπαιδευτικού Δημοτικής Εκπαίδευσης, υπάρχει σχεδόν πάντα η διδασκαλία της Διαπολιτισμικής Εκπαίδευσης, καθώς επίσης και πολλά ειδικά μαθήματα, μεταπτυχιακά και λοιπά μαθήματα κατάρτισης που σχετίζονται με τη διδασκαλία της Ιταλικής ως Δεύτερης Γλώσσας. Η διαπολιτισμική εκπαίδευση των καθηγητών εν ενεργεία είναι ακόμα κατακερματισμένη και μη συστηματοποιημένη, παρόλο που είναι βέβαιο ότι υπάρχει μια ποικιλία εμπειριών μέσω συνεδρίων και σεμιναρίων, συναντήσεων μετεκπαίδευσης, συζητήσεων, μαθημάτων, συναντήσεων μεταξύ καθηγητών και ούτω καθεξής (MIUR , 2001).

[<http://www.integrazionemigranti.gov.it/mediazione/Documents/guiagilardoni.pdf>]

Στην Ιταλία, τα μαθήματα κατάρτισης τα παρακολουθούν αποκλειστικά και μόνο αυτοί που το θεωρούν απαραίτητο, κινητοποιημένοι κυρίως από προσωπικό ενδιαφέρον. Σύμφωνα με την αυτονομία των σχολείων, κάθε σχολείο είναι ελεύθερο να οργανώσει μαθήματα κατάρτισης αλλά οι ενεργοί καθηγητές δεν έχουν καμία υποχρέωση να μετεκπαιδευτούν. Με αυτόν τον τρόπο, δεν υπάρχουν εγγυήσεις για τη διαπολιτισμική εκπαίδευση των καθηγητών, καθώς έχουν ήδη κατοχυρωθεί οι δεξιότητες του κάθε καθηγητή και ομάδας.

5.4. Πορτογαλία

As mentioned in the previous chapter, the class directors in collaboration with other teachers often promote with students solidarity actions at different times of year, usually associated with holidays (national or international) humanitarian events.

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, οι διευθυντές των τάξεων, σε συνεργασία με άλλους καθηγητές, συχνά προωθούν δράσεις αλληλεγγύης μαζί με τους μαθητές σε διαφορετικές περιόδους μέσα στο έτος, οι οποίες συνήθως συνδέονται με τις εορτές (εθνικές ή διεθνείς) και ανθρωπιστικές εκδηλώσεις.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση του Βασικού Σχολείου "Alexandre Herculano" μπορούμε επίσης να επισημάνουμε το γεγονός ότι υπάρχουν δύο υπηρεσίες μέσα στο σχολείο οι οποίες προάγουν πολλές στάσεις που σχετίζονται με το θέμα της διαφορετικότητας: η **Μονάδα Υποστήριξης Πολλαπλών Αναπηριών [Multiple Disabilities Support Unit (UAM)]** και η **Εκπαιδευτική Ομάδα για την Υγεία (Education Team for Health)**.

Μονάδα Υποστήριξης Πολλαπλών Αναπηριών (UAM): συγκροτείται από καθηγητές ειδικής εκπαίδευσης και ασχολείται με μαθητές με πολλαπλές αναπηρίες, παρέχοντας υποστήριξη κατά την εκπαιδευτική διαδικασία και προάγοντας την κοινωνική ενσωμάτωση. Ορισμένοι από αυτούς τους μαθητές εντάσσονται σε κανονικές τάξεις και μπορούν, αν θεωρηθεί απαραίτητο, να κάνουν χρήση της εξατομικευμένης υποστήριξης μέσα στην τάξη από έναν καθηγητή ειδικής αγωγής. Η ένταξη και η κατάλληλη υποστήριξη αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο σε ορισμένα μαθήματα, σύμφωνα με ένα ειδικό και εξατομικευμένο πρόγραμμα σπουδών (CEI) το οποίο σχεδιάζεται από μια ομάδα εκπαιδευτικών ειδικής αγωγής. Οι μαθητές αυτοί, προάγοντας την ανεξαρτησία τους, κυκλοφορούν ελεύθερα μέσα στους σχολικούς χώρους και, γενικά, προφυλάσσονται από τη σχολική κοινότητα και ενσωματώνονται σε αυτήν.

Εκπαιδευτική Ομάδα για την Υγεία: Η ομάδα αυτή που απαρτίζεται από καθηγητές και το σχολικό ψυχολόγο σχεδιάζει δραστηριότητες οι οποίες συνεισφέρουν στην υγεία και την ευημερία της σχολικής κοινότητας, αλλά στοχεύουν κυρίως στους μαθητές. Ορισμένες από αυτές τις δραστηριότητες (οι οποίες συχνά εισάγονται από τις ίδιες τις τάξεις) προάγουν επίσης την αλληλεγγύη, χρησιμοποιώντας τη διανομή τροφίμων τα οποία βοηθούν για μια υγιή ζωή σε μη προνομιούχους μαθητές και τις οικογένειές τους.

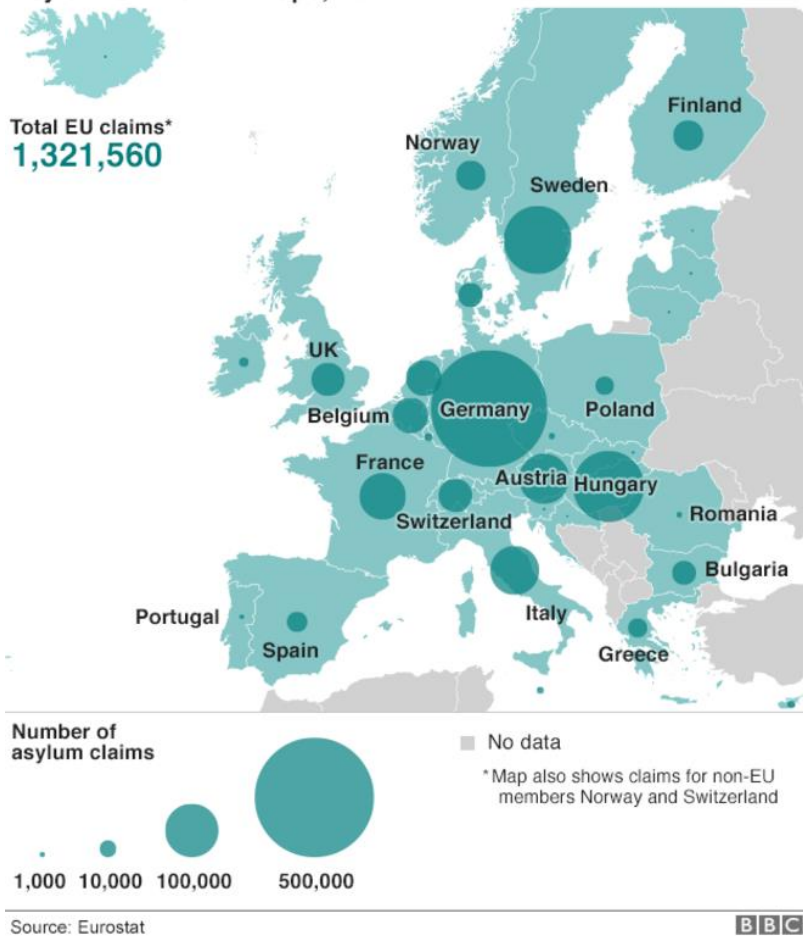
Σε εθνικό επίπεδο, υπάρχει μια πρωτοβουλία η οποία προωθείται θεσμικά από τον Πρόεδρο της Πορτογαλίας και η οποία ονομάζεται Εθνικό Σχέδιο Αλφαριθμητισμού, του οποίου κύριος στόχος είναι να βελτιώσει τα ποσοστά αλφαριθμητισμού των Πορτογάλων. Το σχέδιο αυτό ουσιαστικά απευθύνεται στα σχολεία και πραγματοποιείται μέσω της υποχρεωτικής διδασκαλίας, ειδικά του μαθήματος της Πορτογαλικής Γλώσσας. Οι καθηγητές προάγουν τις αναγνωστικές συνήθειες των μαθητών κάνοντας χρήση μιας λίστας βιβλίων που έχουν συμπεριληφθεί από πριν στο Εθνικό Σχέδιο Αλφαριθμητισμού. Πολλά βιβλία πραγματεύονται θέματα ανθρωπισμού και αλληλεγγύης, ενσταλάζοντας αξίες και αρχές σχετικά με την ανεκτικότητα και το σεβασμό προς τις διαφορές. Αναφέρουμε παραδειγματικά "Το Έγχρωμο Αγόρι", το οποίο απευθύνεται στα παιδιά προσχολικής εκπαίδευσης και το "Μικρό Πρίγκιπα", το οποίο απευθύνεται στον 2^ο κύκλο μαθημάτων (6^η τάξη).

6. Συμπεράσματα και προτάσεις στα πλαίσια της μελέτης

Ζούμε σήμερα σε ένα κόσμο όπου η παγκοσμιοποίηση και η μετανάστευση έχουν φέρει κοντά ανθρώπους με διαφορετική εθνική καταγωγή, θρησκευτικά υπόβαθρα, πεποιθήσεις, παραδόσεις και γλώσσες. Το να μοιράζονται, ωστόσο, έναν κοινό χώρο δεν συνεπάγεται αυτόματα και ότι είναι ανοιχτοί στη Διαφορετικότητα, προσπαθώντας να κατανοήσουν τις διαφορές, να εκτιμήσουν την ποικιλομορφία και να χτίσουν κοινές γέφυρες για διάλογο. Τα θέματα που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, την ποικιλομορφία, την ανεκτικότητα και την έλλειψη βίας έχουν γίνει ακόμα πιο σημαντικά, αν λάβουμε υπόψιν μας τον πόλεμο στη Συρία και τα πρόσφατα γεγονότα στη Μέση Ανατολή και την Αφρική, τα οποία οδήγησαν στη μεταναστευτική κρίση. Περισσότερο από ένα εκατομμύριο μετανάστες και πρόσφυγες κατέφθασαν στην Ευρώπη το 2015, πυροδοτώντας μια κρίση, καθώς οι χώρες αγωνίζονται να αντιμετωπίσουν την μεγάλη εισροή.

Όλοι οι συνεργάτες της οργάνωσης “Otherness” προέρχονται από χώρες οι οποίες βρίσκονται στα εξωτερικά όρια της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι οποίες διαθέτουν μεγάλες

Asylum claims in Europe, 2015

ομάδες μειονοτήτων, γεγονός το οποίο καθιστά τους στόχους του έργου ακόμα πιο άμεσους μέσα στα πλαίσια στα οποία σχεδιάστηκαν. Το θέμα είναι καιρίο για τη Βουλγαρία παρά τη μακροχρόνια ειρηνική συνύπαρξη των πολυάριθμων εθνοτικών και θρησκευτικών ομάδων. Μέχρι αυτή τη στιγμή, η χώρα έχει προσφέρει καταφύγιο σε έναν αμελητέο μόνο αριθμό προσφύγων, ωστόσο η κοινωνία θα πρέπει να προετοιμαστεί να δεχτεί το ποσοστό που της αντιστοιχεί ως μέλος της ΕΕ. Η διαφορετικότητα δεν είναι απλά καιρία στην περίπτωση της Ελλάδας αλλά η εισαγωγή και η ενθάρρυνση της αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση για έναν ειρηνικό και συνεκτικό κοινωνικό ιστό. Η

μεταναστευτική κρίση έχει αποδείξει πολύ έντονα ότι πρέπει ΟΛΟΙ να συνεργαστούμε

προς την ενσωμάτωση του “διαφορετικού” και να παρέχουμε ένα ασφαλές καταφύγιο σε αυτούς τους “διαφορετικούς ανθρώπους” που βρίσκονται σε ανάγκη. Στην *Ιταλία* η κατάσταση είναι παρόμοια με αυτήν της Ελλάδας αλλά το εκπαιδευτικό σύστημα έχει πολλή εμπειρία στην ενσωμάτωση των μαθητών με μη Ιταλικό εθνικό υπόβαθρο. Το θέμα είναι καίριας σημασίας και στην *Πορτογαλία*, παρόλο που η χώρα δεν αισθάνεται το δράμα των μεταναστών από τη Συρία και οι ξένοι μαθητές είναι συνήθως ευπρόσδεκτοι στα Πορτογαλικά σχολεία και δεν υφίστανται κανενός είδους διακρίσεις, είτε αυτές είναι κοινωνικές, είτε πολιτισμικές, είτε θρησκευτικές.

Τα εκπαιδευτικά συστήματα στις χώρες που συμμετέχουν διαφέρουν σε πολλά σημεία αλλά μπορεί να εντοπιστεί επίσης και ένας αριθμός ομοιοτήτων. Καμία από τις χώρες δεν έχει ξεχωριστό μάθημα σχετικά με την αγωγή του πολίτη, τα ανθρώπινα δικαιώματα ή την ποικιλομορφία. Θεωρείται ότι η γνώση, οι δεξιότητες και οι ικανότητες των μαθητών σε αυτούς τους τομείς θα πρέπει να σχηματιστούν με ολοκληρωμένο τρόπο μέσω συγκεκριμένων θεμάτων σε διάφορα σχολικά μαθήματα. Τα Υπουργεία Παιδείας καταθέτουν συγκεκριμένες κατευθυντήριες γραμμές και κανονισμούς για να υποστηρίξουν τα σχολεία στη γαλούχηση μαθητών οι οποίοι θα σέβονται και θα εκτιμούν *τα ανθρώπινα δικαιώματα, τη δημοκρατία, την ανεκτικότητα, το σεβασμό προς τους άλλους πολιτισμούς και τους άλλους ανθρώπους (αλληλεγγύη)* ως κάποιες από τις βασικότερες Ευρωπαϊκές αξίες.

Βουλγαρία: ο Νόμος περί της Δημόσιας Εκπαίδευσης θέτει τους κύριους στόχους της γενικής εκπαίδευσης στα σχολεία, ένας από τους οποίους είναι “να δημιουργήσει τις κατάλληλες συνθήκες για τη διαμόρφωση αξιών σχετικά με το αίσθημα της Βουλγαρικής ταυτότητας, το σεβασμό προς τους άλλους, τη συμπόνοια και την αστική ευθύνη”. Δεν υπάρχει ξεχωριστό μάθημα σχετικά με την αγωγή του πολίτη, τα ανθρώπινα δικαιώματα ή την ποικιλομορφία. Θεωρείται ότι όλα τα σχολικά μαθήματα θα πρέπει να συνεισφέρουν στην απόκτηση γνώσεων, δεξιοτήτων και ικανοτήτων στους τομείς αυτούς μέσω συγκεκριμένων κεφαλαίων και προσεγγίσεων. Τα διδακτικά βιβλία γενικά περιέχουν μηνύματα σχετικά με την ισότητα, την ανεκτικότητα, το σεβασμό στις διαφορές κ.α. Τα σχολικά βιβλία, πέρα από τα πολιτικά και οικονομικά αίτια συγκρούσεων και ενοποιήσεων, καθορίζουν το πολιτισμικό, εθνικό, θρησκευτικό και ιστορικό πλαίσιο, έτσι ώστε οι μαθητές να λαμβάνουν πληροφορίες σχετικά με τις διαφορές και να αναπτύσσουν την ανεκτικότητα με βάση τη σκέψη και την ανάλυση πραγματικών καταστάσεων. Ωστόσο, δεν επαρκούν λαμβάνοντας υπόψιν τα συνεχώς αυξανόμενα περιστατικά μισαλλοδοξίας και επιθετικότητας μεταξύ των μαθητών.

Ελλάδα: παρόλο που κατά το πρώτο έτος του Γυμνασίου το θέμα της “διαφορετικότητας” δεν εξετάζεται καθόλου, κατά τη διάρκεια των επόμενων ετών αναφέρεται σε αρκετές περιπτώσεις, οι οποίες, μολαταύτα, δεν έχουν τον αυστηρό στόχο να ευαισθητοποιήσουν

ή να ενσταλάξουν ενσυναίσθηση / σεβασμό για τα ανθρώπινα δικαιώματα, κλπ. Τα θέματα περιλαμβάνονται μεν, παίρνουν όμως τη μορφή τέχνης, θρησκείας αποκλεισμού, ή παίζουν το ρόλο γραμματικού εργαλείου ή εργαλείου κατανόησης.

Ιταλία: οι εθνικές κατευθυντήριες γραμμές καθορίζουν ως έναν από τους στόχους της δημοτικής και ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης τη θεμελίωση την ενεργής συμμετοχής στα κοινά προάγοντας κοινωνικές και βασικές πολιτισμικές δεξιότητες. Για να επιτευχθεί αυτό, τα σχολεία πρέπει να υιοθετήσουν μια διαπολιτισμική εκπαίδευση, προάγοντας την πλήρη ανάπτυξη της ταυτότητας των μαθητών, εφιστώντας την προσοχή σε όλες τις διαστάσεις της (γνωστικές, συναισθηματικές, συγκινησιακές, κοινωνικές, ηθικές, θρησκευτικές και σωματικές). Η διαπολιτισμική εκπαίδευση πρέπει να αποτελεί λειτουργικό πόρο για την εκτίμηση της ποικιλομορφίας και απαραίτητη προϋπόθεση για την κοινωνική ενσωμάτωση και τη δημοκρατική συμμετοχή.

Πορτογαλία: Οι Πορτογάλοι μαθητές έρχονται αντιμέτωποι από τη δημοτική εκπαίδευση με θεματικές ενότητες στα προγράμματα σπουδών οι οποίες εξετάζουν την ελευθερία της έκφρασης, την αποδοχή των πολιτισμικών διαφορών και την ανεκτικότητα προς τους άλλους, διευκολύνοντας την ενσωμάτωσή τους ως ξεχωριστά άτομα σε μια αυξανόμενα πολυπολιτισμική κοινωνία.

Λαμβάνοντας υπόψιν τις εκπαιδευτικές πρακτικές στις τέσσερις χώρες (Βουλγαρία, Ελλάδα, Ιταλία και Πορτογαλία) και τις νέες προκλήσεις σχετικά με την ενσωμάτωση των εκπροσώπων διαφορετικών πολιτισμών στην κοινωνία μας, πρέπει να ληφθούν συγκεκριμένα μέτρα για να οργανωθούν μαθήματα κατάρτισης που να στοχεύουν στο να διδάξουν τους μαθητές να εκτιμούν την ποικιλομορφία, να είναι ανεκτικοί και να σέβονται τα ανθρώπινα δικαιώματα. Μέσα σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες οι οποίες γίνονται ολοένα και πιο περίπλοκες, η εκπαίδευση μπορεί να βοηθήσει στην απόκτηση των διαπολιτισμικών δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες για να ζήσουμε με – και όχι παρά – τις πολιτισμικές μας διαφορές. Τα σχολεία θα πρέπει να προσπαθούν να προσαρμόζουν τις διδακτικές και μαθησιακές διαδικασίες, το εκπαιδευτικό περιεχόμενο, την κατάρτιση των καθηγητών και τη διοίκηση στις συνθήκες των μαθητών.

Θα πρέπει να αναπτυχθούν ακαδημαϊκά προγράμματα σε μια πολυπολιτισμική και πολύγλωσση βάση, σύμφωνα με την ποικιλομορφία των φωνών και των απόψεων, και που να εμπνέονται από τις ιστορίες και τους πολιτισμούς όλων των κοινωνικών ομάδων. Η προσέγγιση αυτή, ευαίσθητη προς την ποικιλομορφία των μαθητών, θα πρέπει να μεριμνά

επίσης για ειδικά μέτρα ώστε να αγγίζει ευπαθείς και περιθωριοποιημένες ομάδες μαθητών.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ – ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΑ ΠΑΡΟΝΤΑ ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΠΟΔΟΧΗΣ ΤΗΣ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑΣ;

1. Βουλγαρία

ΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ (11-14 ΕΤΩΝ) ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΜΕΘΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

- I. **Σκοπός και στόχοι της έρευνας:** να καθορίσει το πως αντιλαμβάνονται τις στάσεις προς τη διαφορετικότητα και την ανθρώπινη ποικιλομορφία οι μαθητές γυμνασίου ηλικίας από 11 έως 14 ετών.

Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος, έχουν οριστεί οι εξής *τρεις παράμετροι*:

- να γίνει αξιολόγηση του επιπέδου ανεκτικότητας προς τη διαφορετικότητα των μαθητών ηλικίας από 11 έως 14 ετών.
- να γίνει μελέτη των στάσεων των μαθητών προς διάφορες μορφές και εκδηλώσεις της διαφορετικότητας, όπως θρησκευτικές πεποιθήσεις, εθνότητα και πολιτισμός, κοινωνική και οικονομική κατάσταση, αναπηρίες, επιθετική συμπεριφορά κ.α.
- να βγουν συμπεράσματα και να γίνουν προτάσεις οι οποίες θα πρέπει να ληφθούν υπόψιν κατά το σχεδιασμό της ύλης για εκπαιδευτικά εργαστήρια και συμπληρωματικό υλικό για μαθητές και καθηγητές μέσα στα πλαίσια του έργου.

II. Ομάδα – στόχος (απόσπασμα)

Η Βουλγαρική ομάδα – στόχος αποτελείται από 239 μαθητές δημοτικής και γυμνασιακής εκπαίδευσης (ηλικίας από 11 έως 14 ετών). Οι τάξεις επιλέγονται τυχαία από (1) ένα σχολείο με ομογενείς ομάδες μαθητών σε μια μεγάλη πόλη όπως η Σόφια (πάνω από 100,000 κάτοικοι)· (2) ένα σχολείο σε μια περιοχή μεγάλης εθνοτικής ποικιλομορφίας όπως είναι η πόλη του Kardzhali και (3) ένα σχολείο σε ένα μικρό οικισμό όπως είναι το χωριό Ablanitsa (λιγότεροι από 5,000 κάτοικοι). Η έρευνα περιλαμβάνει: μαθητές ηλικίας 10-11 ετών – 35% των συμμετεχόντων· 12 ετών – 38%· 13 ετών – 21%· 14 ετών – 6%. 33% των

συμμετεχόντων είναι από την πόλη Σόφια· 36% είναι από την πόλη Kardzhali και 31% είναι από το χωριό Ablanitsa. Όσον αφορά το φύλο, 52% των συμμετεχόντων είναι αγόρια και 48% είναι κορίτσια.

III. Ερευνητικά εργαλεία.

Έχει σχεδιαστεί ένα ερωτηματολόγιο κατάλληλο για τις ηλικίες αυτές το οποίο συλλέγει στοιχεία σχετικά με τις στάσεις προς το διαφορετικό γενικότερα· σχετικά με τον ενδιαφέρον για το θέμα των διαφορών· σχετικά με τις εκδηλώσεις έλλειψης ανεκτικότητας προς το διαφορετικό· σχετικά με τις στάσεις προς το διαφορετικό με βάση τη θρησκεία, την εθνότητα, τον πολιτισμό, την οικονομική κατάσταση (φτώχεια), τις αναπηρίες, τα πρότυπα συμπεριφοράς (επιθετικότητα)· σχετικά με την επίγνωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και συγκεκριμένα των δικαιωμάτων των παιδιών.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Η ανάλυση των κύριων ευρημάτων της έρευνας επικεντρώνεται σε δυο κύρια σημεία:

- 1) Την κατανόηση και τη στάση των μαθητών προς το διαφορετικό, τα επίπεδα της ανεκτικότητας και τις πιο συνηθισμένες εκδηλώσεις έλλειψης ανεκτικότητας προς τους μαθητές που είναι διαφορετικοί.
- 2) Τις στάσεις των μαθητών προς τους ανθρώπους διαφορετικής θρησκείας, εθνότητας, πολιτισμού, κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης, με σωματικές και νοητικές αναπηρίες, με συναισθηματικά και συμπεριφορικά προβλήματα.

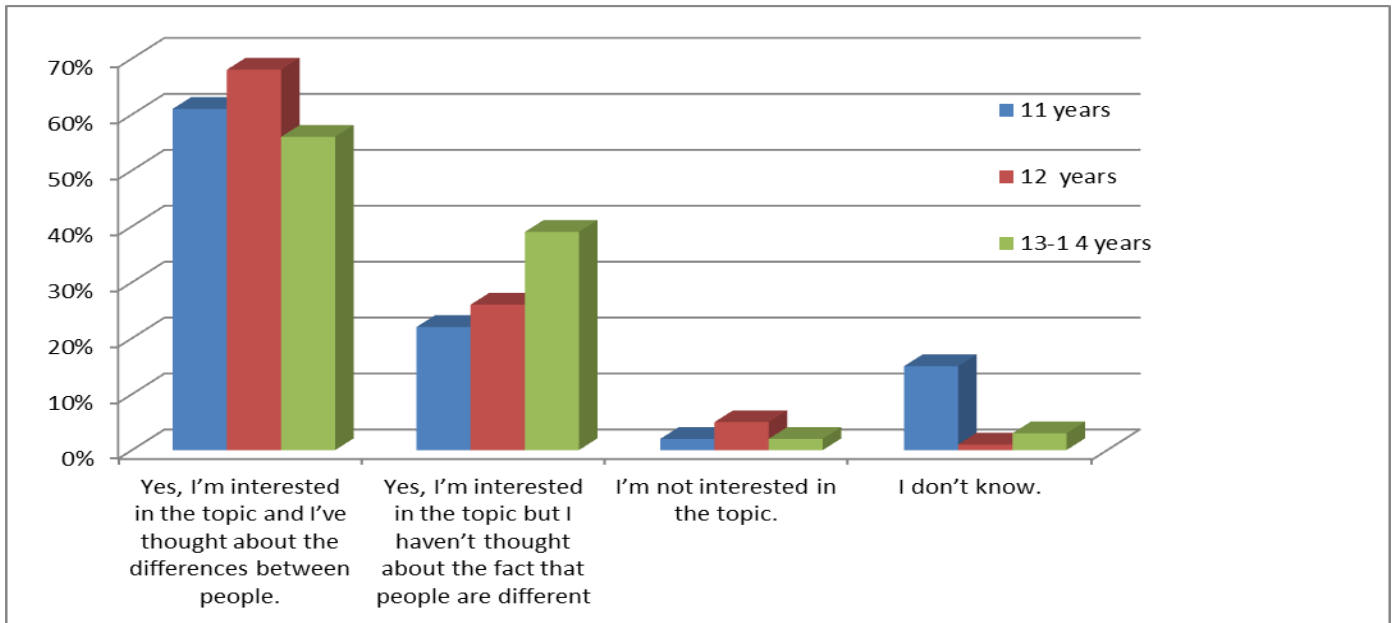
1. Στάσεις προς το διαφορετικό και κατανόηση της ιδέας της ανεκτικότητας προς τη διαφορετικότητα

Το εξήντα τρία τοις εκατό των συμμετεχόντων ενδιαφέρονται για το θέμα της διαφορετικότητας ως το βαθμό που το σκέφτονται (βλέπε γράφημα 1). Αυτή είναι η επιλογή με το μεγαλύτερο σχετικό ποσοστό θετικών απαντήσεων. Η ανάλυση επίσης δείχνει ότι ένας μικρός αριθμός παιδιών ηλικίας 13 και 14 ετών ενδιαφέρονται σοβαρά για το θέμα των διαφορών σε σύγκριση με παιδιά ηλικίας 11 και 12 ετών. Το μικρότερο ποσοστό μαθητών που ενδιαφέρονται για το θέμα των διαφορών στο βαθμό που το σκέφτονται καταγράφεται στην πόλη Kardzhali. Μια πιθανή εξήγηση μπορεί να είναι ότι οι μαθητές αυτοί ζουν σε μια περιοχή όπου το ποσοστό ανθρώπων που είναι διαφορετικοί όσον αφορά τις θρησκευτικές πεποιθήσεις είναι πολύ υψηλό και οι συμμετέχοντες είναι απλά συνηθισμένοι σε αυτές τις διαφορές. Μόνο το 3% των μαθητών δεν ενδιαφέρονται καθόλου για το θέμα.

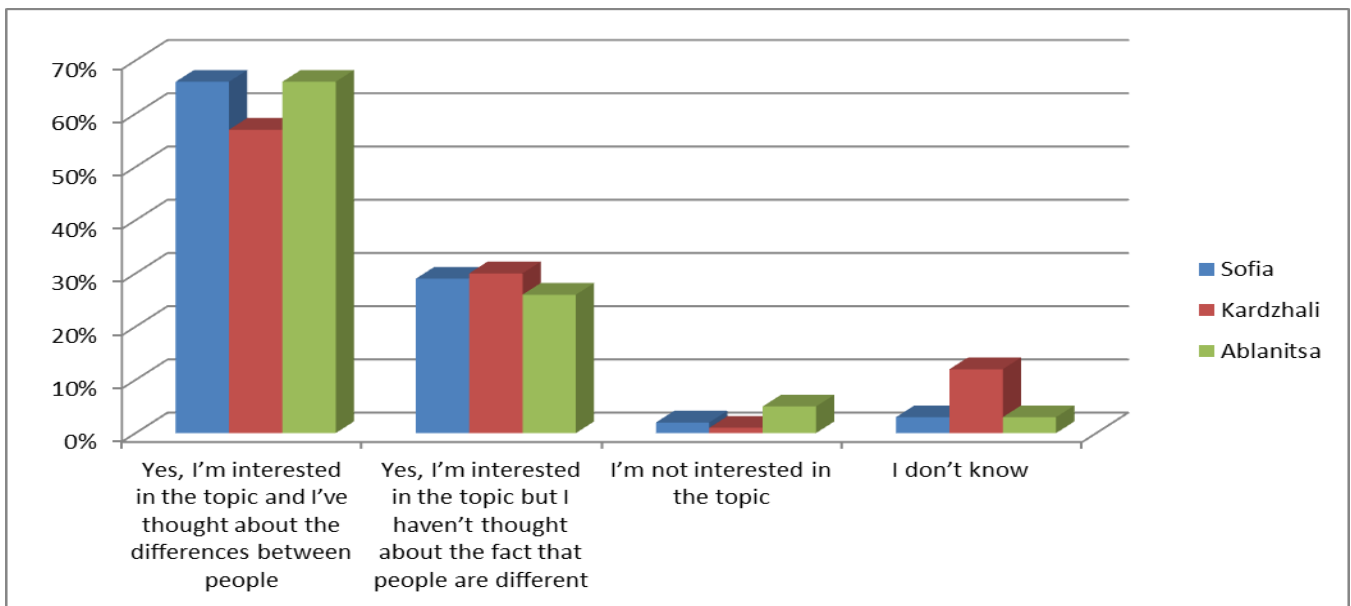
Γραφήματα 1-2. Ενδιαφέρον σχετικά με το θέμα των διαφορών – κατανομή σχετικών ποσοστών σύμφωνα με την ηλικία και την κατοικία.

Ενδιαφέρεστε για το θέμα των διαφορών μεταξύ των ανθρώπων· το έχετε σκεφτεί ποτέ;

Γράφημα 1

Γράφημα 2

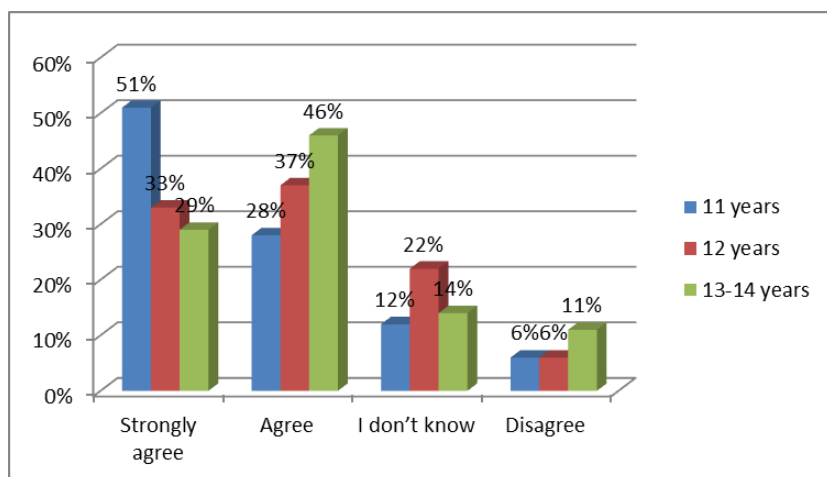
Η πλειοψηφία των μαθητών, ανεξαρτήτου ηλικίας και κατοικίας, αξιολογούν θετικά τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων (ένα συνολικό ποσοστό 75% των συμμετεχόντων επέλεξε το “ναι, συμφωνώ απολύτως” και το “ναι, συμφωνώ”). Το μεγαλύτερο ποσοστό μαθητών ηλικίας 11 ετών έχει μια θετική στάση προς τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων. Το εύρημα αυτό υποστηρίζει την άποψη ότι τα παιδιά αποδέχονται ενστικτωδώς τη διαφορετικότητα και τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων και είναι η κοινωνία η οποία διασπείρει αρνητικά μηνύματα για τη διαφορετικότητα και τα παιδιά μαθαίνουν να αποδέχονται τις απόψεις αυτές καθώς μεγαλώνουν.

Το συνολικό ποσοστό των συμμετεχόντων οι οποίοι επέλεξαν το “Διαφωνώ” και έχουν μια αρνητική στάση προς τη διαφορετικότητα είναι 9%. (Βλέπε Γραφήματα 3-4).

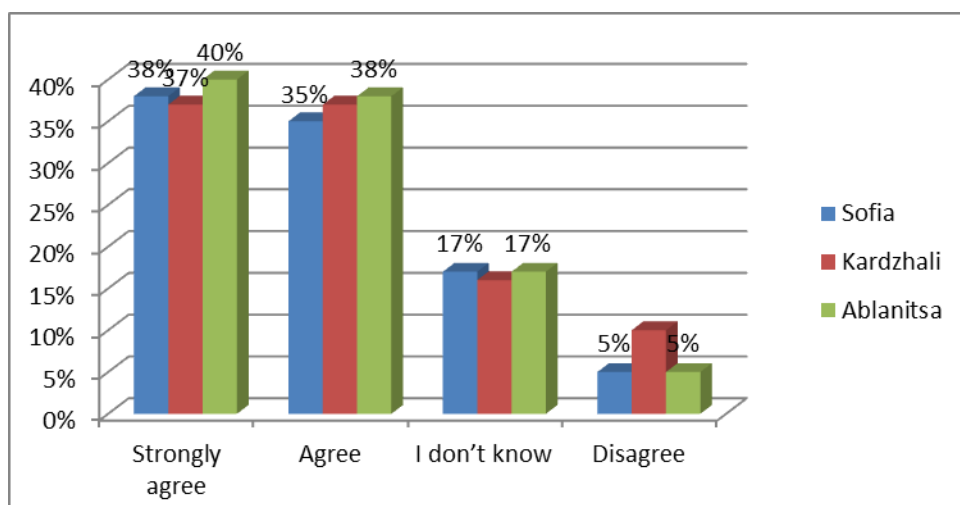
Γραφήματα 3-4: Παρουσία θετικών και αρνητικών στάσεων προς τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων – κατανομή των σχετικών ποσοστών σύμφωνα με την ηλικία και την κατοικία.

Οι άνθρωποι είναι διαφορετικοί. Θεωρείτε ότι αυτό είναι κάτι θετικό;

Γράφημα 3

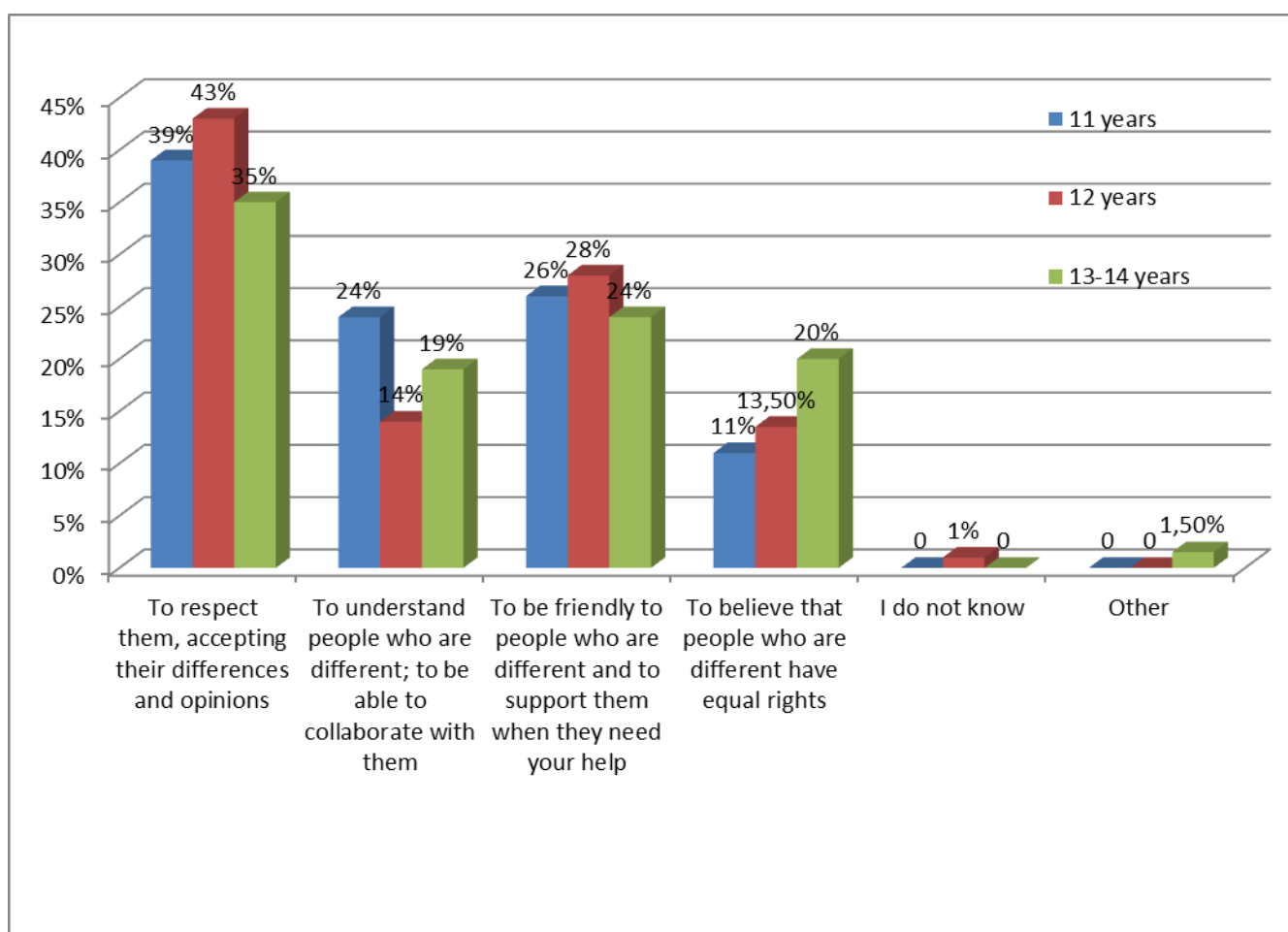

Γράφημα 4

Γράφημα 5: Κατανόηση της έννοιας της “ανεκτικότητας προς τους ανθρώπους που είναι διαφορετικοί” – κατανομή σχετικών ποσοστών σύμφωνα με την ηλικία.

Τι σημαίνει, κατά τη γνώμη σας, η ανεκτικότητα προς τους ανθρώπους που είναι διαφορετικοί από εσάς;

Η κατανόηση των μαθητών για τους ανθρώπους που είναι διαφορετικοί χαρακτηρίζεται από τα εξής βασικά κριτήρια: **“την ένδειξη σεβασμού μέσω της αποδοχής των διαφορών των άλλων ανθρώπων”** και **“την προθυμία να βοηθήσουν τους ανθρώπους αυτούς όταν βρίσκονται σε ανάγκη”**. Οι εναλλακτικές αυτές επιλέγονται από το 39% και το 26% των μαθητών αντιστοίχως (βλέπε Γράφημα 5). Το πρώτο κριτήριο επιλέγεται από το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών ηλικίας 12 ετών – το 43%, από μαθητές ηλικίας 11 ετών

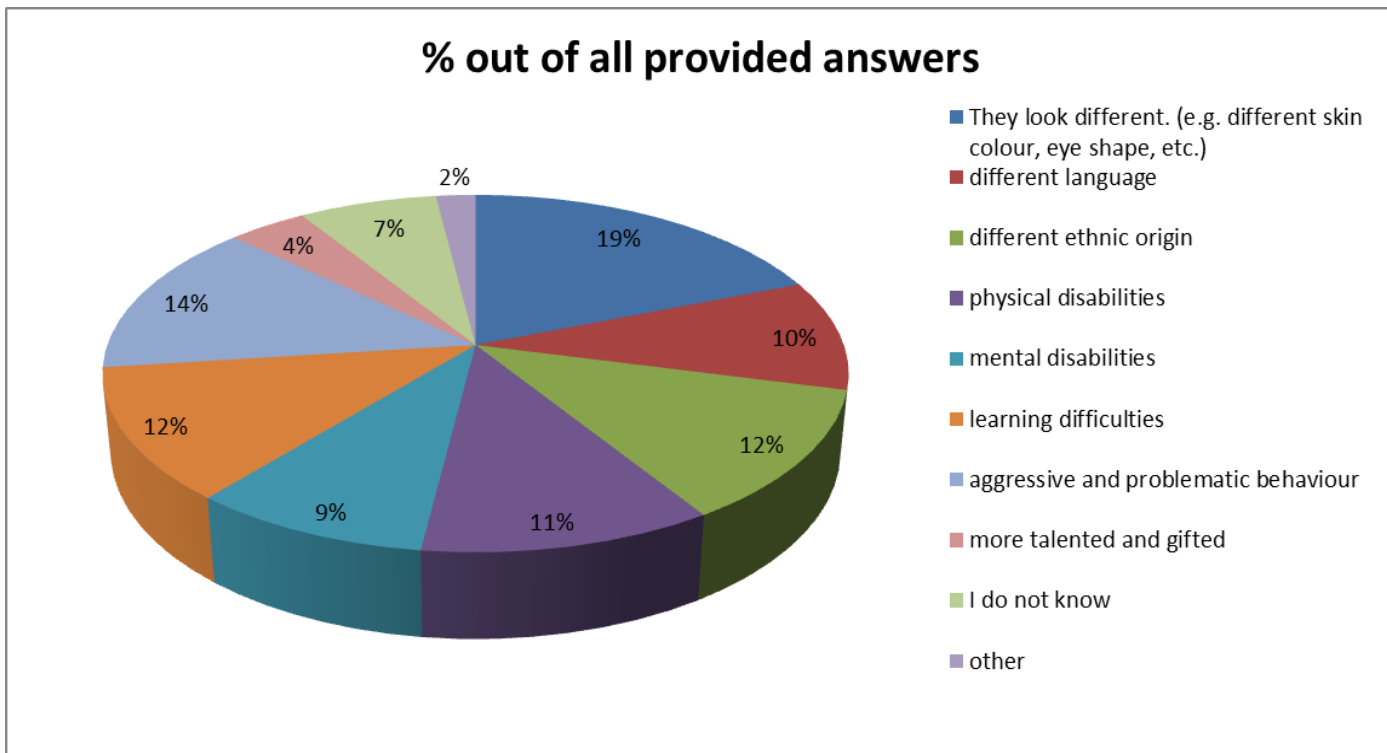
το 39% και από μαθητές ηλικίας 13-14 ετών το 35%. Το δεύτερο κριτήριο έχει τα ίδια ηλικιακά χαρακτηριστικά. **“Η συνύπαρξη και η συνεργασία με ανθρώπους που είναι διαφορετικοί”** είναι η τρίτη σημαντικότερη πτυχή της έννοιας της ανεκτικότητας και επιλέγεται από το 24% των μαθητών ηλικίας 11 ετών, από το 19% των μαθητών ηλικίας 13-14 ετών και από το 14% των μαθητών ηλικίας 12 ετών. Το χαμηλότερο σχετικό ποσοστό των απαντήσεων των συμμετεχόντων – το 15% – δίνεται στην πρόταση **“παραδοχή ότι οι άνθρωποι που είναι διαφορετικοί έχουν ίσα δικαιώματα”**.

Τα ευρήματα της έρευνας μέσω ερωτηματολογίου δείχνουν ότι το 89% των μαθητών πιστεύουν ότι υπάρχουν **“διαφορετικά”** παιδιά / μαθητές στο σχολείο τους. Σύμφωνα με το 5% μόνο στο σύνολο των μαθητών δε υπάρχουν παιδιά μέσα στα σχολεία που να είναι διαφορετικά με κανένα τρόπο. Το 6% των συμμετεχόντων υποστηρίζουν ότι δεν γνωρίζουν εάν υπάρχουν **“διαφορετικά”** παιδιά στα σχολεία τους.

Η εξωτερική εμφάνιση (χρώμα του δέρματος, σχήμα των ματιών κλπ.) ξεχωρίζει ως η κύρια ένδειξη διαφορετικότητας και επιλέγεται από το 19% των μαθητών. Το 14% των συμμετεχόντων επέλεξε την **προβληματική και επιθετική συμπεριφορά**. Την τρίτη θέση καταλαμβάνουν δύο άλλες ενδείξεις – **η εθνότητα και οι μαθησιακές δυσκολίες** – επιλεγμένες από το 12% των μαθητών. Η επιλογή **σωματική αναπηρία** επιλέχθηκε από το 11% των μαθητών. **Η μητρική γλώσσα** είναι η πέμπτη επιλογή και η επιλογή **νοητική αναπηρία** έλαβε το 9% του συνόλου των απαντήσεων. **Το ταλέντο και η ικανότητα** καταλαμβάνουν την τελευταία θέση ως ενδείξεις διαφορετικότητας – έλαβαν μόνο το 4% στο σύνολο των απαντήσεων (βλέπε Γράφημα 6).

Γράφημα 6. Κριτήρια για τον καθορισμό των **“διαφορετικών”** μαθητών – κατανομή σχετικού ποσοστού.

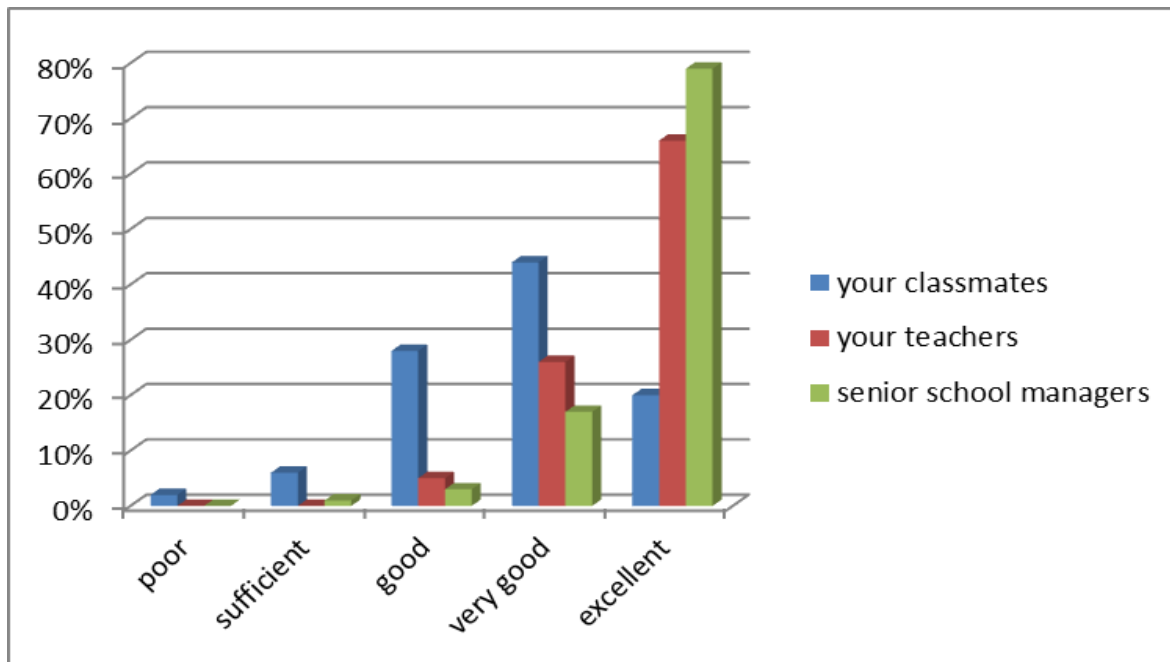
Αναγνωρισμένα κριτήρια για τον καθορισμό των διαφορών σύμφωνα με τους μαθητές (με τη δυνατότητα να επιλέξουν περισσότερες από μια απαντήσεις)

Όσον αφορά στα επίπεδα ανεκτικότητας που επιδεικνύουν προς τα “διαφορετικά” παιδιά οι συμμαθητές τους, οι καθηγητές και η διοίκηση του σχολείου, το μεγαλύτερο σχετικό ποσοστό των συμμετεχόντων αξιολογούν πολύ υψηλά τους καθηγητές τους και τη διοίκηση του σχολείου η οποία εκπροσωπείται από το διευθυντή – το 66% αξιολογεί υψηλά τους καθηγητές και το 79% τη διοίκηση του σχολείου. Τα επίπεδα ανεκτικότητας από τους συμμαθητές τους αξιολογούνται αρκετά υψηλά από το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχόντων – το 44% (Βλέπε *Γράφημα 7*).

Γράφημα 7. Αξιολόγηση του επιπέδου ανεκτικότητας που δείχνουν τα διάφορα σχολεία προς τα “διαφορετικά” παιδιά

Χρησιμοποιώντας τη βαθμολογία από 2 έως 6, όπου το 2 είναι άσχημα / κάτω από τη βάση, και το 6 είναι άριστα· παρακαλώ αξιολογήστε τα επίπεδα ανεκτικότητας προς τους διαφορετικούς μαθητές στο σχολείο σας αναφορικά με τις εξής ομάδες ανθρώπων.

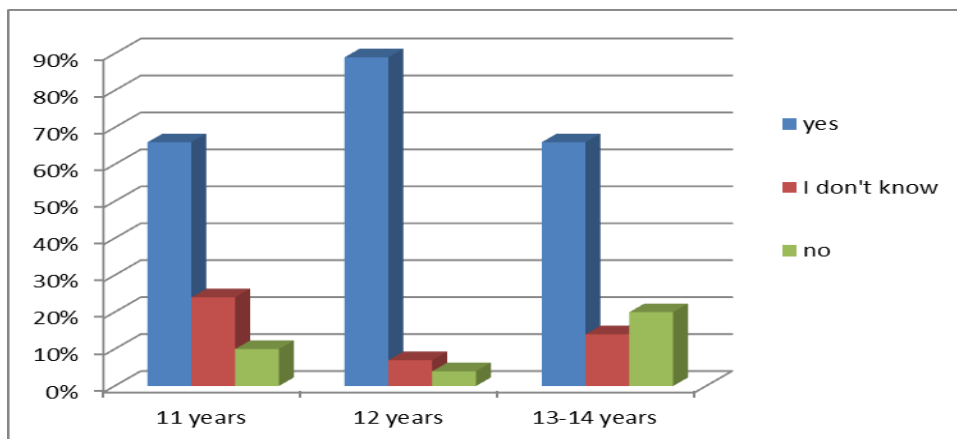
Το συνολικό ποσοστό των συμμετεχόντων που ανέφεραν ότι έχουν υπάρξει μάρτυρες εκδηλώσεων έλλειψης ανεκτικότητας προς τα “διαφορετικά” παιδιά στα σχολεία τους είναι αρκετά υψηλό – 75%. Ο αριθμός αυτός έρχεται σε αντίθεση με αυτά που δήλωσαν πιο πάνω οι συμμετέχοντες, δηλαδή ότι οι συμμαθητές τους, οι καθηγητές και η διοίκηση των σχολείων δείχνουν πολύ υψηλά ποσοστά ανεκτικότητας.

Η ανάλυση φανερώνει ότι το ποσοστό των μαθητών που έχουν υπάρξει μάρτυρες κακοποίησης των “διαφορετικών” παιδιών είναι υψηλότερο στις μεγάλες και μικρές πόλεις (Σόφια και Kardzhali) σε σύγκριση με μικρότερους οικισμούς, όπως το χωριό Ablanitsa (Βλέπε Γράφημα 9).

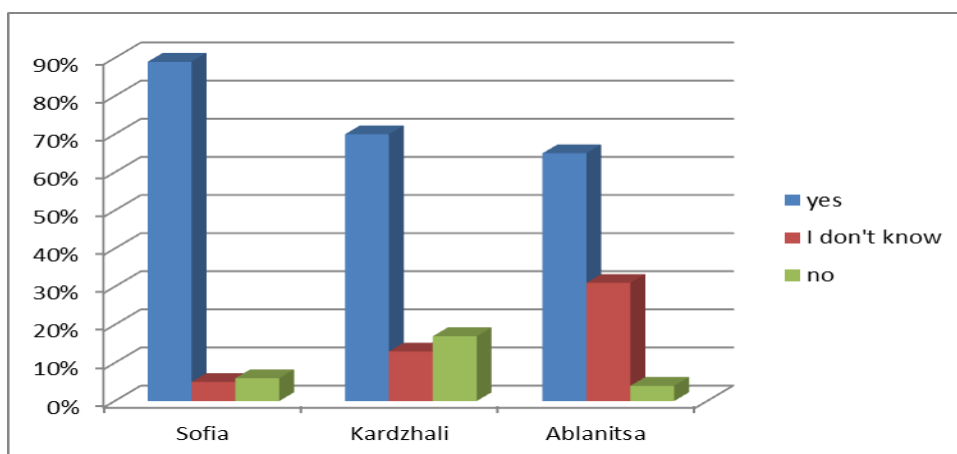
Γραφήματα 8-9. Παρουσία ή απουσία εκδηλώσεων έλλειψης ανεκτικότητας προς τα “διαφορετικά” παιδιά στο σχολείο – κατανομή σχετικού ποσοστού σύμφωνα με την ηλικία και την κατοικία.

Έχετε υπάρξει ποτέ μάρτυρες περιστατικών κακοποίησης ή έλλειψης ανεκτικότητας προς τους διαφορετικούς μαθητές στο σχολείο σας;

Γράφημα 8

Γράφημα 9

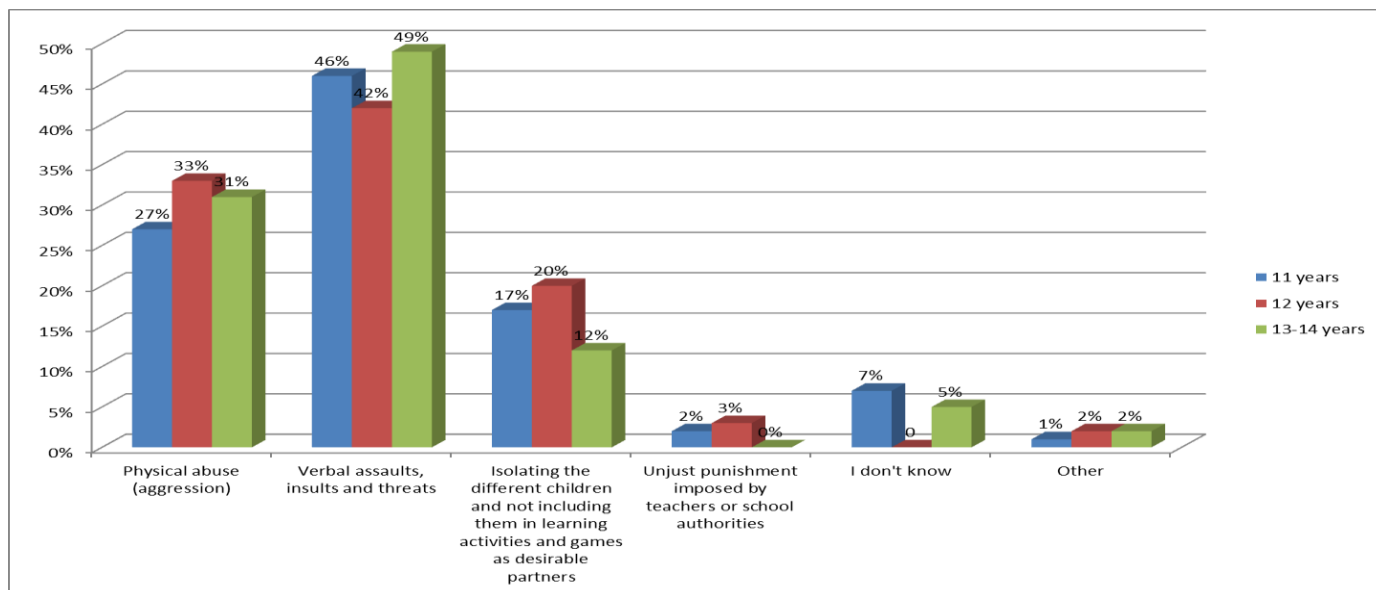

Οι πιο συνηθισμένες εκδηλώσεις ανεκτικότητας αλλά και κακοποίησης προς τους “διαφορετικούς” μαθητές δεν είναι απρόσμενες. Διάφορες μορφές **λεκτικής βίας** όπως λεκτικές επιθέσεις, προσβολές και απειλές επιλέγονται από το υψηλότερο ποσοστό των συμμετεχόντων (το 45%). Αυτή η μορφή μισαλλοδοξίας αναφέρεται συχνά από την ομάδα – στόχο των μαθητών ηλικίας 13-14 ετών (49%) και πιθανόν να υποδεικνύει από μέρους τους μεγαλύτερα ποσοστά ευαισθητοποίησης προς τη λεκτική βία. Αυτός ο τύπος μισαλλοδοξίας κατατάσσεται στην πρώτη θέση από τους μισούς από τους συμμετέχοντες στο Kardzhali, ενώ τα σχετικά ποσοστά στη Σόφια και την Ablanitsa παρουσιάζονται χαμηλότερα – 42% και 44% αντίστοιχα. Η **σωματική βία** κατατάσσεται δεύτερη από το 31% των συμμετεχόντων. Πάλι, η μορφή αυτή κακοποίησης αναφέρεται πιο συχνά από μεγαλύτερους μαθητές (ηλικίας 12-14 ετών) σε σύγκριση με τους μαθητές ηλικίας 11 ετών (Βλέπε Γραφήματα 10-11). Η **απομόνωση και ο αποκλεισμός “διαφορετικών” παιδιών από τα παιχνίδια και τις σχολικές δραστηριότητες** κατατάσσονται τρίτα από ένα 12% μόνο των συμμετεχόντων. Σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, η **άδικη τιμωρία των “διαφορετικών” παιδιών από καθηγητές ή τη διοίκηση του σχολείου** δεν είναι ανάμεσα στις μορφές κακοποίησης στο σχολείο.

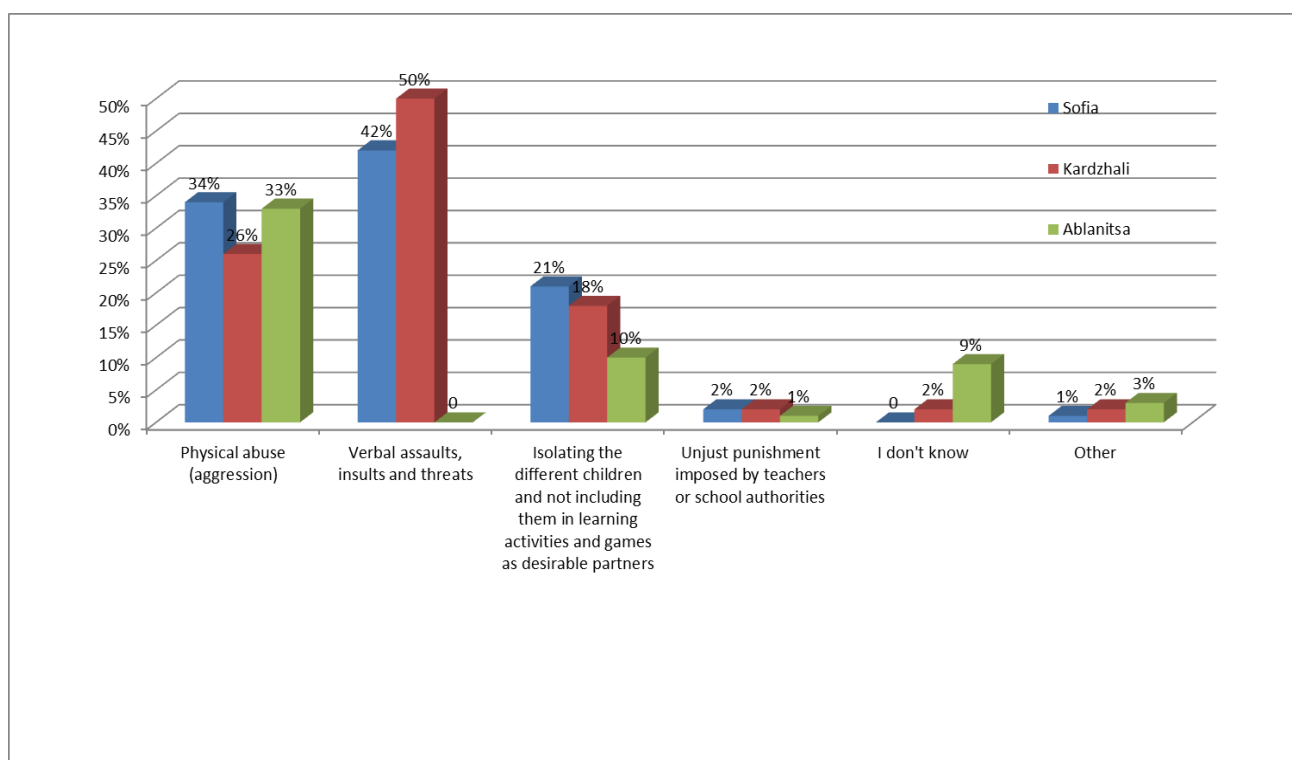
Γραφήματα 10-11. Εκδηλώσεις έλλειψης ανεκτικότητας προς τα “διαφορετικά” παιδιά – κατανομή σχετικών ποσοστών σύμφωνα με την ηλικία και την κατοικία.

Τι είδους κακοποίηση και έλλειψη ανεκτικότητας προς τα διαφορετικά παιδιά λαμβάνουν χώρα στο σχολείο σας πιο συχνά;

Γράφημα 10

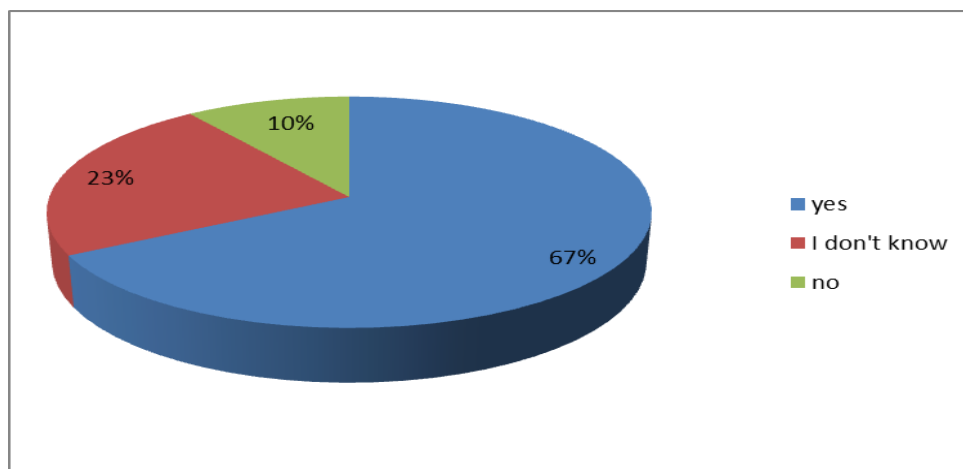
Γράφημα 11

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (το 67%) εκφράζουν την επιθυμία τους να συμμετέχουν πιο ενεργά στο θέμα της ανεκτικότητας, της διαφορετικότητας και της ποικιλομορφίας στα μέσα στα πλαίσια των βασικών σχολικών μαθημάτων τους. (Βλέπε Γράφημα 12). Μόνο το 10% των συμμετεχόντων θεωρεί ότι τα θέματα αυτά δεν χρειάζεται να εξεταστούν μέσα στην τάξη τους.

Γράφημα 12. Ανεκτικότητα και διαφορές ως θέματα προς εξέταση στα βασικά σχολικά μαθήματα.

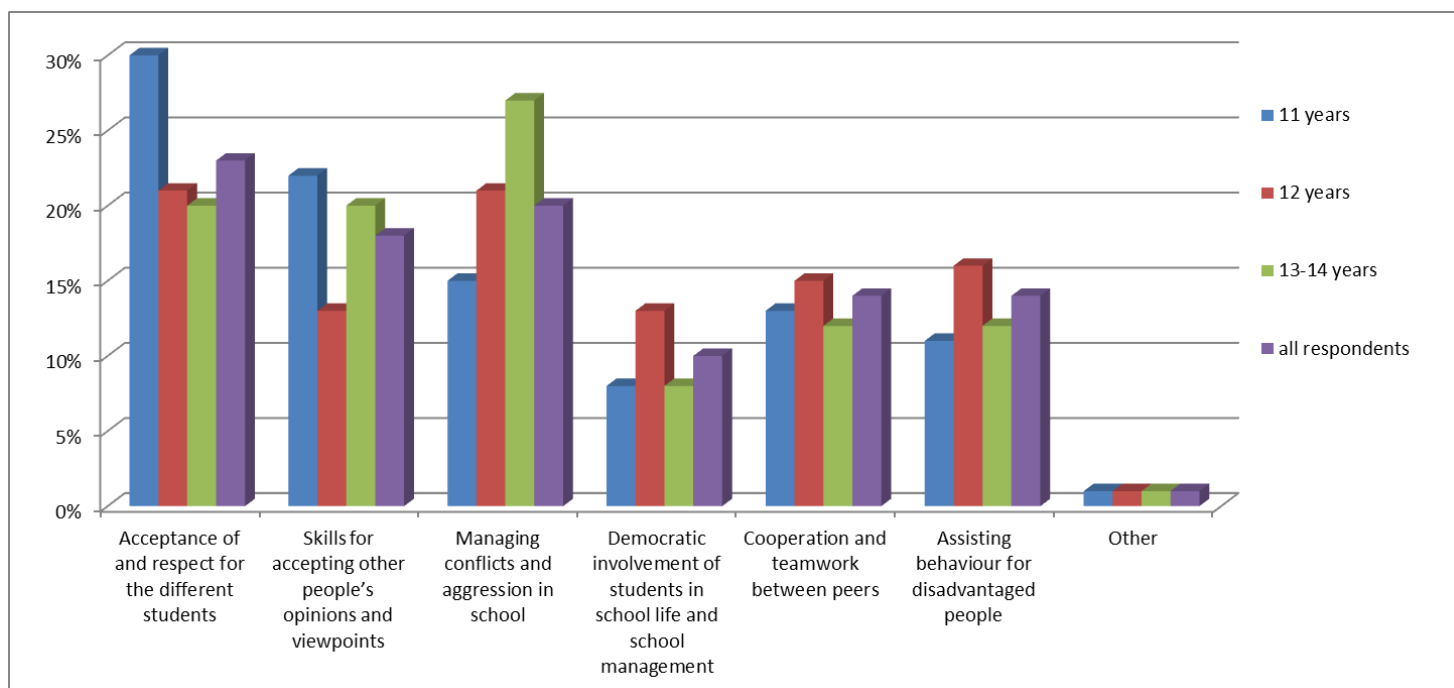
Θα ήθελες να γίνεται μεγαλύτερη αναφορά στα σχολεία σχετικά με την ανεκτικότητα, την ποικιλομορφία και τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων;

Οι συμμετέχοντες είχαν την ευκαιρία να εκφράσουν την άποψη τους σχετικά με θέματα που συνδέονται με την ανεκτικότητα, την οποία θα ήθελαν να δουν να περιλαμβάνεται στο σχολικό πρόγραμμα σπουδών και οι οποίοι θα έπρεπε να ληφθούν υπόψιν όταν οργανώνονται εκπαιδευτικές δραστηριότητες προς αυτήν την κατεύθυνση. Σύμφωνα με το 23% των μαθητών, **η αποδοχή και ο σεβασμός προς τις διαφορές και τα “διαφορετικά” παιδιά** είναι το πιο σημαντικό ζήτημα. Το θέμα της **διαχείρισης των συγκρούσεων και της επιθετικότητας** στα σχολεία κατατάσσεται δεύτερο από το ένα πέμπτο των συμμετεχόντων (Βλέπε Γράφημα 13). Το 18% των μαθητών υποστηρίζει ότι η απόκτηση της **ικανότητας να αποδέχεσαι τις απόψεις και τις γνώμες των άλλων ανθρώπων** θα έπρεπε να περιλαμβάνεται σε μελλοντικά εκπαιδευτικά εργαστήρια. Τα θέματα της **δημοκρατικής συμμετοχής στη σχολική ζωή και τη διοίκηση** καθώς και η **συμμετοχή των συμμαθητών και η ομαδικότητα** έχουν επιλεχθεί από ένα 14% των μαθητών. Το θέμα των **ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων των παιδιών** κατατάσσεται πέμπτο από το 10% των συμμετεχόντων. Η βασική ανησυχία της ομάδας-στόχου είναι τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην καθημερινή ζωή τους, ενώ τα θέματα που αφορούν προβλήματα σε παγκόσμια κλίμακα δεν ενδιαφέρουν την ομάδα-στόχο. Για το λόγο αυτό, οι συμμετέχοντες ενδιαφέρονται για θέματα όπως διαχείριση των συγκρούσεων και της επιθετικότητας τα οποία είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με τις καταστάσεις που αντιμετωπίζουν καθημερινά. Το θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων των παιδιών κατατάσσεται τελευταίο πιθανόν λόγω της περιορισμένης γνώσης των μαθητών ή λόγω του ακατάλληλου τρόπου με τον οποίο το θέμα αυτό έχει αντιμετωπιστεί ως τώρα.

Γράφημα 13. Θέματα σχετικά με την ανεκτικότητα που ενδιαφέρουν τους μαθητές – κατανομή σχετικών ποσοστών σύμφωνα με την ηλικία.

Θα θέλατε να γίνεται στο σχολείο μεγαλύτερη αναφορά στην ανεκτικότητα, την ποικιλομορφία και τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων;

2. Οι στάσεις των μαθητών προς τη διαφορετικότητα σε όλες τις εκφάνσεις της

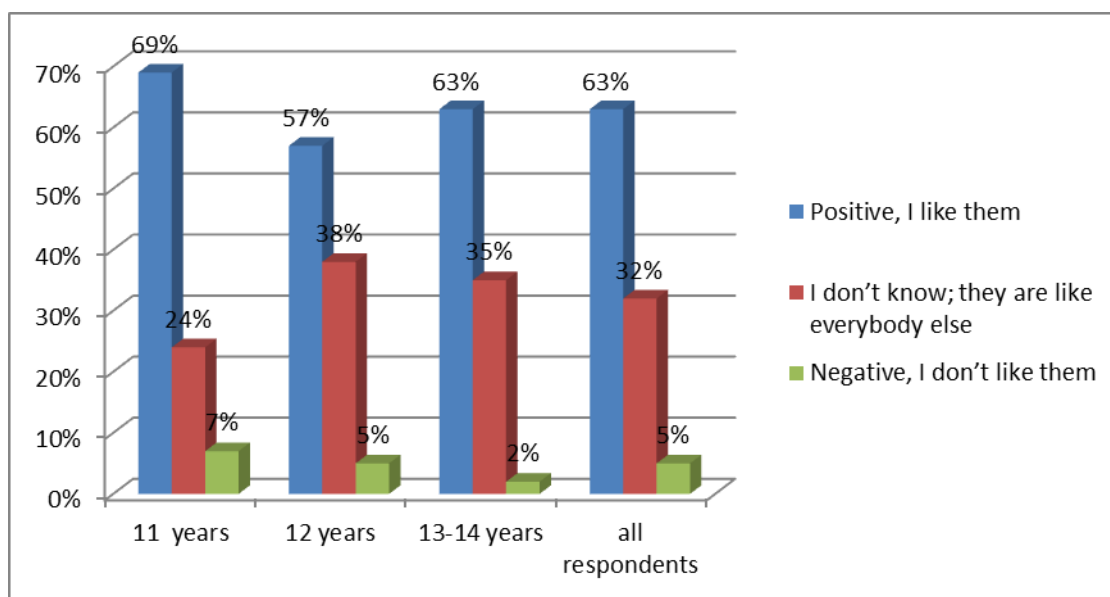
2.1 Στάση προς τις θρησκευτικές διαφορές

Η πλειοψηφία των μαθητών (το 63%) κρατούν μια θετική στάση προς τους ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών με βάση την επαφή τους με αυτούς τους ανθρώπους. Η ανάλυση δείχνει ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των μαθητών ηλικίας 11 ετών (το 69%), σε σύγκριση με τις άλλες δυο ηλικιακές ομάδες, συμπάσχουν με τους ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών με τους οποίους έχουν έρθει σε επαφή. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων φανερώνουν ότι οι μαθητές στο Kardzhali, σε σύγκριση με τους μαθητές στη Σόφια και την Ablanitsa, κρατούν μια πιο θετική στάση προς τους ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών, γεγονός το οποίο οφείλεται πιθανώς στην πιο συχνή επαφή με τέτοιους ανθρώπους σε ένα μέρος τόσο πολυεθνικό όσο το Kardzhali και λόγω των καλύτερων κοινωνικών εμπειριών των μαθητών σε σχέση με διαφορετικές θρησκείες. Μόνο το 5% του συνολικού αριθμού συμμετεχόντων ψήφισε ενάντια σε ανθρώπους με διαφορετική θρησκεία.

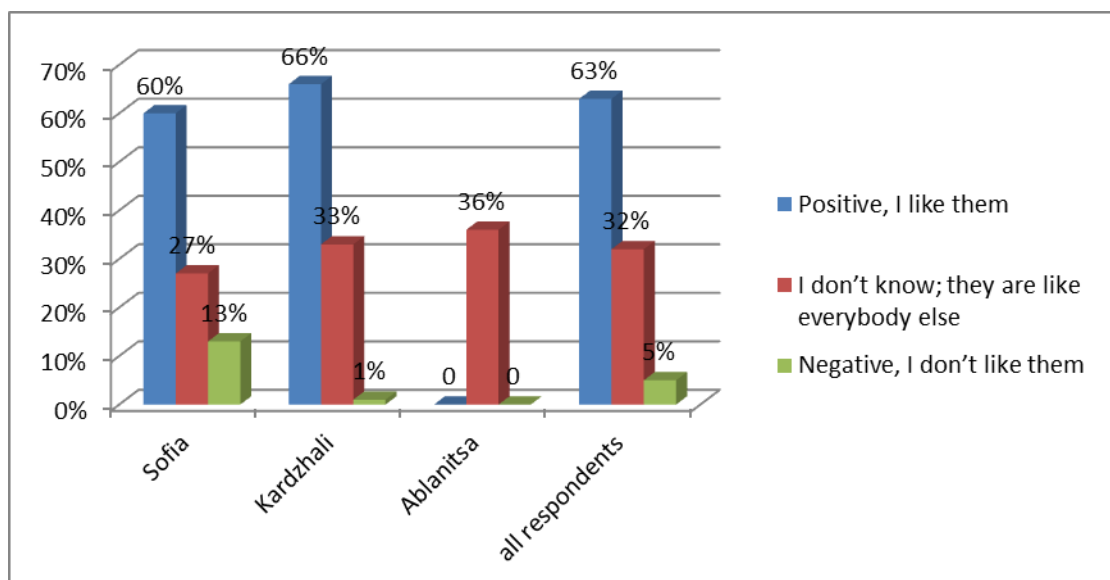
Γραφήματα 14-15. Η γνώμη των μαθητών για τους ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών – κατανομή σχετικών ποσοστών σύμφωνα με την ηλικία και την κατοικία.

Τι πιστεύετε για τους ανθρώπους που προέρχονται από διαφορετικά θρησκευτικά υπόβαθρα με βάση τις προσωπικές σας επαφές;

Γράφημα 14

Γράφημα 15

Εκτός από τις στάσεις των μαθητών προς τους ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών, η έρευνα εξετάζει επίσης το πόσο έτοιμοι είναι οι μαθητές να αλληλεπιδράσουν με τέτοιους ανθρώπους. Στους μαθητές παρουσιάστηκε μια υποθετική κατάσταση η οποία εξετάζει την προθυμία τους να καλέσουν σε μια οικογενειακή γιορτή ένα συμμαθητή τους διαφορετικών θρησκευτικών πεποιθήσεων. Αυτή η συνθήκη μετράει τον συμπεριφορικό παράγοντα των στάσεων προς τις θρησκευτικές διαφορές.

Οι απαντήσεις της πλειοψηφίας αντικατοπτρίζουν σε μεγάλο βαθμό τις απαντήσεις τους στην ερώτηση σχετικά με τις αρνητικές και τις θετικές στάσεις προς τους ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών. Περισσότεροι από τους μισούς μαθητές ή αλλιώς το 59% υποστηρίζουν ότι θα προσκαλούσαν σε μια οικογενειακή συγκέντρωση ένα συμμαθητή τους διαφορετικής θρησκείας. Οι μαθητές ηλικίας 11 ετών εμφανίζουν το χαμηλότερο

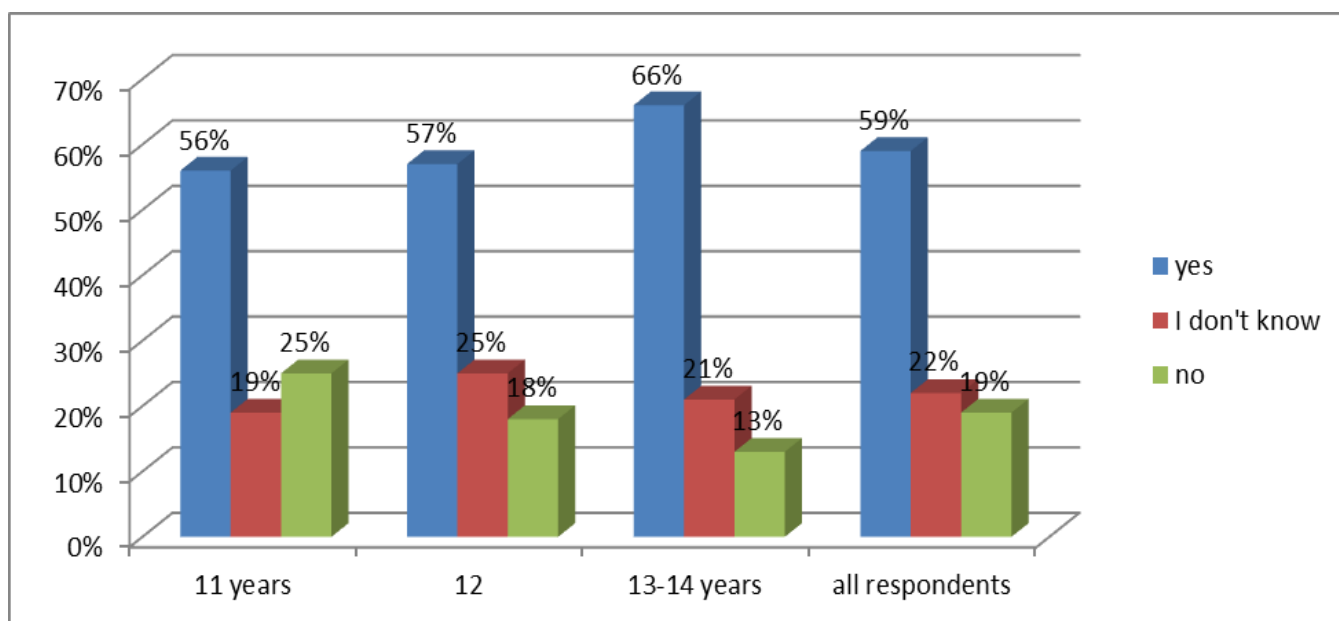
ποσοστό συμπεριφορικής δέσμευσης προς ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών, ενώ οι μαθητές ηλικίας 13-14 ετών είναι οι πιο ενεργοί και το 66% των μαθητών δηλώνει ότι θα προσκαλούσε σε μια οικογενειακή συγκέντρωση έναν συμμαθητή τους διαφορετικής θρησκείας. Η ανάλυση δείχνει ότι οι μαθητές στην Ablanitsa (το 68%) είναι οι πιο πρόθυμοι να προσκαλέσουν σε μια οικογενειακή γιορτή έναν συμμαθητή τους διαφορετικής θρησκείας, σε σύγκριση με τους μαθητές στη Σόφια και το Kardazhali (βλέπε Γράφημα 17).

Μια λεπτομερής ανάλυση των ευρημάτων όσον αφορά στις αρνητικές απαντήσεις φανερώνει μια ανησυχητική τάση – το ένα πέμπτο (19%) των συμμετεχόντων δείχνει έλλειψη ανεκτικότητας προς τους ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών και είναι απρόθυμοι να τους προσκαλέσουν σε μια οικογενειακή συγκέντρωση.

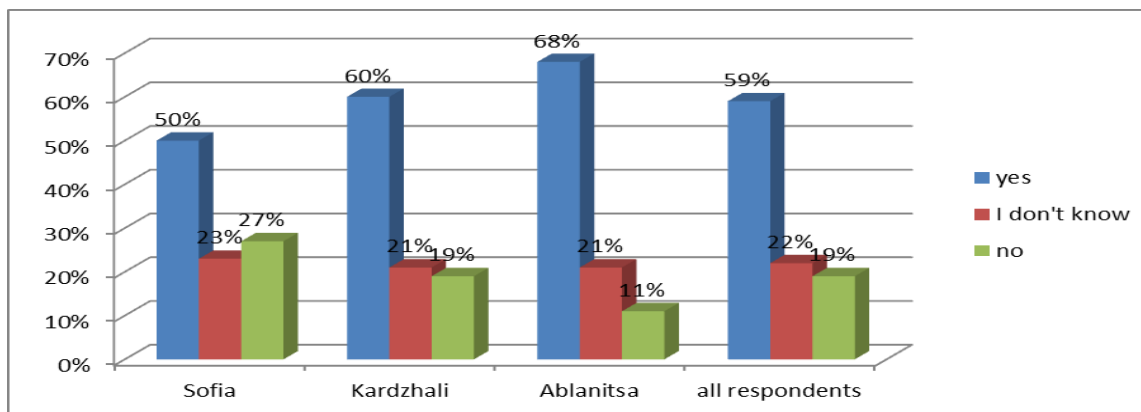
Γραφήματα 16-17: Προθυμία να αλληλεπιδράσουν με ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών – κατανομή σχετικών ποσοστών σύμφωνα με την ηλικία και την κατοικία.

Έχετε την ευκαιρία να προσκαλέσετε έναν συμμαθητή σας να γιορτάσει μαζί με εσάς και την οικογένειά σας μια μεγάλη θρησκευτική εορτή. Θα προσκαλούσατε έναν συμμαθητή σας διαφορετικών θρησκευτικών πεποιθήσεων;

Γράφημα 16

Γράφημα 17

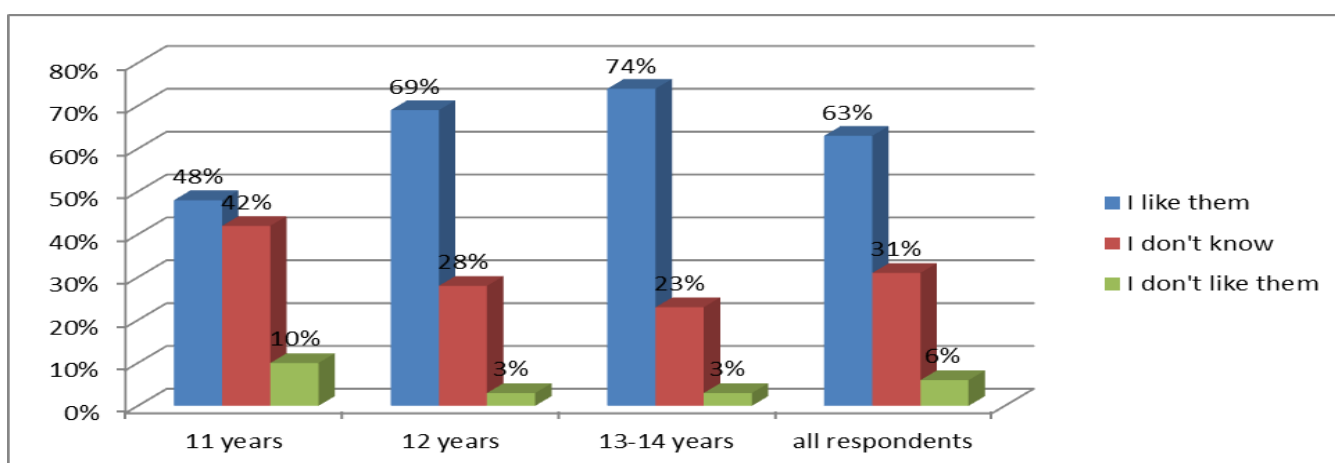
2.2 Στάσεις προς τις εθνοτικές και πολιτισμικές διαφορές

Η πλειοψηφία των μαθητών (το 63%) υποστηρίζει ότι κρατούν μια θετική στάση προς τους ανθρώπους διαφορετικών εθνοτήτων και πολιτισμών. Το 31% των συμμετεχόντων υποστηρίζει ότι είναι αναποφάσιστοι ως προς το αν τους αρέσουν ή όχι οι ξένοι, και μόνο το 6% κρατά μια αρνητική στάση προς τους ξένους (Βλέπε Γραφήματα 18-19). Το χαμηλότερο σχετικό ποσοστό της συμπάθειας προς τους ξένους ανήκει στους μαθητές ηλικίας 11 ετών (48%), και το υψηλότερο στους μαθητές ηλικίας 13-14 ετών. Το υψηλότερο σχετικό ποσοστό συμπάθειας προς τους ανθρώπους διαφορετικών εθνοτήτων και πολιτισμών ανήκει στους μαθητές από το Kardzhali – 72%.

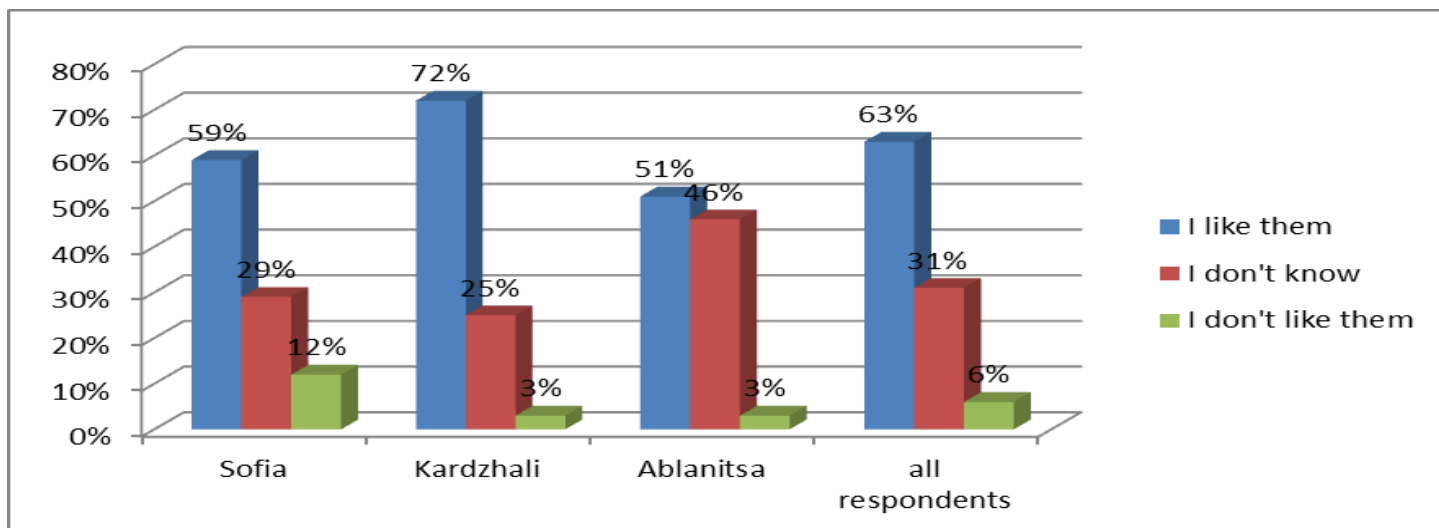
Γραφήματα 18 – 19: Η άποψη των μαθητών για τους ξένους (ανθρώπους διαφορετικής εθνότητας και πολιτισμού) – κατανομή σχετικών ποσοστών σύμφωνα με την ηλικία και την κατοικία.

Ποια είναι η γνώμη σας για τους ανθρώπους που έχουν διαφορετικές παραδόσεις, έθιμα ή που μιλούν μια διαφορετική γλώσσα, για παράδειγμα ξένοι, μετανάστες και πρόσφυγες;

Γράφημα 18

Γράφημα 19

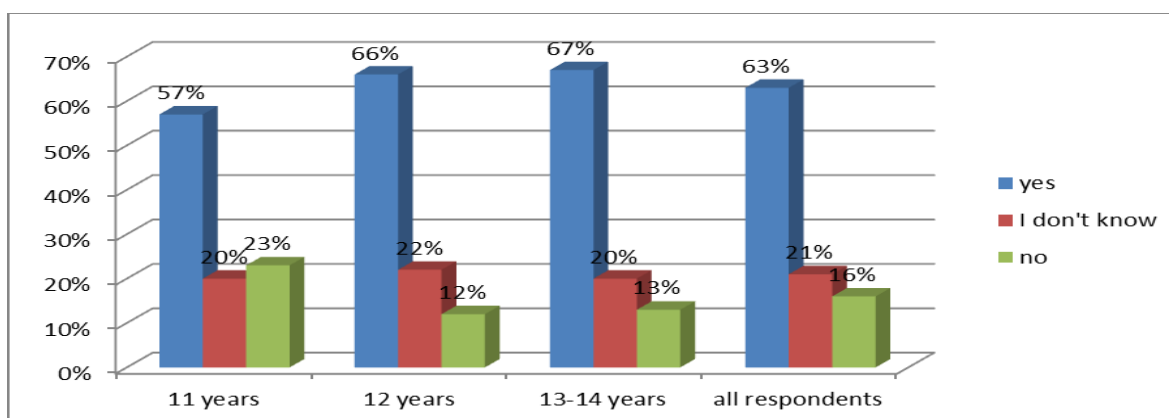

Ζητήθηκε από τους μαθητές να σκεφτούν την εξής πραγματική συνθήκη: πρέπει να μοιραστούν ένα θρανίο με έναν καινούργιο μαθητή από μια οικογένεια προσφύγων. Τα δυο τρίτα περίπου (το 63%) των συμμετεχόντων συμφώνησε να μοιραστεί το θρανίο του με τον πρόσφυγα μαθητή, συγκεκριμένα το 67% των μαθητών ηλικίας 13-14 ετών και το 77% των μαθητών στο Kardzhali. Η έρευνα αποδεικνύει περίτρανα ότι η ζωή σε ένα πολυεθνικό περιβάλλον (το οποίο είναι ανοιχτό στις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων) βοηθάει στην επίτευξη υψηλών επιπέδων ανεκτικότητας και ενσυναίσθησης. Το συνολικό ποσοστό των μαθητών που εμφανίστηκαν απρόθυμοι να μοιραστούν ένα θρανίο με έναν πρόσφυγα μαθητή ανέρχεται στο 37% (Βλέπε Γραφήματα 20-21).

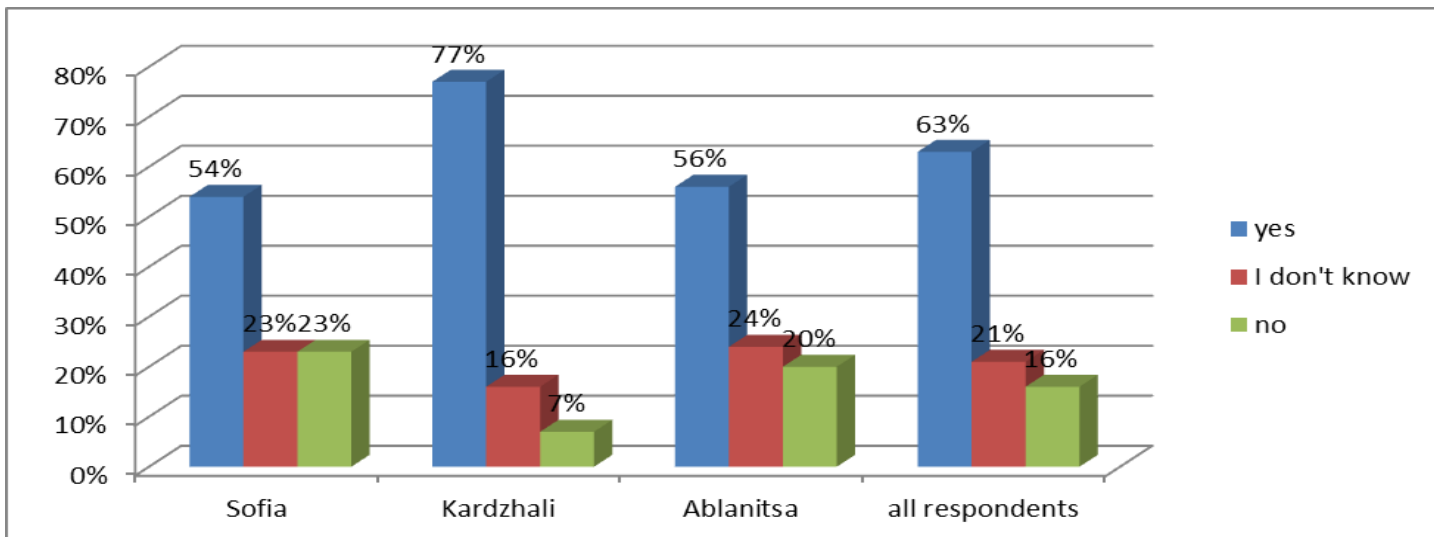
Γραφήματα 20 – 21: Προθυμία να επιδείξουν ενσυναίσθηση προς τα παιδιά των προσφύγων – κατανομή σχετικού ποσοστού σύμφωνα με την ηλικία και την κατοικία.

Έρχεται ένας νέος μαθητής στην τάξη σας (από μια οικογένεια προσφύγων). Ο καθηγητής σας ζητάει από την τάξη ποιος θα ήθελε να καλέσει το νέο μαθητή να καθίσει μαζί του/της. Θα προσφερόσασταν;

Γράφημα 20

Γράφημα 21

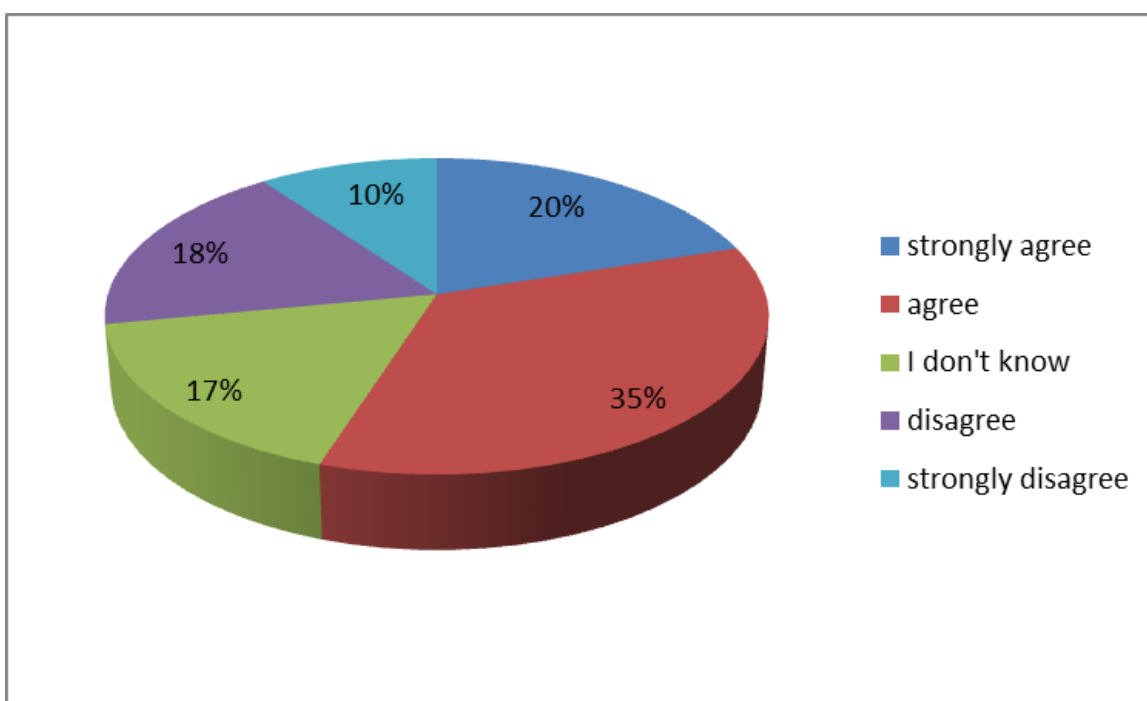

2.3 Στάσεις προς τη φτώχεια

Ένα ερώτημα του ερωτηματολογίου μετρούσε τη στάση των συμμετεχόντων γενικά προς τη φτώχεια. Τα ευρήματα δεν προκαλούν έκπληξη και περισσότεροι από τους μισούς μαθητές (το 55%) κρατούν μια αρνητική στάση προς τη φτώχεια (επέλεξαν το “ναι, συμφωνώ απόλυτα ότι η φτώχεια είναι άσχημο πράγμα” και “ναι, συμφωνώ ότι η φτώχεια είναι άσχημο πράγμα”). Μόνο το 28% των μαθητών δεν έχει αρνητική στάση προς τη φτώχεια.

Γράφημα 22. Η στάση προς τη φτώχεια γενικότερα.

Κατά τη γνώμη σας, είναι άσχημο να είσαι φτωχός;

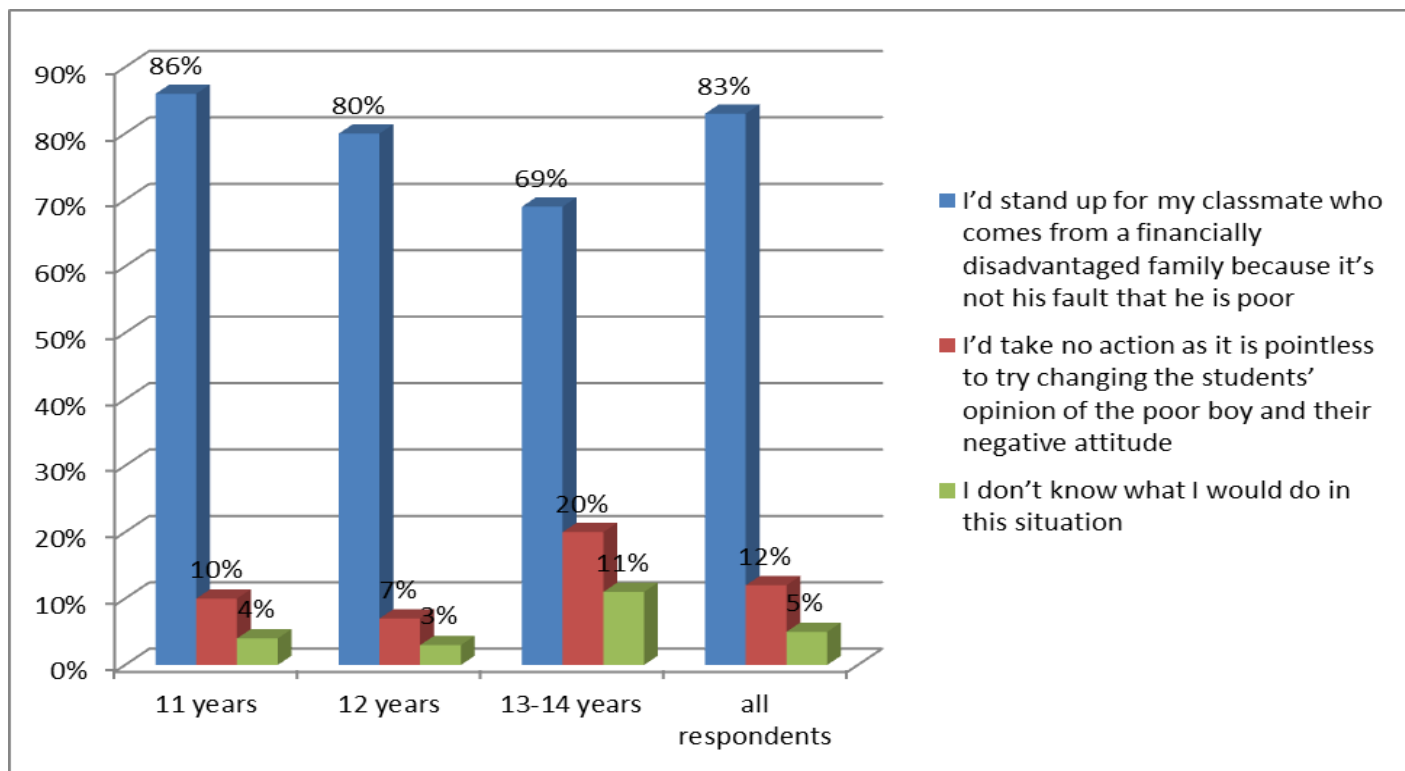

Για να μπορέσει να καταγράψει η έρευνα τις πραγματικές στάσεις των μαθητών προς τις κοινωνικές και οικονομικές διαφορές, στους μαθητές παρουσιάστηκε μια συγκεκριμένη κατάσταση: η αντίδρασή τους μπροστά στην κακοποίηση ενός ατόμου με χαμηλή κοινωνική και οικονομική κατάσταση και συγκεκριμένα ενός παιδιού από φτωχή οικογένεια ο οποίος γελοιοποιείται από άλλα παιδιά. Η πλειοψηφία των μαθητών (το 83%) απάντησαν ότι θα υποστήριζαν το φτωχό συμμαθητή τους, το οποίο υποδεικνύει ότι υπάρχουν θετικές στάσεις προς τις κοινωνικές και οικονομικές διαφορές. Το 12% των συμμετεχόντων υποστηρίζουν ότι δε θα υποστήριζαν το συμμαθητή τους και μόνο το 5% υποστηρίζει ότι δεν μπορούν να αποφασίσουν τι να κάνουν σε μια τέτοια περίπτωση. Οι μαθητές ηλικίας 13-14 ετών και οι μαθητές από την Ablanitsa (19%) έχουν πιο συχνά την τάση να δείχνουν έλλειψη ενσυναίσθησης προς τους ανθρώπους χαμηλής κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης.

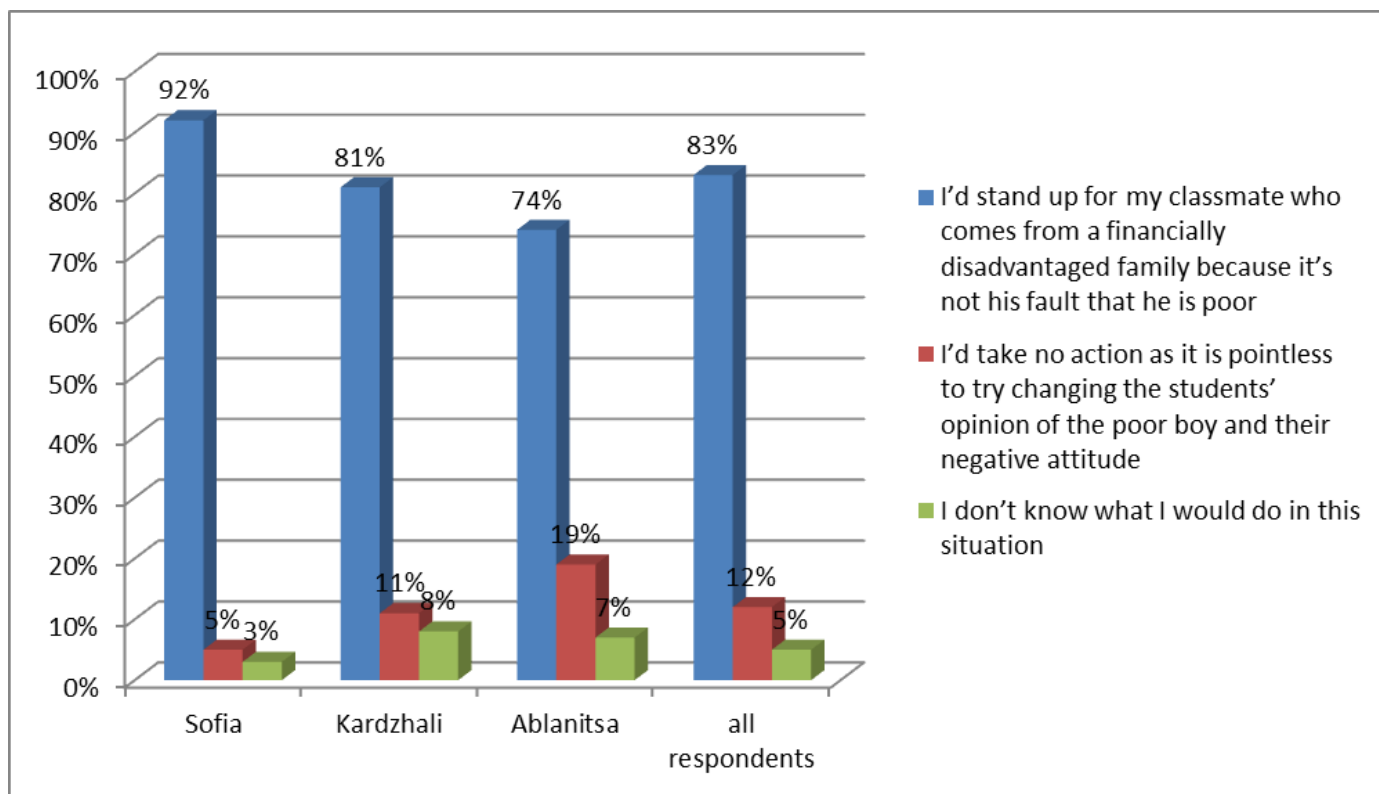
Γραφήματα 23-24: Προθυμία να επιδείξουν ενσυναίσθηση προς τα φτωχά παιδιά – κατανομή σχετικών ποσοστών σύμφωνα με την ηλικία και την κατοικία.

Κατά τη διάρκεια του διαλείμματος, γίνεσαι μάρτυρας ενός σκηνικού στο οποίο δυο από τους συμμαθητές σου ασκούν λεκτική βία προς έναν μαθητή που προέρχεται από φτωχή οικογένεια.

Γράφημα 23

Γράφημα 24

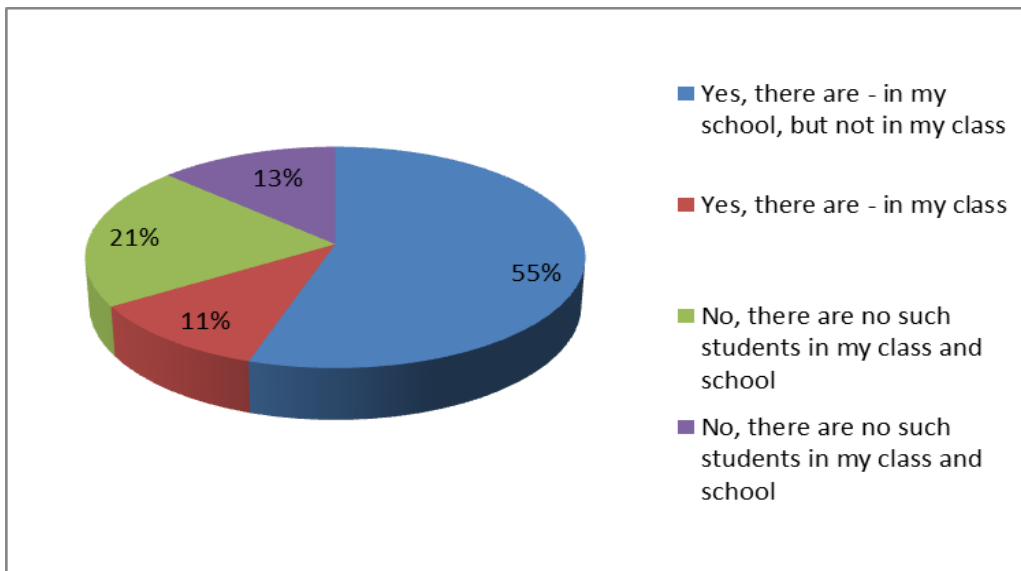

2.4 Στάσεις προς τις σωματικές και νοητικές αναπηρίες

Τα ευρήματα του ερωτηματολογίου δείχνουν ότι το 66% των μαθητών έχουν έρθει σε επαφή με συμμαθητές οι οποίοι πάσχουν από σωματικές ή νοητικές αναπηρίες. Περισσότεροι από τους μισούς συμμετέχοντες έχουν δει τέτοια παιδιά γενικότερα στα σχολεία τους παρά συγκεκριμένα στην τάξη τους. Μόνο το ένα δέκατο περίπου του συνόλου των μαθητών επικοινωνεί με τέτοια παιδιά σε καθημερινή βάση μέσα στις τάξεις τους. Το ένα πέμπτο περίπου των συμμετεχόντων υποστηρίζει ότι δεν υπάρχουν παιδιά με σωματικές ή νοητικές αναπηρίες στο σχολείο τους (Βλέπε Γράφημα 25).

Γράφημα 25. Παρουσία παιδιών με σωματικές ή νοητικές αναπηρίες στα σχολεία σύμφωνα με τους συμμετέχοντες.

Υπάρχουν μαθητές με σωματικές αναπηρίες στην τάξη σας ή στο σχολείο σας (για παράδειγμα, μαθητές σε αναπηρικό καροτσάκι, με προβλήματα όρασης ή ακοής, κ. α.);

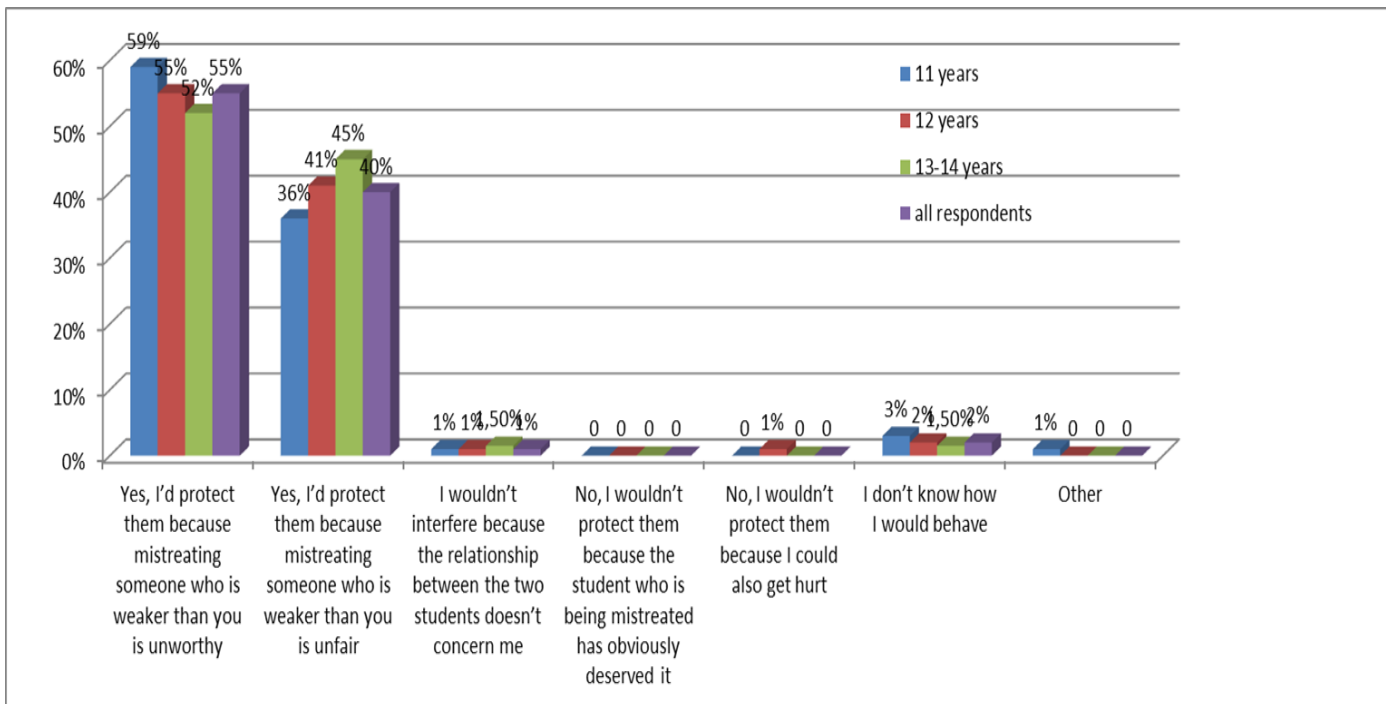

Το 95% των μαθητών δίνει θετική απάντηση στην ερώτηση αν θα υποστήριζαν ένα παιδί με αναπηρίες το οποίο κακοποιείται. Μόνο το 1.5% περίπου του συνόλου των μαθητών απαντούν αρνητικά. Τα ευρήματα δείχνουν ότι όσον αφορά τις ηλικιακές ομάδες και την κατοικία, οι μαθητές ηλικίας 13-14 ετών εμφανίζονται πιο πρόθυμοι να υποστηρίξουν ένα παιδί με αναπηρία – το 97%, όπως και οι μαθητές στην Ablanitsa – το 98%.

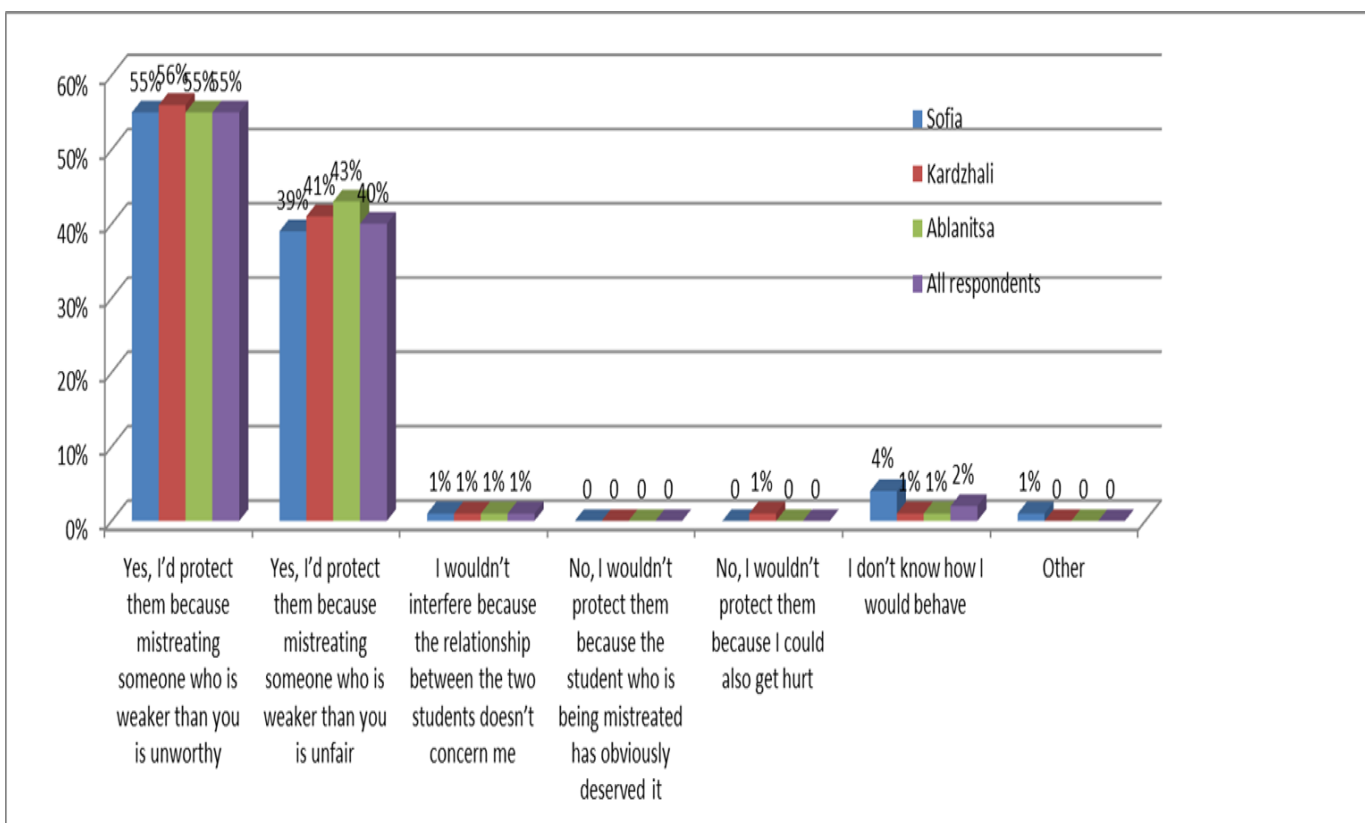
Γραφήματα 26-27: Προθυμία να υποστηρίξουν τα παιδιά με αναπηρίες – κατανομή σχετικών ποσοστών σύμφωνα με την ηλικία και την κατοικία.

Θα υπερασπιζόσασταν έναν συμμαθητή σας με σωματικές ή νοητικές αναπηρίες, αν παρατηρούσατε ότι κάποιος τους συμπεριφερόταν άσχημα επειδή είναι αδύναμοι και αβοήθητοι;

Γράφημα 26

Γράφημα 27

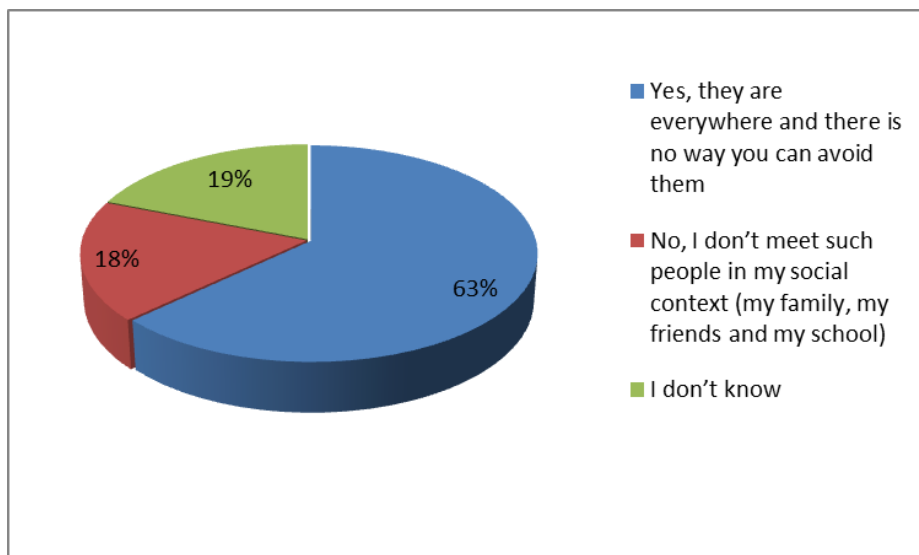
2.5 Στάσεις προς επιθετικές και εχθρικές συμπεριφορές

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι σχεδόν τα δύο τρίτα των συμμετεχόντων έχουν έρθει σε επαφή με επιθετικούς συνομηλίκους τους. Λαμβάνοντας υπόψιν το αυξανόμενο ποσοστό επιθετικής συμπεριφοράς των εφήβων, ένα παραδόξως υψηλό ποσοστό των

συμμετεχόντων (το 18%) υποστηρίζουν ότι δεν έχουν έρθει ποτέ σε επαφή με επιθετικά παιδιά επειδή δεν υπάρχουν τέτοια παιδιά στο περιβάλλον τους.

Γράφημα 28. Επαφές με επιθετικά και εχθρικά παιδιά.

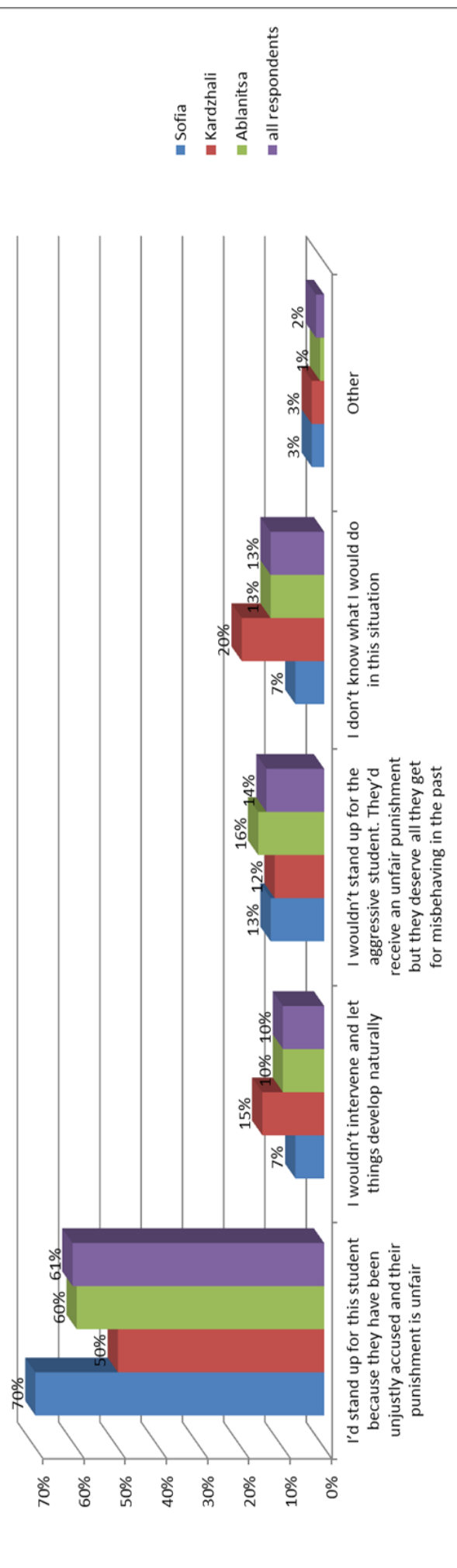
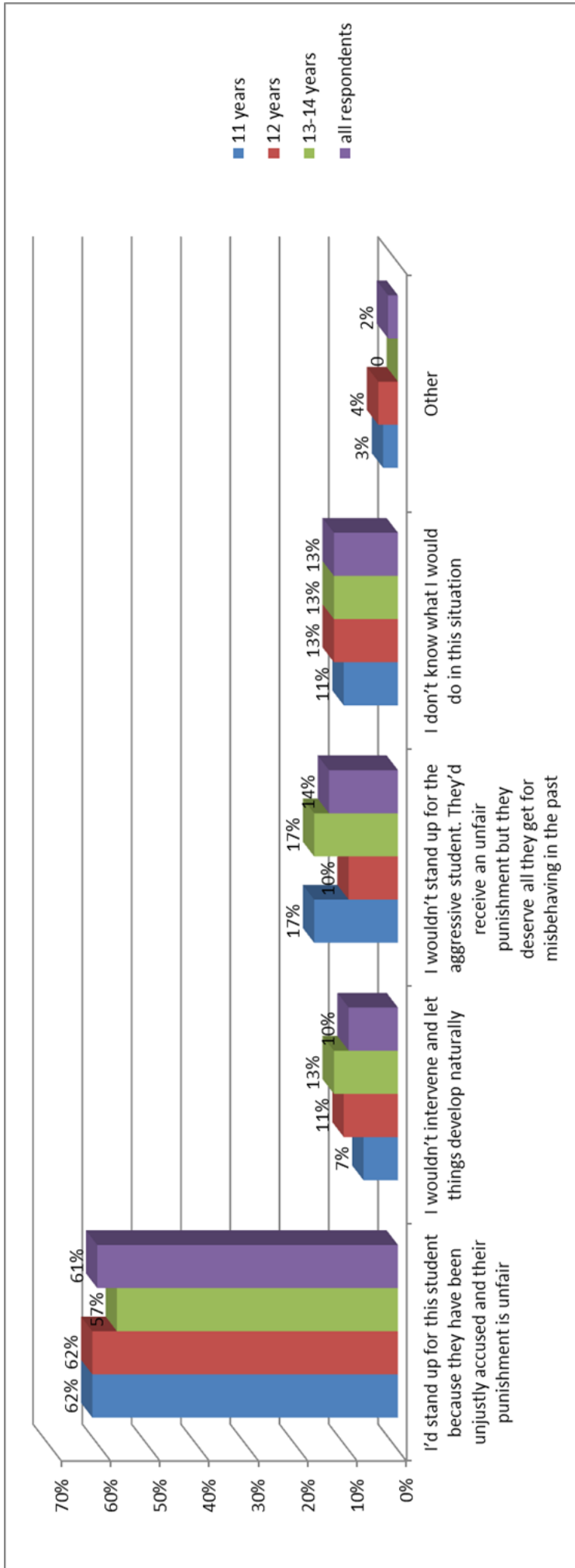
Έχετε έρθει ποτέ σε επαφή με μαθητές τους οποίους οι άνθρωποι θα ονόμαζαν επιθετικούς ή με μαθητές που επιδεικνύουν εχθρική συμπεριφορά;

Για να μελετήσουμε την αντίδραση των μαθητών σε παιδιά με επιθετική συμπεριφορά, ζητήθηκε από τους μαθητές να πουν αν θα υποστήριζαν έναν επιθετικό συμμαθητή τους γνωρίζοντας ότι αυτός ή αυτή κατηγορήθηκε άδικα ότι έκανε κάτι άσχημο. Πάνω από το 70% έδωσε θετική απάντηση και το 27% απάντησε αρνητικά. Όσον αφορά την ηλικιακή ομάδα και την κατοικία, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι οι μαθητές ηλικίας από 12 έως 14 ετών έχουν την τάση να δείχνουν ενσυναίσθηση πιο συχνά και να υποστηρίζουν ένα συμμαθητή τους με επιθετική συμπεριφορά (Βλέπε Γραφήματα 29-30.)

Γραφήματα 29-30: Προθυμία να υποστηρίξουν έναν συμμαθητή τους με επιθετική συμπεριφορά – κατανομή σχετικών ποσοστών σύμφωνα με την ηλικία και την κατοικία.

Ένας μαθητής από το σχολείο σας, για τον οποίο είναι γνωστό ότι είναι εξαιρετικά επιθετικός και με άσχημη συμπεριφορά, κατηγορείται ότι ενεπλάκη σε έναν καβγά με άλλα παιδιά ο οποίος προκάλεσε ζημιές σε σχολική περιουσία (καρέκλες και τραπέζια). Ο διευθυντής ζητάει την αποβολή του μαθητή από το σχολείο ως τιμωρία αλλά εσείς γνωρίζετε ότι, σε αυτήν την συγκεκριμένη περίπτωση, ο συμμαθητής σας δεν είχε εμπλακεί στον καβγά. Τι θα κάνατε σε αυτήν την περίπτωση;

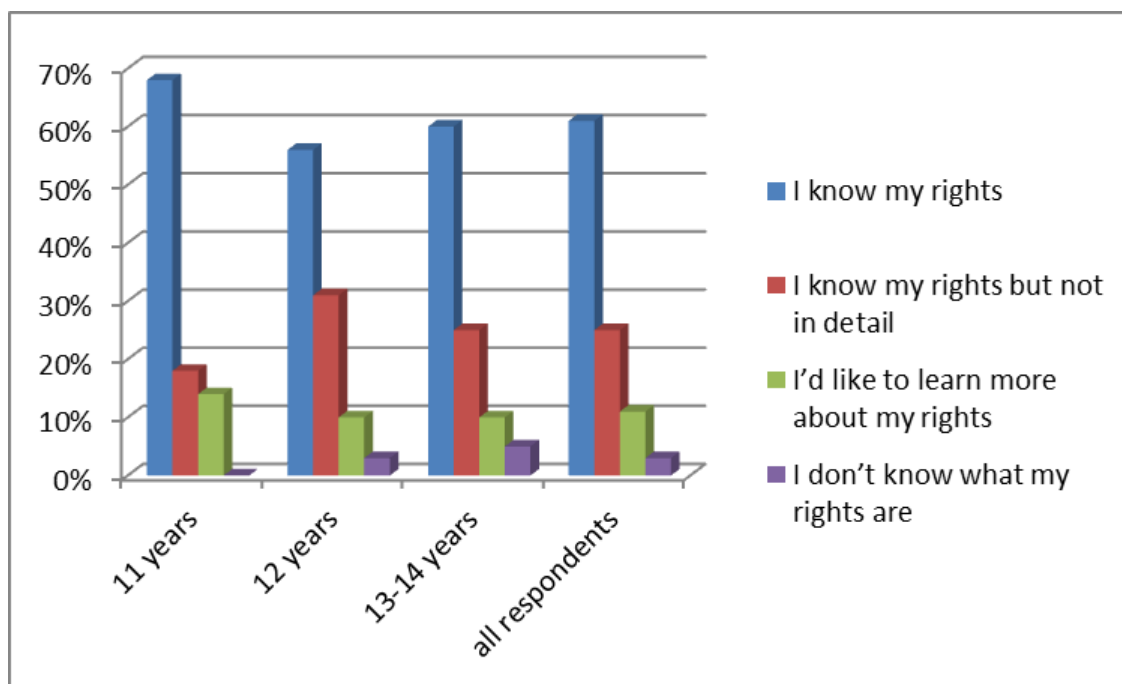

2.6 Στάσεις προς τα δικαιώματα των παιδιών και προς τα άτομα που προστατεύουν αυτά τα δικαιώματα

Το ερωτηματολόγιο επίσης εξετάζει το θέμα των δικαιωμάτων των παιδιών, την ευαισθητοποίηση των μαθητών σε αυτά τα δικαιώματα και τη στάση τους προς τα άτομα που είναι υπεύθυνα για τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων αυτών. Το 76% των συμμετεχόντων υποστηρίζουν ότι γνωρίζουν τα δικαιώματά τους όμως το 25 % δίνει ασαφείς απαντήσεις, ότι δηλαδή γνωρίζουν τα δικαιώματά τους αλλά όχι πολύ καλά. Ο συνολικός αριθμός των μαθητών που είναι πρόθυμοι να μάθουν περισσότερα για τα δικαιώματά τους, μαζί με τον αριθμό των μαθητών που δεν γνωρίζουν τα δικαιώματά τους, ανέρχεται στο 14% ή αλλιώς λιγότερο από το ένα πέμπτο (Βλέπε Γράφημα 31).

Γράφημα 31. Γνώση των δικαιωμάτων των παιδιών – κατανομή σχετικών ποσοστών σύμφωνα με την ηλικία.

Γνωρίζετε τα βασικά σας δικαιώματα;

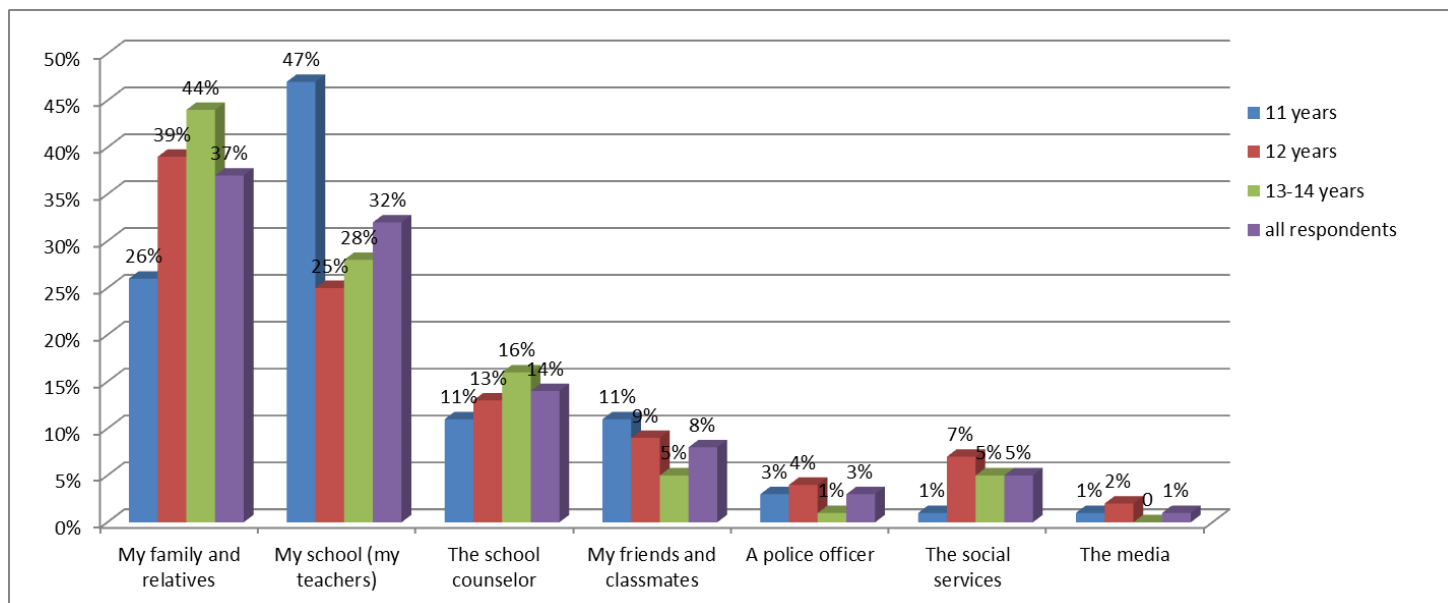

Οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν ποιον θα εμπιστευόταν για να ζητήσουν βοήθεια σε περίπτωση που καταπατούνται τα δικαιώματά τους. Η ανάλυση των στοιχείων φανερώνει κάποια ενδιαφέροντα ευρήματα. Το 37% των μαθητών εμπιστεύονται την οικογένεια τους και τους συγγενείς ως το πιο ασφαλές μέρος από όπου θα μπορούν να αναζητήσουν βοήθεια. Το σχολείο που εκπροσωπείται από τους καθηγητές κατατάσσεται δεύτερο με ποσοστό 32%. Επιπρόσθετα, οι μαθητές εμπιστεύονται και ζητούν βοήθεια από σχολικούς ψυχολόγους και συμβούλους όταν καταπατούνται τα δικαιώματά τους (14%). Η αστυνομία δεν τυγχάνει μεγάλης αξιοπιστίας από πλευράς μαθητών όσον αφορά στην καταπάτηση

των δικαιωμάτων – μόνο το 3% των συμμετεχόντων εμπιστεύονται τις αστυνομικές δυνάμεις. Αυτό το αρνητικό εύρημα δεν προκαλεί έκπληξη δεδομένης της γενικότερης έλλειψης εμπιστοσύνης στις αστυνομικές δυνάμεις της Βουλγαρίας.

Γράφημα 32: Τα επίπεδα εμπιστοσύνης σε άτομα που είναι υπεύθυνα για την προστασία των δικαιωμάτων των παιδιών – κατανομή σχετικών ποσοστών σύμφωνα με την ηλικία.

Σε ποιον θα στρεφόσασταν για υποστήριξη και βοήθεια εάν τα δικαιώματά σας ή ενός συμμαθητή σας παραβιάζονταν;

Συμπεράσματα και προτάσεις

Η ανάλυση των στοιχείων που προκύπτουν από τα ερωτηματολόγια πάνω στο θέμα της ανεκτικότητας και των στάσεων προς τις διαφορές καταλήγει στα εξής συμπεράσματα:

Σχετικά με τις στάσεις προς τις διαφορές και την κατανόηση των μαθητών πάνω στο θέμα της ανεκτικότητας προς τους “διαφορετικούς” ανθρώπους

- Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες δείχνουν σημαντικό ενδιαφέρον για το ζήτημα των διαφορών και την ανθρώπινη ποικιλομορφία.
- Ωστόσο, ένας σχετικά υψηλός αριθμός μαθητών δείχνει κάποιο ενδιαφέρον για το θέμα της διαφορετικότητας χωρίς, όμως, να σκεφτεί εις βάθος σχετικά με την ουσία των διαφορών. Απαιτούνται περισσότερες προσπάθειες για να ενθαρρυνθούν οι μαθητές αυτοί να διευρύνουν τις γνώσεις τους σχετικά με το θέμα της διαφορετικότητας και των διαφορών. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω ειδικών εκπαιδευτικών εργασιών και διάφορων μορφών εξωσχολικών εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.
- Άλλη μια θετική τάση είναι ότι οι σημερινοί μαθητές αποδέχονται τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων και τις θεωρούν ως κάτι θετικό και φυσιολογικό.

- Σύμφωνα με τους μαθητές, οι άνθρωποι διαφέρουν κυρίως όσον αφορά την εξωτερική τους εμφάνιση, την επιθετική συμπεριφορά, την εθνότητα και τις σωματικές και νοητικές αναπηρίες.
- Τα συνολικά επίπεδα ανεκτικότητας και αποδοχής των διαφορών στα σχολεία είναι υψηλά, όπως αναφέρεται από τους συμμετέχοντες. Σύμφωνα με τους μαθητές, οι συμμαθητές, οι καθηγητές και οι διευθυντές των σχολείων δείχνουν μια πολύ θετική και ευνοϊκή στάση προς τα “διαφορετικά” παιδιά.
- Οι μαθητές συσχετίζουν την ανεκτικότητα κυρίως με το σεβασμό προς τα “διαφορετικά” παιδιά / ανθρώπους μέσω της αποδοχής, της υποστήριξης και της ενσωμάτωσης.
- Ωστόσο, υπάρχουν περιστατικά έλλειψης ανεκτικότητας και κακοποίησης των “διαφορετικών” μαθητών μέσα στα Βουλγαρικά σχολεία. Η λεκτική βία και η σωματική επιθετικότητα εναντίον “διαφορετικών” ανθρώπων είναι οι πιο συχνές εκδηλώσεις της έλλειψης ανεκτικότητας. Οι μαθητές δείχνουν σημαντικό ενδιαφέρον για εκπαιδευτικά εργαστήρια πάνω στο θέμα της διαφορετικότητας και της ποικιλομορφίας.
- Στο πλαίσιο της ανεκτικότητας στην ποικιλομορφία, τα θέματα προς διδασκαλία που προτιμούνται ιδιαίτερα από τους μαθητές είναι τα εξής: πως μπορούμε να αποδεχόμαστε και να σεβόμαστε τις διαφορές και τα “διαφορετικά” παιδιά και γιατί είναι αυτό σημαντικό· πως να διαχειριζόμαστε τις συγκρούσεις και να αντιμετωπίζουμε την επιθετικότητα στα σχολεία· πως να αναπτύσσουμε δεξιότητες επικοινωνίας και να μαθαίνουμε να αποδεχόμαστε ιδιαίτερα τις απόψεις και τις γνώμες των άλλων ανθρώπων· ποια είναι τα οφέλη της συμμετοχής των παιδιών στη σχολική ζωή και τη διοίκηση και ποιοι είναι οι τρόποι να επιτευχθεί αυτό· ομαδικότητα μεταξύ των συμμαθητών και συνεργασία. Η εκπαίδευση στους παραπάνω τομείς θα επιτύχει το στόχο της – να αναπτύξει την ανεκτικότητα προς τη διαφορετικότητα – και θα είναι αρκετά πιο αποτελεσματική αν γίνει σε συνεργασία με τους ενήλικες (καθηγητές, γονείς, άλλα σημαίνοντα πρόσωπα, εκπρόσωποι τοπικών κοινοτήτων).

Σχετικά με τη στάση των μαθητών προς τη διαφορετικότητα σε όλες τις εκφάνσεις της

- Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων κρατάει μια πολύ θετική στάση προς τους “διαφορετικούς” ανθρώπους όσον αφορά στη θρησκεία, την εθνότητα, τον πολιτισμό, τη φτώχεια, τις αναπηρίες και τη συμπεριφορά (ιδιαίτερα την επιθετική συμπεριφορά).
- Όταν οργανώνεται η διδασκαλία συγκεκριμένων ομάδων μαθητών ή σχεδιάζεται το εκπαιδευτικό υλικό θα πρέπει να μελετώνται προσεκτικά οι δυναμικές αναλογικά με τις ηλικίες οι οποίες αποτελούν τα συστατικά στοιχεία των στάσεων, έτσι ώστε να αυξάνεται το επίπεδο ανεκτικότητας προς τη διαφορετικότητα. Οι νεότεροι μαθητές (ηλικίας 11 ετών) δείχνουν μια τάση να έχουν λιγότερο ανεπτυγμένα ή ανακριβή γνωστικά και συγκινησιακά στοιχεία στάσεων, λόγω της συγκεκριμένης γνωστικής οργάνωσης και σκέψης. Αυτή η συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα συχνά έχει στερεότυπες πεποιθήσεις και ανεπαρκείς γνώσεις για τους “διαφορετικούς” ανθρώπους, γεγονός το

οποίο οδηγεί σε αντιπάθεια και απόρριψη. Ωστόσο, σε κάποιες συγκεκριμένες περιπτώσεις οι οποίες απαιτούν μια συγκεκριμένη συμπεριφορά, οι νεότεροι μαθητές προστατεύουν και υποστηρίζουν τις διαφορές. Για το λόγο αυτό η πρακτική διδασκαλία και οι δραστηριότητες, καθώς και το εκπαιδευτικό υλικό, θα πρέπει να προσανατολίζονται κυρίως προς την ανάπτυξη των γνωστικών και συγκινησιακών στοιχείων των στάσεων.

- Παρά το γεγονός ότι το θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων των παιδιών είναι δημοφιλές και συζητιέται ευρέως στα σχολεία, είναι προφανές ότι οι μαθητές χρειάζονται να αυξήσουν και να διευρύνουν τις γνώσεις τους πάνω στο θέμα μέσω ανεπίσημων εκπαιδευτικών πρωτοβουλιών. Είναι επιτακτική ανάγκη να διευκρινιστούν στους μαθητές οι ευκαιρίες που έχουν και ο ρόλος που παίζουν τα διάφορα άτομα που μπορούν να προστατεύσουν τα δικαιώματα των παιδιών, καθώς η έλλειψη γνώσης οδηγεί σε έλλειψη εμπιστοσύνης.

2. Ελλάδα

ΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ (12-15 ΕΤΩΝ) ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

- I. Σκοπός και στόχοι της έρευνας:** να καθορίσει πώς αντιλαμβάνονται τις στάσεις προς τη διαφορετικότητα και την ανθρώπινη ποικιλομορφία οι μαθητές γυμνασίου ηλικίας από 12 έως 14 ετών.

Για την επίτευξη αυτού του στόχου, ορίστηκαν οι εξής τρεις παράμετροι:

- αξιολόγηση του επιπέδου ανεκτικότητας προς τη διαφορετικότητα ανάμεσα σε μαθητές ηλικίας από 12 έως 14 ετών·
- μελέτη των στάσεων των μαθητών προς τις διάφορες μορφές και εκδηλώσεις της διαφορετικότητας, όπως θρησκευτικές πεποιθήσεις, εθνότητα και πολιτισμός, κοινωνική και οικονομική κατάσταση, αναπηρίες, επιθετική συμπεριφορά, κ. α.
- εξαγωγή συμπερασμάτων και προτάσεις οι οποίες θα πρέπει να ληφθούν υπόψιν όταν σχεδιάζεται ένα πρόγραμμα σπουδών για εκπαιδευτικά εργαστήρια και συμπληρωματικό υλικό για μαθητές και καθηγητές μέσα στα πλαίσια της έρευνας.

II. Ομάδα-στόχος (απόσπασμα)

Η ομάδα-στόχος της Ελλάδας αποτελείται από 190 μαθητές γυμνασίου (ηλικίας από 12 έως 14 ετών). Οι τάξεις επιλέγονται τυχαία από εννιά σχολεία σε δυο νομούς (α) 5 σχολεία στο Νομό Θεσσαλονίκης (πάνω από 1.11 εκατομμύρια κάτοικοι) και (β) 4 σχολεία στο Νομό

Σερρών (πάνω από 58,000 κάτοικοι). Πιο συγκεκριμένα, στο Νομό Θεσσαλονίκης τα σχολεία που επιλέχθηκαν βρίσκονται σε 2 περιοχές· 4 σχολεία επιλέχθηκαν από την γενικότερη αστική περιοχή της πόλης της Θεσσαλονίκης και 1 σχολείο από αγροτική περιοχή (Χαλκηδόνα- περίπου 3000 κάτοικοι) στα όρια του νομού. Επιπλέον, τα σχολεία που επιλέχθηκαν από το Νομό Σερρών βρίσκονται σε 4 περιοχές· 1 σχολείο βρίσκεται σε αστική περιοχή στην πόλη των Σερρών και τα άλλα τρία βρίσκονται σε 3 διαφορετικά χωριά (Νέα Ζίχνη – περίπου 2,500 κάτοικοι, Νιγρίτα – περίπου 5,000 κάτοικοι και Σκοτούσα – περίπου 5,000 κάτοικοι) μέσα στο Νομό Σερρών. Λόγω του υψηλού αριθμού μεταναστών που εμφανίστηκαν στην Ελλάδα τις τελευταίες δυο δεκαετίες υπάρχουν πολλές μη ελληνικές οικογένειες παντού. Τα σχολεία που επιλέχθηκαν έχουν από μια έως αρκετές οικογένειες στις οποίες τουλάχιστον ο ένας γονιός δεν είναι Έλληνας, ακόμα κι αν τα παιδιά των περισσότερων από αυτές τις οικογένειες είναι μετανάστες “δεύτερης γενιάς” (που σημαίνει ότι γεννήθηκαν στην Ελλάδα και ομιλούν πολύ καλά – αν όχι τέλεια – την ελληνική γλώσσα).

Πιο συγκεκριμένα, τα σχολεία τα οποία περιλαμβάνουν μεγάλο αριθμό παιδιών μεταναστών βρίσκονται:

A. Στο Νομό Θεσσαλονίκης: σχολείο Ευόσμου σε αστική περιοχή (40% μετανάστες κυρίως από την Αλβανία και την πρώην Σοβιετική Ένωση), σχολείο Χαλκηδόνας σε αγροτική περιοχή (12%).

B. Στο Νομό Σερρών: σχολεία σε αγροτικές περιοχές – Νέα Ζίχνη (26 μαθητές) και Νιγρίτα (11 οικογένειες).

Η έρευνα περιλαμβάνει: μαθητές ηλικίας 12 ετών – 9,47% των συμμετεχόντων· μαθητές ηλικίας 13 ετών – 51,05%· μαθητές ηλικίας 14 ετών – 39,47%. Το 52,63% του συνόλου των συμμετεχόντων είναι από το Νομό Θεσσαλονίκης· το 47,37% είναι από το Νομό Σερρών. Το 53,68% των μαθητών ανήκει στα 5 σχολεία στις αστικές περιοχές· το 46,32% ανήκει στα 4 σχολεία στις αγροτικές περιοχές. Όσον αφορά στο φύλο των συμμετεχόντων, το 52,11% είναι αγόρια και το 47,89% είναι κορίτσια.

Η έρευνα επικεντρώνεται επίσης στη σύγκριση μεταξύ αστικών και αγροτικών περιοχών, καθώς υπάρχει μεγαλύτερη εθνοτική ανομοιογένεια στους μαθητές των σχολείων που βρίσκονται στις δυο πόλεις.

- Οι αστικές περιοχές περιλαμβάνουν 1 σχολείο από την πόλη των Σερρών (στο κέντρο των Σερρών) και 4 σχολεία από την πόλη της Θεσσαλονίκης (Εύοσμος, Αμπελόκηποι, Ευκαρπία και Σταυρούπολη).
- Οι αγροτικές περιοχές περιλαμβάνουν 3 σχολεία που βρίσκονται σε τρία διαφορετικά χωριά του Νομού Σερρών (Νέα Ζίχνη, Σκοτούσα και Νιγρίτα) και ένα σχολείο που βρίσκεται σε μια μικρή πόλη του Νομού Θεσσαλονίκης (Χαλκηδόνα).

III. Ερευνητικά όργανα.

Σχεδιάστηκε ένα κατάλληλο ηλικιακά ερωτηματολόγιο το οποίο συλλέγει στοιχεία σχετικά με τις στάσεις προς τις διαφορές σε γενικότερο πλαίσιο· σχετικά με το ενδιαφέρον πάνω στο θέμα των διαφορών· σχετικά με τις εκδηλώσεις έλλειψης ανεκτικότητας προς τις διαφορές· σχετικά με τις στάσεις προς τις διαφορές με βάση τη θρησκεία, την εθνότητα, τον πολιτισμό, την οικονομική κατάσταση (φτώχεια), τις αναπηρίες και τα πρότυπα συμπεριφοράς (επιθετικότητα)· σχετικά με τη γνώση πάνω στα ανθρώπινα δικαιώματα και συγκεκριμένα τα δικαιώματα των παιδιών.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Η ανάλυση των βασικών ευρημάτων της έρευνας επικεντρώνεται σε δυο κύρια σημεία:

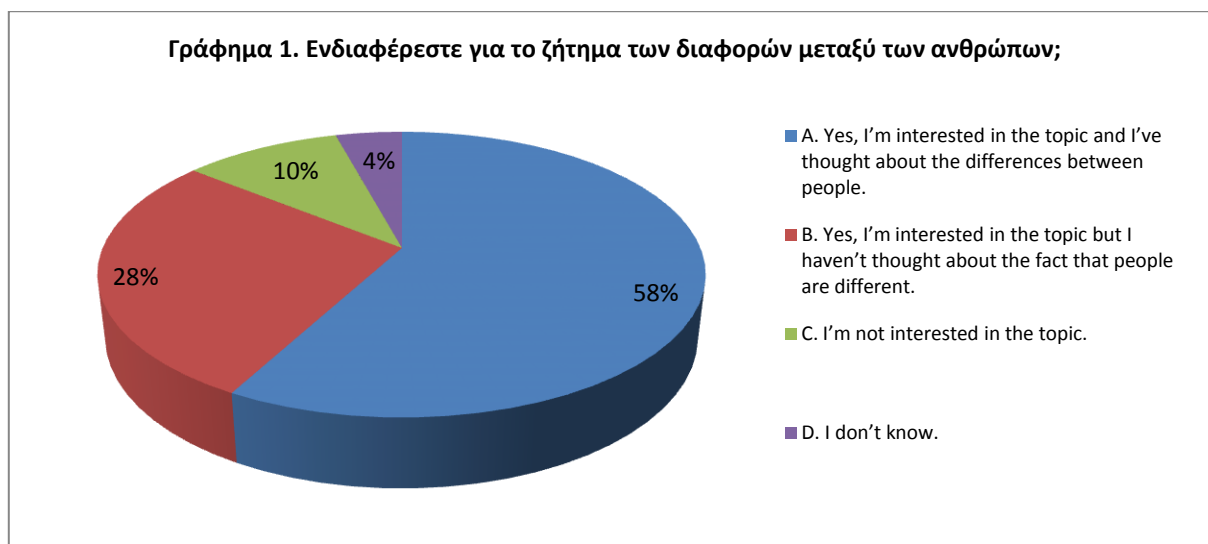
➤ Την κατανόηση και τη στάση των μαθητών προς τις διαφορές, τα επίπεδα ανεκτικότητας και τις πιο συνηθισμένες εκδηλώσεις έλλειψης ανεκτικότητας προς τους μαθητές που είναι διαφορετικοί.

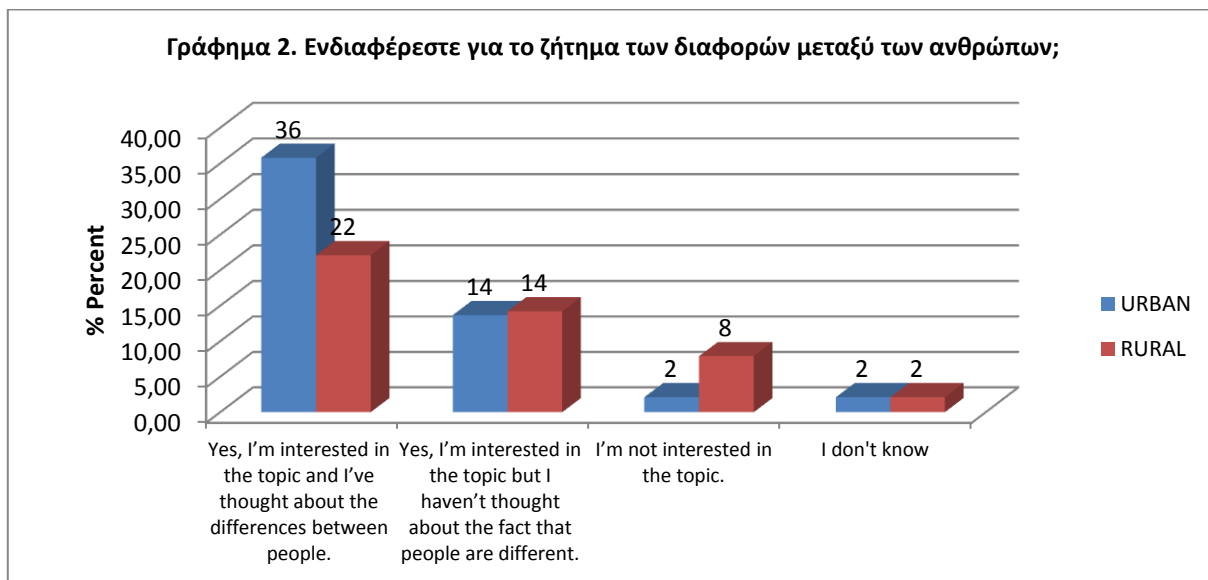
➤ **Τις στάσεις των μαθητών προς τους ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών, εθνότητας, πολιτισμού, κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης, με σωματικές και νοητικές αναπηρίες και με συναισθηματικά και συμπεριφορικά προβλήματα.**

1. Στάση προς τις διαφορές και κατανόηση της ιδέας της ανεκτικότητας προς τη διαφορετικότητα

1.1. Ενδιαφέρον για το θέμα των διαφορών μεταξύ των ανθρώπων.

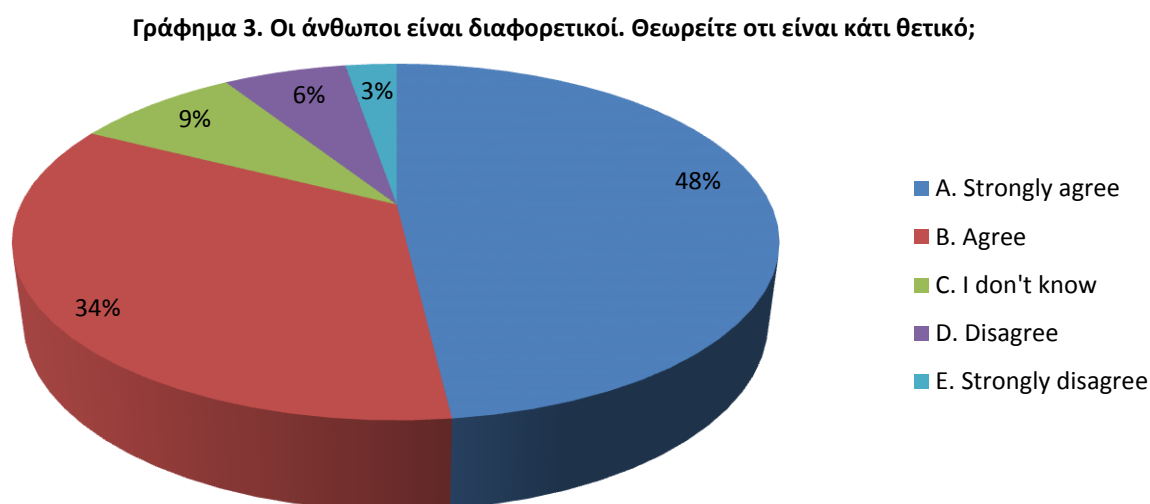
Το 58% των συμμετεχόντων ενδιαφέρεται για το θέμα των διαφορών στο βαθμό που το σκέφτονται (βλέπε γράφημα 1). Αν συγκρίνουμε επίσης τις ομάδες μαθητών που ζουν σε αστικές και αγροτικές περιοχές (βλέπε γράφημα 2) αντιλαμβανόμαστε ότι οι μαθητές που ζουν στις πόλεις ενδιαφέρονται περισσότερο για το θέμα στο βαθμό που το σκέφτονται (το 36% στις αστικές περιοχές σε σύγκριση με το 22% στις αγροτικές περιοχές). Μια πιθανή εξήγηση της απόκλισης αυτής μπορεί να είναι το γεγονός ότι οι “διαφορετικοί” άνθρωποι μετακινούνται συνεχώς προς τις πόλεις παρά προς μικρότερες κοινότητες. Το 10% των μαθητών δεν ενδιαφέρεται καθόλου για το θέμα.

1.2. Οι άνθρωποι είναι διαφορετικοί. Πιστεύετε ότι αυτό είναι κάτι θετικό;

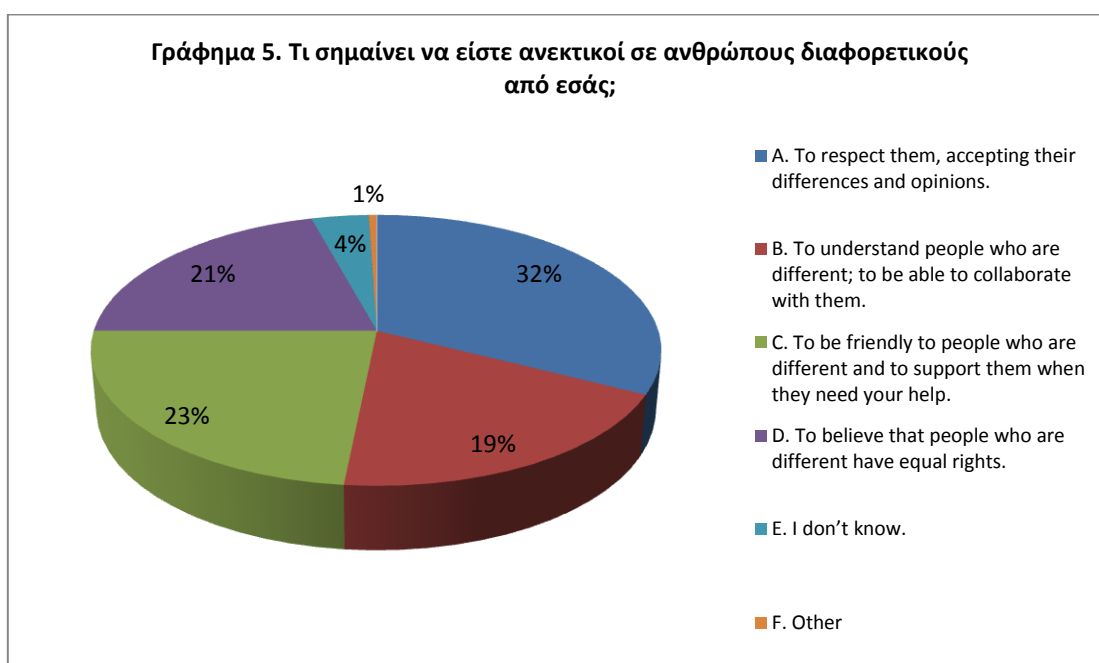
Σχεδόν οι μισοί μαθητές κρίνουν πολύ θετικά τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων, ανεξαρτήτως του τόπου διαμονής, ενώ η πλειοψηφία (το 82%), θεωρεί ότι οι διαφορές είναι κάτι θετικό (βλέπε γράφημα 3). Ανάμεσα στο 34% των μαθητών που συμφωνούν ότι οι διαφορές των ανθρώπων είναι θετικές, το 21% κατοικεί σε πόλεις – σε σύγκριση με το 13% των μαθητών που κατοικούν σε αγροτικές περιοχές (βλέπε γράφημα 4). Αυτό οφείλεται πιθανόν στο γεγονός ότι οι μαθητές (και οι ενήλικες) που ζουν σε πόλεις είναι συνηθισμένοι να έρχονται σε επαφή με διαφορετικές ομάδες ανθρώπων, σε σύγκριση με τους μαθητές που ζουν σε μικρότερες κοινωνίες. Το συνολικό ποσοστό των μαθητών που επέλεξαν το “Διαφωνώ” και είχαν μια αρνητική στάση προς τις διαφορές είναι 9%.

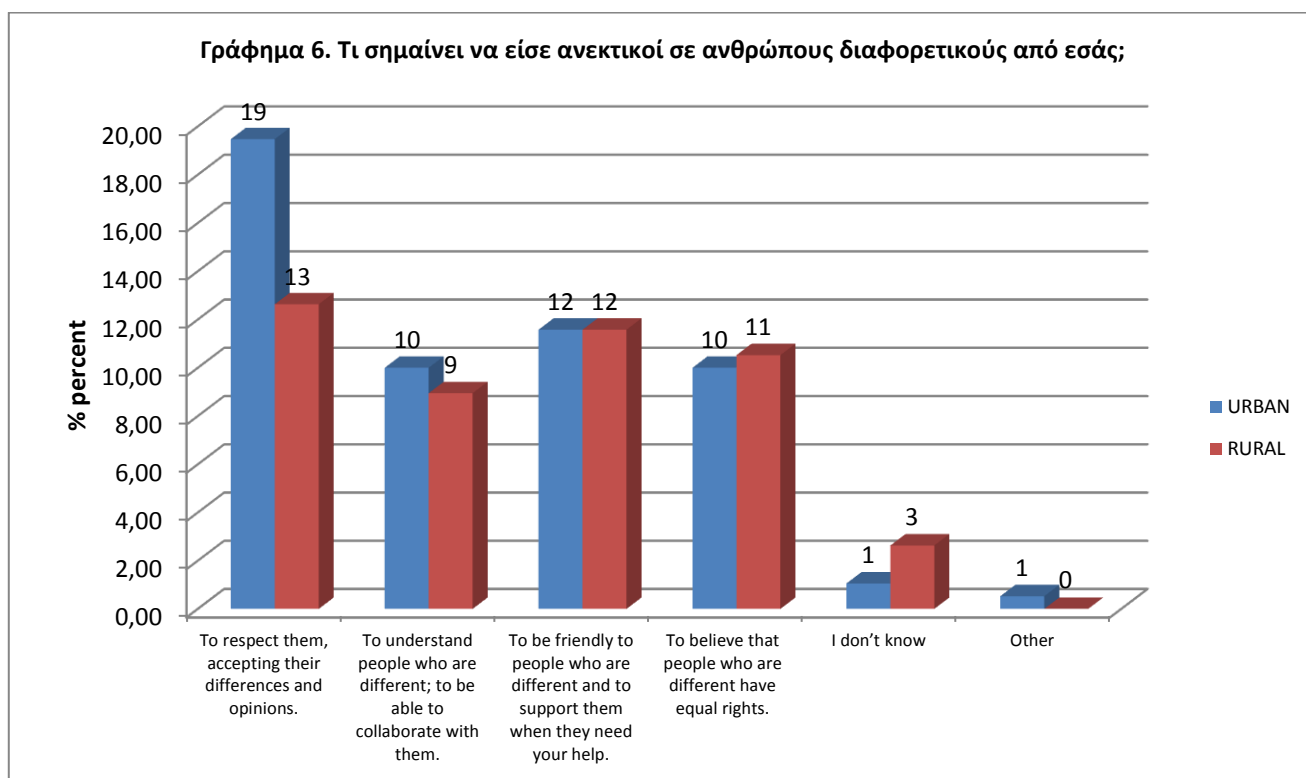

1.3. Τι σημαίνει, κατά τη γνώμη σας, να είστε ανεκτικοί προς ανθρώπους που είναι διαφορετικοί από εσάς;

Όπως φαίνεται παρακάτω, η κατανομή των ποσοστών της κατανόησης από πλευράς μαθητών της ανεκτικότητας προς τους ανθρώπους που είναι διαφορετικοί χαρακτηρίζεται από τα εξής κύρια κριτήρια: **“ένδειξη σεβασμού μέσω της αποδοχής των διαφορών των άλλων ανθρώπων”** και **“προθυμία να βοηθήσεις αυτούς τους ανθρώπους όταν βρίσκονται σε ανάγκη”**. Οι εναλλακτικές αυτές επιλέχθηκαν από το 32% και 23% των μαθητών αντίστοιχα (Βλέπε Γράφημα 5). Ένας σχετικά επαρκής αριθμός μαθητών (το 19%) κατανοεί την ανεκτικότητα προς τους διαφορετικούς ανθρώπους ως την ικανότητα να συνεργάζεσαι μαζί τους, ενώ το 21% πιστεύει ότι οι άνθρωποι που είναι διαφορετικοί έχουν ίσα δικαιώματα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η διαφορά στην κατανομή των ποσοστών στις απαντήσεις σχετικά με το πρώτο κριτήριο **“ένδειξη σεβασμού μέσω της αποδοχής των διαφορών των άλλων ανθρώπων”** που αναφέρθηκε παραπάνω, μεταξύ των μαθητών που ζουν σε πόλεις και αυτούς που ζουν σε κωμοπόλεις/χωριά (βλέπε γράφημα 6). Μια πιθανή εξήγηση μπορεί να είναι ότι οι μαθητές που ζουν σε αστικές περιοχές είναι πιο εξοικειωμένοι με τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων· συνεπώς, δύνανται να κατανοήσουν καλύτερα το σεβασμό προς τους άλλους.

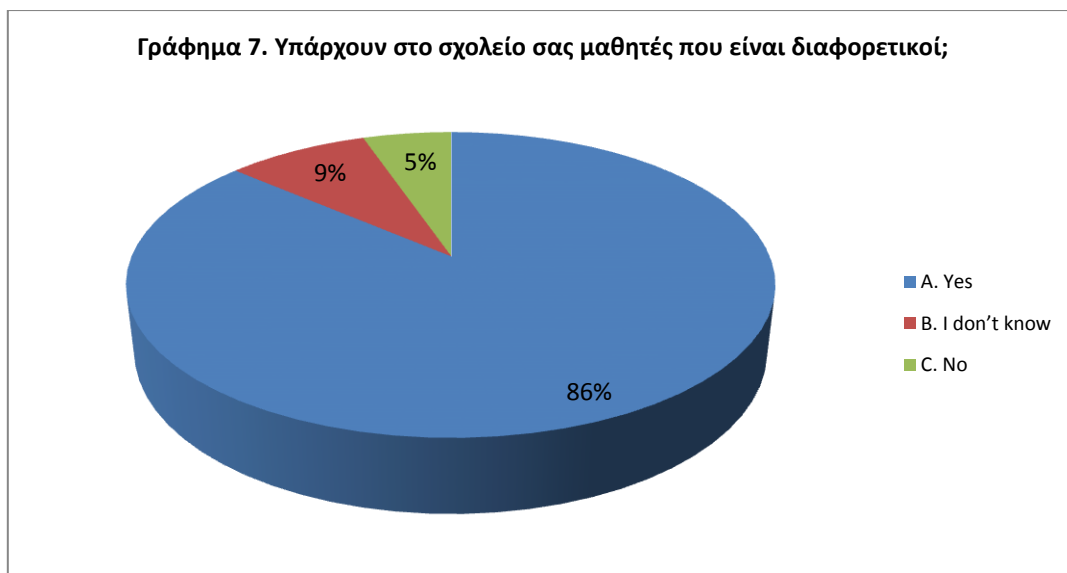

1.4. Υπάρχουν μαθητές στο σχολείο σας που να είναι διαφορετικοί; Αν ναι, με ποιο τρόπο διαφέρουν από τους υπόλοιπους μαθητές;

Τα ευρήματα της έρευνας μέσω ερωτηματολογίου δείχνουν ότι το 86% των μαθητών θεωρούν ότι υπάρχουν “διαφορετικά” παιδιά / μαθητές στο σχολείο τους (βλέπε γράφημα 7). Σύμφωνα με το γράφημα 8, το 47% σε σχέση με το 39% των μαθητών που ζουν σε αστικές και αγροτικές περιοχές αντίστοιχα, θεωρούν ότι υπάρχουν “διαφορετικοί” μαθητές στο σχολείο τους. Σύμφωνα με το 5% μόνο του συνόλου των μαθητών, δεν υπάρχουν παιδιά στο σχολείο τους που να είναι διαφορετικά με κανέναν τρόπο.

Οι μαθησιακές δυσκολίες ξεχωρίζουν ως βασική ένδειξη διαφορετικότητας και επιλέγεται από το 23% των μαθητών. **Η εξωτερική εμφάνιση** (χρώμα του δέρματος, σχήμα ματιών, κλπ) έρχεται δεύτερη από το 20% των μαθητών. **Οι διαφορές στις εορτές / έθιμα και η γλώσσα** κατατάσσονται τρίτες και τέταρτες αντίστοιχα. Το 9% των συμμετεχόντων επέλεξε την **προβληματική και επιθετική συμπεριφορά**, το οποίο καταλαμβάνει την πέμπτη θέση

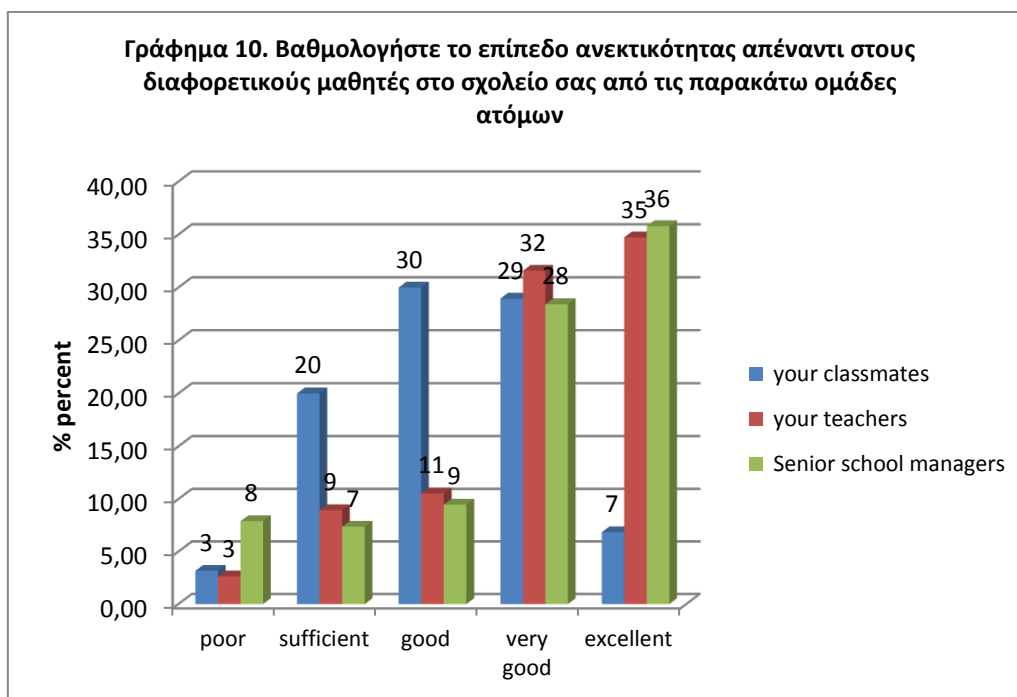
μαζί με τη **φτώχεια** (επίσης 9%). Η κατηγορία **νοητικές αναπηρίες** είναι η επόμενη επιλογή από το 6% των μαθητών, ενώ οι **σωματικές αναπηρίες** εμφανίζονται στην επόμενη θέση με το 3% των απαντήσεων. Τέλος, **τα ταλέντα και οι ικανότητες** καταλαμβάνουν την τελευταία θέση ως ενδείξεις διαφορετικότητας, λαμβάνοντας μόνο το 2% στο σύνολο των απαντήσεων (Βλέπε γράφημα 9).

1.5. Αξιολόγηση των επιπέδων ανεκτικότητας που παρουσιάζουν οι διάφορες σχολικές ομάδες προς τα “διαφορετικά” παιδιά

Τα επίπεδα ανεκτικότητας που δείχνουν οι συμμαθητές, δάσκαλοι και η διοίκηση του σχολείου προς τα “διαφορετικά” παιδιά, φαίνεται να κυμαίνονται από επαρκή έως πολύ καλά για την πλειοψηφία των μαθητών (το 79% του συνόλου για τις τρεις τάξεις). Η πλειοψηφία των μαθητών πιστεύει ότι οι καθηγητές και οι διευθυντές των σχολείων

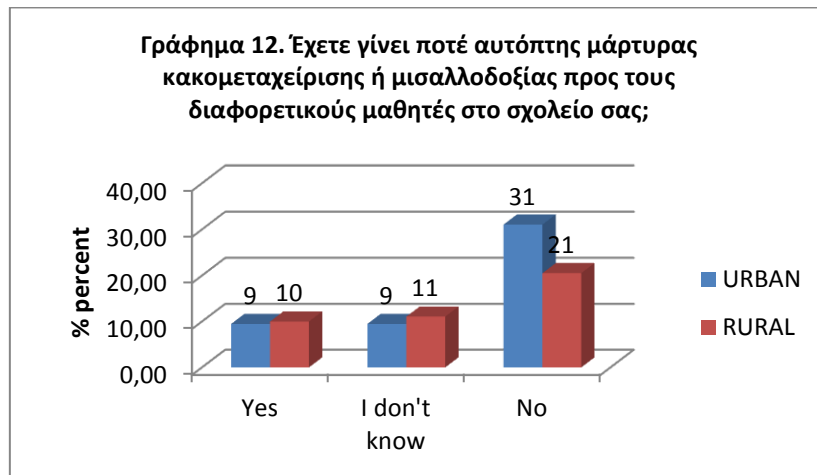
επιδεικνύουν ένα πολύ καλό και εξαιρετικό επίπεδο ανεκτικότητας, με τα υψηλότερα ποσοστά να δίνονται στο εξαιρετικό επίπεδο, με 35% για τους καθηγητές και 36% για τους διευθυντές των σχολείων (Βλέπε Γράφημα 10).

a. Έχετε υπάρξει ποτέ μάρτυρες περιστατικών κακοποίησης ή έλλειψης ανεκτικότητας προς τους διαφορετικούς μαθητές στο σχολείο σας;

Το συνολικό ποσοστό των μαθητών που απάντησαν θετικά στο ερώτημα αν έχουν υπάρξει μάρτυρες εκδηλώσεων έλλειψης ανεκτικότητας προς τα “διαφορετικά” παιδιά στα σχολεία τους είναι σχετικά χαμηλό – 21% (Βλέπε γράφημα 12). Η πλειοψηφία των μαθητών, είτε σε πόλεις είτε σε μικρότερα μέρη δεν έχουν υπάρξει μάρτυρες περιστατικών έλλειψης ανεκτικότητας (56%). Οι αριθμοί αυτοί επιβεβαιώνουν τα υψηλά ποσοστά ανεκτικότητας που αναφέρθηκαν παραπάνω (Τομέας 1.6).

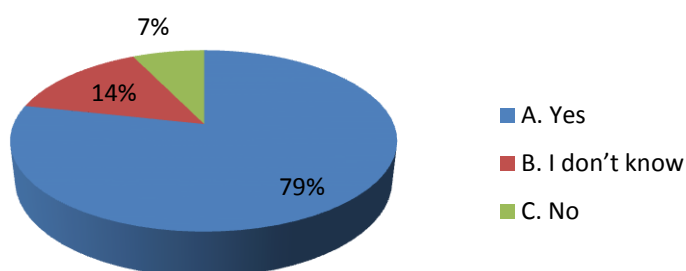
b. Τι είδους κακοποίηση και έλλειψη ανεκτικότητας προς τα διαφορετικά παιδιά λαμβάνει χώρα πιο συχνά στο σχολείο σας;

Το ερώτημα αυτό αναφέρεται σε διάφορα είδη κακοποίησης, συμπεριλαμβανομένων της σωματικής / λεκτικής βίας, της απομόνωσης των “διαφορετικών” παιδιών και της άδικης τιμωρίας που επιβάλλεται από τους καθηγητές ή τις σχολικές αρχές. Το Ελληνικό Υπουργείο Παιδείας δεν επέτρεψε να συμπεριληφθεί το ερώτημα αυτό στο ερωτηματολόγιο, καθώς θεωρείται ότι δεν υπάρχουν τέτοιων ειδών κακοποιήσεις στα ελληνικά σχολεία και ακόμα κι αν υπήρχε κάποια ένδειξη τέτοιων περιστατικών, θα είχαν αποτραπεί είτε από τους καθηγητές είτε από τις σχολικές αρχές. Το γεγονός ότι η πλειοψηφία των μαθητών δεν γνωρίζουν ή δεν έχουν υπάρξει μάρτυρες περιστατικών έλλειψης ανεκτικότητας είναι ενθαρρυντικό· ωστόσο, υπάρχει και ένας μικρός αριθμός συμμετεχόντων οι οποίοι έχουν υπάρξει μάρτυρες τέτοιων περιστατικών (Βλέπε Τομέα 1.8).

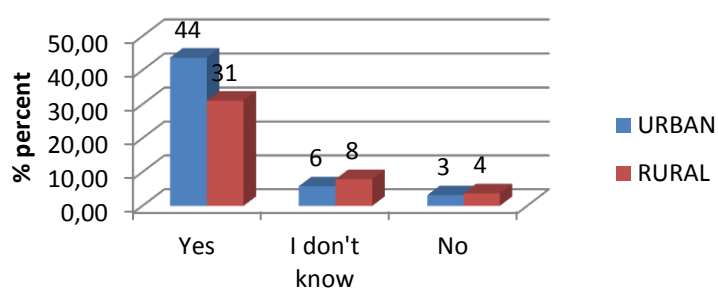
c. Θα θέλατε να γίνεται στο σχολείο σας μεγαλύτερη αναφορά στην ανεκτικότητα, την ποικιλομορφία και τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων; Για ποια θέματα ενδιαφέρεστε και θα θέλατε να μάθετε περισσότερα;

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (το 79%) εκφράζουν την επιθυμία τους να γίνονται περισσότερες αναφορές στα θέματα της ανεκτικότητας, της διαφορετικότητας και της ποικιλομορφίας μέσα στα πλαίσια των βασικών τους μαθημάτων (Βλέπε Γραφήματα 13-14). Αν συγκρίνουμε τους μαθητές που ζουν στις πόλεις με αυτούς που ζουν σε αγροτικές περιοχές, βλέπουμε ότι οι πρώτοι παρουσιάζονται πιο πρόθυμοι να συζητήσουν για αυτά τα θέματα (44%) σε σχέση με τους δεύτερους (31%), πιθανόν λόγω του γεγονότος ότι συναναστρέφονται περισσότερο με “διαφορετικούς” ανθρώπους. Μόνο το 7% των συμμετεχόντων πιστεύει ότι δε χρειάζεται να εξεταστούν τα θέματα αυτά μέσα στην τάξη.

Γράφημα 13. Θα θέλατε να συζητήσετε περισσότερο για την ανεκτικότητα, την πολυπολιτισμικότητα και τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων στο σχολείο σας;

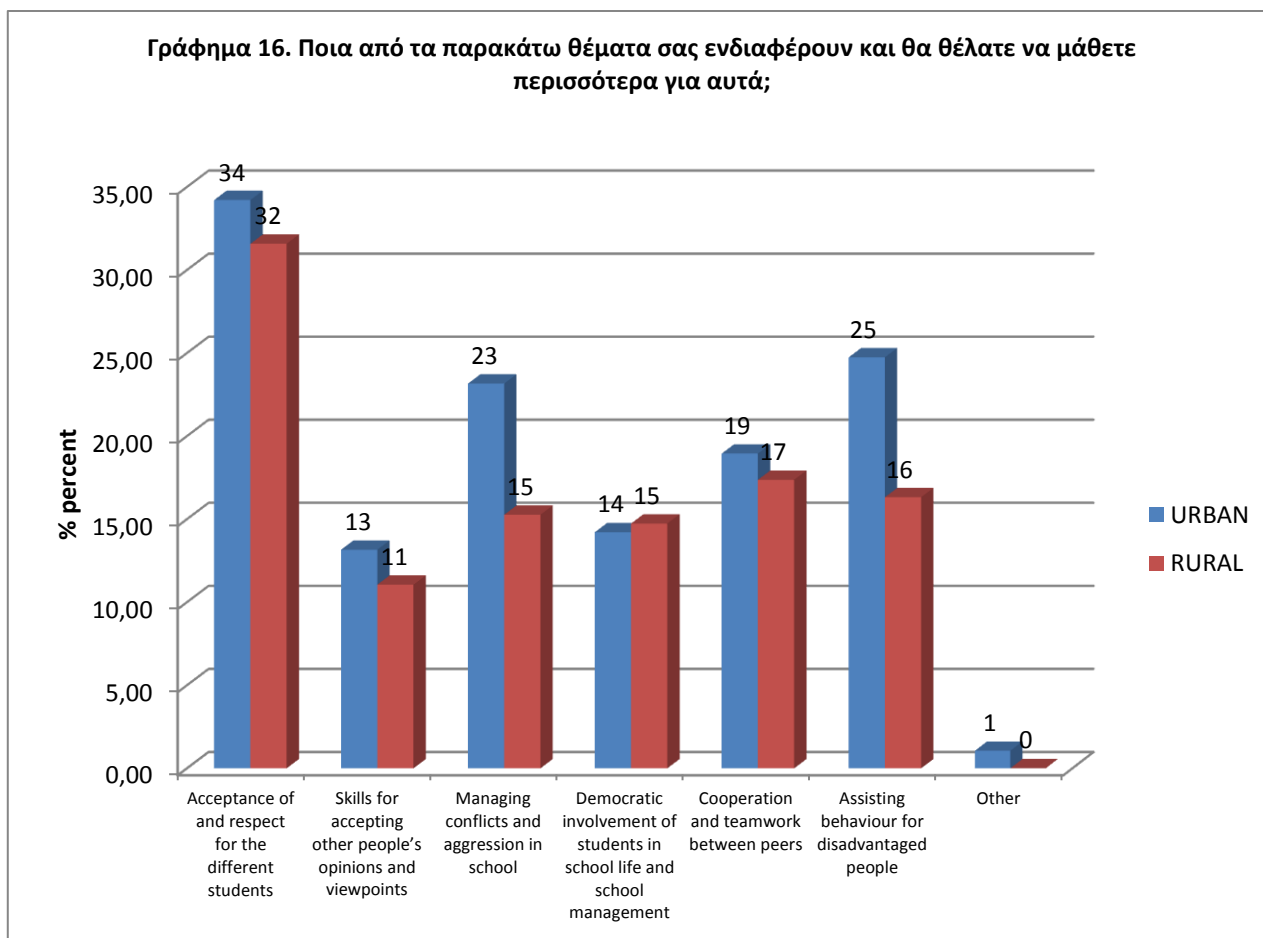
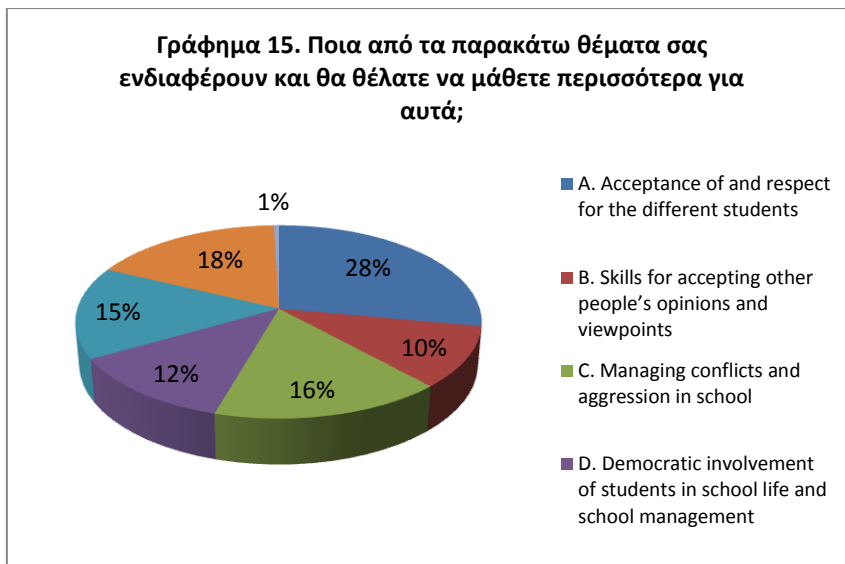

Γράφημα 14. Θα θέλατε να συζητήσετε περισσότερο για την ανεκτικότητα, την πολυπολιτισμικότητα και τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων στο σχολείο σας;

Στους συμμετέχοντες δόθηκε η ευκαιρία να εκφράσουν την άποψη τους πάνω σε θέματα που συνδέονται με την ανεκτικότητα και που θα ήθελαν να συμπεριληφθούν στο πρόγραμμα σπουδών του σχολείου και που θα πρέπει να ληφθούν υπόψιν όταν σχεδιάζονται εκπαιδευτικές δραστηριότητες προς αυτήν την κατεύθυνση. Σύμφωνα με το 28% των μαθητών (βλέπε γράφημα 15), η **αποδοχή και ο σεβασμός των διαφορών και των “διαφορετικών” παιδιών** είναι το πιο σημαντικό ζήτημα. Το ζήτημα της **βοηθητικής συμπεριφοράς προς τα μειονεκτούντα άτομα** κατατάσσεται δεύτερο από το 18% των συμμετεχόντων. Το 16% των μαθητών θεωρεί ότι η **διαχείριση των συγκρούσεων και της επιθετικότητας στα σχολεία** είναι σημαντική, ενώ η **συνεργασία μεταξύ συμμαθητών και η ομαδικότητα** έχουν σχεδόν την ίδια κατάταξη (15%). Ένας μικρότερος αριθμός μαθητών ενδιαφέρεται για τη **δημοκρατική συμμετοχή στη σχολική ζωή και τη διοίκηση** και για την **ικανότητα αποδοχής των γνώμων και των απόψεων των άλλων ανθρώπων** (12% και 10% αντιστοίχως). Σχεδόν η μισή ομάδα-στόχος (το 46%) απασχολείται κυρίως από θέματα παγκόσμιας κλίμακας όπως η **αποδοχή και ο σεβασμός των διαφορών και η βοηθητική συμπεριφορά προς τα μειονεκτούντα άτομα**, πιθανόν λόγω του γεγονότος ότι δεν αντιμετωπίζουν άμεσα ζητήματα “διαφορετικότητας” στην καθημερινή ζωή τους. Επιπλέον, συγκρίνοντας τους μαθητές που ζουν σε αστικές και αγροτικές περιοχές (βλέπε γράφημα 16) φαίνεται ότι δεν υπάρχει σημαντική διαφορά στις απαντήσεις πάνω στα περισσότερα θέματα που εξετάζονται, εκτός του θέματος της **διαχείρισης των**

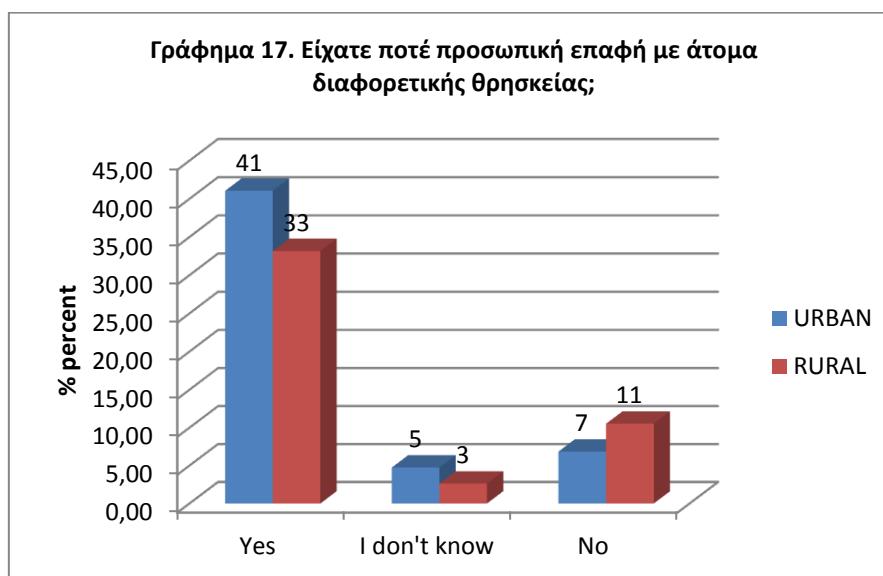
συγκρούσεων και της επιθετικότητας στα σχολεία και της βοηθητικής συμπεριφοράς προς τα μειονεκτούντα άτομα, τα οποία οι μαθητές που ζουν σε πόλεις τα θεωρούν πιο σημαντικά ζητήματα. Σχεδόν σε όλα τα θέματα που εξετάζονται, περισσότεροι μαθητές που ζουν στις πόλεις ενδιαφέρονται για το θέμα της “διαφορετικότητας” από αυτούς που ζουν σε μικρότερες κοινότητες.

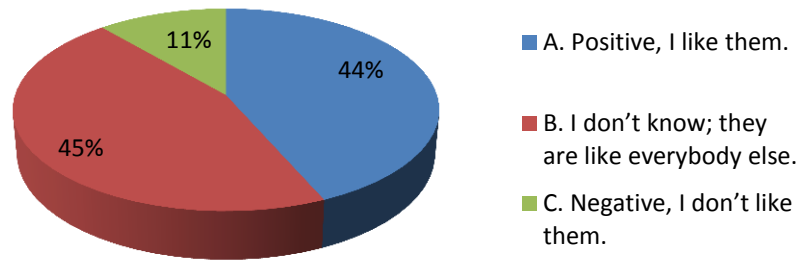
2. Οι στάσεις των μαθητών προς τη διαφορετικότητα σε όλες τις εκφάνσεις της

2.1. Στάση προς τις θρησκευτικές διαφορές.

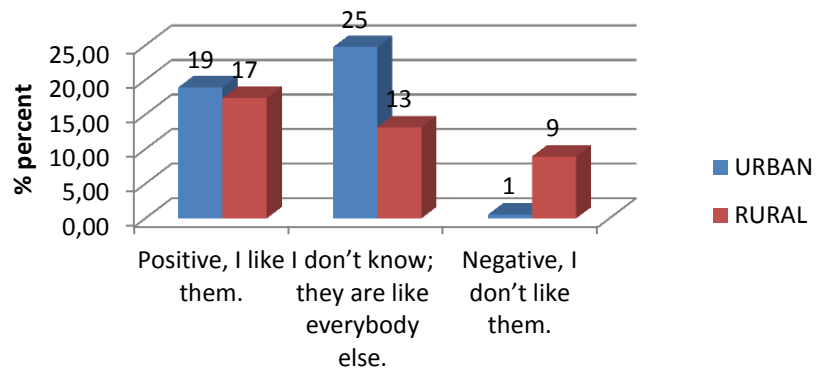
Η πλειοψηφία των μαθητών (το 74%) έχουν ήδη προσωπικές επαφές με ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών· σχετικά περισσότεροι μαθητές έχουν έρθει σε επαφή με τέτοιους ανθρώπους στις πόλεις παρά σε μικρότερα μέρη (Βλέπε γράφημα 17). Όταν ρωτήθηκαν για τις σκέψεις τους σχετικά με τους ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών με βάση τις επαφές τους με τέτοιους ανθρώπους, η πλειοψηφία των μαθητών είτε είχε μια θετική είτε μια ουδέτερη στάση (44% και 45% αντιστοίχως). Ένας μικρός μόνο αριθμός συμμετεχόντων (το 11%) είχε μια αρνητική στάση προς τους ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών (Βλέπε γράφημα 18). Ιδιαίτερα σημαντικό είναι ότι σχεδόν όλοι οι μαθητές που είχαν μια αρνητική στάση ζουν σε αγροτικές περιοχές (Βλέπε γράφημα 19), ενώ η πλειοψηφία των μαθητών αυτών ζει στο χωριό Σκοτούσα στο Νομό Σερρών (Βλέπε γράφημα 20). Σύμφωνα με πληροφορίες που παρείχε η Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση Σερρών, στη Σκοτούσα ζουν 2 οικογένειες διαφορετικών εθνοτήτων των οποίων τα παιδιά φοιτούν στο συγκεκριμένο σχολείο.

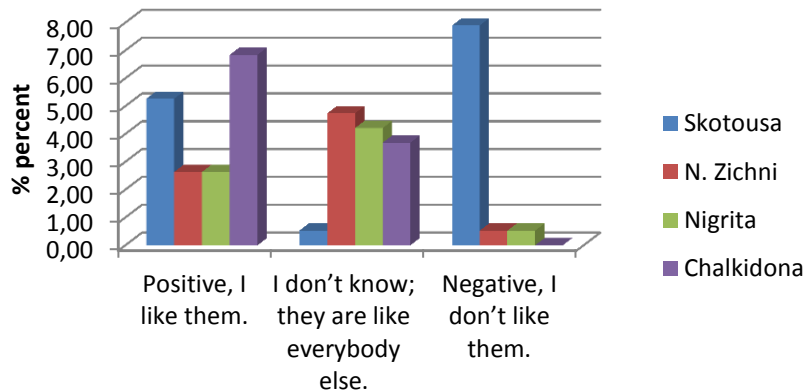
Γράφημα 18. Τι πιστεύετε για τα άτομα που προέρχονται από διαφορετικό θρησκευτικό υπόβαθρο βάσει των προσωπικών σας επαφών;

Γράφημα 19. Τι πιστεύετε για τα άτομα που προέρχονται από διαφορετικό θρησκευτικό υπόβαθρο βάσει των προσωπικών σας επαφών;

Γράφημα 20. Συμπεριφορά προς τα άτομα διαφορετικής θρησκείας - ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Εκτός από τις στάσεις των μαθητών προς τα άτομα διαφορετικών θρησκειών, η έρευνα εξετάζει επίσης την προθυμία των μαθητών να αλληλεπιδράσουν με τέτοιους ανθρώπους. Στους μαθητές παρουσιάστηκε μια υποθετική κατάσταση, η οποία εξετάζει την προθυμία τους να προσκαλέσουν σε μια οικογενειακή γιορτή έναν συμμαθητή τους διαφορετικών θρησκευτικών πεποιθήσεων. Η συνθήκη αυτή μετράει το συμπεριφορικό στοιχείο των στάσεων προς τις θρησκευτικές διαφορές.

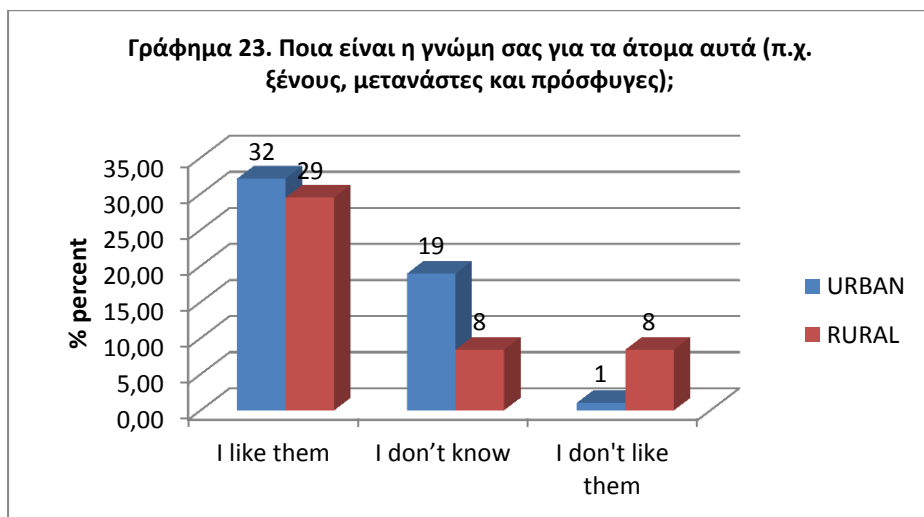
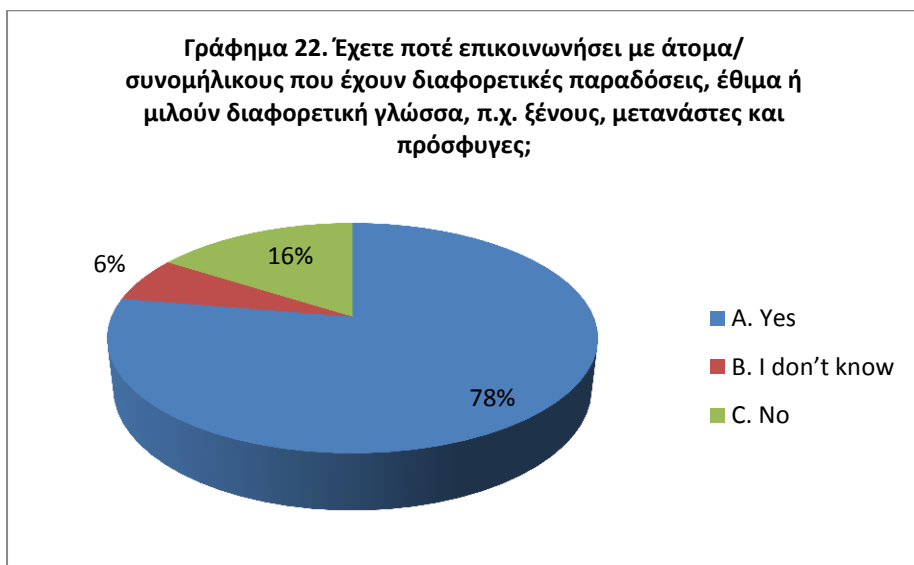
Η απάντηση των μισών μαθητών (το 49%) στο ερώτημα αν θα προσκαλούσαν σε μια οικογενειακή γιορτή έναν συμμαθητή τους διαφορετικής θρησκείας είναι θετική. Όπως φαίνεται στο γράφημα 21 το υπόλοιπο μισό των μαθητών χωρίζεται σε δύο κατηγορίες· σε αυτούς που δεν ξέρουν αν θα προσκαλούσαν τον συμμαθητή τους ή σε αυτούς που θα ήταν απρόθυμοι να προσκαλέσουν έναν συμμαθητή τους διαφορετικής θρησκείας (26%). Από το ποσοστό των μαθητών που δεν ξέρουν αν θα προσκαλούσαν ή που δε θα ήθελαν να προσκαλέσουν κάποιον διαφορετικής θρησκείας, η πλειοψηφία ζει στις πόλεις (35%), ενώ η πλειοψηφία των συμμετεχόντων που θα προκαλούσαν έναν συμμαθητή διαφορετικών θρησκευτικών πεποιθήσεων ζουν σε αγροτικές περιοχές (31%). Αυτό οφείλεται κατά πάσα πιθανότητα στο γεγονός ότι οι άνθρωποι που ζουν στα χωριά ή στις μικρές πόλεις – και που είναι ανοιχτοί στη “διαφορετικότητα” – είναι πιο πρόθυμοι να “ανοίξουν” τα σπίτια τους για να φιλοξενήσουν έναν “άγνωστο”, ή έναν “ξένο” ή κάποιον “διαφορετικό”.

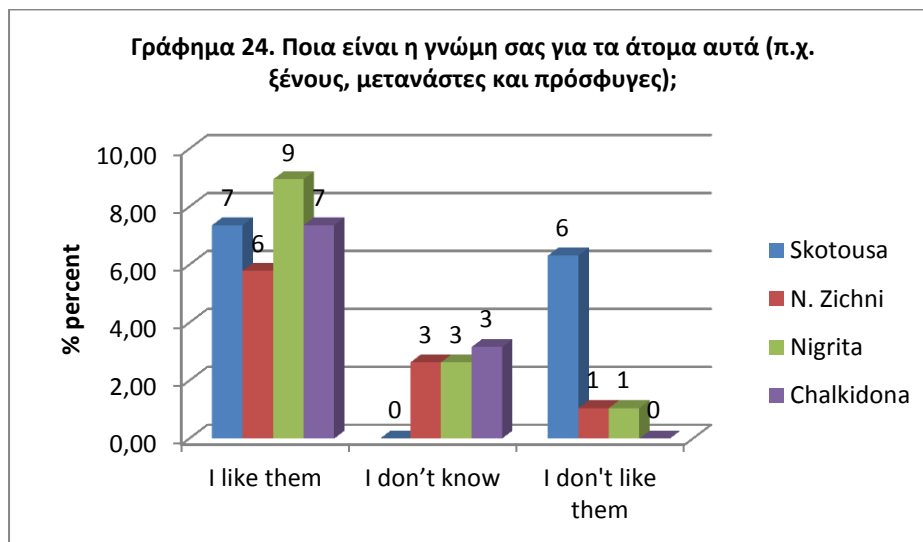

2.2 Στάσεις προς τις εθνοτικές και πολιτισμικές διαφορές

Η πλειοψηφία των μαθητών (το 78%) έχει επικοινωνήσει είτε με ανθρώπους ή συμμαθητές που έχουν διαφορετικές παραδόσεις, έθιμα είτε με άτομα που μιλούν άλλη γλώσσα (βλέπε

γράφημα 22). Επίσης, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (το 61%) δείχνει μια θετική στάση προς τους ανθρώπους διαφορετικών εθνοτήτων και πολιτισμών (Βλέπε γράφημα 23). Αν συγκρίνουμε τις απαντήσεις που έδωσαν οι μαθητές που ζουν στις πόλεις ή κωμοπόλεις, δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές μεταξύ αυτών που συμπαθούν τους ανθρώπους όπως οι ξένοι, οι μετανάστες και οι πρόσφυγες. Υπάρχει, ωστόσο, μια μεγάλη διαφορά για ακόμα μια φορά μεταξύ των αστικών και των αγροτικών περιοχών όσον αφορά στους μαθητές που δεν συμπαθούν τους ανθρώπους με εθνοτικές διαφορές. Η διαφορά αυτή αναλύεται στο γράφημα 24, όπου οι μαθητές που ζουν στο χωριό Σκοτούσα εκπροσωπούν την πλειοψηφία των συμμετεχόντων που δε συμπαθούν τους ανθρώπους με εθνοτικές διαφορές.

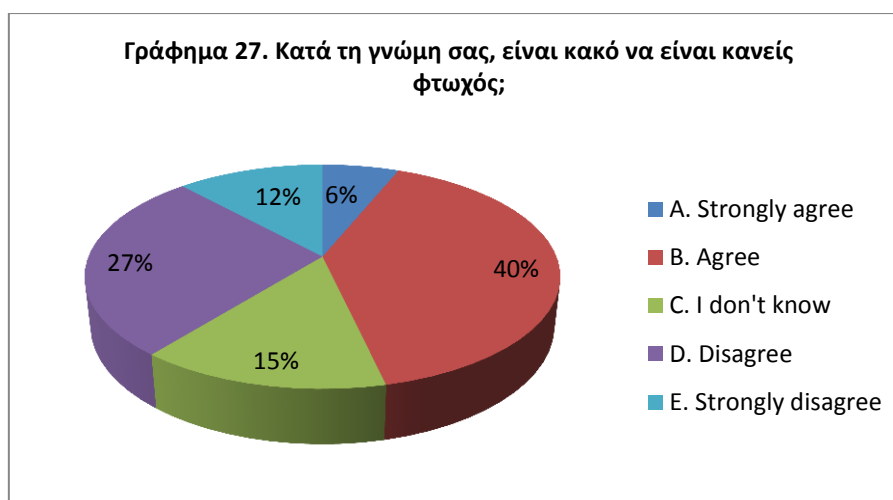
Ζητήθηκε από τους μαθητές να σκεφτούν την εξής πραγματική συνθήκη: Θα πρέπει να μοιραστούν ένα θρανίο με έναν νεοφερμένο μαθητή από οικογένεια προσφύγων. Περισσότεροι από τους μισούς συμμετέχοντες (το 53%) συμφωνούν να μοιραστούν το θρανίο τους με ένα παιδί μετανάστη (βλέπε γράφημα 25). Δυστυχώς, το ένα πέμπτο των μαθητών παρουσιάζεται απρόθυμο να μοιραστεί το θρανίο του με ένα παιδί μετανάστη, και υπάρχει πάλι μεγάλη διαφορά μεταξύ των μαθητών που ζουν στις πόλεις και αυτών που ζουν σε μικρότερα μέρη. Η διαφορά αυτή αναπαρίσταται πιο αναλυτικά στο γράφημα 26, όπου το μεγαλύτερο ποσοστό (8%) των μαθητών που είναι απρόθυμοι να μοιραστούν το θρανίο τους με έναν πρόσφυγα μαθητή καταγράφεται στη Σκοτούσα.

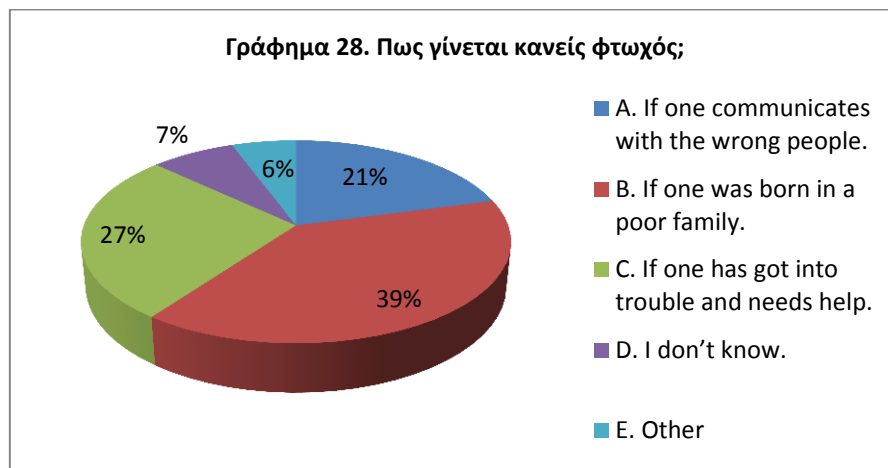

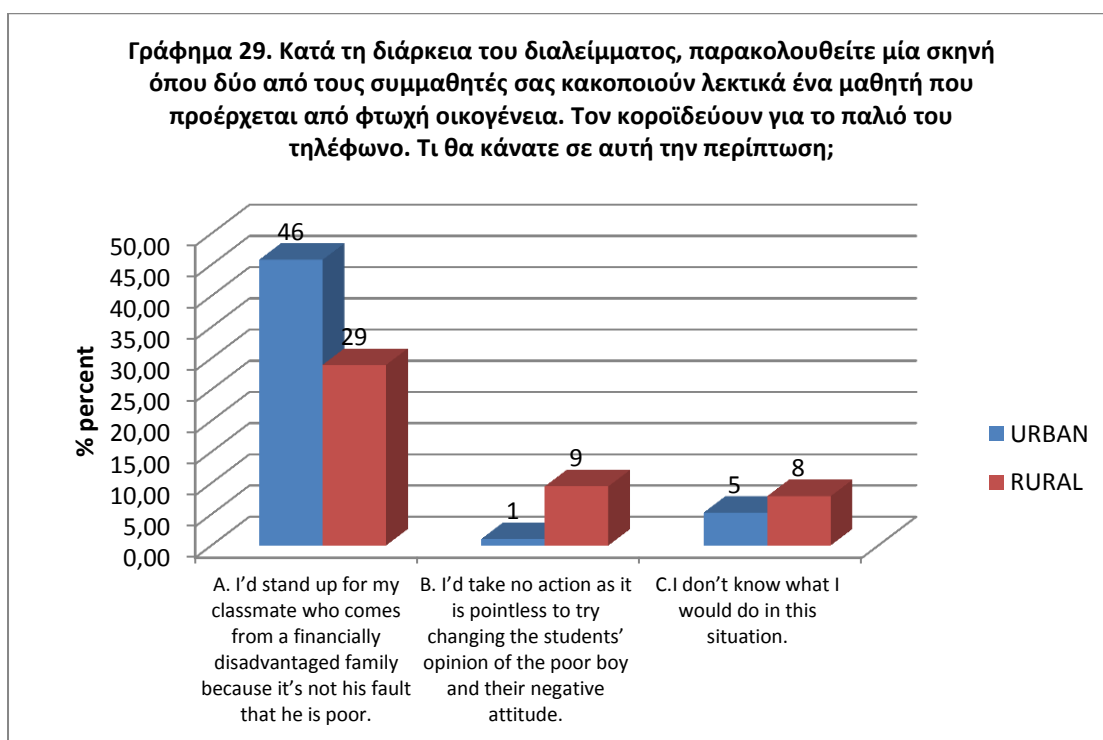
2.7 Στάσεις προς τη φτώχεια

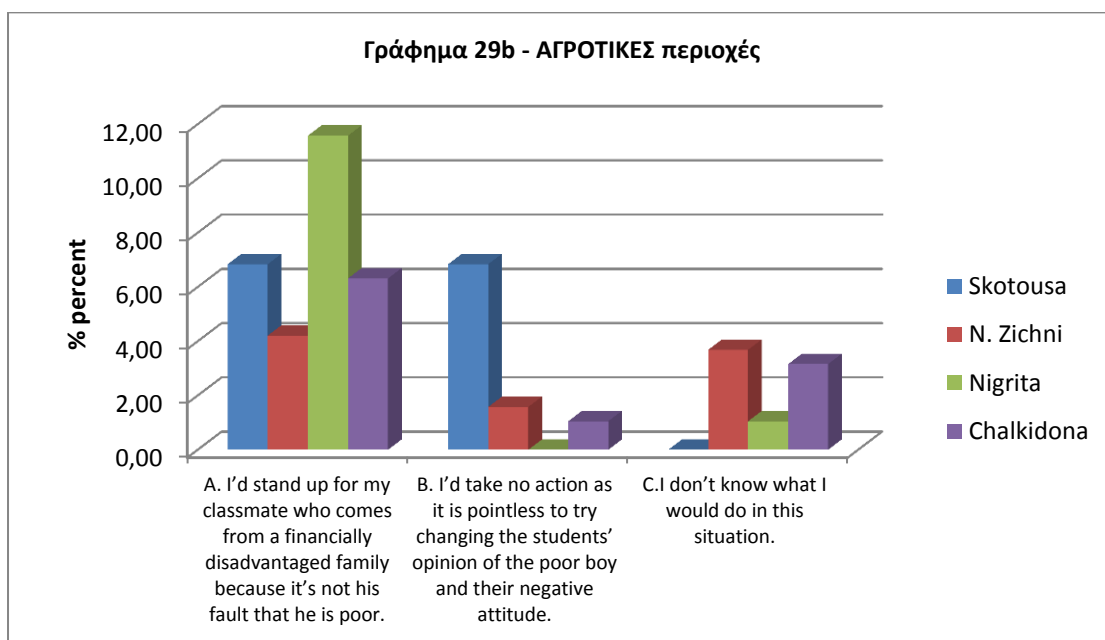
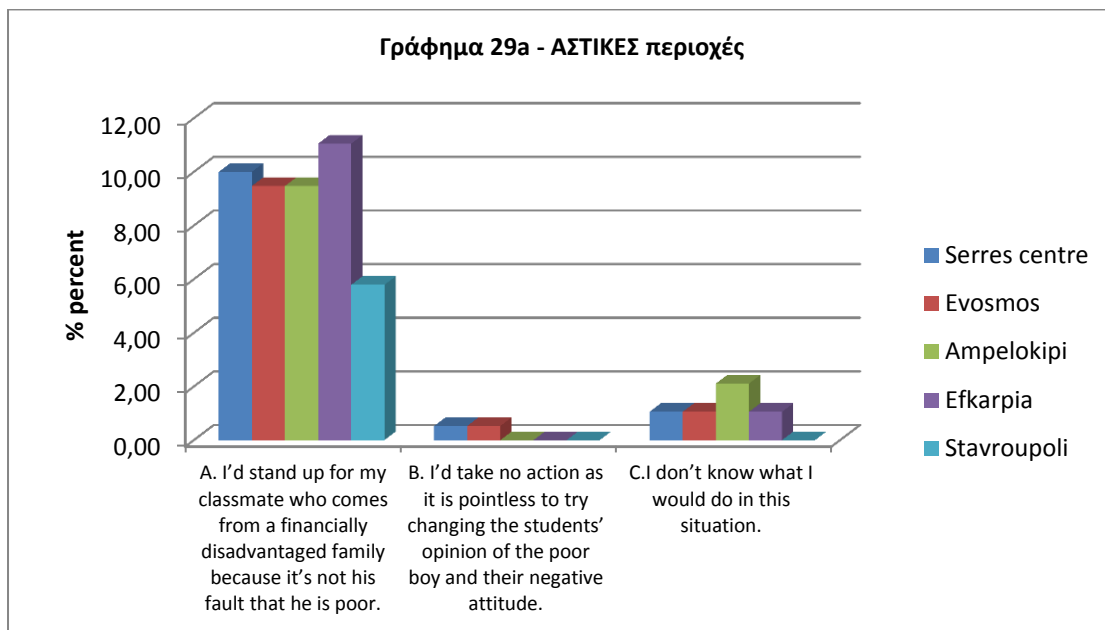
Ζητήθηκε από τους μαθητές να εκφράσουν την άποψη τους σχετικά με τη φτώχεια και αν πρόκειται για καλό ή κακό πράγμα. Σχεδόν οι μισοί μαθητές (το 46%) κρατάει μια αρνητική στάση προς τη φτώχεια (επέλεξαν το **ναι, συμφωνώ απολύτως** ότι η φτώχεια είναι άσχημο πράγμα και **ναι, συμφωνώ** ότι η φτώχεια είναι άσχημο πράγμα). Το 39% των μαθητών δε έχουν αρνητική στάση προς τη φτώχεια (βλέπε γράφημα 27). Όταν ρωτήθηκαν “πως μπορεί κάποιος να γίνει φτωχός”, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (το 39%) θεωρεί ότι ο λόγος είναι το ότι **γεννήθηκαν σε φτωχή οικογένεια** (βλέπε γράφημα 28). Η απάντηση **κάποιος έχει πρόβλημα και χρειάζεται βοήθεια** κατατάσσεται δεύτερη από το 27%, ενώ το 21% των μαθητών πιστεύει ότι **αν κάποιος επικοινωνεί με τους λάθους ανθρώπους, μπορεί να γίνει φτωχός**. Στην επιλογή **άλλο** (6%) δυο μαθητές χρησιμοποίησαν τον όρο “οικονομικά προβλήματα”.

Για να μπορέσει να μετρήσει η έρευνα τις πραγματικές τάσεις των μαθητών προς τις κοινωνικές και οικονομικές διαφορές, παρουσιάστηκε στους μαθητές μια συγκεκριμένη κατάσταση: η αντίδραση τους σε περίπτωση που γίνονταν μάρτυρες κακοποίησης ενός ατόμου με χαμηλή κοινωνική και οικονομική θέση και πιο συγκεκριμένα, ένα παιδί από μια φτωχή οικογένεια το οποίο γελοιοποιείται από άλλα παιδιά. Η πλειοψηφία των μαθητών (το 75%) απάντησε ότι θα υποστήριζαν το φτωχό συμμαθητή τους, γεγονός που τονίζει ότι υπάρχει μια θετική συμπεριφορά μεταξύ των κοινωνικών και οικονομικών διαφορών (Βλέπε γράφημα 29). Οι περισσότεροι μαθητές οι οποίοι είναι πρόθυμοι να βοηθήσουν το φτωχό μαθητή ζουν στις πόλεις (το 46%) και οι απαντήσεις τους κατανέμονται σχεδόν ίσα (Βλέπε γράφημα 29α). Ωστόσο, το 10% των συμμετεχόντων ισχυρίζονται ότι δε θα στήριζαν το συμμαθητή τους και το 13% υποστηρίζει ότι δεν μπορούν να αποφασίσουν τι πρέπει να κάνουν σε αυτήν την περίπτωση. Δεν προκαλεί έκπληξη ότι οι περισσότεροι μαθητές οι οποίοι δε θα υποστήριζαν το συμμαθητή τους ζουν στη Σκοτούσα όπως φαίνεται στο γράφημα 29β.

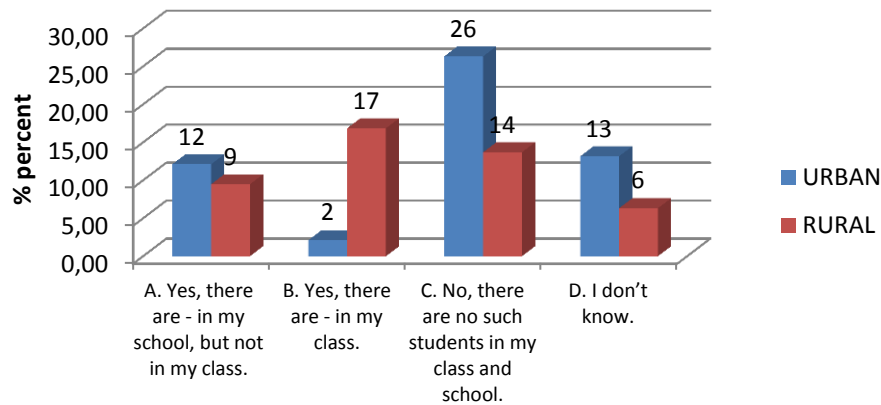

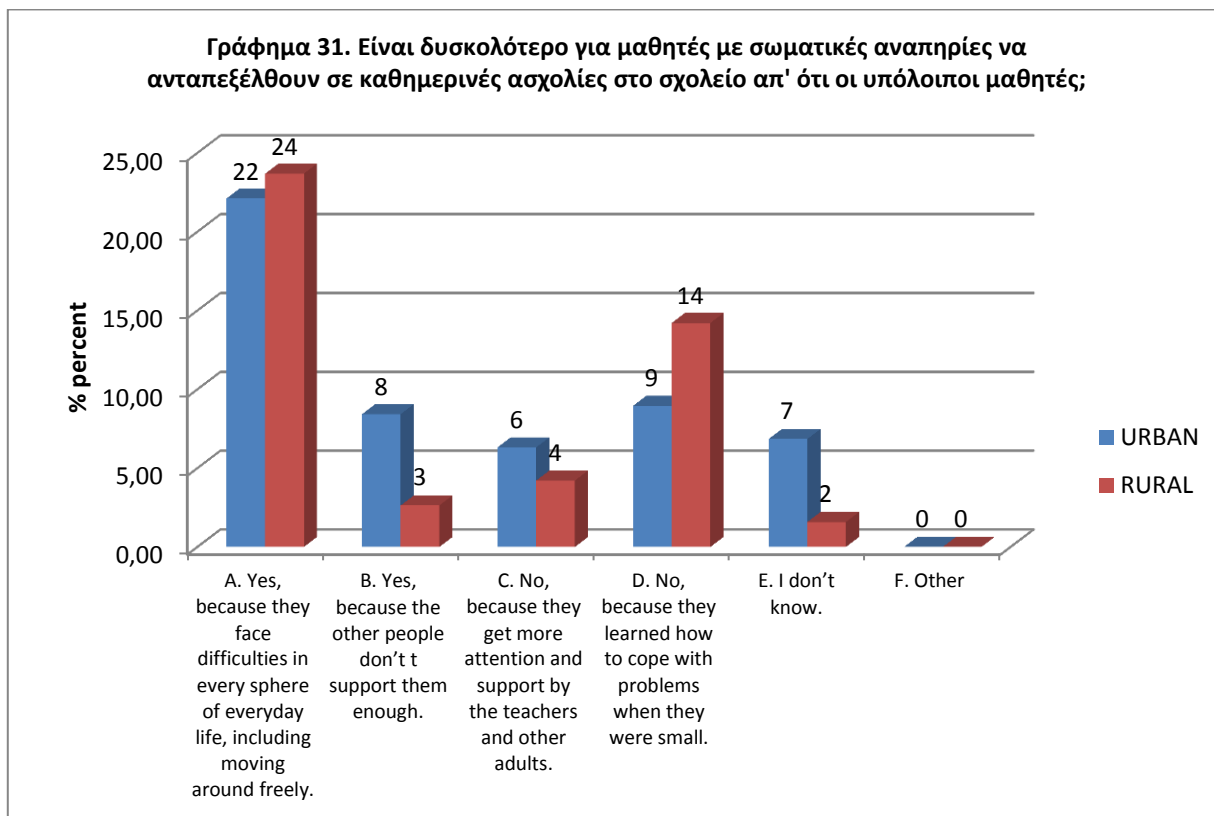
2.8 Στάσεις προς τις σωματικές και νοητικές αναπηρίες

Τα ευρήματα του ερωτηματολογίου δείχνουν ότι το 40% των μαθητών έχουν έρθει σε επαφή με συμμαθητές που πάσχουν από σωματικές ή νοητικές αναπηρίες (βλέπε γράφημα 30). Οι μισοί από αυτούς (το 21%) έχουν δει τέτοια παιδιά γενικότερα στα σχολεία τους παρά συγκεκριμένα στις τάξεις τους, ενώ οι άλλοι μισοί (19%) επικοινωνούν με αυτά τα παιδιά μέσα στις τάξεις τους σε τακτά χρονικά διαστήματα. Τα ευρήματα του ερωτηματολογίου δείχνουν επίσης ότι το 40% των μαθητών δεν έχουν έρθει σε επαφή με συμμαθητές που να πάσχουν από σωματικές ή νοητικές αναπηρίες.

Γράφημα 30. Υπάρχουν μαθητές με σωματικές αναπηρίες στην τάξη ή το σχολείο σας (π.χ. μαθητές σε αναπηρικό καροτσάκι, με προβλήματα όρασης ή ακοής, κλπ);

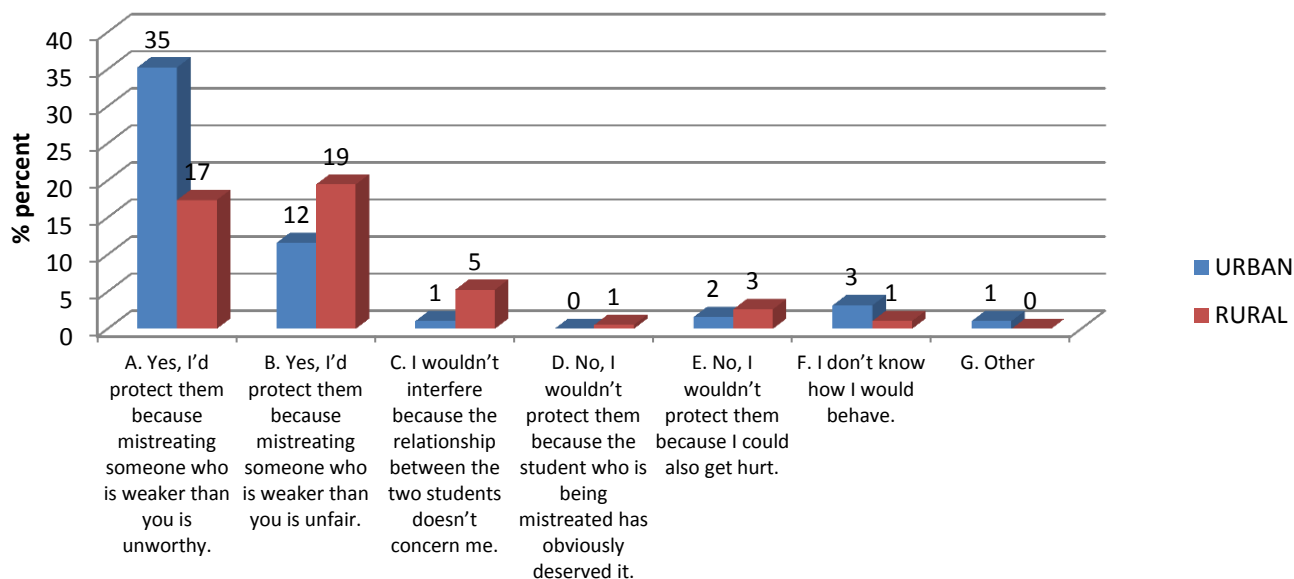

Όταν ρωτήθηκαν εάν είναι δυσκολότερο για τους μαθητές με σωματικές αναπηρίες να ανταπεξέλθουν στις σχολικές δραστηριότητες σε σύγκριση με τους υπόλοιπους συμμαθητές τους, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων (το 57%) πιστεύει ότι είναι πιο δύσκολο για τέτοιους μαθητές (το 46% επικεντρώθηκε σε **όλες τις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής- συμπεριλαμβανομένης και της ελεύθερης μετακίνησης**, και το 11% επικεντρώθηκε στην **έλλειψη υποστήριξης από τους άλλους ανθρώπους**). Μια πιθανή εξήγηση για αυτό το υψηλό ποσοστό του 46% είναι το γεγονός ότι δεν υπάρχουν στην Ελλάδα – συμπεριλαμβανομένων και των σχολείων - πολλές εγκαταστάσεις που να υποστηρίζουν τη μετακίνηση των ανθρώπων με σωματικές αναπηρίες. Τα τελευταία χρόνια, η κυβέρνηση κατασκευάζει τέτοιες εγκαταστάσεις· ωστόσο, σε μέρη όπως τα δημόσια σχολεία (τα περισσότερα από τα οποία έχουν χτιστεί πριν από χρόνια), δυστυχώς δεν υπάρχουν ακόμα αρκετές εγκαταστάσεις. Το 10% των συμμετεχόντων θεωρεί ότι δεν είναι δύσκολο για τους μαθητές με σωματικές αναπηρίες να ανταπεξέλθουν στις σχολικές δραστηριότητες επειδή **θα τύχαιναν μεγαλύτερης προσοχής και υποστήριξης από μεριάς καθηγητών και άλλων ενηλίκων**, ενώ το 23% πιστεύει επίσης ότι δεν είναι δύσκολο για αυτούς επειδή **έχουν μάθει να αντιμετωπίζουν προβλήματα από μικρή ηλικία** (βλέπε γράφημα 31).

Το 83% των μαθητών απάντησε θετικά στο ερώτημα αν θα υπερασπιζόταν ένα παιδί με αναπηρίες το οποίο κακοποιείται (βλέπε γράφημα 32). Το 6% των συμμετεχόντων δε θα επενέβαιναν, και ένα άλλο 6% των συμμετεχόντων απάντησε αρνητικά. Το 4% των μαθητών δεν ήξερε πως να συμπεριφερθεί σε μια τέτοια περίπτωση. Τα ευρήματα είναι αρκετά μοιρασμένα – ιδιαίτερα για τους μαθητές οι οποίοι θα υπερασπίζονταν το συμμαθητή τους. Περισσότεροι μαθητές που ζουν στις πόλεις (35%) σε σχέση με αυτούς που ζουν σε αγροτικές περιοχές (17%) θα υπερασπίζονταν το συμμαθητή τους επειδή πιστεύουν ότι **η κακοποίηση κάποιου ο οποίος είναι πιο αδύναμος είναι υποτιμητική**. Από την άλλη πλευρά, λιγότεροι μαθητές που ζουν στις πόλεις (12%) σε σχέση με αυτούς που ζουν σε αγροτικές περιοχές (19%) θα υπερασπίζονταν το συμμαθητή τους επειδή πιστεύουν ότι **η κακοποίηση κάποιου ο οποίος είναι πιο αδύναμος είναι άδικη**.

Γράφημα 32. Θα υπερασπιζόσασταν ένα συνομήλικο με σωματικές ή πνευματικές αναπηρίες, ανδ παρατηρούσατε ότι κάποιος τους συμπεριφέρεται άσχημα επειδή είναι αδύναμος και αβοήθητος;

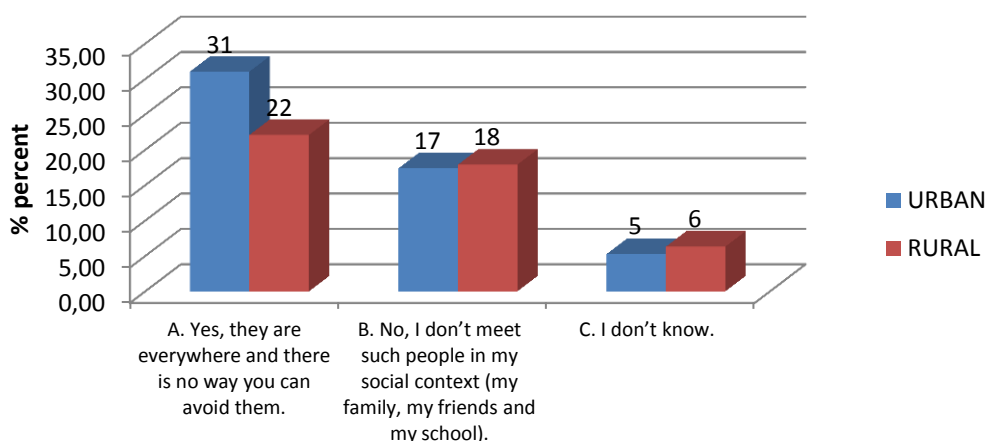

2.9 Στάσεις προς επιθετικές και εχθρικές συμπεριφορές

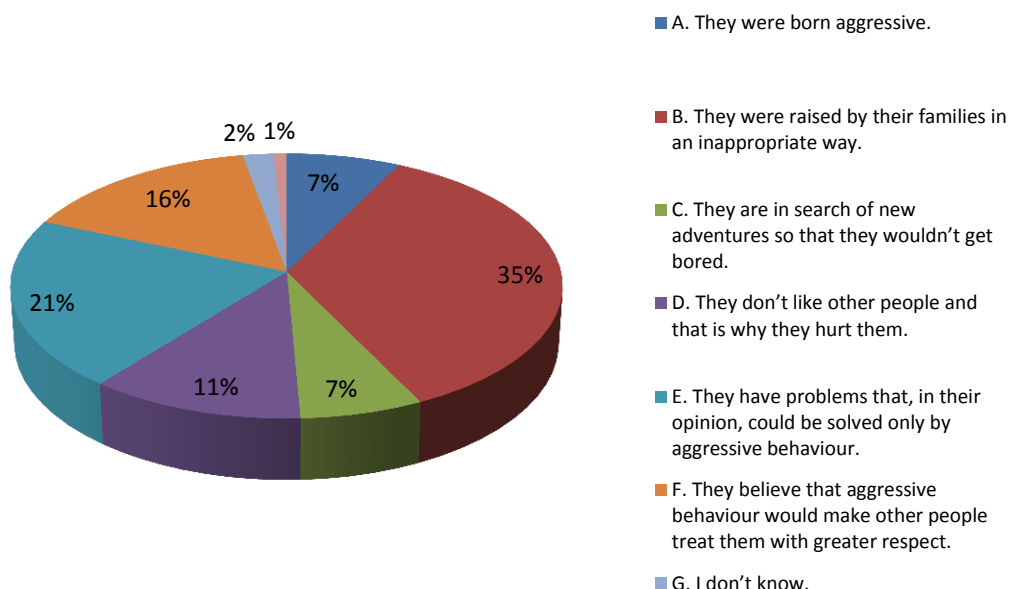
Τα ευρήματα δείχνουν ότι λίγο περισσότεροι από τους μισούς συμμετέχοντες (το 53%) έχει έρθει σε επαφή με επιθετικούς συμμαθητές τους (Βλέπε γράφημα 33). Οι περισσότεροι από τους μαθητές που έχουν έρθει σε επαφή με τέτοιους επιθετικούς συμμαθητές τους κατοικούν στις πόλεις (το 31%). Ένα σχετικά υψηλό ποσοστό μαθητών (το 35%) υποστηρίζει ότι δεν έχουν έρθει ποτέ σε επαφή με επιθετικά παιδιά επειδή δεν υπάρχουν τέτοια παιδιά στο περιβάλλον τους.

Όταν ρωτήθηκαν γιατί οι συμμαθητές τους γίνονται επιθετικά και παραβιάζουν τους κανόνες, οι περισσότεροι μαθητές (το 35%) απάντησε ότι **θεωρεί ότι υπεύθυνες είναι οι οικογένειες τους για τον τρόπο με τον οποίο τους ανατρέφουν** (Βλέπε γράφημα 34). Το 21% των συμμετεχόντων αισθάνεται ότι αυτοί οι επιθετικοί συμμαθητές τους **έχουν προβλήματα που μπορούν να λυθούν μόνο μέσω επιθετικής συμπεριφοράς**, ενώ το 16% των μαθητών υποστηρίζει ότι αυτοί οι συμμαθητές τους είναι επιθετικοί επειδή **θεωρούν ότι οι άλλοι πρέπει να τους συμπεριφέρονται με σεβασμό**. Ένα δέκατο των μαθητών πιστεύει ότι αυτοί οι συμμαθητές τους **δεν συμπαθούν τους άλλους ανθρώπους και ότι η επιθετικότητα είναι ο τρόπος τους για να τους πληγώσουν**. Ένα μικρό ποσοστό μαθητών (το 7%) θεωρεί ότι οι συμμαθητές τους αυτοί είτε **γεννήθηκαν επιθετικοί** είτε **ψάχνουν νέες περιπέτειες και η επιθετικότητα είναι ένας τρόπος για να μην βαριούνται**.

Γράφημα 33. Έχετε έρθει ποτέ σε επαφή με μαθητές που λέγεται πως είναι επιθετικοί ή μαθητές που επιδεικνύουν εχθρική συμπεριφορά;

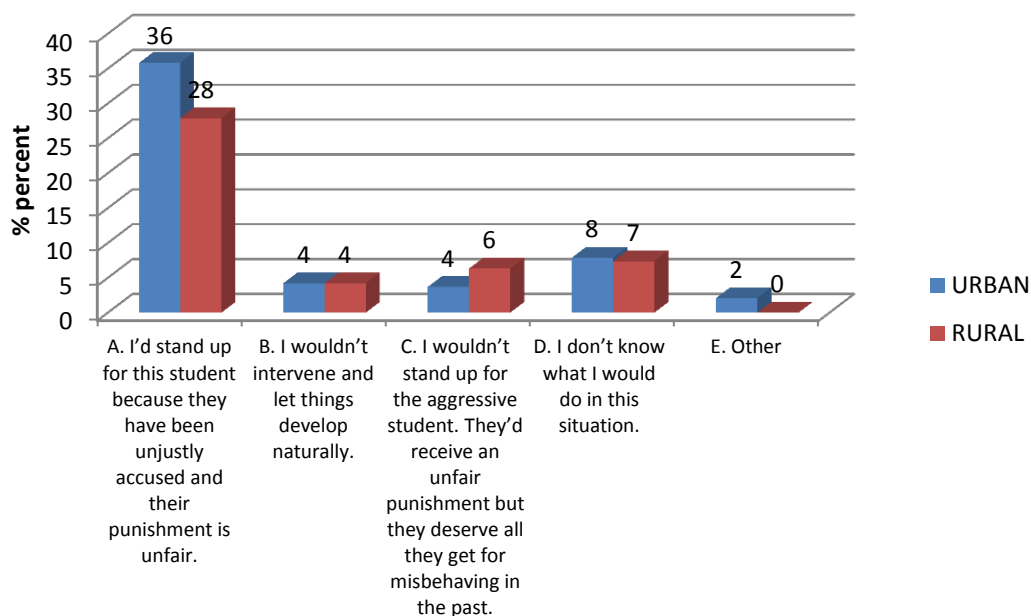

Γράφημα 34. Για ποιο λόγο αυτοί οι μαθητές γίνονται επιθετικοί και παραβιάζουν τους κανόνες;

Για να μελετηθεί η αντίδραση των μαθητών σε παιδιά με επιθετική συμπεριφορά, οι μαθητές ρωτήθηκαν αν θα υποστήριζαν έναν επιθετικό συμμαθητή τους γνωρίζοντας ότι κατηγορήθηκε άδικα ότι έκανε κάτι κακό. Το 65% απάντησε θετικά, υποστηρίζοντας τον μαθητή αυτόν. Το 18% απάντησε αρνητικά, είτε μην επεμβαίνοντας, είτε μην υποστηρίζοντας τον επιθετικό μαθητή, καθώς πιστεύουν ότι του αξίζει να τιμωρηθεί άδικα λόγω της άσχημης συμπεριφοράς του στο παρελθόν. Υπάρχει ένα ποσοστό (το 15%) το οποίο δεν ξέρει τι θα έκανε σε μια παρόμοια περίπτωση (βλέπε γράφημα 35).

Γράφημα 35. Ένας (εξαιρετικά επιθετικός και με κακή συμπεριφορά) μαθητής στο σχολείο σας κατηγορείται ότι συμμετείχε σε έναν καβγά με άλλα παιδιά, προκαλώντας καταστροφές στη σχολική περιουσία. Ο διευθυντής τον αποβάλλει από το σχολείο ως τιμωρία, όμως εσε

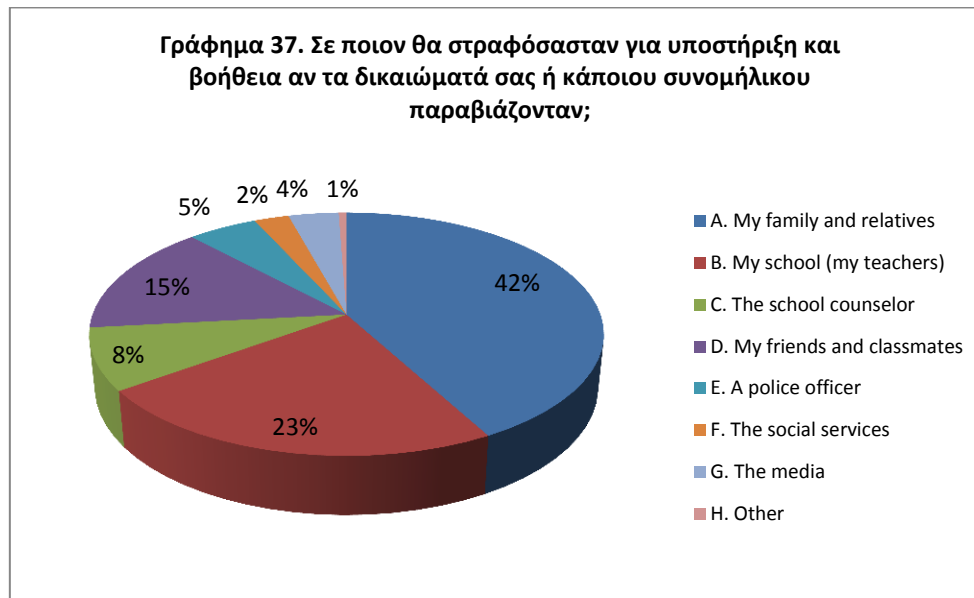

2.10 Στάση προς τα δικαιώματα των παιδιών και των ατόμων που προστατεύουν αυτά τα δικαιώματα

Το ερωτηματολόγιο απευθύνεται επίσης στο θέμα των δικαιωμάτων των παιδιών, στην ευαισθητοποίηση των μαθητών σχετικά με τα δικαιώματα αυτά και η στάση των μαθητών προς τα άτομα που πρέπει να διαφυλάξουν αυτά τα δικαιώματα. Το 72% των συμμετεχόντων ισχυρίζονται ότι γνωρίζουν τα δικαιώματά τους αλλά το 38 % δίνει ασαφείς απαντήσεις, ότι δηλαδή γνωρίζουν τα δικαιώματά τους αλλά όχι πολύ καλά (Βλέπε γράφημα 36). Οι περισσότεροι από τους μαθητές που γνωρίζουν τα δικαιώματά τους ζουν στις πόλεις (το 44% συνολικά). Το ένα τέταρτο των μαθητών θα ήθελε να ξέρει περισσότερα για τα δικαιώματά τους, το 18% των οποίων ζει σε αγροτικές περιοχές και μόνο το 3% των συμμετεχόντων δεν γνωρίζουν τα δικαιώματά τους.

Οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν ποιον θα εμπιστεύονταν και από ποιον θα ζητούσαν βοήθεια σε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων τους. Η ανάλυση των στοιχείων φανερώνει κάποια ενδιαφέροντα ευρήματα (βλέπε γράφημα 37). Το 42% των μαθητών εμπιστεύεται **την οικογένεια τους και τους συγγενείς** οι οποίοι θεωρούνται ως το πιο ασφαλές μέρος από όπου μπορούν οι μαθητές να ζητήσουν βοήθεια. **Το σχολείο που εκπροσωπείται από τους καθηγητές** κατατάσσεται δεύτερο με ένα ποσοστό 23%. Η τρίτη θέση ανήκει στους **φίλους και συμμαθητές** με ένα ποσοστό 15%. Ως τέταρτη επιλογή, οι μαθητές θα ζητούσαν βοήθεια από **σχολικούς ψυχολόγους και συμβούλους** όταν καταπατούνται τα δικαιώματά τους (8%). Η αστυνομία δεν τυγχάνει αξιοπιστίας από μεριάς των μαθητών όσον αφορά στην καταπάτηση των δικαιωμάτων - μόνο το 5% των συμμετεχόντων εμπιστεύονται τις **δυνάμεις της αστυνομίας**. Επιπρόσθετα, ένας μικρός αριθμός μαθητών θα ζητούσε βοήθεια από τα **μέσα επικοινωνίας** και τις **κοινωνικές υπηρεσίες** - 4% και 2% αντιστοίχως. Οι τελευταίες τρεις κατηγορίες δημόσιων αρχών (δυνάμεις της αστυνομίας, μέσα ενημέρωσης και κοινωνικές υπηρεσίες) τυγχάνουν χαμηλής εκτίμησης στην Ελλάδα από τον κόσμο – και τους μαθητές – ως αποτέλεσμα της έλλειψης εμπιστοσύνης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ανάλυση των στοιχείων του ερωτηματολογίου πάνω στην ανεκτικότητα και τις στάσεις προς τις διαφορές καταλήγει στα εξής συμπεράσματα:

Σχετικά με τις στάσεις προς τις διαφορές και την κατανόηση των μαθητών της ανεκτικότητας προς τους “διαφορετικούς” ανθρώπους

- Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες επέδειξαν σημαντικό ενδιαφέρον για το θέμα των διαφορών και της ανθρώπινης ποικιλομορφίας, παρόλο που ένα σχετικά υψηλό ποσοστό μαθητών δεν έχει συλλογιστεί το γεγονός ότι οι άνθρωποι είναι διαφορετικοί. Επίσης, ένα σχετικά μεγάλο ποσοστό μαθητών αντιμετωπίζουν τις διαφορές ως ένα θετικό στοιχείο.
- Οι μαθητές πιστεύουν ότι οι συμμαθητές τους διαφέρουν κυρίως όσον αφορά στις μαθησιακές δυσκολίες, την εξωτερική εμφάνιση, την εθνότητα / θρησκεία, την επιθετική συμπεριφορά και την οικονομική κατάσταση.
- Τα συνολικά επίπεδα ανεκτικότητας και αποδοχής των διαφορών στα σχολεία είναι υψηλά, όπως αναφέρουν οι συμμετέχοντες. Σύμφωνα με τους μαθητές, οι συμμαθητές τους, οι δάσκαλοι και οι διευθυντές των σχολείων δείχνουν μια θετική και ευνοϊκή στάση προς τα “διαφορετικά” παιδιά. Επίσης, οι μαθητές συνδέουν την ανεκτικότητα με το σεβασμό για τα “διαφορετικά” παιδιά / ανθρώπους μέσω της αποδοχής, της υποστήριξης, της ισότητας και της κατανόησης.
- Δυστυχώς, εμφανίζονται περιστατικά έλλειψης ανεκτικότητας και κακοποίησης “διαφορετικών” μαθητών· ωστόσο η έρευνα δεν ανέλυσε περαιτέρω το θέμα αυτό καθώς απαγορεύτηκε από το Ελληνικό Υπουργείο Παιδείας.
- Ένας μεγάλος αριθμός συμμετεχόντων ενδιαφέρεται να επεκτείνει τις γνώσεις του πάνω στο θέμα της αποδοχής και του σεβασμού προς τους “διαφορετικούς” μαθητές.

Οι συμμετέχοντες ενδιαφέρονται επίσης για θέματα βοηθητικής συμπεριφοράς προς τα μειονεκτούντα άτομα, διαχείρισης συγκρούσεων και επιθετικότητας στα σχολεία, ανάπτυξης της συνεργασίας και της ομαδικότητας μεταξύ των συμμαθητών και συμμετοχής στη σχολική ζωή και τη διοίκηση του σχολείου.

Σχετικά με τις στάσεις των μαθητών προς τη διαφορετικότητα σε όλες τις πτυχές της

- Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων κρατούν μια πολύ θετική στάση προς τους “διαφορετικούς” ανθρώπους όσον αφορά στη θρησκεία, την εθνότητα, τον πολιτισμό και τις αναπηρίες. Η γνώμη τους για τη φτώχεια είχε μια αρνητική χροιά· ωστόσο, η στάση τους προς τους φτωχούς συμμαθητές τους είναι εξαιρετικά θετική. Οι μαθητές πιστεύουν επίσης ότι η επιθετική συμπεριφορά προέρχεται κυρίως από την οικογένεια και η πλειοψηφία αισθάνονται προστατευτικοί απέναντι στην άδικη κρίση των μαθητών, ακόμα και αν αυτοί είναι επιθετικοί μαθητές.

3. Ιταλία

ΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ (11-14 ΕΤΩΝ) – ΙΤΑΛΙΑ

Το έργο **OTHERNESS** εξετάζει τις διαθεματικές δεξιότητες που συνδέονται με τις κοινωνικές και πολιτικές ικανότητες και την πολιτισμική ευαισθητοποίηση και έκφραση. Οι δραστηριότητες που έχουν σχεδιαστεί από το έργο σχετίζονται με την εκπαίδευση των μαθητών ώστε να δείχνουν ανεκτικότητα, να εκφράζουν και να κατανοούν διαφορετικές απόψεις, να διαπραγματεύονται δημιουργώντας εμπιστοσύνη και να δείχνουν ενσυναίσθηση.

Για να επιτευχθεί αυτό, το Output 1 - Dimensions of accepting Otherness by school-age young people (Διαστάσεις αποδοχής της Διαφορετικότητας από νέους σχολικής ηλικίας) συμπεριέλαβε μια ομάδα γνωμοδότησης που απευθύνεται σε μαθητές ηλικίας 11-14 ετών. Οι απόψεις τους μελετήθηκαν μέσω ενός ερωτηματολογίου το οποίο σχεδιάστηκε από το ίδρυμα Prosveta-Sofia Foundation, σε συνεργασία με όλους τους συνεργάτες. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 30 ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών, σχετικά με τις διαφορετικές πτυχές της Διαφορετικότητας, όπως η εθνότητα, ο πολιτισμός, η κοινωνική και οικονομική κατάσταση, οι αναπηρίες, η επιθετική συμπεριφορά και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

ΟΜΑΔΑ – ΣΤΟΧΟΣ

Στην Ιταλία το ερωτηματολόγιο εισήχθη τον Ιανουάριο του 2016 σε ένα σύνολο 195 μαθητών που παρακολουθούν τις δυο πρώτες τάξεις ανώτερης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (158 μαθητές της πρώτης τάξης και 37 της δεύτερης) ηλικίας από 13 έως 16 ετών.

Τα σχολεία που επιλέχτηκαν παρουσιάζουν πολύ διαφορετικά χαρακτηριστικά και βρίσκονται όλα στο Παλέρμο:

- *ο Liceo Maria Adelaide*, είναι ένα Σχολείο Κλασικών Σπουδών που βρίσκεται σε μια αστική γειτονιά και αποτελείται από μια ομοιογενή ομάδα μαθητών που προέρχονται από οικογένειες μεσαίας και υψηλής κοινωνικής τάξης με πολύ χαμηλή παρουσία ξένων μαθητών.
- *Το Liceo Benedetto Croce*, είναι ένα Επιστημονικό Σχολείο το οποίο βρίσκεται σε μια πιο περιφερειακή γειτονιά του Παλέρμο με υψηλή παρουσία οικογενειών μεταναστών, και που αποτελείται από μαθητές που προέρχονται από οικογένειες μεσαίας τάξης.
- *Το Istituto Tecnico Nautico Statale Gioeni – Trabia*, είναι ένα τεχνολογικό ινστιτούτο που αποτελείται από μαθητές με υψηλό κίνδυνο πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, οι περισσότεροι από τους οποίους προέρχονται από οικογένειες μεσαίας τάξης και που κατοικούν σε μειονεκτούσες γειτονιές.

Οι περισσότεροι από τους μαθητές (το 66,7%) που απάντησαν στα ερωτηματολόγια είναι ηλικίας 14 ετών, το 19,8% είναι 15 ετών και το 9,9% είναι 13 ετών. Ορισμένοι από τους μαθητές είναι 13 και 16 ετών.

Το 39,2% των συμμετεχόντων είναι κορίτσια και το 60,8% είναι αγόρια.

ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΑΛΥΣΗ

Σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες έδειξαν **μεγάλο ενδιαφέρον** για το θέμα των διαφορών μεταξύ των ανθρώπων: μόνο το 3.1% δήλωσε ότι δεν ενδιαφέρεται και το 5,7% δεν ξέρει.

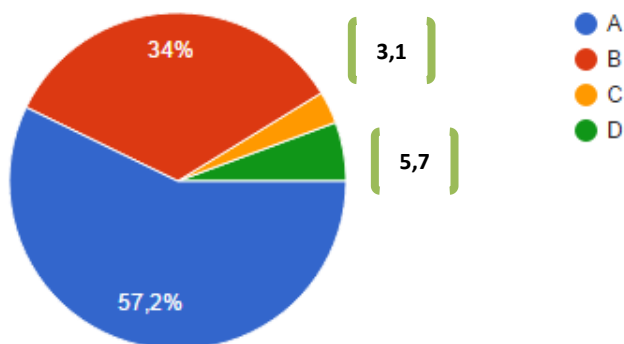
Ερώτηση 1 – Ενδιαφέρεστε για το θέμα των διαφορών μεταξύ των ανθρώπων· το έχετε σκεφτεί ποτέ;

A) Ναι, με ενδιαφέρει το θέμα και έχω σκεφτεί σχετικά με τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων.

B) Ναι, με ενδιαφέρει το θέμα αλλά δεν έχω σκεφτεί ποτέ το γεγονός ότι οι άνθρωποι είναι διαφορετικοί.

Γ) Δε με ενδιαφέρει το θέμα.

Δ) Δεν ξέρω.

Γράφημα 1.

Επιπλέον, η πλειοψηφία των μαθητών έδειξε μια **θετική στάση** προς τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων: συνολικά το 76,3% των συμμετεχόντων υποστηρίζουν ότι οι διαφορές μεταξύ των ανθρώπων είναι κάτι θετικό· το 9,5% των μαθητών δεν έχουν μια ξεκάθαρη ιδέα σχετικά με το θέμα και το 14,2% αξιολογούν αρνητικά τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων.

Ερώτηση 2 – Οι άνθρωποι είναι διαφορετικοί. Πιστεύετε ότι αυτό είναι κάτι θετικό;

A) Συμφωνώ απόλυτα

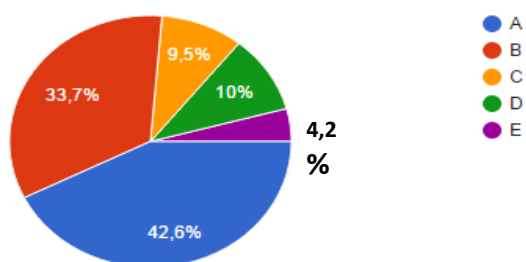
B) Συμφωνώ

Γ) Δεν ξέρω

Δ) Διαφωνώ

Ε) Διαφωνώ κάθιστα

Γράφημα 2.

Σύμφωνα με τις απόψεις των μαθητών, η ανεκτικότητα προς τους ανθρώπους που είναι διαφορετικοί σημαίνει να τους σέβεσαι (69,4%), να πιστεύεις ότι έχουν ίσα δικαιώματα (39,4%), να είσαι φιλικός και να τους υποστηρίζεις (25,4%), να τους καταλαβαίνεις και να συνεργάζεσαι μαζί τους (21,2%). Κάποιοι απάντησαν προσθέτοντας της εξής απαντήσεις σε αυτές που προτείνονται από το ερωτηματολόγιο: να θεωρείς την ποικιλομορφία τους πλούτο (2 άτομα)· να τους σέβεσαι και να τους βοηθάς· να μην τους μισείς για αυτό που είναι.

Ερώτηση 3 – Τι σημαίνει, κατά τη γνώμη σας, να είσαι ανεκτικός προς τους άλλους ανθρώπους που είναι διαφορετικοί από εσένα;

A. Να τους σέβεσαι, αποδεχόμενος τις διαφορές και τις απόψεις τους.

B. Να καταλαβαίνεις τους ανθρώπους που είναι διαφορετικοί· να μπορείς να συνεργάζεσαι μαζί τους.

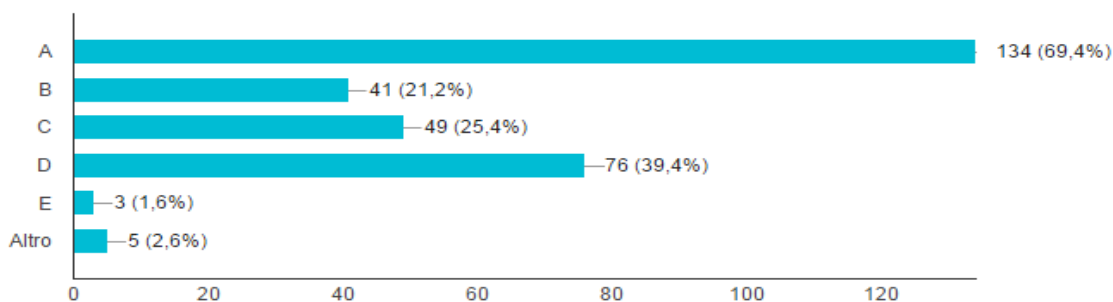
Γ. Να είσαι φιλικός με τους ανθρώπους που είναι διαφορετικοί και να τους υποστηρίζεις ότι χρειάζονται τη βοήθειά σου.

Δ. Να πιστεύεις ότι οι άνθρωποι που είναι διαφορετικοί έχουν ίσα δικαιώματα.

Ε. Δεν ξέρω.

ΣΤ. Άλλο

Γράφημα 3.

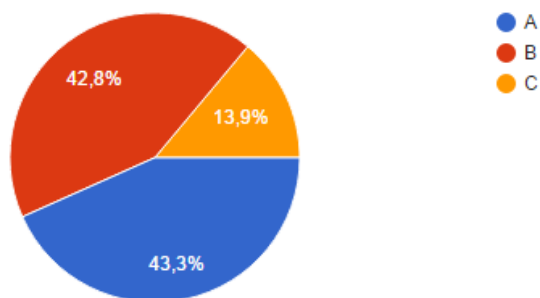
Το 43,3% των μαθητών πιστεύει ότι υπάρχουν “διαφορετικοί” μαθητές στο σχολείο τους· περίπου το ίδιο ποσοστό (το 43,8%) δεν έχουν ξεκάθαρη ιδέα σχετικά με το θέμα και το υπόλοιπο (13,9%) θεωρεί ότι δεν υπάρχουν μαθητές στο σχολείο τους που να είναι διαφορετικοί.

Ερώτηση 4 – Υπάρχουν διαφορετικοί μαθητές στο σχολείο σας;

A. Ναι

B. Δεν ξέρω

Γ. Όχι

Γράφημα 4

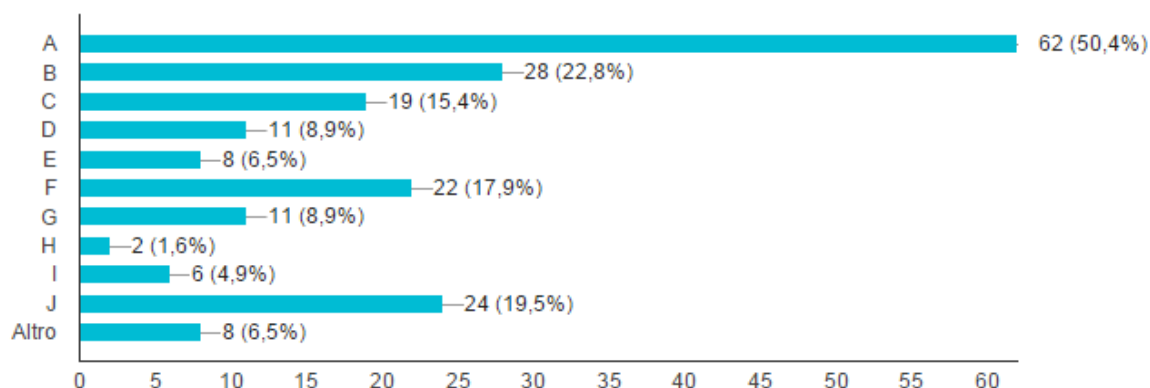
Η **εξωτερική εμφάνιση** (χρώμα του δέρματος, σχήμα των ματιών, κ.α.) ξεχωρίζει ως η κυριότερη ένδειξη διαφορετικότητας και επιλέγεται από τους συμμετέχοντες (το 50,4%)· η **γλώσσα** βρίσκεται στη δεύτερη θέση με 22,8% και ακολουθούν οι **μαθησιακές δυσκολίες**. Οι **σωματικές αναπηρίες** και η **προβληματικές και επιθετικές συμπεριφορές** έχουν επιλεχθεί και οι δύο από το 8,9% των μαθητών. Μέσα σε αυτά τα ποσοστά συναντάμε και άλλα στοιχεία ποικιλομορφίας όπως οι **νοητικές αναπηρίες**, η **φτώχεια** ή ένα **υψηλό επίπεδο ταλέντου**, που επιλέχθηκαν από λίγους μόνο μαθητές.

Ορισμένοι από αυτούς προσέθεσαν νέα στοιχεία ποικιλομορφίας που θεωρούνται σχετικά μέσα στα πλαίσια του σχολείου, όπως: διαφορετικός σεξουαλικός προσανατολισμός (2 άτομα)· συντηρητικές θρησκείες· διαφορετική εμφάνιση· διαφορετικές απόψεις και διαφορετική συμπεριφορά· διαφορετική εθνικότητα (2 άτομα).

Ερώτηση 5 – Πως διαφέρουν οι μαθητές αυτοί από τους άλλους;

- A. Φαίνονται διαφορετικοί, (για παράδειγμα διαφορετικό χρώμα δέρματος, σχήμα ματιών κ.α.).**
- B. Μιλούν διαφορετική γλώσσα.**
- Γ. Έχουν διαφορετικές γιορτές και έθιμα.**
- Δ. Έχουν σωματικές αναπηρίες.**
- Ε. Έχουν νοητικές αναπηρίες.**
- ΣΤ. Έχουν μαθησιακές δυσκολίες.**
- Z. Είναι επιθετικοί και έχουν εχθρική συμπεριφορά.**
- H. Είναι φτωχοί.**
- Θ. Είναι πιο ταλαντούχοι και χαρισματικοί από τους υπόλοιπους μαθητές.**
- I. Δεν ξέρω.**

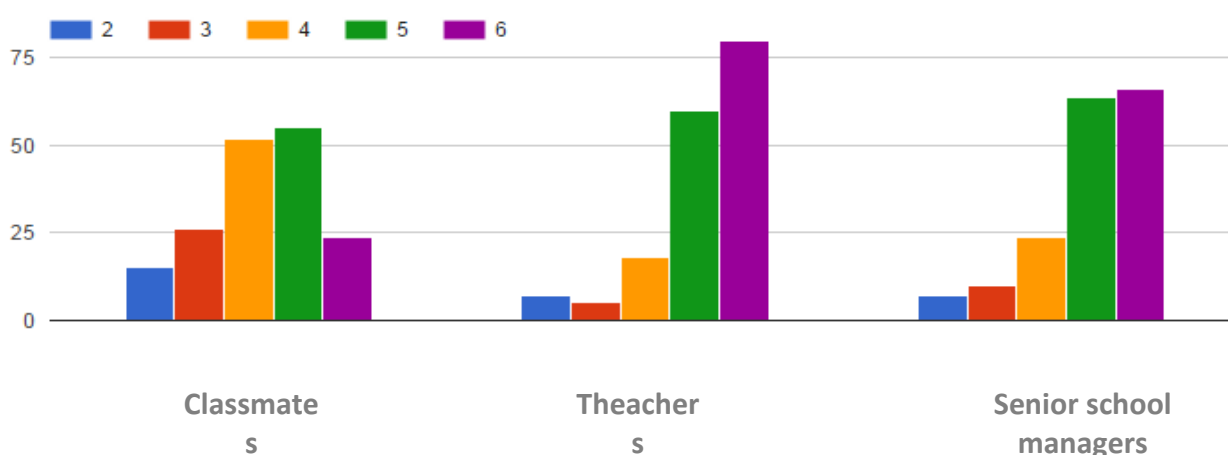
Γράφημα 5

Το παρακάτω γράφημα φανερώνει ότι, κατά τη γνώμη των μαθητών, **οι καθηγητές και οι διευθυντές των σχολείων** αντιμετωπίζουν πολύ καλά τους μαθητές που είναι “διαφορετικοί”. Αντιθέτως, ανάμεσα στους μαθητές υπάρχουν χαμηλότερα επίπεδα ανεκτικότητας σε σύγκριση με τους ανώτερους τους, όμως ακόμα αρκετά υψηλά.

Ερώτηση 6 – Χρησιμοποιώντας μια βαθμολογία από το 2 ως το 6, όπου το 2 σημαίνει άσχημα / κάτω από τη βάση και το 6 είναι άριστα· παρακαλώ βαθμολογήστε τα επίπεδα ανεκτικότητας προς τους διαφορετικούς μαθητές στο σχολείο σας σχετικά με τις παρακάτω ομάδες ανθρώπων.

Γράφημα 6

Οι περισσότεροι από τους μαθητές (66,7%) υποστηρίζουν ότι έχουν υπάρξει μάρτυρες περιστατικών κακοποίησης ή έλλειψης ανεκτικότητας προς τους διαφορετικούς μαθητές

στο σχολείο τους· το 26,5% απάντησε “ναι” και το 6,8% απάντησε ότι δεν ξέρει. Αυτό συμβαδίζει με την προηγούμενη ερώτηση, από την οποία προέκυψε ότι ανάμεσα στους μαθητές δεν παρατηρούνται πάντα υψηλά επίπεδα ανεκτικότητας .

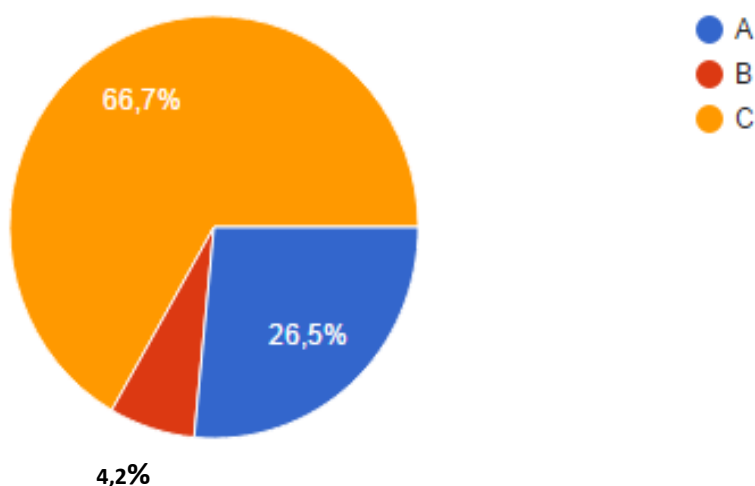
Ερώτηση 7 – Έχετε υπάρξει ποτέ μάρτυρες περιστατικών κακοποίησης ή έλλειψης ανεκτικότητας προς τους “διαφορετικούς” μαθητές στο σχολείο σας;

A. Ναι

B. Δεν ξέρω

Γ. Όχι

Γράφημα 7

Η πιο συχνή μορφή κακοποίησης που λαμβάνει χώρα στα σχολεία είναι **οι λεκτικές επιθέσεις, οι προσβολές και οι απειλές (40,5%)**· η δεύτερη είναι **η απομόνωση (35,5%)** και μετά **η σωματική κακοποίηση (14,9%)**. Μόνο 3 από τους 195 μαθητές απάντησαν ότι στο σχολείο τους έχει σημειωθεί **άδικη τιμωρία που επιβλήθηκε από τους καθηγητές ή τις σχολικές αρχές** και αυτό αντικατοπτρίζει την καλή γνώμη που έχουν οι μαθητές για τους καθηγητές και τους διευθυντές των σχολείων, όπως φαίνεται και στην ερώτηση 6. Κάποιοι μαθητές προσθέτουν “ψίθυροι και γέλια πίσω από την πλάτη τους” ως μια ακόμα μορφή κακοποίησης προς τους μαθητές που είναι διαφορετικοί.

Ερώτηση 8 – Τι είδους κακοποίηση και έλλειψη ανεκτικότητας προς τα διαφορετικά παιδιά λαμβάνει χώρα στο σχολείο σας πιο συχνά;

A. Σωματική βία (επιθετικότητα).

Β. Λεκτικές επιθέσεις, προσβολές και απειλές.

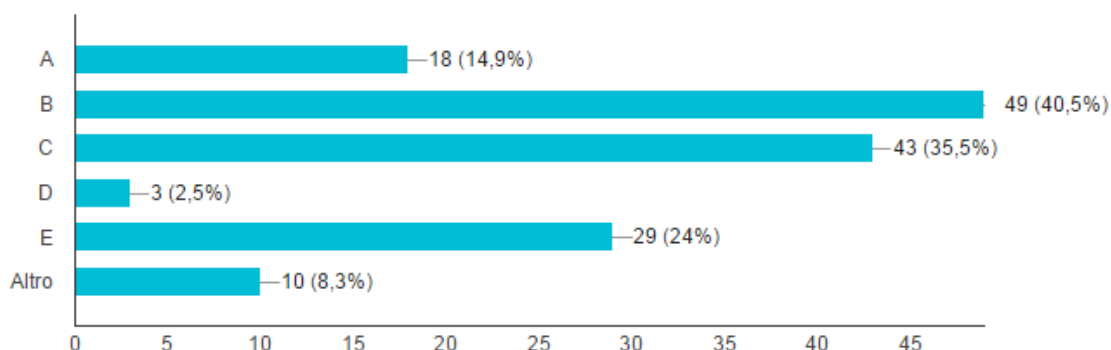
Γ. Απομόνωση των διαφορετικών παιδιών και έλλειψη ενσωμάτωσης τους σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες και παιχνίδια ως επιθυμητοί συμπαίχτες.

Δ. Άδικη τιμωρία που επιβάλλεται από καθηγητές ή τις σχολικές αρχές.

Ε. Δεν ξέρω.

ΣΤ. Άλλο

Γράφημα 8

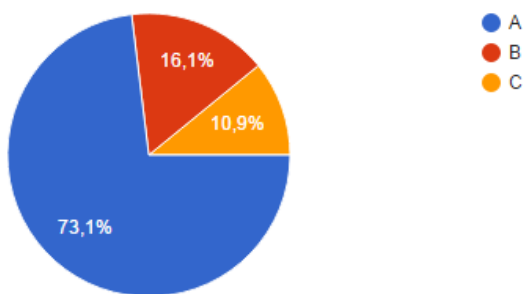
Η μεγάλη πλειοψηφία των μαθητών (το 73,1%) δήλωσε ότι θα ήθελαν να **γίνεται μεγαλύτερη αναφορά** στο σχολείο στην ανεκτικότητα, την ποικιλομορφία και τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων· μόνο το 10,9% δε θέλει και το 16,1% δεν ξέρει.

Ερώτηση 9– Θα θέλατε να γίνεται μεγαλύτερη αναφορά στο σχολείο σας στην ανεκτικότητα, την ποικιλομορφία και τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων;

A. Ναι

B. Δεν ξέρω

Γ. Όχι

Γράφημα 9

Τα πιο ενδιαφέροντα θέματα για τα οποία οι μαθητές θα ήθελαν να μάθουν περισσότερα είναι **Η αποδοχή και ο σεβασμός προς τους διαφορετικούς μαθητές (48,7%) και Οι ικανότητες αποδοχής των γνώμεων και των απόψεων των άλλων ανθρώπων (47,6%)**. Το 22,5% θα ήθελε να μάθει περισσότερα σχετικά με τη **διαχείριση συγκρούσεων και επιθετικότητας στα σχολεία** και περίπου το 12-13% των μαθητών εξέφρασαν ενδιαφέρον για τα θέματα της **μη βίαιης επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων και της προαγωγής του σχολικού κλίματος**. Το 9,9% των μαθητών ενδιαφέρεται για την **αποδοχή των διαφορετικών πολιτισμών, ανθρώπων και θρησκειών**.

Ερώτηση 10 – Για ποια από τα παρακάτω θέματα ενδιαφέρεστε και θα θέλατε να μάθετε περισσότερα;

A. Αποδοχή και σεβασμός προς τους διαφορετικούς μαθητές

B. Ικανότητες αποδοχής των γνώμεων και των απόψεων των άλλων ανθρώπων

Γ. Μη βίαιη επικοινωνία μεταξύ των ανθρώπων

Δ. Προαγωγή του σχολικού κλίματος, βελτίωση της σχολικής πειθαρχίας μέσω της ενίσχυσης των σχέσεων μεταξύ μαθητών και των σχέσεων μεταξύ καθηγητών και μαθητών

E. Διαχείριση των συγκρούσεων και της επιθετικότητας στα σχολεία

ΣΤ. Αποδοχή των διαφορετικών πολιτισμών, ανθρώπων και θρησκειών

Z. Εξοικείωση με τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

H. Εξοικείωση και σεβασμός για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Θ. Δημοκρατική συμμετοχή των μαθητών στην σχολική ζωή και τη διοίκηση των σχολείων

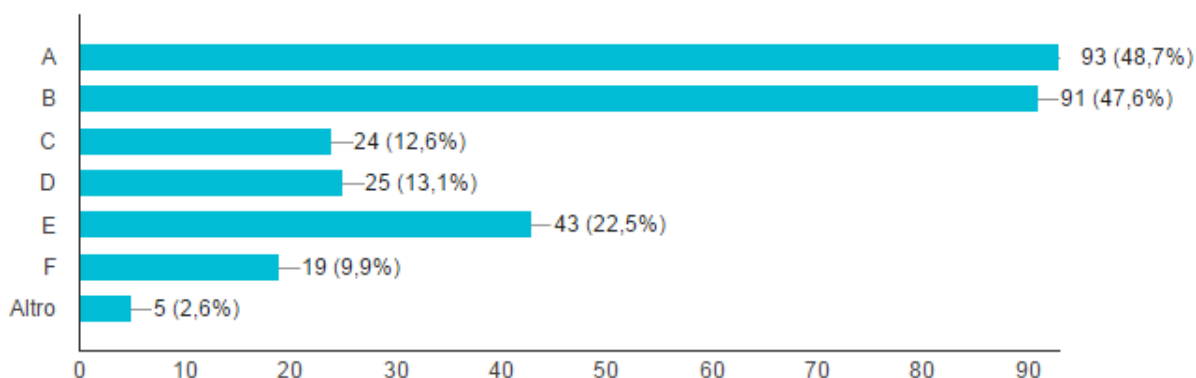
I. Συνεργασία και ομαδικότητα μεταξύ των συμμαθητών

K. Βοηθητική συμπεριφορά προς τους μειονεκτούντες ανθρώπους

Λ. Υποστήριξη στα παιδιά με ειδικές ανάγκες (σωματικές και νοητικές αναπηρίες, μαθησιακές δυσκολίες, επιθετική συμπεριφορά κ.α.)

Μ. Άλλο

Γράφημα 10

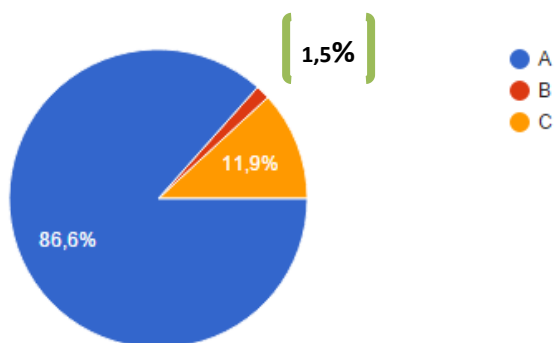
Σχεδόν όλοι οι μαθητές (το 86,6%) υποστήριξαν ότι ήδη έχουν προσωπικές επαφές με άτομα διαφορετικών θρησκειών ή άτομα που γιορτάζουν διαφορετικές θρησκευτικές εορτές. Μόνο 3 από τους 195 μαθητές απάντησαν “όχι” και το υπόλοιπο 11,9% δεν ξέρει.

Ερώτηση 11 – Είχατε ποτέ προσωπικές επαφές με άτομα διαφορετικών θρησκειών ή με άτομα που γιορτάζουν διαφορετικές θρησκευτικές εορτές;

A. Ναι

B. Δεν ξέρω

Γ. Όχι

Γράφημα 11

Παρομοίως, σχεδόν όλοι οι μαθητές έδειξαν μια **θετική στάση** προς τους ανθρώπους αυτούς: το 46,5% δήλωσε ότι τους συμπαθεί και το 51,9% υποστήριξε ότι είναι ίσοι με τους άλλους. Μόνο 3 από τους 195 μαθητές απάντησαν ότι δεν τους συμπαθούν.

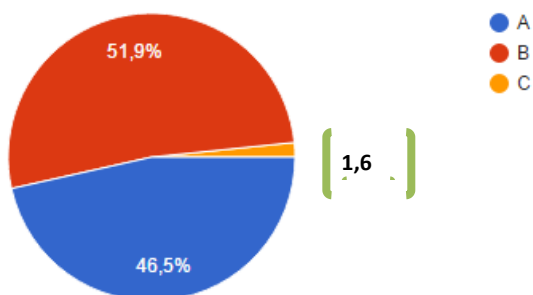
Ερώτηση 12 – Τι γνώμη έχετε για τους ανθρώπους που προέρχονται από διαφορετικά θρησκευτικά υπόβαθρα με βάση τις προσωπικές σας επαφές;

A. Θετική, τους συμπαθώ.

B. Δεν ξέρω· είναι όπως όλοι οι άλλοι.

Γ. Αρνητικοί, δεν τους συμπαθώ.

Γράφημα 12

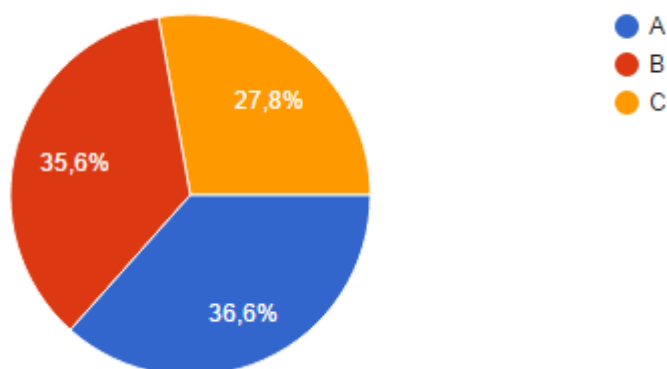
Ωστόσο, παρά τα γενικότερα θετικά συναισθήματα, οι μαθητές αντέδρασαν διαφορετικά όταν τους ζητήθηκε να αποφασίσουν αν θα προσκαλούσαν έναν συμμαθητή τους διαφορετικής θρησκείας σε μια θρησκευτική εορτή. Σε αυτήν την περίπτωση, οι απαντήσεις ήταν πιο αμφίβολες, χωρισμένες σχεδόν με τα ίδια ποσοστά ανάμεσα σε αυτούς που θα το έκαναν και σε αυτούς που δε θα το έκαναν.

Ερώτηση 13 – Έχετε την ευκαιρία να προσκαλέσετε έναν συμμαθητή σας να γιορτάσει μαζί με σας και την οικογένειά σας μια μεγάλη θρησκευτική εορτή. Θα προσκαλούσατε έναν συμμαθητή σας διαφορετικών θρησκευτικών πεποιθήσεων;

A. Ναι

B. Δεν ξέρω

Γ. Όχι

Γράφημα 13

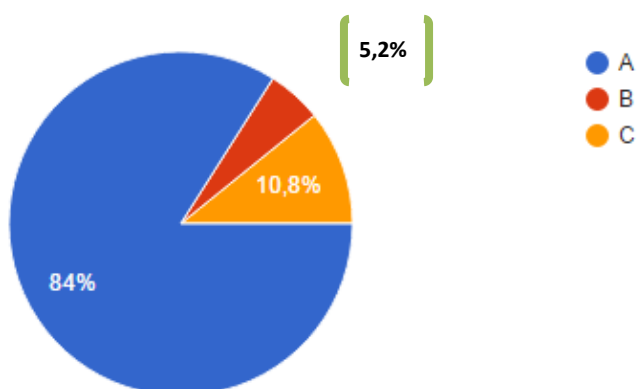
Η πλειοψηφία των μαθητών (το 84%) υποστηρίζουν ότι ήδη έχουν έρθει σε επαφή με ανθρώπους διαφορετικών πολιτισμών (παραδόσεις, έθιμα, γλώσσα), το 10,8% υποστηρίζει ότι δεν έχουν έρθει ποτέ σε επαφή και το 5,2% δεν ξέρει.

Ερώτηση 14 — Έχετε επικοινωνήσει ποτέ με άτομα (συμπεριλαμβανομένων και των συμμαθητών σας) οι οποίοι έχουν διαφορετικές παραδόσεις, έθιμα ή που μιλούν διαφορετική γλώσσα, για παράδειγμα ξένους, μετανάστες και πρόσφυγες;

A. Ναι

B. Δεν ξέρω

Γ. Όχι

Γράφημα 14

Γενικά, το 72,3% των μαθητών έχει μια θετική στάση προς τους ανθρώπους διαφορετικών **εθνοτήτων και πολιτισμών**. Μόνο το 2,6% υποστηρίζει ότι έχουν μια αρνητική στάση προς τους ξένους, και ένα μεγάλο ποσοστό, το 25,1% δεν μπορεί να αποφασίσει.

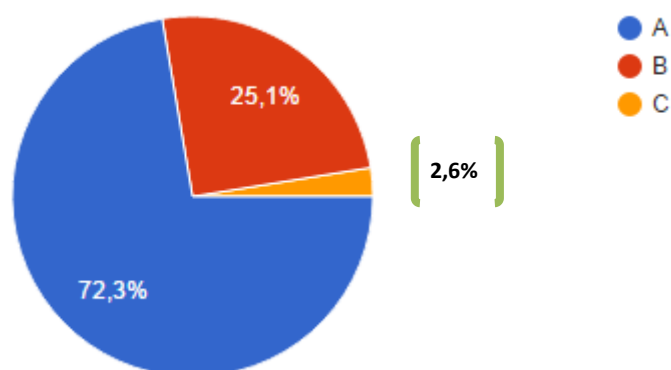
Ερώτηση 15 – Ποια είναι γνώμη σου για αυτούς τους ανθρώπους;

A. Τους συμπαθώ.

B. Δεν ξέρω.

Γ. Δεν τους συμπαθώ.

Γράφημα 15

Για να μελετήσουμε την προθυμία των μαθητών να δείξουν ενσυναίσθηση για τα παιδιά πρόσφυγες, τους τέθηκε η εξής ερώτηση:

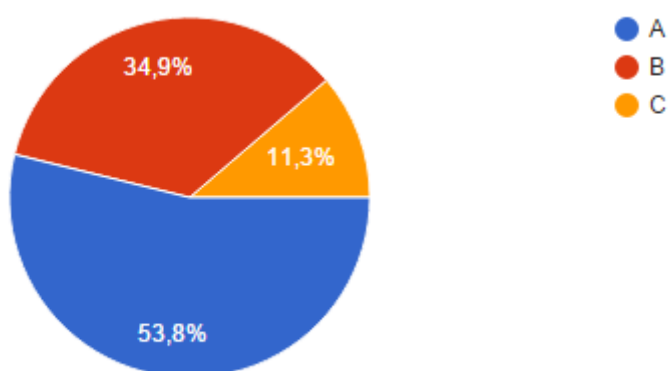
Ερώτηση 16 – Έχετε έναν καινούργιο μαθητή στην τάξη σας (από οικογένεια μεταναστών). Ο καθηγητής σας ρώτησε την τάξη ποιος θα ήθελε να προσκαλέσει τον καινούργιο μαθητή να καθίσει δίπλα του/της. Θα προσφερόσασταν;

A. Ναι

B. Δεν ξέρω

Γ. Όχι

Γράφημα 16

Όπως φαίνεται και από το γράφημα, περίπου οι μισοί μαθητές έδειξαν **ενσυναίσθηση** και μια θετική στάση προς **τα παιδιά πρόσφυγες**, δηλώνοντας ότι θα προσφέρονταν να καθίσουν δίπλα τους στην τάξη. Μόνο το 11,3% δεν θα το έκανε και το 34,9% δεν ξέρει πως να απαντήσει σε αυτήν την ερώτηση.

Οι ερωτήσεις 17 και 18 μελετούν τις στάσεις των μαθητών όσον αφορά στη φτώχεια. Οι συμμετέχοντες εξέφρασαν διαφορετικές απόψεις και στάσεις σχετικά με το θέμα, οι απαντήσεις μοιράζονται σχεδόν ίσα ανάμεσα σε αυτούς που θεωρούν ότι φτώχεια είναι αρνητικό πράγμα και σε αυτούς που θεωρούν ότι δεν είναι.

Ερώτηση 17 – Κατά τη γνώμη σας, η φτώχεια είναι άσχημο πράγμα;

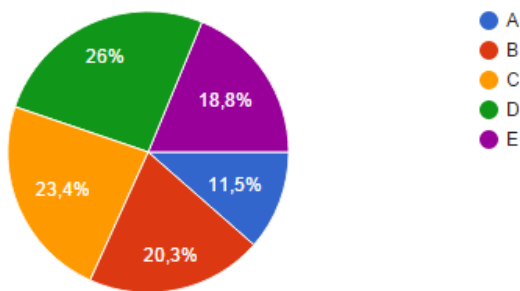
A. Συμφωνώ απολύτως

B. Συμφωνώ

Γ. Δεν ξέρω

Δ. Διαφωνώ

Ε. Διαφωνώ κάθιστα

Γράφημα 17

Γενικά, η πλειοψηφία των μαθητών έδειξε μια θετική στάση (το 31,8% του συνόλου συμφωνούν σε διαφορετικά επίπεδα με τη δήλωση ότι η φτώχεια είναι άσχημο πράγμα και το 44,8% διαφωνεί)· το 23,4% είναι αβέβαιο.

Επιπλέον, οι περισσότεροι μαθητές πιστεύουν ότι η **φτώχεια** είναι “**κληρονομική**” και ένα μεγάλο ποσοστό πιστεύει ότι οι άνθρωποι μπορούν να γίνουν φτωχοί ως αποτέλεσμα **κακών σχέσεων** ή επαφών με άλλους φτωχούς ανθρώπους· το 19,1% θεωρεί ότι η φτώχεια προκαλείται από εξωγενείς παράγοντες. Ορισμένοι μαθητές προσθέτουν και άλλες επιλογές, διευκρινίζοντας άλλους **εξωγενείς παράγοντες** όπως οι εξής: αν χάσεις τη δουλειά σου· αν οι γονείς σου χάσουν τη δουλειά τους· αν ξοδέψεις τα χρήματα σου (στα “φρουτάκια” και παρόμοια παιχνίδια)· αν δε μπορείς να βρεις δουλειά· αν δε σκέφτεσαι το μέλλον σου· αν δεν έχεις σχολική μόρφωση· αν δεν έχεις κάποιο πτυχίο ή άλλα προσόντα· άλλοι παράγοντες.

Ερώτηση 18 – Κατά τη γνώμη σας, πως γίνεται κάποιος φτωχός;

A. Αν επικοινωνεί με τους λάθος ανθρώπους.

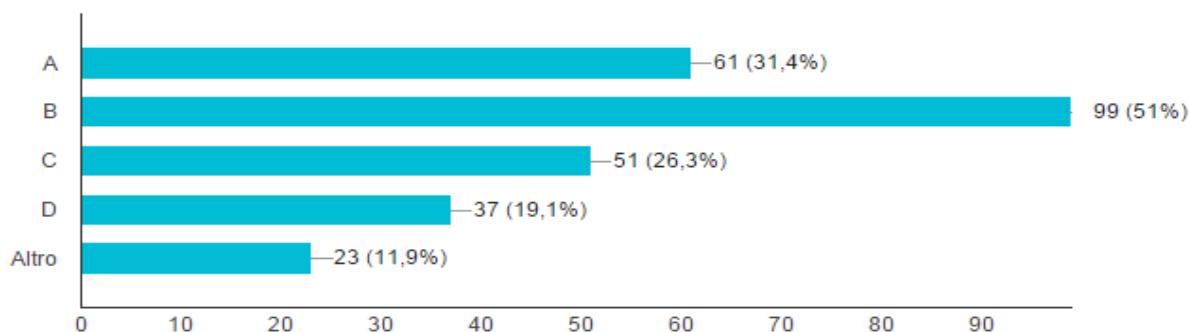
B. Αν γεννηθεί σε φτωχή οικογένεια.

Γ. Αν είναι σε διαρκή επαφή με φτωχούς ανθρώπους.

Δ. Αν έχει μπλέξει και χρειάζεται βοήθεια.

E. Δεν ξέρω.

ΣΤ. Άλλο

Γράφημα 18

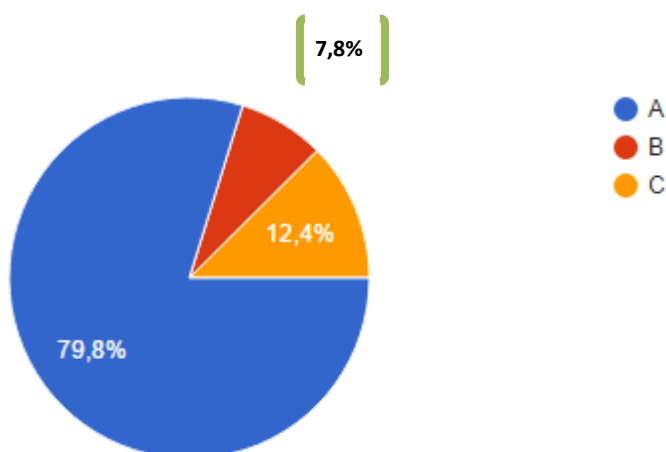
Για να μετρήσει η έρευνα τις πραγματικές στάσεις των μαθητών προς τις **κοινωνικές και οικονομικές διαφορές**, παρουσιάστηκε στους μαθητές μια συγκεκριμένη κατάσταση: η αντίδραση τους όταν γίνονται μάρτυρες κακοποίησης ενός μαθητή χαμηλής κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης, και συγκεκριμένα, από φτωχή οικογένεια, ο οποίος γελοιοποιείται από άλλα παιδιά.

Ερώτηση 19 – Κατά τη διάρκεια του διαλείμματος, γίνεστε μάρτυρας ενός σκηνικού όπου δυο συμμαθητές σας κακοποιούν λεκτικά έναν μαθητή που προέρχεται από φτωχή οικογένεια. Τον γελοιοποιούν για το παλιό κινητό του τηλεφώνου. Τι θα κάνατε σε αυτήν την περίπτωση;

A. Θα υποστήριζα το συμμαθητή μου που προέρχεται από μια οικογένεια οικονομικά μειονεκτούσα επειδή δεν είναι δικό του σφάλμα που είναι φτωχός.

B. Δε θα έκανα τίποτα καθώς είναι άσκοπο να προσπαθήσεις να αλλάξεις τις απόψεις των μαθητών για το φτωχό παιδί, καθώς και τις στάσεις τους.

Γ. Δεν ξέρω τι θα έκανα σε αυτήν την περίπτωση.

Γράφημα 19

Η πλειοψηφία των μαθητών θα **υποστήριζαν** το συμμαθητή τους, δείχνοντας έτσι μια θετική στάση· μόνο το 7,8% δήλωσε ότι δε θα το έκανε και το 12,4% δεν ξέρει πως θα αντιδρούσε με μια παρόμοια περίπτωση.

Το παρακάτω γράφημα εξηγεί την παρουσία των μαθητών με σωματικές αναπηρίες στα σχολεία και τις τάξεις των συμμετεχόντων.

Ερώτηση 20 – Υπάρχουν μαθητές με σωματικές αναπηρίες στην τάξη σας ή στο σχολείο σας (για παράδειγμα μαθητές σε αναπηρικά καροτσάκια, με προβλήματα όρασης ή ακοής, κ.α.);

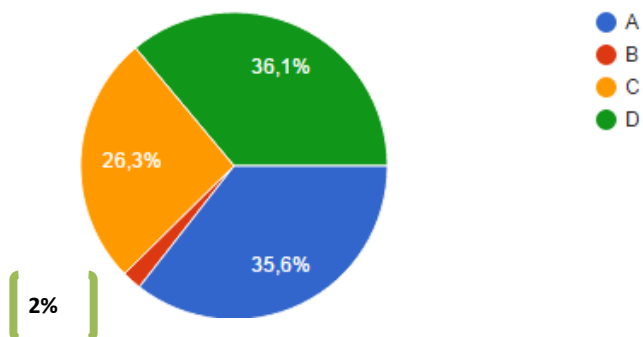
A. Ναι, υπάρχουν – στο σχολείο μου, αλλά όχι στην τάξη μου.

B. Ναι, υπάρχουν – στην τάξη μου.

Γ. Όχι, δεν υπάρχουν τέτοιοι μαθητές στην τάξη μου ή στο σχολείο μου.

Δ. Δεν ξέρω.

Γράφημα 20

Αναφερόμενοι στις στάσεις των μαθητών προς τις **σωματικές και νοητικές αναπηρίες**, η πλειοψηφία των μαθητών δείχνει ενσυναίσθηση, όπως φαίνεται από τα παρακάτω δυο γραφήματα.

Ερώτηση 21 – Κατά τη γνώμη σας, είναι πιο δύσκολο για τους μαθητές με σωματικές αναπηρίες να ανταπεξέλθουν στις καθημερινές σχολικές δραστηριότητες σε σύγκριση με τους υπόλοιπους μαθητές;

A. Ναι, λόγω της αναπηρίας τους.

B. Ναι, επειδή οι άλλοι άνθρωποι τους λυπούνται.

Γ. Ναι, επειδή οι άλλοι άνθρωποι δεν τους υποστηρίζουν αρκετά.

Δ. Ναι, επειδή αντιμετωπίζουν δυσκολίες σε κάθε πτυχή της καθημερινής ζωής, συμπεριλαμβανομένης και της ελεύθερης μετακίνησης.

Ε. Όχι, επειδή είναι σαν τους άλλους μαθητές.

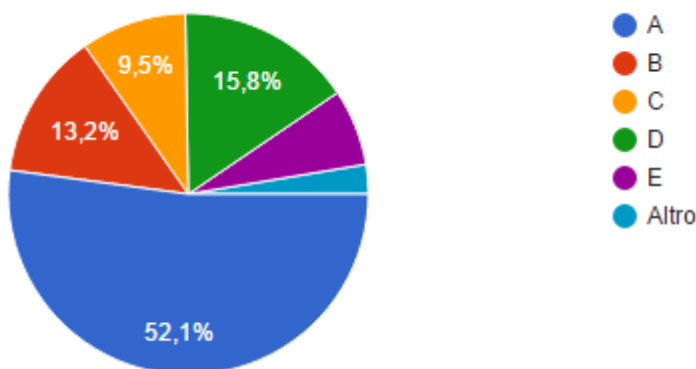
ΣΤ. Όχι, επειδή λαμβάνουν περισσότερη προσοχή και υποστήριξη από τους καθηγητές και άλλους ενήλικες.

Z. Όχι, επειδή έχουν μάθει από μικροί πώς να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα.

H. Δεν ξέρω.

Θ. Άλλο

Γράφημα 21

Ερώτηση 22 – Θα υπερασπιζόσασταν έναν συμμαθητή σας με σωματική ή νοητική αναπηρία, αν παρατηρούσατε ότι κάποιος του συμπεριφερόταν άσχημα επειδή ήταν αδύναμος και αβοήθητος;

A. Ναι, θα τον προστάτευα επειδή η κακοποίηση κάποιου που είναι πιο αδύναμος είναι υποτιμητική.

B. Ναι, θα τον προστάτευα επειδή η κακοποίηση κάποιου που είναι πιο αδύναμος είναι άδικη.

Γ. Δε θα επενέβαινα επειδή η σχέση μεταξύ των δυο μαθητών δε με αφορά.

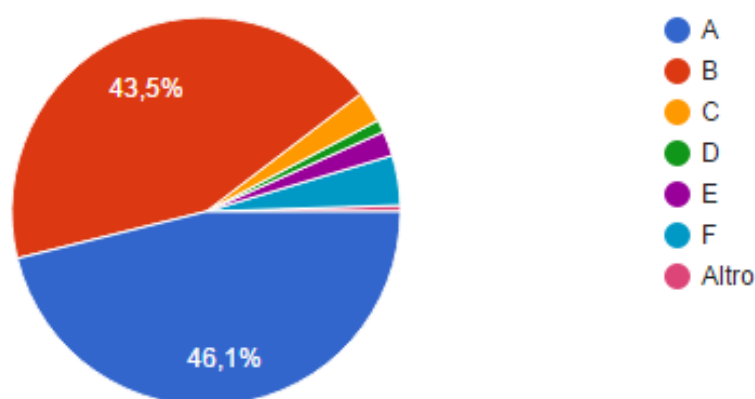
Δ. Όχι, δε θα τον προστάτευα επειδή ο μαθητής που κακοποιείται προφανώς το άξιζε.

E. Όχι, δεν θα τον προστάτευα επειδή θα μπορούσα να πληγωθώ και εγώ.

ΣΤ. Δεν ξέρω πως θα συμπεριφερόμουν.

Z. Άλλο

Γράφημα 22

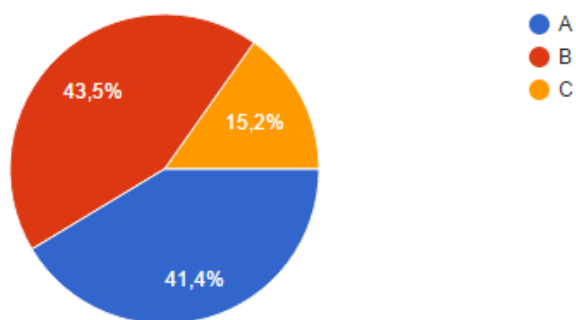
Όσον αφορά στην παρουσία μαθητών με **επιθετική συμπεριφορά**, οι απόψεις των συμμετεχόντων διίστανται μεταξύ αυτών που δηλώνουν ότι έχουν έρθει σε επαφή με τέτοιους συμμαθητές και αυτών που δηλώνουν το αντίθετο. Το 15,2% δεν απάντησε.

Ερώτηση 23 – Έχετε έρθει ποτέ σε επαφή με μαθητές τους οποίους αποκαλούν οι άνθρωποι επιθετικούς ή μαθητές που επιδεικνύουν εχθρική συμπεριφορά;

A. Ναι, βρίσκονται παντού και δεν υπάρχει τρόπος να τους αποφύγεις.

B. Όχι, δεν συναναστρέφομαι με τέτοιους ανθρώπους στο κοινωνικό μου περιβάλλον (την οικογένεια μου, τους φίλους μου και το σχολείο μου).

Γ. Δεν ξέρω.

Γράφημα 23

Οι αιτίες αυτής της άσχημης συμπεριφοράς για την πλειοψηφία των μαθητών είναι πρωτίστως η **σχέση τους** με τους άλλους (Δεν συμπαθούν τους άλλους ανθρώπους και για το λόγο αυτό τους πληγώνουν). Ένα μεγάλο ποσοστό αποδίδει τα αίτια στην **παιδεία** (Ανατράφηκαν από τις οικογένειες τους με ακατάλληλο τρόπο)· η τρίτη πιο συνηθισμένη απάντηση ήταν: “Έχουν προβλήματα τα οποία, κατά τη γνώμη τους, μπορούν να λυθούν μόνο μέσω επιθετικής συμπεριφοράς”.

Ερώτηση 24 – Κατά τη γνώμη σας, γιατί οι μαθητές αυτοί γίνονται επιθετικοί και παραβιάζουν τους κανόνες;

A. Γεννήθηκαν επιθετικοί.

B. Ανατράφηκαν από τις οικογένειες τους με ακατάλληλο τρόπο.

Γ. Αναζητούν νέες περιπέτειες για να μην βαριούνται.

Δ. Επικοινωνούν με τα λάθος άτομα και έχουν λάθος φίλους.

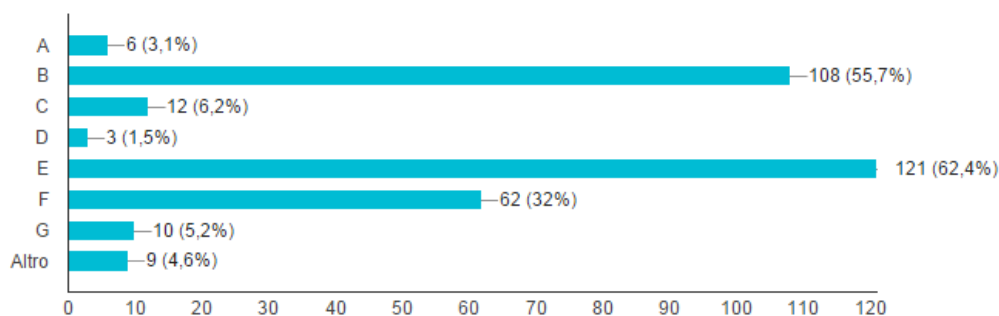
E. Δεν συμπαθούν τους άλλους ανθρώπους και για το λόγο αυτό τους πληγώνουν.

ΣΤ. Έχουν προβλήματα τα οποία, κατά τη γνώμη τους, μπορούν να λυθούν μόνο μέσω επιθετικής συμπεριφοράς.

Ζ. Θεωρούν ότι η επιθετική συμπεριφορά θα κάνει τους άλλους ανθρώπους να τους φέρονται με μεγαλύτερο σεβασμό.

Η. Δεν ξέρω.

Θ. Άλλο

Γράφημα 24

Για να μελετηθεί η αντίδραση των συμμετεχόντων προς τα παιδιά με επιθετική συμπεριφορά, οι μαθητές ρωτήθηκαν:

Ερώτηση 25 – Ένας μαθητής από το σχολείο σας, ο οποίος είναι γνωστός για την εξαιρετικά επιθετική και άσχημη συμπεριφορά του, κατηγορείται ότι συμμετείχε με άλλα παιδιά σε έναν καβγά ο οποίος προκάλεσε ζημιές σε σχολική περιουσία (καρέκλες και τραπέζια). Ο διευθυντής ζητάει την αποβολή του μαθητή από το σχολείο ως τιμωρία αλλά εσείς γνωρίζετε ότι, σε αυτήν την συγκεκριμένη περίπτωση, ο συμμαθητής σας δεν συμμετείχε στον καβγά. Τι κάνετε σε αυτήν την περίπτωση;

A. Θα υποστήριζα αυτόν τον μαθητή επειδή κατηγορήθηκε άδικα και η τιμωρία του είναι άδικη.

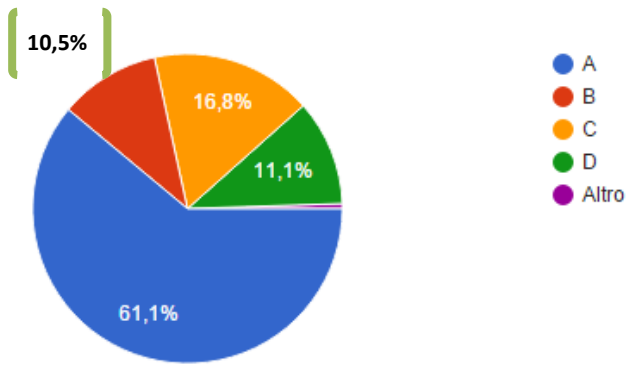
B. Δεν θα επενέβαινα και θα άφηνα τα πράγματα να εξελιχθούν φυσικά.

Γ. Δε θα υποστήριζα τον επιθετικό μαθητή. Θα λάμβανε μια άδικη τιμωρία αλλά θα άξιζε ότι και να του συνέβαινε λόγω της άσχημης συμπεριφοράς του στο παρελθόν.

Δ. Δεν ξέρω τι θα έκανα σε αυτήν την περίπτωση.

E. Άλλο

Γράφημα 25

Η πλειοψηφία απάντησε θετικά (το 61,1%), ενώ το 17,3% απάντησε αρνητικά. Το 11,1% δεν ξέρει.

Τέλος, το ερωτηματολόγιο εξετάζει επίσης και το θέμα των **δικαιωμάτων** των παιδιών, την ευαισθητοποίηση των μαθητών σχετικά με αυτά τα δικαιώματα και τη στάση τους προς τα άτομα που πρέπει να διαφυλάξουν τα δικαιώματα αυτά.

Ερώτηση 26 – Γνωρίζετε τα βασικά σας δικαιώματα;

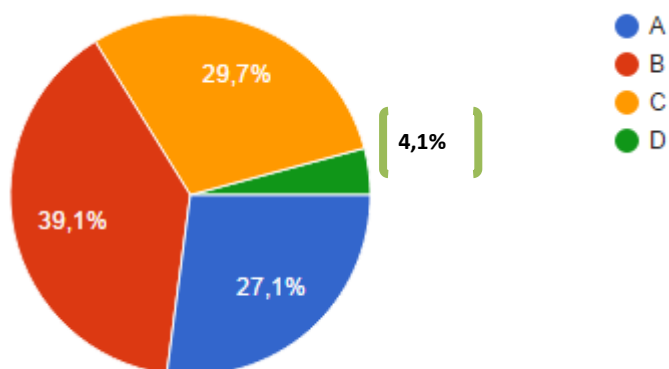
A. Γνωρίζω τα δικαιώματά μου.

B. Γνωρίζω τα δικαιώματά μου αλλά όχι με λεπτομέρειες.

Γ. Θα ήθελα να μάθω περισσότερα για τα δικαιώματά μου.

Δ. Δεν γνωρίζω ποια είναι τα δικαιώματά μου.

Γράφημα 26

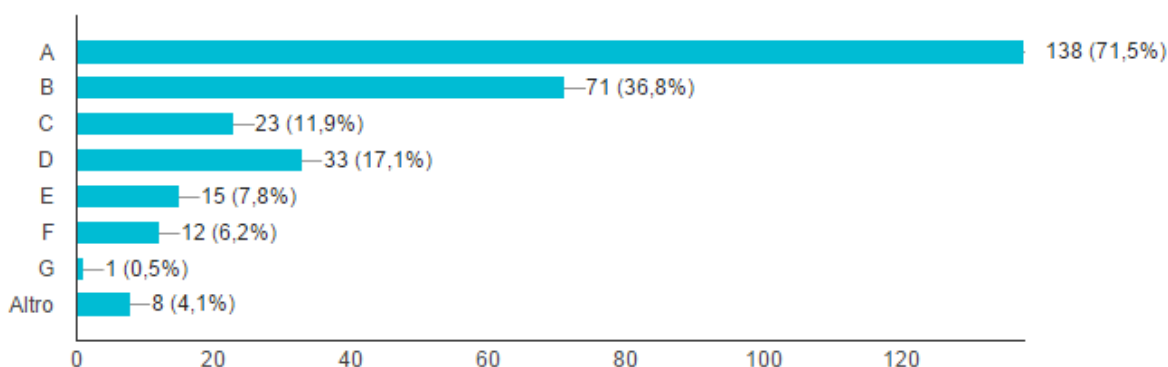

Μόνο το 27,1% των μαθητών απάντησε ότι **γνωρίζουν** τα δικαιώματά τους, αλλά η πλειοψηφία των μαθητών όχι με λεπτομέρειες. Ένα μεγάλο ποσοστό θα ήθελε να **μάθει περισσότερα** για το θέμα.

Πιο συγκεκριμένα, η πλειοψηφία των μαθητών δήλωσε ότι σε περίπτωση καταπάτησης των δικαιωμάτων τους θα ζητούσαν βοήθεια από την οικογένεια και τους συγγενείς τους, μετά από το σχολείο και από φίλους και συμμαθητές.

Ερώτηση 27 – Σε ποιον θα στρεφόσασταν για υποστήριξη και βοήθεια αν τα δικαιώματά σας ή των συμμαθητών σας καταπατούνταν;

- A. Στην οικογένεια μου και τους συγγενείς
- B. Στο σχολείο μου (τους καθηγητές μου)
- Γ. Στο σχολικό σύμβουλο
- Δ. Στους φίλους μου και τους συμμαθητές μου
- Ε. Σε έναν αστυνομικό
- ΣΤ. Στις κοινωνικές υπηρεσίες
- Ζ. Στα μέσα ενημέρωσης
- Η. Άλλο

Γράφημα 27

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα ευρήματα που προέκυψαν από το ερωτηματολόγιο δείχνουν μια γενικότερη θετική στάση των μαθητών προς την ποικιλομορφία στις διαφορετικές πτυχές της και ένα έντονο ενδιαφέρον να μάθουν περισσότερα σχετικά με το θέμα της ποικιλομορφίας, καθώς και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι μαθητές επίσης αναγνωρίζουν μια θετική στάση προς την ποικιλομορφία στους καθηγητές και τους διευθυντές των σχολείων, επιβεβαιώνοντας έτσι τη γενικότερη θετική ατμόσφαιρα που επικρατεί στα σχολεία. Η κατάσταση αυτή επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι η μεγάλη πλειοψηφία των μαθητών δήλωσε ότι περιστατικά κακοποίησης ή έλλειψης ανεκτικότητας προς τους διαφορετικούς μαθητές λαμβάνουν χώρα ακόμα και στα σχολεία τους.

Σχεδόν όλοι οι μαθητές υποστήριξαν ότι ήδη είχαν προσωπικές επαφές με άτομα διαφορετικών θρησκείων, εθίμων, παραδόσεων, γλώσσας και η πλειοψηφία από αυτούς εκφράζουν μια θετική στάση προς τα άτομα αυτά. Ωστόσο, παρά τα γενικότερα θετικά συναισθήματα, οι μαθητές αντέδρασαν διαφορετικά σε συγκεκριμένες περιστάσεις όπου έπρεπε να αποφασίσουν πώς θα συμπεριφερθούν. Στις περιπτώσεις αυτές, οι απαντήσεις έγιναν πιο αμφίβολες. Οι αντιδράσεις είναι πιο αμφίβολες σε περιπτώσεις που περιλαμβάνουν συμμαθητές με διαφορετικές θρησκείες και έθιμα, παρά αυτές που περιλαμβάνουν μαθητές με αναπηρίες, μετανάστες και πρόσφυγες και φτωχούς.

Ένα ενδιαφέρον στοιχείο που προέκυψε είναι ότι, στο θέμα των αιτιών της φτώχειας και της επιθετικής συμπεριφοράς, πολλοί μαθητές αναφέρθηκαν στην παιδεία, τονίζοντας ότι θεωρούν ότι η έλλειψη παιδείας από το σπίτι και το σχολείο μπορεί να έχει σοβαρές αρνητικές επιπτώσεις στους ανθρώπους.

Γενικά, σχεδόν σε όλες τις ερωτήσεις, ένα σημαντικό ποσοστό δεν μπορούσε να αποφασίσει πως να απαντήσει, φανερώνοντας έτσι την ανάγκη να εμβαθύνουμε στο θέμα της ποικιλομορφίας για να διευκρινιστούν οι απορίες των μαθητών.

4. Πορτογαλία

ΕΡΕΥΝΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΑΝΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΤΑΣΕΙΣ ΠΡΟΣ ΤΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΠΑΙΔΙΑ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ (10-15 ΕΤΩΝ) ΜΕΣΑ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΟΥ ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΚΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

Για να μελετήσουμε την ανεκτικότητα που επιδεικνύουν οι μαθητές σχολικής ηλικίας σε σχέση με τους ανθρώπους που έχουν διαφορετικά, είτε σωματικά είτε συμπεριφορικά χαρακτηριστικά, δόθηκε ένα ερωτηματολόγιο σε ένα δείγμα 159 μαθητών. Με βάση τις απαντήσεις τους σε αυτό το ερωτηματολόγιο, παρουσιάζουμε αυτήν την αναφορά, η οποία στηρίζεται στα εξής σημεία:

- 1) Τα χαρακτηριστικά της ομάδας-στόχου.
- 2) Την ανάλυση των επιπέδων ενδιαφέροντος και αποδοχής των μαθητών στα σχολεία επειδή είναι διαφορετικοί άνθρωποι.
- 3) Την προσέγγιση διαφορετικών μορφών διακρίσεων εις βάρος των διαφορετικών ανθρώπων (διαφορετική θρησκεία, εθνότητα, πολιτισμός, κοινωνική και οικονομική κατάσταση, με σωματικές και νοητικές αναπηρίες, συναισθηματικά και συμπεριφορικά προβλήματα) και πως τα αντιμετωπίζουν οι μαθητές.
- 4) Τα τελικά συμπεράσματα.

1) ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ-ΣΤΟΧΟΥ:

Για την έρευνα αυτή, επιλέχθηκαν μαθητές από τρία σχολεία της χώρας: το **Δημοτικό Σχολείο Alexandre Herculano**, στην πόλη Santarem, το **Βασικό Σχολείο Dr. Ruy D'Andrade** και το **Γυμνάσιο Entroncamentos**, και τα δυο στην πόλη Entroncamento.

Τα τρία επιλεγόμενα σχολεία ανήκουν στον Νομό του Santarém, αντιπροσωπεύοντας ωστόσο διαφορετικές πραγματικότητες.

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ALEXANDRE HERCULANO (SANTARÉM)

Η πόλη Santarém είναι η πρωτεύουσα του Νομού και καλύπτει μια περιοχή 560 Km². Βρίσκεται στο κέντρο της χώρας, στην περιοχή Ribatejo, περίπου στα 70 χλμ απόσταση από την πρωτεύουσα, τη Λισαβόνα. Ο πληθυσμός της περιοχής αντιμετωπίζει μια σταδιακή γήρανση και είναι ανειδίκευτοι εργάτες σε μια περιοχή με μεγάλη ανεργία.

Η οικονομική δομή είναι συγκεντρωμένη στην αστική περιοχή του Νομού, η οποία συγκεντρώνει σχεδόν το μισό από τον ενεργό πληθυσμό, επαληθεύοντας μια ξεκάθαρη μείωση του πρωτογενή τομέα και μια σημαντική αύξηση στον τριτογενή. Το βιομηχανικό πλαίσιο είναι περιορισμένο, με μια υπεροχή των μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων.

Σχετικά με το Δήμο του Santarém μπορούμε ακόμα να αναφέρουμε:

- Δημογραφικά, δεν υπάρχει σχεδόν καθόλου αύξηση του πληθυσμού και η πυκνότητα του είναι 112 κάτοικοι ανά χλμ²
- Το ποσοστό αναλφαβητισμού του πληθυσμού της χώρας είναι αρκετά σημαντικό και η εκπαίδευση των γονιών είναι πολύ χαμηλή στις αγροτικές περιοχές, ενώ στις αστικές περιοχές είναι πιο ποικίλη.
- Η απασχόληση των κατοίκων μοιράζεται ανάμεσα στους τρεις τομείς, με έμφαση στον τομέα των υπηρεσιών, στον οποίο απασχολείται το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού. Το 73.5% των εργαζομένων εντάσσονται στον τριτογενή τομέα (υπηρεσίες), το 22% στο δευτερογενή τομέα (βιομηχανία) και το 4.5% απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα (γεωργία).
- Στις αγροτικές περιοχές, παρατηρείται γήρανση του πληθυσμού, απώλεια της πολιτισμικής ταυτότητας, καθώς και η έξοδος μιας σημαντικής μερίδας του νεότερου πληθυσμού.
- Ο πληθυσμός του έχει μεγάλη κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και θρησκευτική ποικιλία, καθώς αποτελεί κέντρο ενσωμάτωσης ομάδων τσιγγάνων, ξένων, ηλικιωμένων και νέων ζευγαριών. Από τις αγροτικές ως τις

αστικές περιοχές, οι κάτοικοι έχουν πολύ διαφορετικά επίπεδα αλφαριθμητισμού, αν και είναι κυρίως χαμηλά·

- Το 2011, το ποσοστό ανεργίας στο Δήμο του Santarém ήταν 12.4%.

Οι μαθητές του Δημοτικού Σχολείου Alexandre Herculano προέρχονται από αστικές και περιφερειακές περιοχές της πόλης, καθώς και πιο αραιοκατοικημένες αγροτικές περιοχές οι οποίες ανήκουν στο Νομό, και εμφανίζουν όλα τα χαρακτηριστικά κοινωνικά προβλήματα των πόλεων. Οι μαθητές αυτού του σχολείου προέρχονται από μια μεγάλη ποικιλία κοινωνικών και οικονομικών υπόβαθρων, θρησκειών και πολιτισμών, καθώς η περιοχή αποτελεί κέντρο ενσωμάτωσης ομάδων τσιγγάνων, ξένων, ηλικιωμένων και νέων ζευγαριών. Ο μέσος όρος αποτυχίας στο σχολείο είναι περίπου 15%, με ένα 23% στο 2^ο και 3^ο κύκλο σπουδών.

Οι συμμετέχοντες από το Βασικό Σχολείο Alexandre Herculano ήταν 23 μαθητές ηλικίας 14/15 ετών, 25 μαθητές μεταξύ των ηλικιών 12/13 ετών και ένας μαθητής ηλικίας 11 ετών, 49 μαθητές συνολικά (μια ομάδα από την 7^η τάξη και μια ομάδα από την 8^η και μια τάξη από επαγγελματικό σχολείο, όλοι στο τρίτο κύκλο σπουδών).

ΒΑΣΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ DR. RUY D'ANDRADE ΚΑΙ ΓΥΜΝΑΣΙΟ ENTRONCAMENTO (ENTRONCAMENTO)

Η πόλη Entroncamento αποτελεί μέρος της περιοχής του Santarém και είναι η έδρα ενός μικρού Δήμου (14 χλμ²), του οποίου η αστική περιοχή σχεδόν συμπίπτει με τα όρια του. Μέρος ενός δακτυλίου γύρω από τη Μητροπολιτική περιοχή της Λισσαβόνας (η πρωτεύουσα), βρίσκεται σε καίρια τοποθεσία επειδή αποτελεί έναν από τους κυριότερους σιδηροδρομικούς δρόμους της χώρας.

Σχετικά με το Δήμο του Entroncamento μπορούμε επίσης να αναφέρουμε:

- Το Entroncamento βρίσκεται στην κορυφή της περιοχής του Santarem και σε διάφορους οικονομικούς και κοινωνικούς δείκτες παρουσιάζεται ως ένα από τα καλύτερα της χώρας·
- Δημογραφικά, εμφανίζει το μεγαλύτερο ποσοστό αύξησης πληθυσμού (περίπου 25%) και τη μεγαλύτερη πυκνότητα πληθυσμού στην περιοχή του Santarém, με 1300 κατοίκους περίπου ανά χλμ² (ο μέσος όρος της χώρας είναι 108 κάτοικοι / χλμ²)·
- Εμφανίζει ένα ποσοστό αναλφαριθμητισμού της τάξεως του 5.2% μόνο, μακράν το χαμηλότερο στην περιοχή και ένα από τα έξι υψηλότερα στη χώρα·
- Επίσης εμφανίζει τους καλύτερους δείκτες στην περιοχή, πολύ ανώτερους από το μέσο όρο της χώρας, όσον αφορά στον πληθυσμό με υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης (88.1%)·

- Το ποσοστό γεννήσεων, ο δείκτης γήρανσης και η αναλογία εξάρτησης υποδεικνύουν ένα πολύ νέο πληθυσμό. Τα παραπάνω σίγουρα θα συνεισφέρουν σε μια μεγαλύτερη κινητικότητα των ανθρώπων από το Entroncamento.
- Το ποσοστό ανεργίας, παρόλο που είναι το τέταρτο καλύτερο στην περιοχή, είναι ελαφρώς υψηλότερο από το μέσο όρο της χώρας.

Όσον αφορά στην κατανομή του εργατικού δυναμικού ανά τομέα, υπάρχει μια έλλειψη ανθρώπων που να δουλεύουν στη γεωργία (0.5%), ενώ το εμπόριο και οι υπηρεσίες απασχολούν ένα εντυπωσιακό 85.57% του πληθυσμού και μόνο το 13.92% ανήκει στον τομέα της βιομηχανίας.

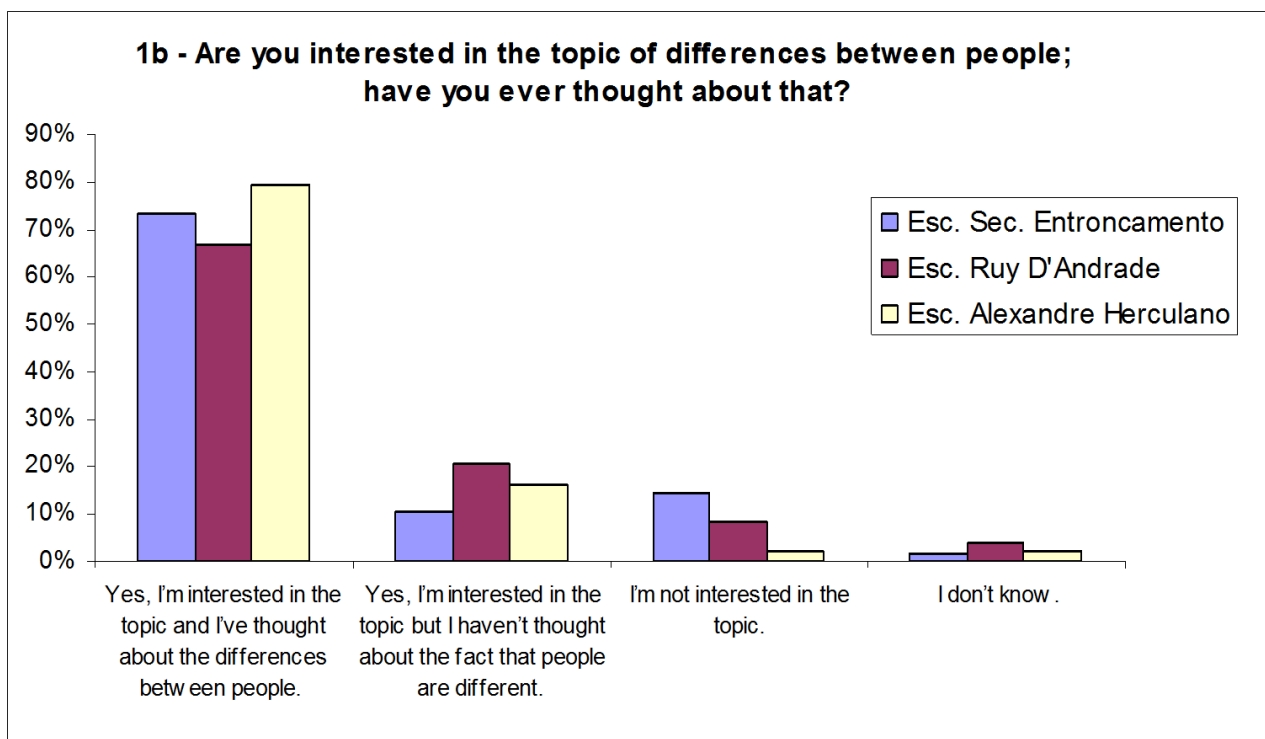
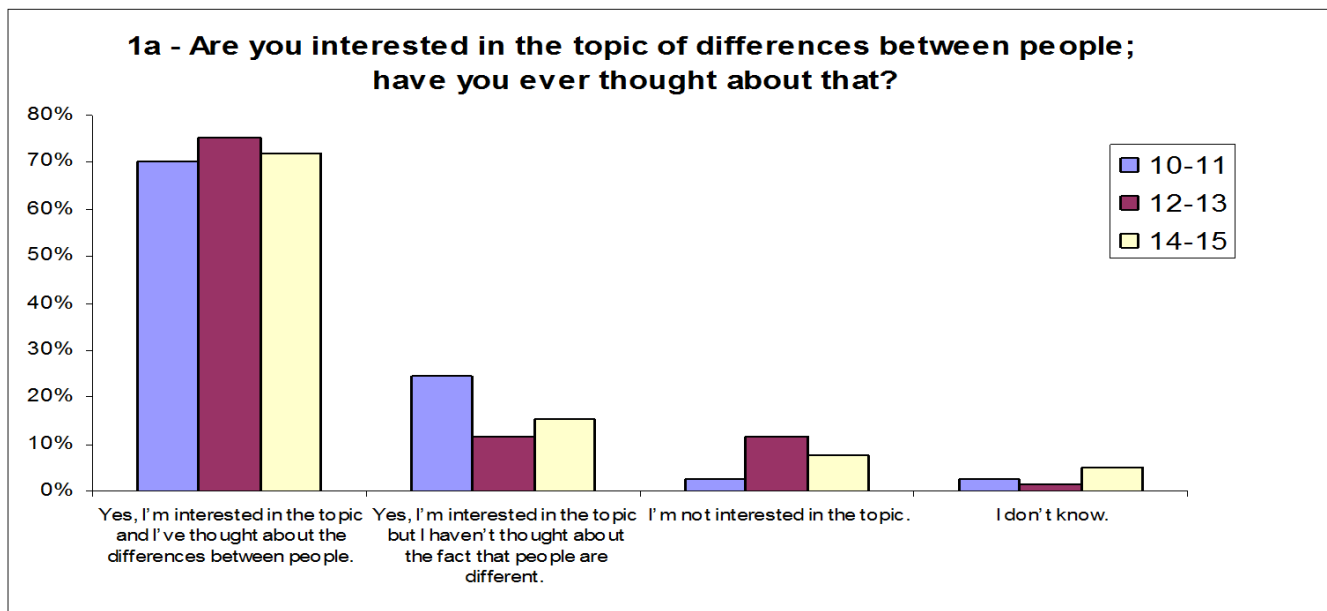
Το **Γυμνάσιο του Entroncamento** και το **Βασικό Σχολείο Dr. Ruy D'Andrade**, δέχονται μαθητές από μια πυκνοκατοικημένη περιοχή και ιδιαιτέρως συγκεντρωμένη στην πόλη Entroncamento. Καθώς προέρχονται από οικογένειες που απασχολούνται κυρίως με οικονομικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τις υπηρεσίες και το εμπόριο και έχουν ένα καλό μέσο ετήσιο εισόδημα, το ποσοστό αποτυχίας των μαθητών στο σχολείο βρίσκεται κάτω από το μέσο όρο της χώρας. Πρόκειται για μια μικρή πόλη και έχει λιγότερη πολιτισμική ποικιλομορφία σε σύγκριση με το Santarém.

Από το **Βασικό Σχολείο Dr. Ruy D'Andrade** στην έρευνα συμμετέχουν 36 μαθητές ηλικίας μεταξύ 10/11 ετών και 12 μαθητές ηλικίας μεταξύ 14/15 ετών, 48 μαθητές συνολικά (δυο 5^{ες} τάξεις - 2^{ος} κύκλος σπουδών, και μια 9^η τάξη - 3^{ος} κύκλος σπουδών).

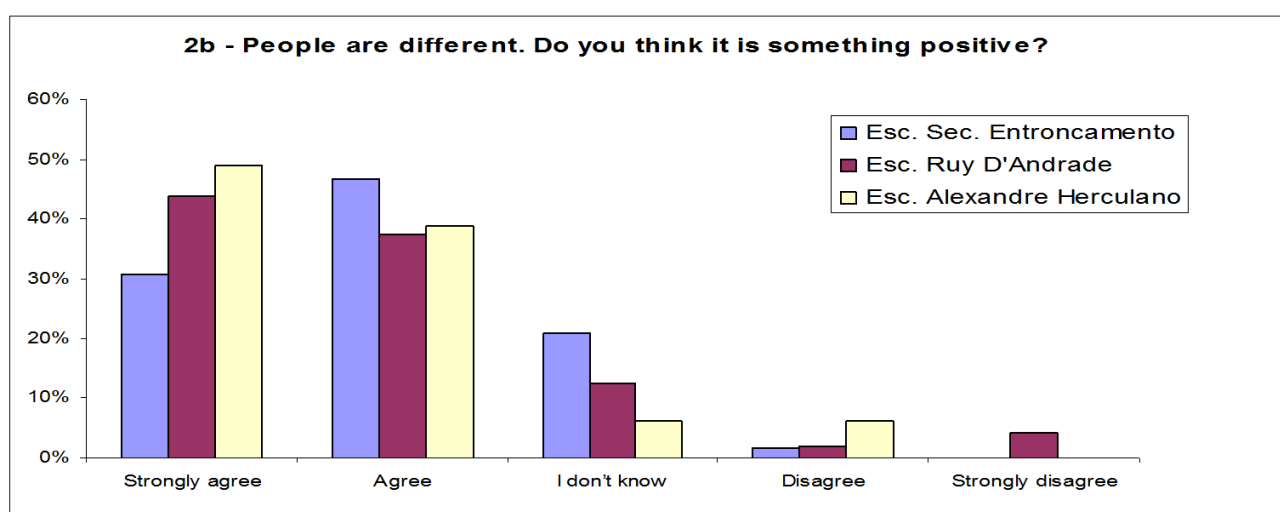
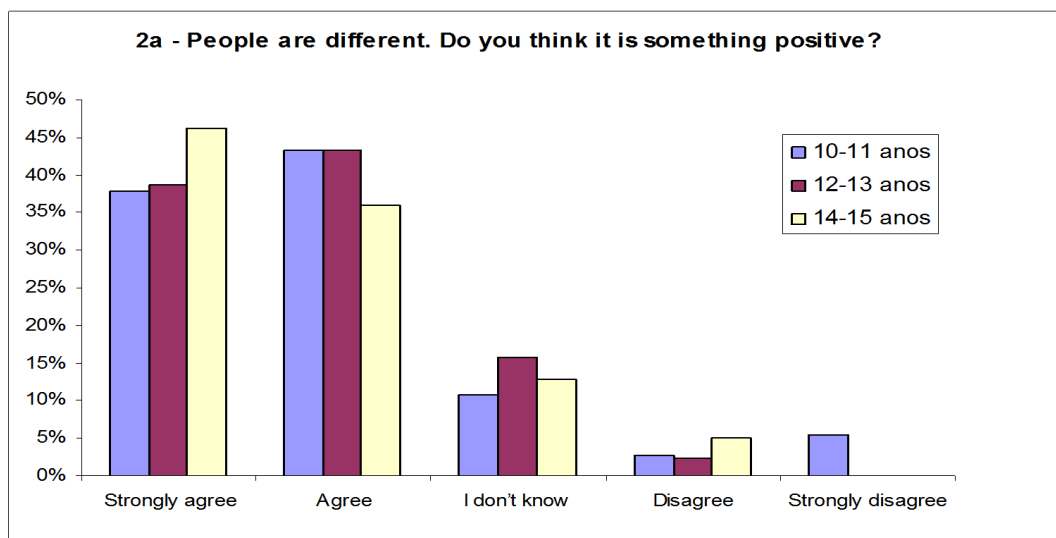
Από το **Γυμνάσιο του Entroncamento** συμμετέχουν 58 μαθητές ηλικίας μεταξύ 12/13 ετών και 4 μαθητές ηλικίας 14-15 ετών, 62 μαθητές συνολικά (τρεις 7^{ες} τάξεις - 3^{ος} κύκλος σπουδών).

2) ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΠΕΔΩΝ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΑΠΟΔΟΧΗΣ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΕΠΕΙΔΗ ΕΙΝΑΙ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΙ ΑΝΘΡΩΠΟΙ.

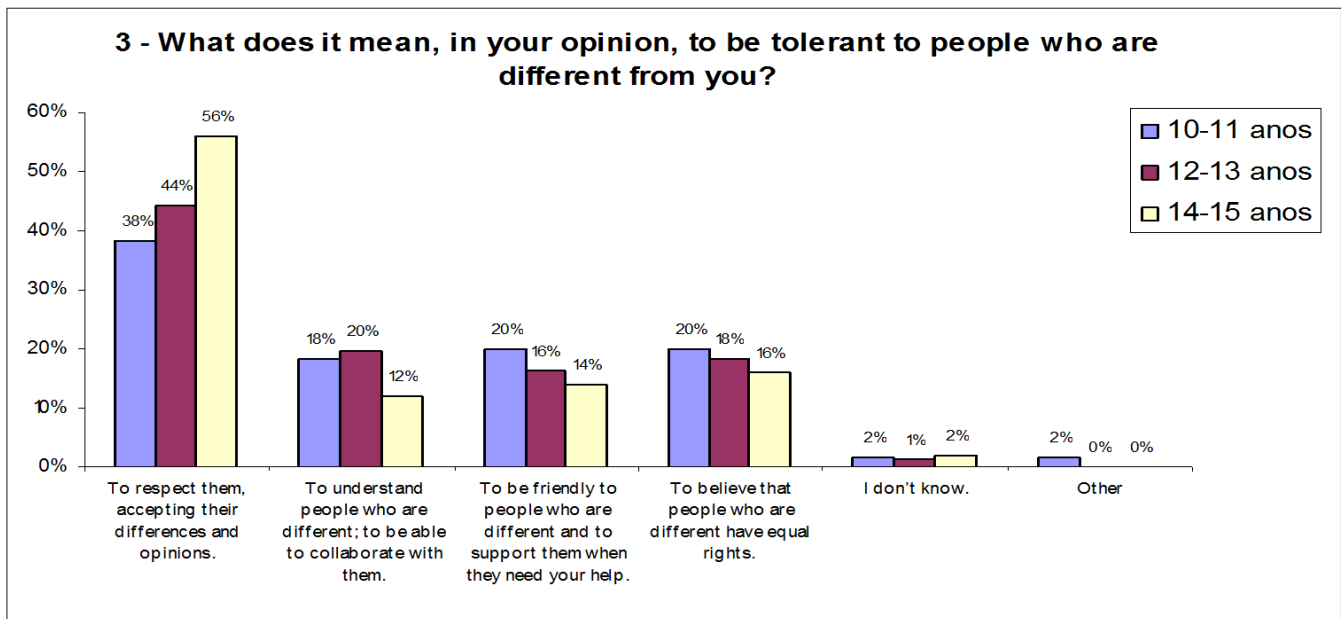
Οι πίνακες 1a και **1b** φανερώνουν ότι η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων (πάνω από το 70%) δείχνει ενδιαφέρον για το θέμα των διαφορών μεταξύ των ανθρώπων. Το μικρό ποσοστό των μαθητών που δείχνουν αδιαφορία για το θέμα αντιστοιχεί στους μεγαλύτερους μαθητές (**Πίνακας 1a**). Αν συγκρίνουμε τα ευρήματα ανάλογα με τα σχολεία, ο **Πίνακας 1b** δείχνει ότι τα σχολεία στο Entroncamento (Γυμνάσιο και Βασικό Σχολείο Dr. Ruy d'Andrade) είναι αυτά που επιδεικνύουν μεγαλύτερη αδιαφορία για το θέμα με ένα σχετικό ποσοστό της τάξεως του 12%.

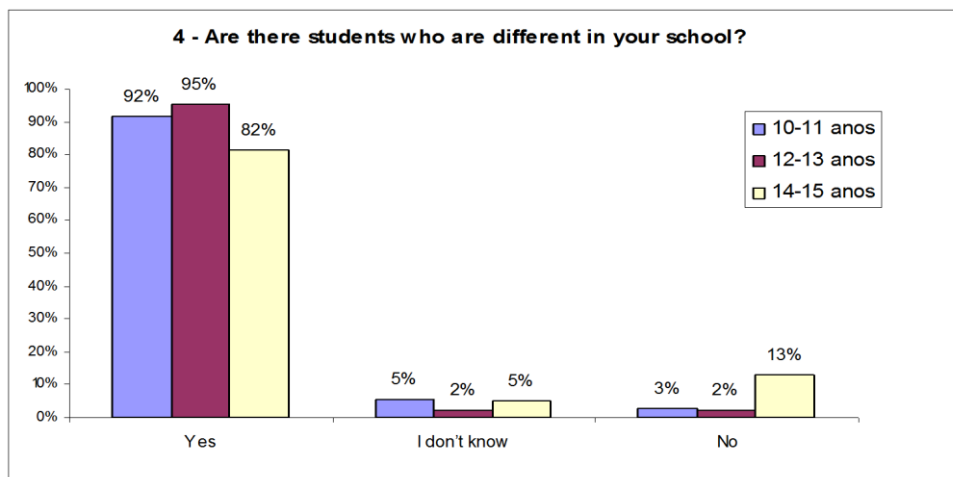
Οι περισσότεροι μαθητές των τριών σχολείων, κατά ένα ποσοστό 81%, συμφωνούν με το γεγονός ότι υπάρχουν διαφορές μεταξύ των ανθρώπων, θεωρώντας το θετικό (Πίνακας 2a). Οι πιο αναποφάσιστοι μαθητές, οι οποίοι απάντησαν ("Δεν ξέρω") ανήκουν στα σχολεία του Entroncamento (Πίνακας 2b).

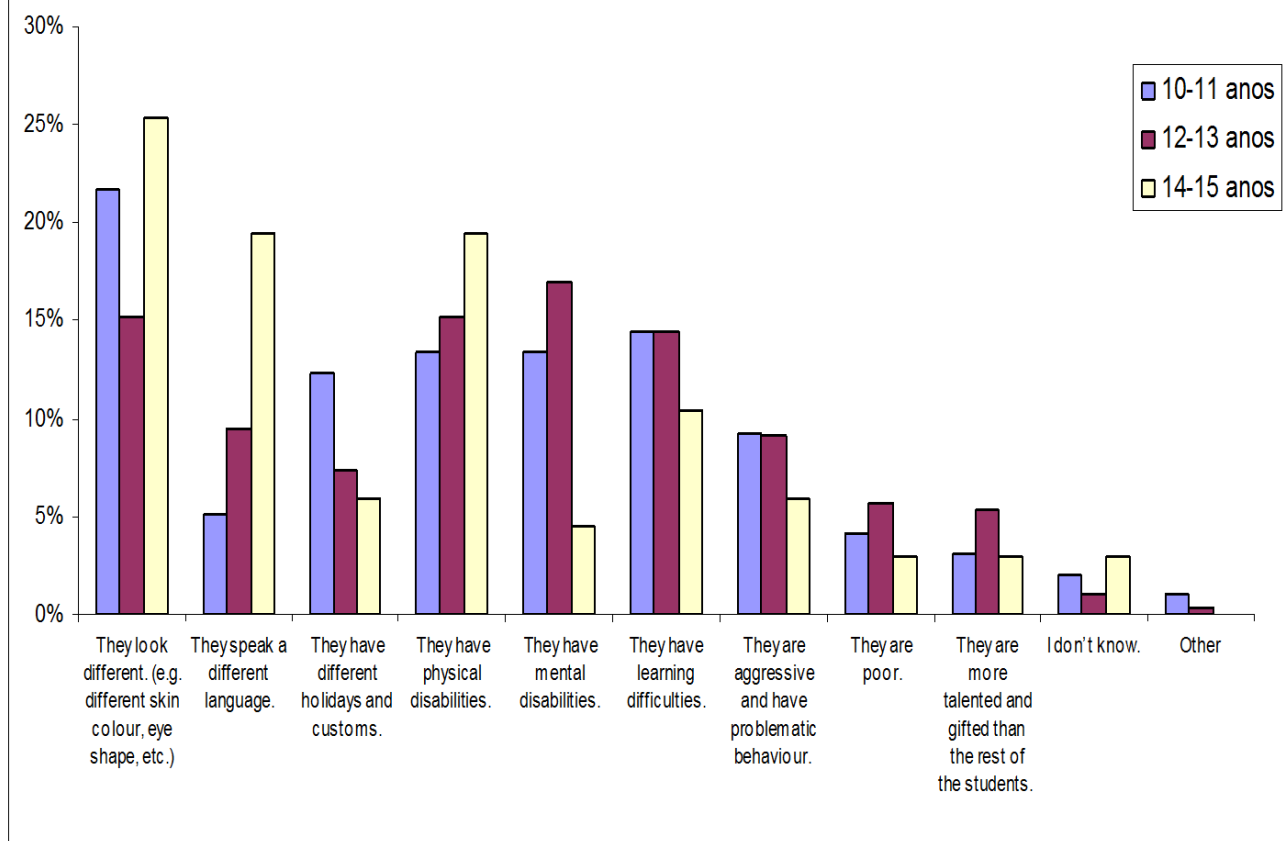
Όταν ρωτήθηκαν για τη σημασία του "να είσαι ανεκτικός προς τους ανθρώπους που είναι διαφορετικοί από εσένα," το 46% των μαθητών απάντησε "Να τους σέβεσαι και να δέχεσαι τις διαφορές και τις απόψεις τους". Παρόμοιες σχετικές συχνότητες (περίπου 17%) παρουσίασαν και οι υπόλοιπες απαντήσεις. (Πίνακας 3). Η ερώτηση αυτή δεν έχει σημαντικές διακυμάνσεις αν αναλύσουμε τις ηλικίες των συμμετεχόντων και την προέλευση τους (σχολείο). Ωστόσο, οι μεγαλύτεροι μαθητές (14-15 years) συγκέντρωσαν τις απαντήσεις τους κυρίως στην επιλεγμένη εναλλακτική.

Το 90% περίπου των συμμετεχόντων πιστεύει ότι υπάρχουν μαθητές στο σχολείο τους οι οποίοι είναι διαφορετικοί (Πίνακας 4). Όσον αφορά στον εντοπισμό των παραγόντων που οδηγούν στον καθορισμό των διαφορών μεταξύ των μαθητών, οι συμμετέχοντες μοίρασαν τις απαντήσεις τους στις διάφορες επιλογές ("Φαίνονται διαφορετικοί – διαφορετικό χρώμα του δέρματος, σχήμα ματιών, κ.α.", "Μιλούν διαφορετική γλώσσα", "Έχουν σωματικές αναπηρίες", "Έχουν νοητικές αναπηρίες", "Έχουν μαθησιακές δυσκολίες"). Ωστόσο, μόνο το 5% θεωρεί τη "φτώχεια" και το "πνευματικό ταλέντο" δύο από αυτούς τους παράγοντες (Πίνακας 5). Μπορούμε επίσης να σημειώσουμε ότι η επιλογή "Μιλούν διαφορετική γλώσσα" αναφέρθηκε περισσότερο από τους μεγαλύτερους μαθητές, σε αντίθεση με τη χαμηλή θέση προτίμησης από τους μικρότερους μαθητές. Αντίθετα, οι μικρότεροι μαθητές, σε αντίθεση με τους μεγαλύτερους, θεωρούν την επιλογή "Έχουν νοητικές αναπηρίες" ένα σημαντικό παράγοντα διαφοροποίησης.

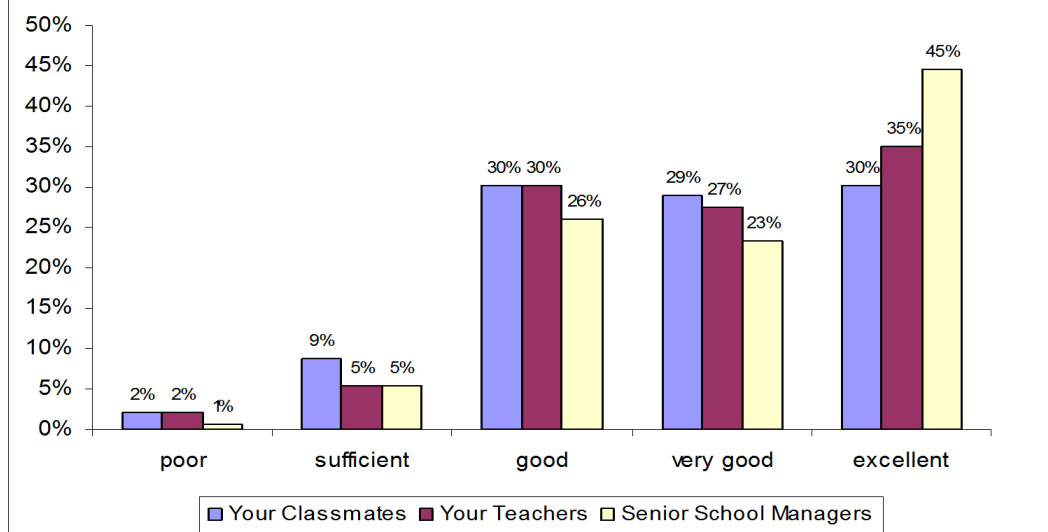

5 - How do these students differ from the rest?

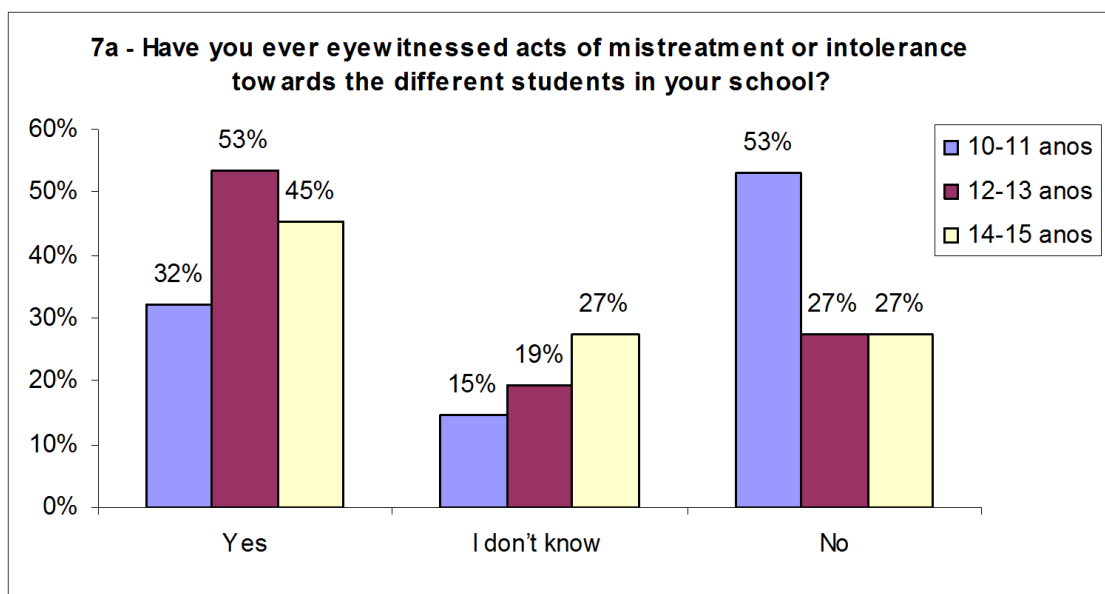
Όσον αφορά στον καθορισμό των επιπέδων ανεκτικότητας των μαθητών που είναι διαφορετικοί, από μεριάς συμμαθητών, καθηγητών και διευθυντών σχολείων, οι συμμετέχοντες γενικά θεωρούν ότι τα επίπεδα ανεκτικότητας είναι πολύ θετικά από τους συμμαθητές τους και τους καθηγητές και κυρίως άριστα από τους διευθυντές των σχολείων. (Πίνακας 6)

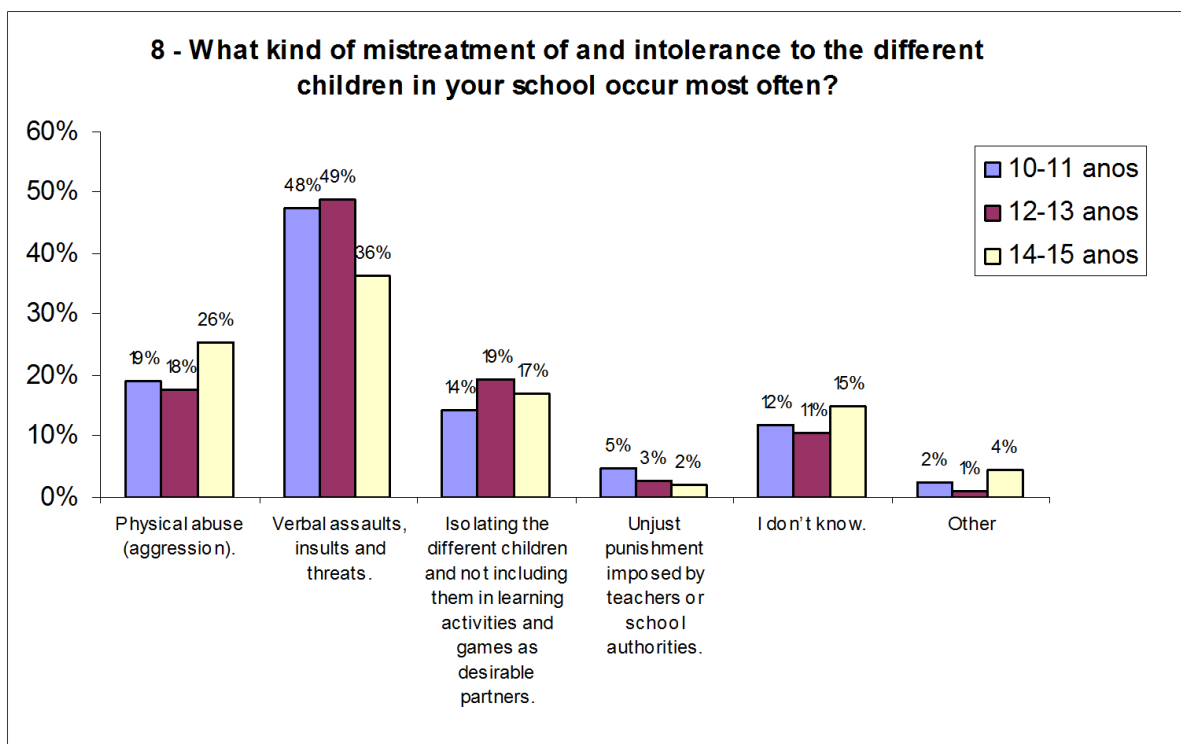
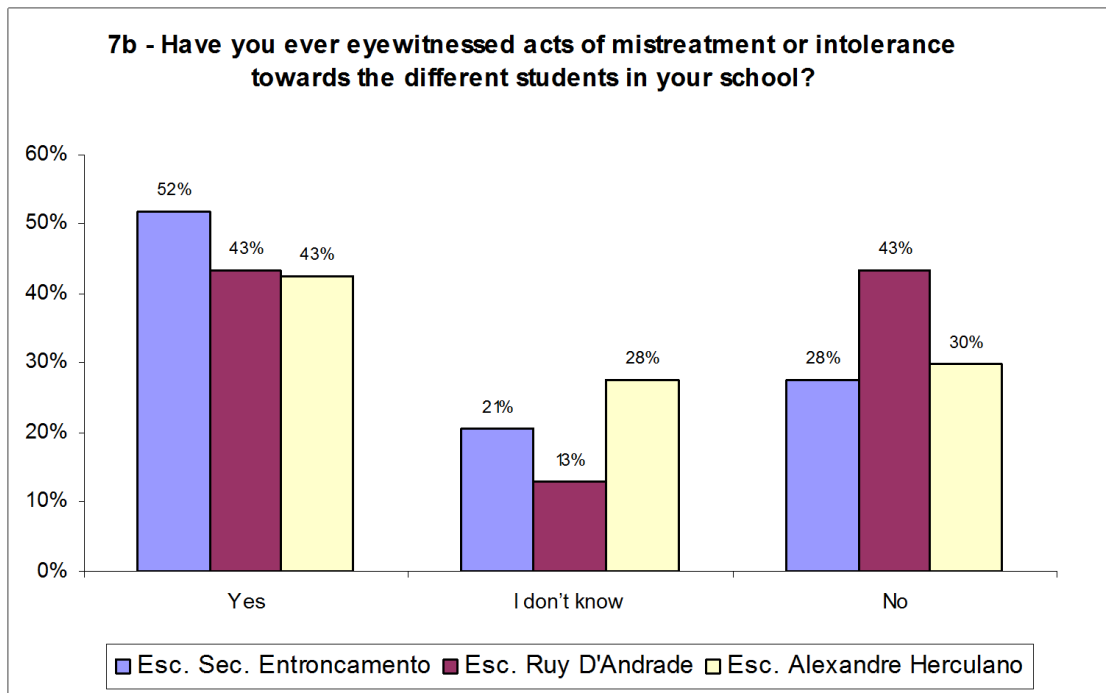
6 - Level of tolerance towards the different students in your school

Στην ερώτηση "Έχετε υπάρξει ποτέ μάρτυρας περιστατικών κακοποίησης ή έλλειψης ανεκτικότητας προς τους διαφορετικούς μαθητές στο σχολείο σας;", το 43% περίπου των μαθητων απάντησαν "Ναι". Ωστόσο, οι περισσότεροι από τους μικρότερους μαθητές (το 53%) δεν υπήρξαν μάρτυρες ή δεν είχαν προσέξει τέτοια περιστατικά. Κυρίως παρατηρήθηκαν από μεγαλύτερους μαθητές (**Σχήμα 7a**). Αν αναλύσουμε το **Σχήμα 7b** μπορούμε επίσης να παρατηρήσουμε ότι τα ευρήματα που προέκυψαν είναι ίδια και στα τρία σχολεία.

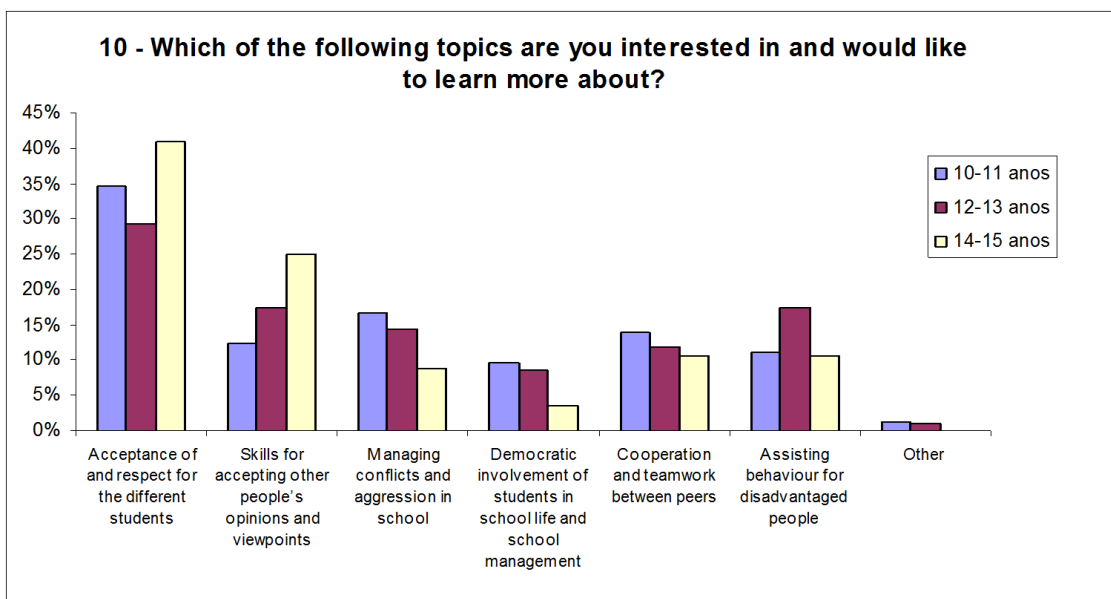
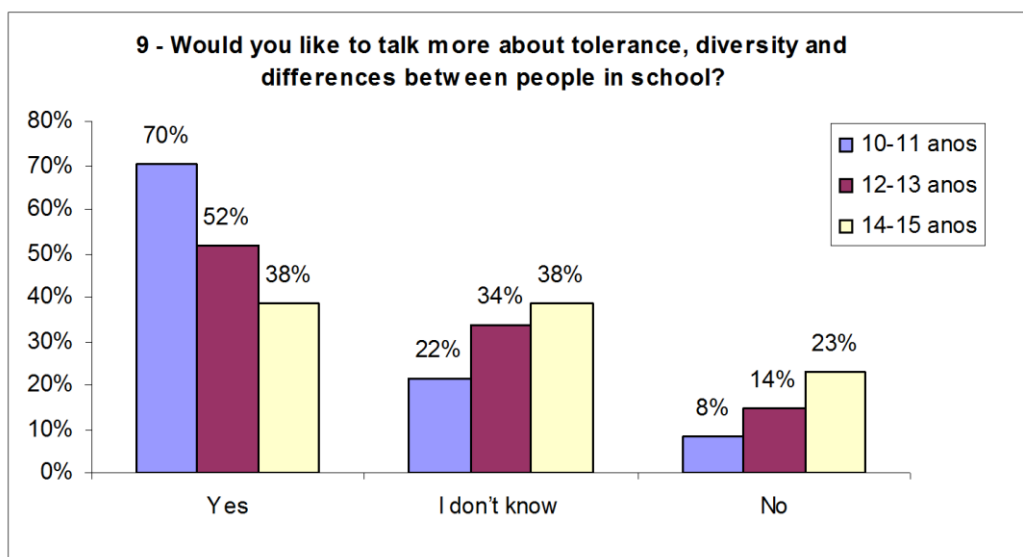
Αναφορικά με το είδος κακοποίησης ή έλλειψης ανεκτικότητας που παρατηρήθηκε, η απάντηση "Λεκτικές επιθέσεις, προσβολές και απειλές" είναι αυτή που ξεχωρίζει με 44%. Η "σωματική κακοποίηση (επιθετικότητα)" με 21% και η "Απομόνωση των διαφορετικών παιδιών και η μη ενσωμάτωση τους σε μαθησιακές δραστηριότητες και παιχνίδια ως επιθυμητοί συμπαίκτες" με το 17% περίπου των απαντήσεων είναι η δεύτερη και η τρίτη αντίστοιχα πιο αναφερόμενες επιλογές, ωστόσο με διαφορά από την πρώτη επιλογή. Είναι ενδιαφέρον να σημειώσουμε ότι μόνο το 3% περίπου των συμμετεχόντων πιστεύει ότι υπάρχουν άδικα μέτρα που επιβάλλονται από καθηγητές στους διαφορετικούς μαθητές. (**Πίνακας 8**)

Το Γράφημα 9 δείχνει ότι αναφορικά με την ερώτηση "Θα θέλατε να γίνεται μεγαλύτερη αναφορά στο σχολείο σας σχετικά με την ανεκτικότητα, την ποικιλομορφία και τις διαφορές μεταξύ των ανθρώπων;", το 55% περίπου των συμμετεχόντων θα ήθελε να αναφερθεί περισσότερο το θέμα μέσα στη σχολική κοινότητα. Ωστόσο, η θέληση αυτή (70%) εκφράζεται πιο έντονα από τους μικρότερους μαθητές (10-11 ετών). Όσο αυξάνεται η ηλικία, οι μαθητές φαίνονται λιγότερο πρόθυμοι να προσεγγίσουν το θέμα στο σχολείο.

Όταν ρωτήθηκαν σχετικά με τα θέματα στα οποία θα ήθελαν να γίνεται αναφορά στα σχολεία (Πίνακας 10), το 35% των συμμετεχόντων επέλεξε την "Αποδοχή και σεβασμό προς τους διαφορετικούς μαθητές". Οι υπόλοιπες εναλλακτικές εμφανίζουν παρόμοια σχετικά ποσοστά όσον αφορά στις επιλογές των μαθητών. Έτσι, το δεύτερο αγαπημένο θέμα συζήτησης είναι "Ανάπτυξη δεξιοτήτων ώστε να αποδεχόμαστε τις γνώμες και τις οπτικές άλλων ανθρώπων," με ποσοστό 18% και στην τρίτη θέση με ένα ποσοστό της τάξεως του 13% έχουμε τη "Διαχείριση συγκρούσεων και επιθετικότητας στο σχολείο" και τη "Βοηθητική συμπεριφορά για τα μειονεκτούντα άτομα". Μόνο το 8% των συμμετεχόντων θα ήθελε να εξετάσει το θέμα "Δημοκρατική Συμμετοχή των μαθητών στη σχολική ζωή και τη διοίκηση του σχολείου".

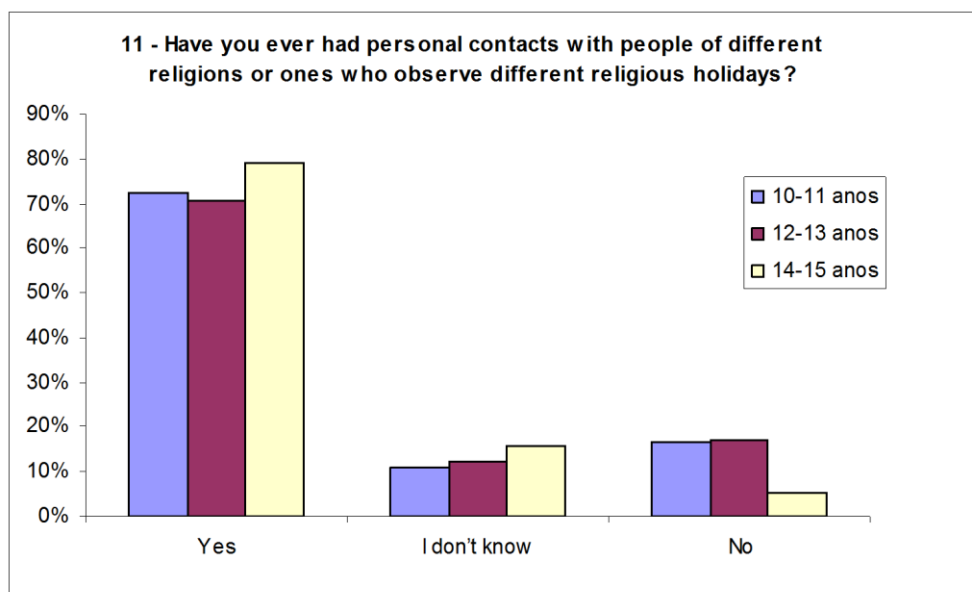
3) ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ ΕΙΣ ΒΑΡΟΣ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ (ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ, ΕΘΝΟΤΗΤΑ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ, ΜΕ ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΝΟΗΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΗΡΙΕΣ, ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ) ΚΑΙ ΠΩΣ ΤΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΟΥΝ ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ.

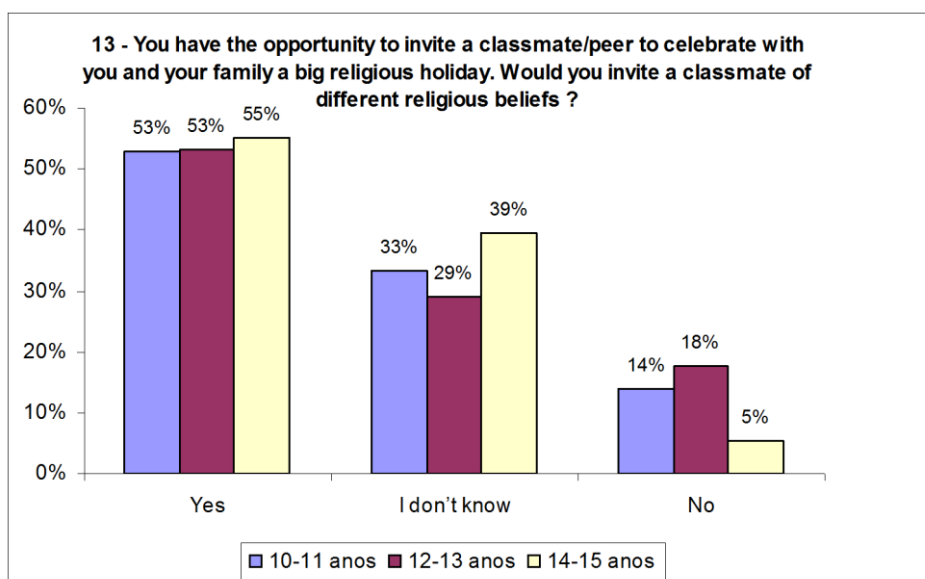
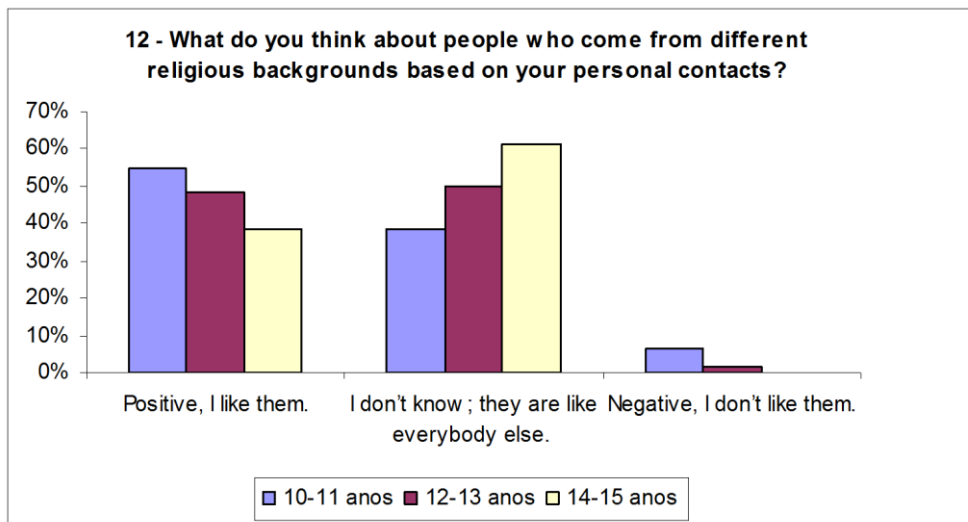
ΜΟΡΦΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΩΝ

Θρησκευτικές:

Αν αναλύσουμε τις απαντήσεις σε θέματα θρησκείας, βρίσκουμε ότι το 74% των συμμετεχόντων έχει έρθει σε επαφή με άτομα διαφορετικών θρησκειών (**Πίνακας 11**) και από αυτούς, σχεδόν οι μισοί (το 48%) συμπαθούν αυτούς τους ανθρώπους και το 50% τους θεωρεί "ανθρώπους σαν όλους τους άλλους". Οι λίγοι μαθητές που έδειξαν να μη συμπαθούν τους ανθρώπους διαφορετικών θρησκειών (το 6%) ανήκουν στην ηλικιακή κατηγορία των 10-11 ετών (**Πίνακας 12**). Στην ανάλυση των θεμάτων αυτών δεν υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των απαντήσεων σε σχέση με τα τρία σχολεία που συμμετέχουν στην έρευνα.

Περίεργια προκαλεί το γεγονός ότι ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών αποδέχονται τις θρησκευτικές διαφορές των συμμαθητών τους, μόνο το 54% απάντησε "Ναι" όταν ρωτήθηκαν "Έχετε την ευκαιρία να προσκαλέσετε ένα συμμαθητή σας να γιορτάσει μαζί με εσάς και την οικογένεια σας μια μεγάλη θρησκευτική εορτή. Θα προσκαλούσατε έναν συμμαθητή σας διαφορετικών θρησκευτικών πεποιθήσεων;" (**Πίνακας 13**).

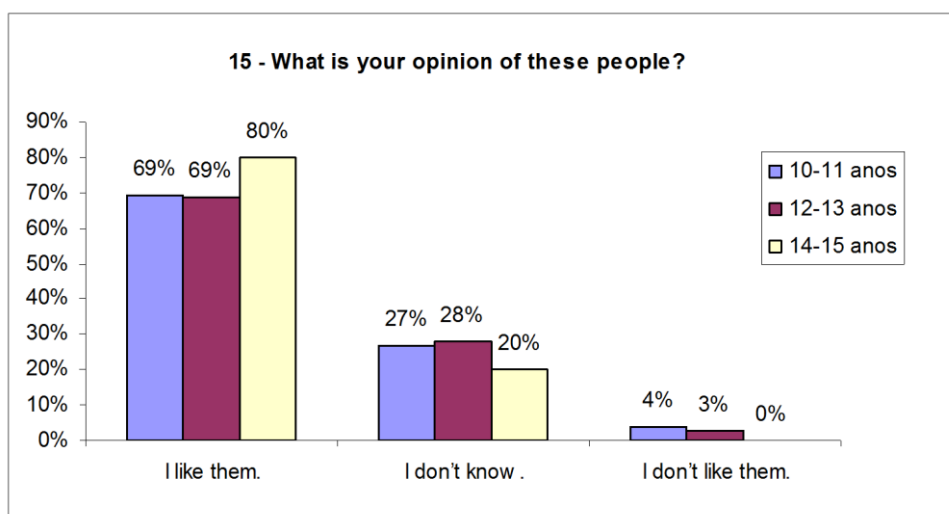
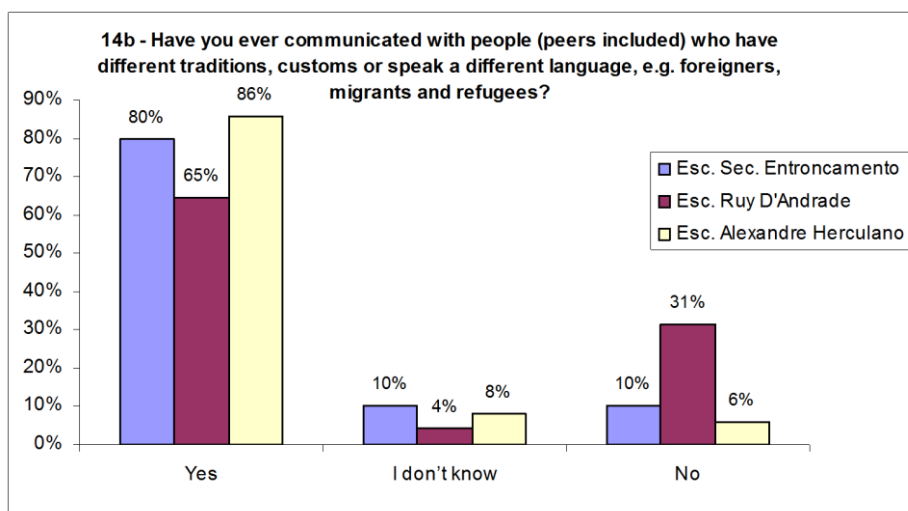
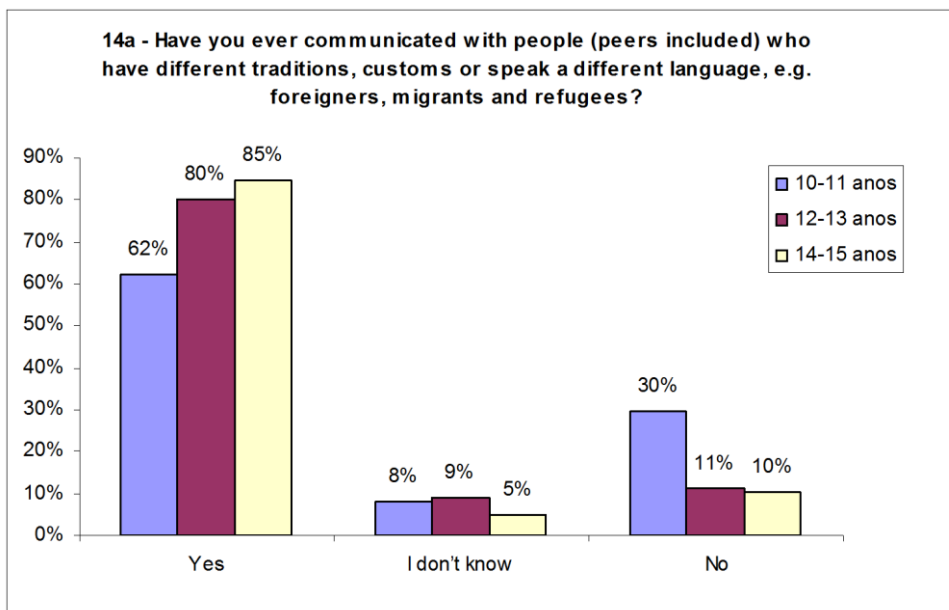

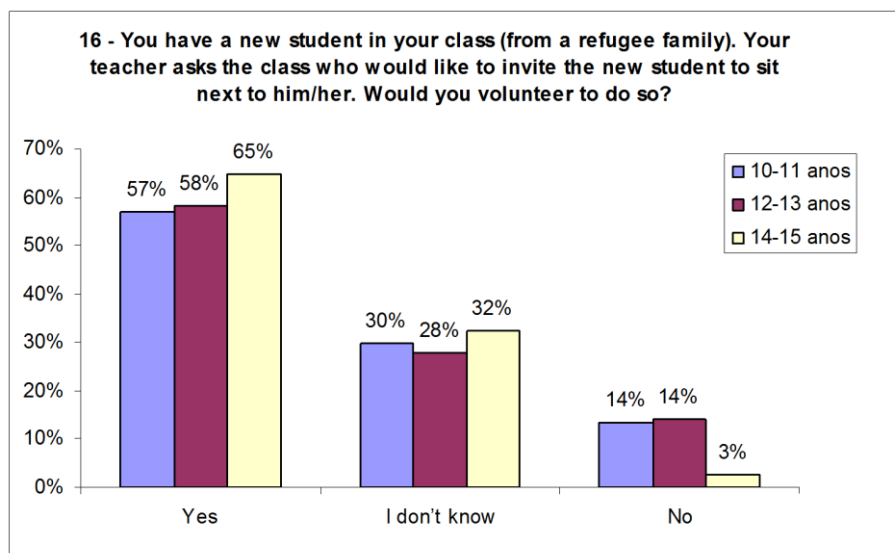
Διαφορετικές παραδόσεις και έθιμα:

Το 76% των μαθητών που συμμετείχαν στην έρευνα είχαν έρθει σε επαφή με άτομα με διαφορετικές παραδόσεις ή έθιμα, ή που μιλούν άλλη γλώσσα (Πίνακας 14a) και από αυτούς, το 73% τους συμπάθησε. Μόνο το 2% των μαθητών επέλεξε την εναλλακτική "Δεν τους συμπαθώ". (Πίνακας 15)

Αν συγκρίνουμε τα σχολεία, ο Πίνακας 14b φανερώνει ότι το σχολείο Ruy D'Andrade είναι ένα από τα σχολεία με το μεγαλύτερο ποσοστό μαθητών (31%) οι οποίοι δεν έχουν έρθει ποτέ σε επαφή με άτομα με διαφορετικές θρησκείες και έθιμα, που να μιλούν άλλη γλώσσα. Τα ποσοστά αυτά είναι σύμφωνα με τον Πίνακα 14a, καθώς η πλειοψηφία των μικρότερων μαθητών ανήκουν σε αυτό το σχολείο.

Αν αναλύσουμε τον **Πίνακα 16**, το 60% των συμμετεχόντων θα προσκαλούσαν έναν ξένο συμμαθητή να καθίσει δίπλα τους στην τάξη, ενώ το 40% θα δίσταζε να το κάνει ή δε θα το έκανε καθόλου.

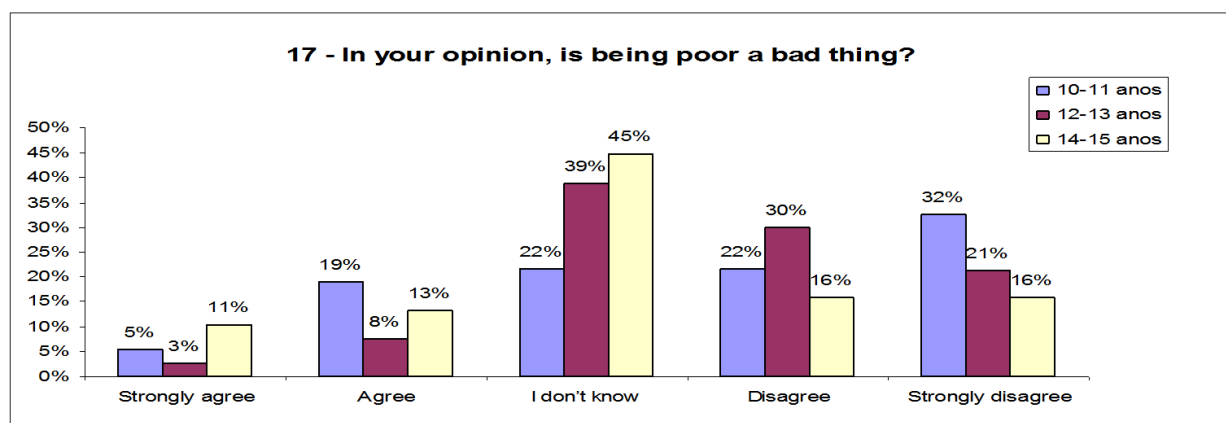

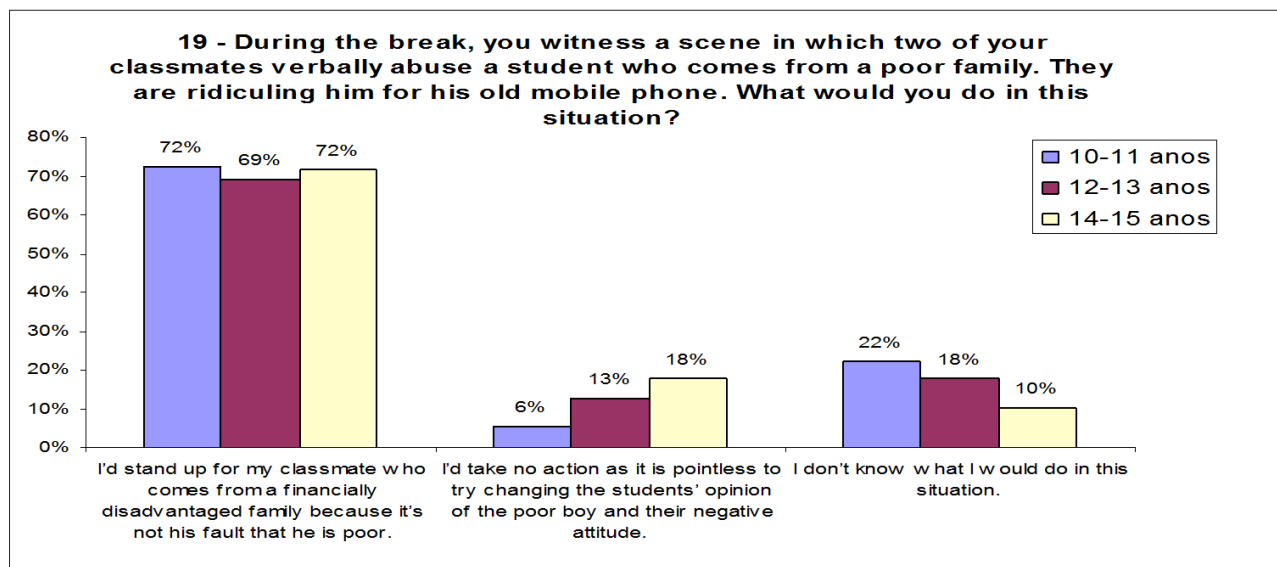

Κοινωνικό Συστατικό Στοιχείο:

Οι μαθητές βρέθηκαν σε σύγχυση στην απάντηση για την ερώτηση "Το να είσαι φτωχός είναι άσχημο πράγμα;". Το 46% των συμμετεχόντων θεωρεί ότι δεν είναι κακό να είσαι φτωχός. Το 35% δεν ξέρει τι να σκεφτεί και μόνο το 19% θεωρεί ότι το να είσαι φτωχός είναι άσχημο πράγμα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι μεγαλύτεροι μαθητές είναι αυτοί που είναι πιο αναποφάσιστοι. Οι μικρότεροι είναι αυτοί που απορρίπτουν πιο έντονα το γεγονός ότι είναι άσχημο να είσαι φτωχός. (Πίνακας 17)

Στην περίπτωση διακρίσεων εις βάρος ενός φτωχού συμμαθητή επειδή έχει παλιό κινητό τηλέφωνο, οι περισσότεροι συμμετέχοντες (το 71%) δε δίστασαν να βοηθήσουν το συμμαθητή τους επειδή δεν είναι δικό του φταίξιμο το ότι είναι φτωχός. (Πίνακας 19)

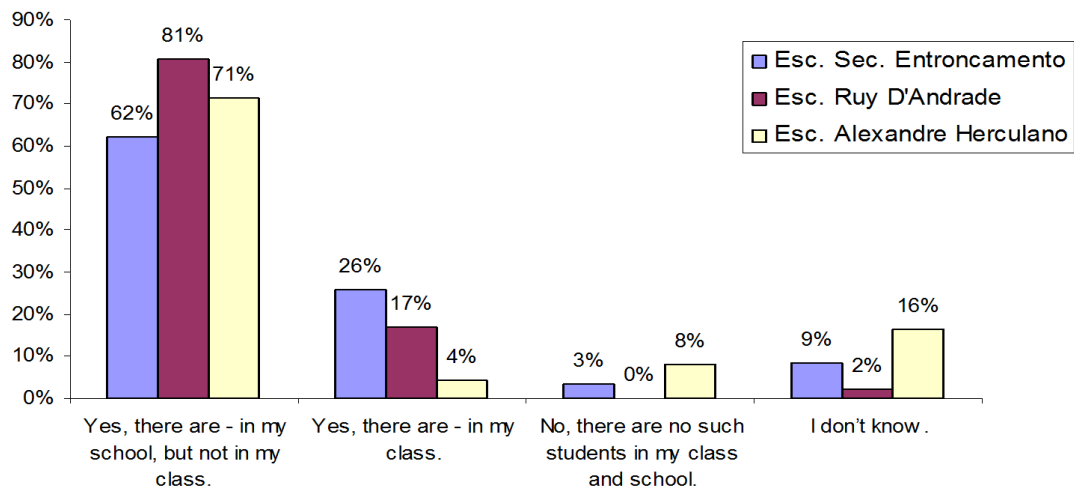
Σωματικές Αναπηρίες:

Το 71% των συμμετεχόντων έχουν στο σχολείο τους, αλλά όχι στην τάξη τους, παιδιά με νοητικές ή σωματικές αναπηρίες, και το σχολείο Ruy D'Andrade είναι αυτό με το μεγαλύτερο ποσοστό θετικών απαντήσεων (81%). Το σχολείο με τον μεγαλύτερο αριθμό συμμετεχόντων (26%) που βρίσκονται σε καθημερινή επαφή με μαθητές με σωματικούς περιορισμούς μέσα στις τάξεις είναι το Γυμνάσιο του Entroncamento. (Πίνακας 20)

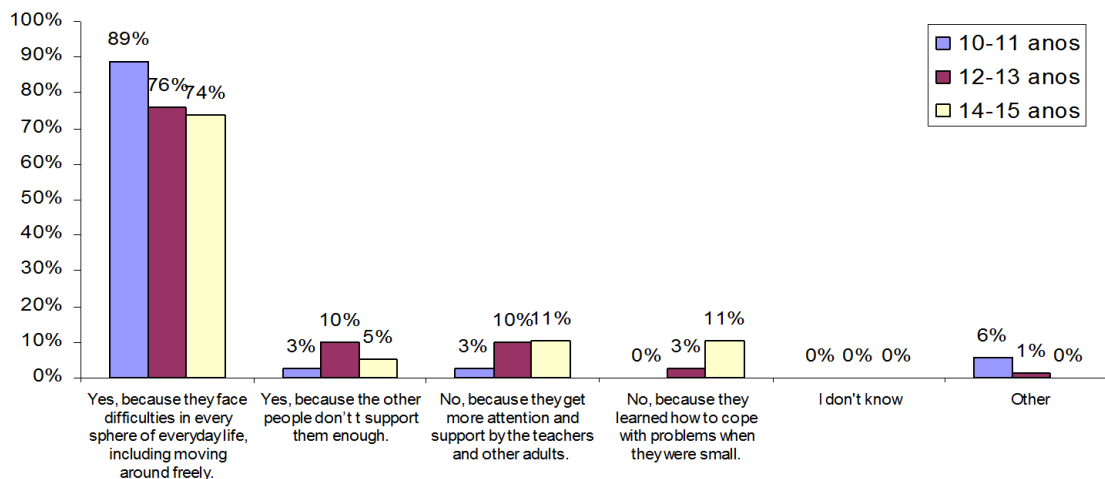
Στην ερώτηση "Κατά τη γνώμη σας, θεωρείτε ότι οι μαθητές με νοητικές ή σωματικές αναπηρίες αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες δυσκολίες στις καθημερινές σχολικές δραστηριότητες από τους άλλους μαθητές;". Η συντριπτική πλειοψηφία (το 80%) απάντησε: "Ναι, επειδή αντιμετωπίζουν δυσκολίες σε όλες τις πτυχές της καθημερινής ζωής, συμπεριλαμβανομένης και της ελεύθερης μετακίνησης" (Πίνακας 21). Το 84% των μαθητών που λαμβάνουν μέρος στην έρευνα θα υπερασπίζονταν έναν συμμαθητή τους με σωματικές ή νοητικές αναπηρίες που θα κακοποιούνταν. (Πίνακας 22)

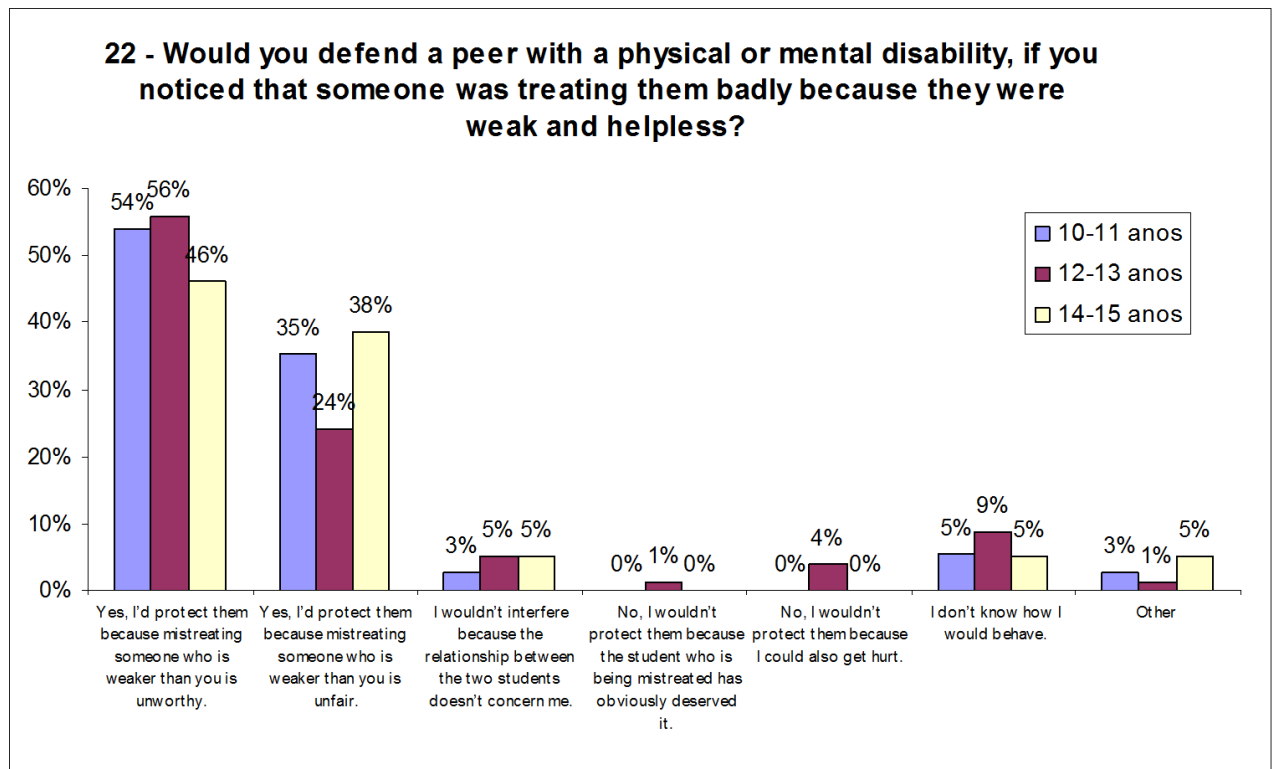
Γενικά, μπορούμε να πούμε ότι οι μαθητές ζούν καθημερινά με συμμαθητές τους με αναπηρίες και δε θα δίσταζαν να τους υπερασπιστούν αν κακοποιούνταν. Θεωρούν επίσης ότι οι μαθητές αυτοί, λόγω των περιορισμών τους, αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες στις καθημερινές σχολικές δραστηριότητες.

20 - Are there students with physical disabilities in your class or your school (e.g. students in wheelchairs, visually or hearing impaired, etc.)?

21 - In your opinion, is it harder for students with physical disabilities to cope with routine school activities compared to the rest of the students?

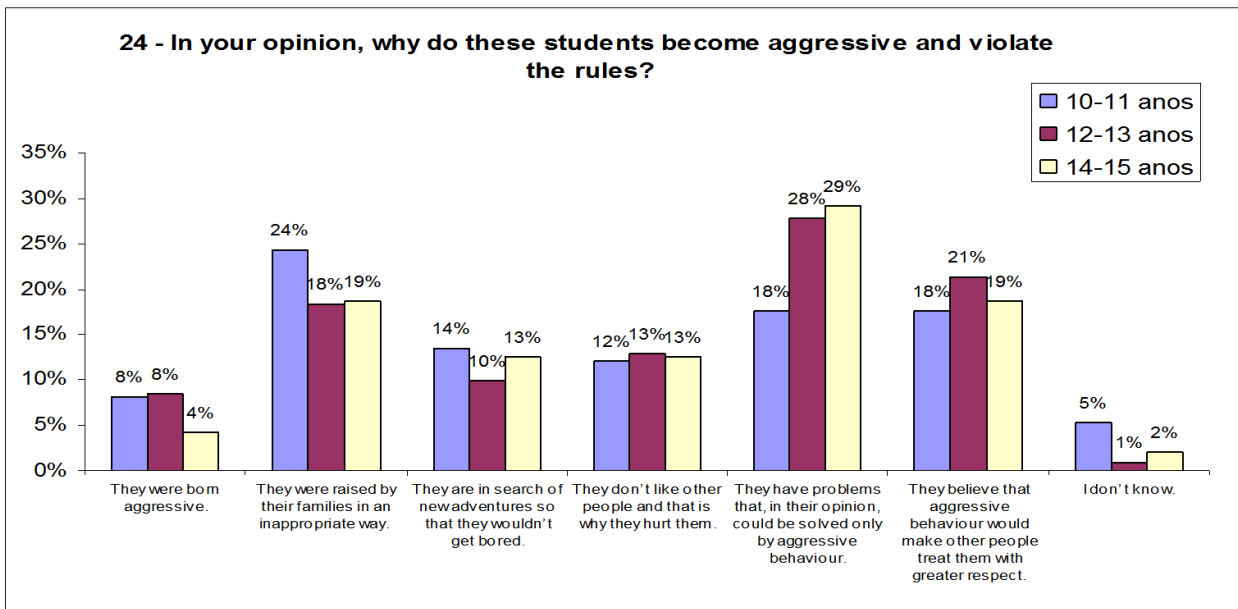
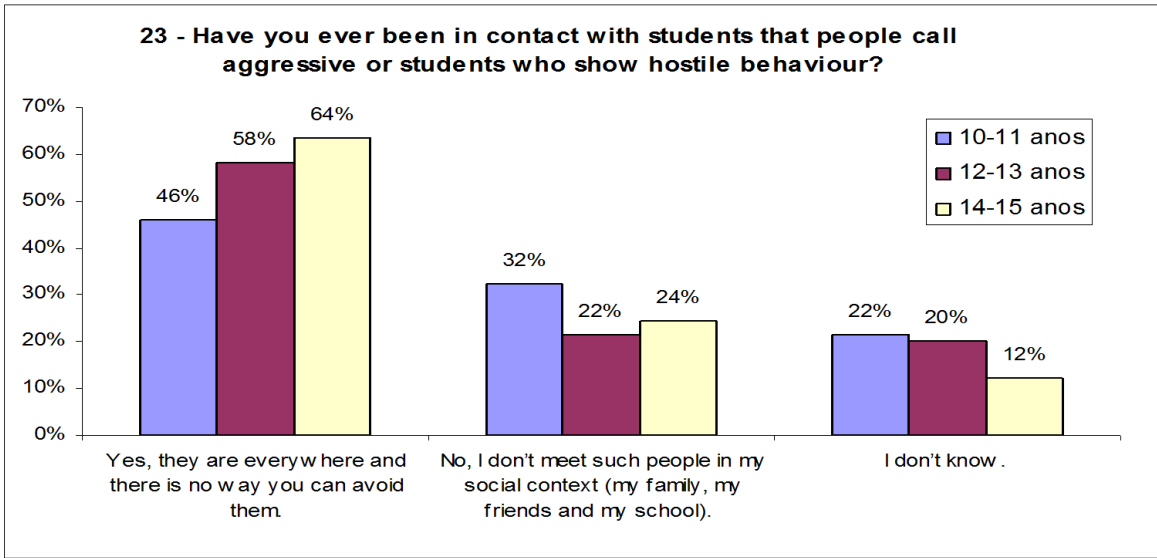

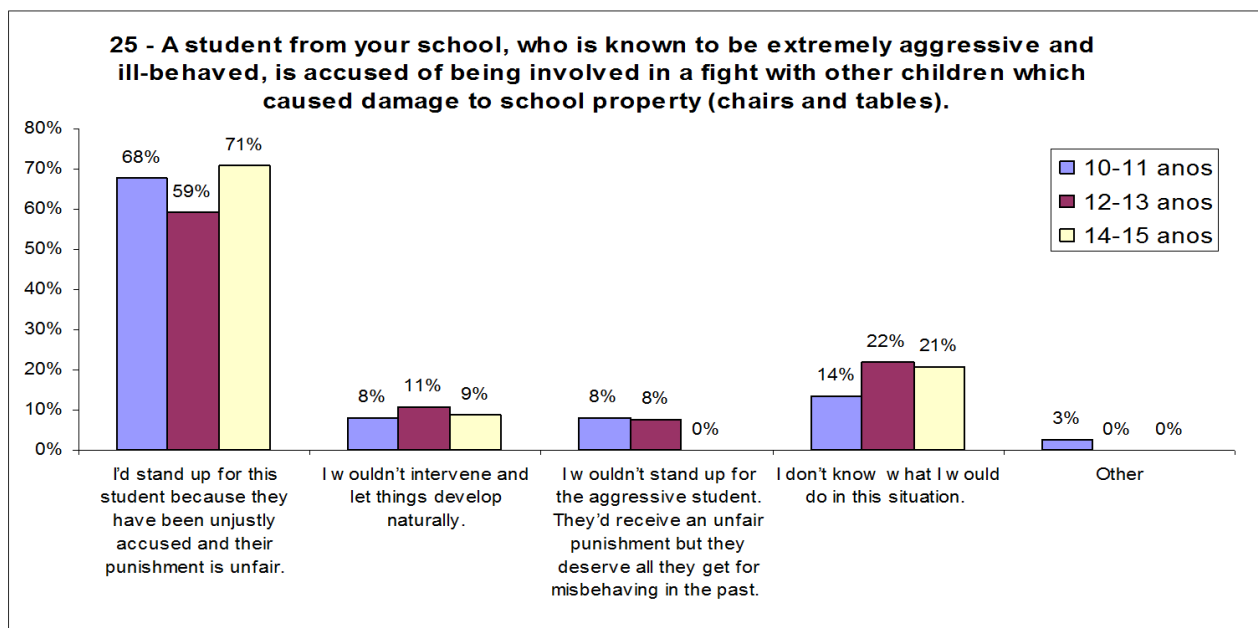

Βία / Εχθρικότητα:

Αν αναλύσουμε τις ερωτήσεις 24 και 25 θα δούμε ότι το 56% των μαθητών που συμμετέχουν στην έρευνα έχει έρθει σε επαφή με επιθετικά ή εχθρικά άτομα. Όσον αφορά στις αιτίες που οδηγούν σε αυτήν την επιθετικότητα και τη μόνιμη παραβίαση των κανόνων, οι απόψεις δίστανται: "Ανατράφηκαν από τις οικογένειες τους με ακατάλληλο τρόπο" είναι η άποψη του 20% των συμμετεχόντων· "Αντιμετωπίζουν προβλήματα που, κατά τη γνώμη τους, μπορούν να λυθούν μόνο μέσω επιθετικής συμπεριφοράς" συγκεντρώνει το 19% των συμμετεχόντων. (Πίνακες 23 και 24)

Στην ερώτηση "Ένας μαθητής από το σχολείο σας, ο οποίος είναι γνωστός για την εξαιρετικά επιθετική και άσχημη συμπεριφορά του, κατηγορείται ότι ενεπλάκη μαζί με άλλα παιδιά σε έναν καβγά ο οποίος προκάλεσε ζημιές σε σχολική περιουσία (καρέκλες και τραπέζια). Ο διευθυντής ζητάει την αποβολή του μαθητή, αλλά εσείς γνωρίζετε ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση, ο συμμαθητής σας δεν είχε εμπλακεί. Τι θα κάνατε σε αυτήν την περίπτωση;", το 66% των μαθητών "θα υποστήριζαν αυτόν τον μαθητή γιατί κατηγορείται άδικα, οπότε η τιμωρία είναι άδικη". Παραδόξως, το αίσθημα δικαιοσύνης υπερισχύει της επιθετικής συμπεριφοράς του συμμαθητή τους. Η απόφαση αυτή είναι ανεξάρτητη της ηλικίας και του σχολείου. (Πίνακας 25)

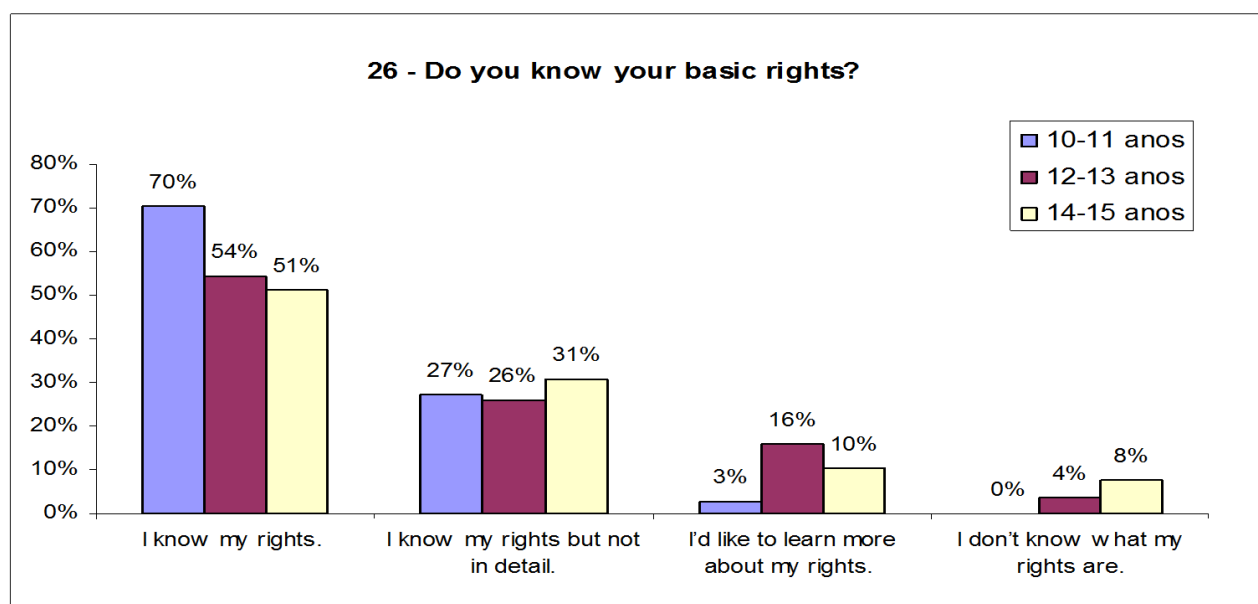

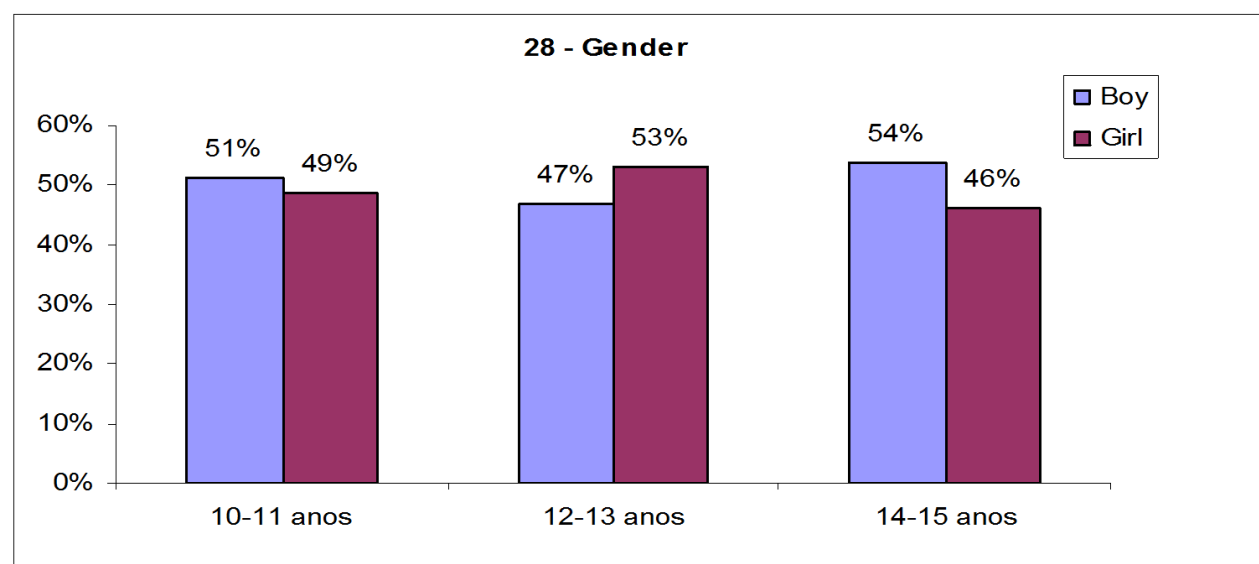
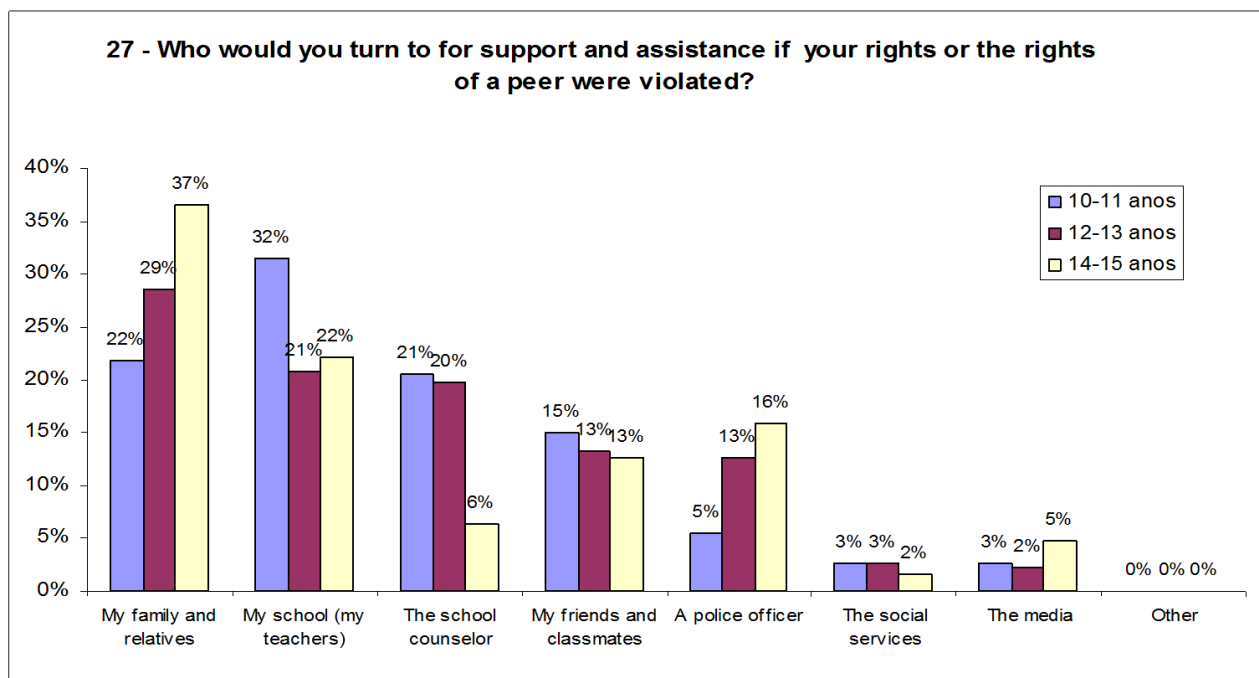
Βασικά Δικαιώματα:

Στην ερώτηση "Γνωρίζετε τα βασικά σας δικαιώματα;", το 85% των συμμετεχόντων απάντησαν "ναι", αλλά το 28% από αυτούς δεν γνωρίζουν τα δικαιώματά τους με λεπτομέρειες. (Πίνακας 26)

Το 70% των συμμετεχόντων θα ζητούσε υποστήριξη από την "οικογένεια" (29%), τους "καθηγητές" (25%) ή το "διευθυντή του σχολείου" (16%) εάν τα δικαιώματα ενός συμμαθητή τους καταπατούνταν. Το παράξενο είναι ότι το 16% των μεγαλύτερων μαθητών απευθύνονται στην αστυνομία, ενώ οι μικρότεροι προτιμούν να ενημερώσουν τους καθηγητές τους (32%) και τους διευθυντές των σχολείων (21%). (Πίνακας 27)

Το 51% των συμμετεχόντων είναι αγόρια και το 49% είναι κορίτσια. (Πίνακας 28)

4) ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ:

Εξετάζοντας τους πίνακες που προέκυψαν από την έρευνα και αφορούν στους μαθητές των τριών σχολείων, μπορούμε να καταλήξουμε στα εξής συμπεράσματα:

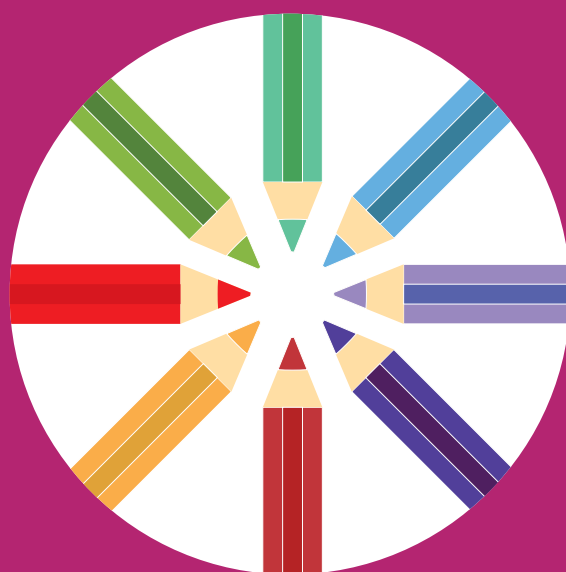
- Γενικά, οι μαθητές συνειδητοποιούν ότι υπάρχουν διαφορετικοί μαθητές στο σχολείο τους και δείχνουν ενδιαφέρον για το θέμα, θεωρώντας τις διαφορές αυτές κάτι θετικό και που γίνεται αποδεκτό από τους συμμαθητές τους, τους καθηγητές και τη διοίκηση του σχολείου.
- Περίπου οι μισοί μαθητές υποστηρίζουν ότι έχουν υπάρξει μάρτυρες περιστατικών κακοποίησης προς τους διαφορετικούς μαθητές στο σχολείο τους. Η μαρτυρία αυτή είναι πιο εμφανής σε μεγαλύτερα παιδιά και λιγότερο

προφανής σε μικρότερους μαθητές. Οι προσβολές και οι σωματικές επιθέσεις είναι τα περιστατικά που παρατηρούνται πιο συχνά.

- c) Οι μαθητές θεωρούν ότι οι καθηγητές γενικά ξέρουν πως να χειριστούν τους διαφορετικούς μαθητές, ενεργώντας με δίκαιο τρόπο.
- d) Όσον αφορά στις διαφορές στις θρησκευτικές πεποιθήσεις, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι οι μαθητές αποδέχονται αυτές τις διαφορές στους συμμαθητές τους, αλλά είναι κάπως διστακτικοί μπροστά στην προοπτική να ζήσουν μαζί τους μέσα στο ίδιο σπίτι.
- e) Οι περισσότεροι από τους μαθητές έχουν έρθει σε επαφή με ανθρώπους διαφορετικών εθίμων ή παραδόσεων ή διαφορετικής εθνότητας και τους συμπαθούν. Ωστόσο, το 40% των συμμετεχόντων διστάζει να προσκαλέσει έναν νέο συμμαθητή, ξένο, να καθίσει δίπλα του στην τάξη. Ίσως, η στάση αυτή να συνδέεται με αμηχανία/συστολή ή το φόβο αποτυχίας να επικοινωνήσουν με το νέο συμμαθητή τους. Στην περίπτωση αυτή, φαίνεται ότι το σχολείο Dr. Ruy D'Andrade (το οποίο συγκεντρώνει νεότερους μαθητές) είναι αυτό με το μεγαλύτερο ποσοστό μαθητών που δεν έχουν έρθει ποτέ σε επαφή με άτομα με διαφορετικές παραδόσεις και συνήθειες, ή που να μιλούν διαφορετική γλώσσα.
- f) Η συντριπτική πλειοψηφία των μαθητών φανερώνει μεγάλο αίσθημα δικαιοσύνης, υπερασπιζόμενοι αν χρειαστεί τα θύματα των περιπτώσεων διακρίσεων. Οι μαθητές εμφανίζονται κάπως μπερδεμένοι σχετικά με την κοινωνική συνθήκη της φτώχειας, είναι ωστόσο ευαίσθητοποιημένοι σχετικά με το γεγονός ότι δεν θα έπρεπε να αποτελεί αιτία κοινωνικών διακρίσεων.
- g) Οι περισσότεροι μαθητές που συμμετέχουν στην έρευνα έχουν κάποια επαφή με συμμαθητές τους με αναπηρίες και θεωρούν ότι οι συμμαθητές τους αυτοί αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες σε καθημερινές σχολικές δραστηριότητες. Δεν θα δίσταζαν να τους υπερασπιστούν αν υφίσταντο διακρίσεις.
- h) Οι περισσότεροι μαθητές (το 56%) έχουν έρθει σε επαφή με επιθετικά άτομα, ενώ θεωρούν ότι αυτή η επιθετικότητα συνδέεται με την ανατροφή που παίρνουν από το σπίτι ή λειτουργεί ως ένας τρόπος να κυριαρχήσουν για να λύσουν τα προβλήματά τους.
- i) Η πλειοψηφία των μαθητών (το 85%) γνωρίζουν τα δικαιώματά τους και οι περισσότεροι από αυτούς δε θα δίσταζαν να αναφέρουν στις οικογένειές τους, στους δασκάλους και διευθυντές, περιπτώσεις παραβίασης των δικαιωμάτων των συμμαθητών τους.

Preface

We, all partners and contributors to the Otherness project activities, strongly believe that every individual is unique, equally worthy and has the right to live according to their beliefs, customs, practices and established behavior rules. Globalization and migration have brought together people from different ethnic origins, religious backgrounds, beliefs, traditions and languages. However, sharing a common space does not automatically result in overcoming the boundaries of historically constituted communities; it does not necessarily involve opening yourself to Otherness, trying to understand differences and valuing diversity. In our opinion, schooling could play a key role in overcoming the historically developed negative attitudes to human differences. This is the reason to carry out the present research, which comprises two parts: (A) Review and summary of existing school books, national curricula and initiatives which contribute to bringing up more tolerant and open-minded students, and (B) Researching students' attitude to Otherness through a common questionnaire which is to be filled in by students from selected educational institutions who will answer the questions twice – prior to the pilot trainings with the created Teacher's Manual and after them.

 facebook.com/otherness

www.othernessproject.eu

Erasmus+ Key Activity 2: Cooperation for innovation and the exchange of good practices – Strategic Partnerships for school education

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.